

Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
Centrul Sociologie și Psihologie Socială

**FORMAREA ȘI CONSOLIDAREA COEZIUNII
SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL
APROPIERII DE UNIUNEA EUROPEANĂ**

**VOLUMUL III
STUDIUL SOCIOLOGIC**

Coordonator: doctor Victor MOCANU

Chișinău • 2023

Lucrarea este recomandată pentru publicare de Consiliul Științific
al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Lucrarea este elaborată în baza articolelor științifice prezentate de cercetătorii științifici ai Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice la Conferința științifico-practică internațională „Capitalul social - factor de bază al formării coeziunii sociale” din 18 octombrie 2022, din cadrul Programului de stat: 20.80009.1606.13 – „Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierii de Uniunea Europeană”, director de proiect dr. conf. cercet. Victor Mocanu

Coordonator: Victor MOCANU

Colectivul de autori:

Ludmila MALCOCI, dr. habilitat în sociologie, profesor cercetător
Victor MOCANU, dr. în sociologie, conf. cercetător
Gheorghe CALCHEI, dr. în filosofie, conf. cercetător
Ion MOCANU, dr. în sociologie
Tatiana SPĂTARU, dr. habilitat în sociologie, conf. universitar
Andrei DUMBRĂVEANU, dr. în sociologie, conf. universitar
Angela MOCANU, dr. în sociologie, conf. cercetător
Ina FILIPOV, cercetător științific
Veaceslav REABCINSCHII, dr. în sociologie
Galina ROGOVAIA, dr. în filosofie
Ludmila RUSTANOVICI, cercetător științific
Petru NEGURĂ, dr. în sociologie, conf. universitar
Lucia GAȘPER, dr. în psihologie
Mihail POTOROACĂ, cercetător științific

Procesare computerizată: Elena CURMEI

Design copertă: Vitalie LECA

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierii de Uniunea Europeană: Studiu sociologic / Ludmila Malcoci, Victor Mocanu, Gheorghe Calchei [et al.]; coordonator: Victor Mocanu; Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Centrul Sociologie și Psihologie Socială. – Chișinău: S. n., 2023 (F.E.-P. "Tipografia Centrală") – . – ISBN 978-9975-157-26-1.

Vol. 3. – 2023. – 303 p. : fig., tab. – Aut. indicați pe vs. f. de tit. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – [10] ex. – ISBN 978-5-88554-180-0.

316.4(478):303.4
F 79

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE (Victor JUC)	4
Activismul social în Republica Moldova: caracteristici distinctive (Ludmila MALCOCI)	5
Contribuția surselor mass-media la formarea și consolidarea coeziunii sociale (Tatiana SPĂTARU)	17
Rolul încrederii în formarea coeziunii sociale în Republica Moldova (Victor MOCANU, Ion MOCANU)	45
Dezvoltarea coeziunii sociale: o abordare bazată pe drepturi și libertăți (Ina FILIPOV)	67
Capitalul social al tinerilor: sursă de consolidare și dezvoltare a coeziunii sociale (Lucia GAȘPER)	79
Evoluția coeziunii sociale în baza indicatorilor culturali (Veaceslav REABCINSCHII)	97
Activitate participativă – condiție indispensabilă a unei societăți coezive (Angela MOCANU)	122
Încredere – factor de dezvoltare a întreprinderilor mici și mijlocii și condiție de consolidare a coeziunii sociale (Gheorghe CALCHEI)	136
Parazitismul factic – fenomen de uzurpare a coeziunii sociale (Andrei DUMBRĂVEANU)	150
Solidaritate și întraajutorare în context religios creștin-ortodox: valențe teologice și psihosociale (Mihail POTOROACĂ)	191
Православие как фактор консолидации молдавского общества в контексте европейской интеграции (Галина РОГОВАЯ, Людмила РУСТАНОВИЧ)	221
Diminuarea coeziunii „pe orizontală” și creșterea coeziunii „pe verticală” în Republica Moldova în contextul pandemiei COVID-19 (2020-2021): o analiză cantitativă și calitativă (Petru NEGURĂ, Lucia GAȘPER, Mihail POTOROACĂ)	250
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI GENERALE	291
GENERAL CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS	298

Cuvânt înainte

Societatea din Republica Moldova rămâne profund fragmentată pe mai multe coordonate, iar pandemia de coronavirus de tip nou și actul de agresiune declanșat la 24 februarie 2022 de către Federația Rusă împotriva Ucrainei, contrar așteptărilor, nu au făcut decât să aprofundeze și să extindă gradual acest fenomen. Coeziunea socială nu prezintă în sine unanimitate, lipsă de pluralism sau atenuarea diferențelor dintre straturile sociale, ci un proces social în cadrul căruia interesele oamenilor sunt armonizate prin modernizare și dezvoltare spre bunăstare, incluziune și participare politică.

Totodată, pandemia și războiul din Ucraina comportă cu sine impact asupra percepțiilor și reevaluării valorilor populației din Republica Moldova. Lista schimbărilor care se produc la nivelul opțiunilor include mai mulți factori, printre aceștia evidențiem fortificarea microlumii individului ca modalitate de a diminua insecuritatea sa și creșterea parțială a încrederii în unele instituții în scopul asigurării consolidării securității naționale. Aceste tendințe nu s-au soldat însă cu transformări la capitolul consolidarea coeziunii sociale, una dintre cauze ale acestei situații precare constând în prezența alternativelor, principala fiind posibilitatea migrării, fie provizoriu la muncă, fie cu trai permanent. Caracterul precar al coeziunii este condiționat nu doar de factori de nuanță geopolitică sau social-economică, un rol deosebit revine percepției și praxiologiei realităților sociale, mediului și contextului psiho-social favorabil și catalizator (al migrației).

În prezenta lucrare științifică și-au găsit reliefare analiza unor factori care contribuie într-o măsură mai mare sau mai mică la formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova, abordată în contextul acordării statutului de țară candidată a Uniunii Europene. Acest regim mobilizator solicită conjugarea eforturilor instituționale și asociative, cu susținerea și suportul partenerilor de dezvoltare, pentru a asigura modernizarea democratică a Republicii Moldova, unui nivel acceptabil al coeziunii sociale, potrivit criteriilor definitorii revenindu-i un rol semnificativ, reprezentând, în același timp, o oportunitate de valorificat. În lucrarea de față nu sunt prezentate rețete, ci se argumentează științific procesul de formare și consolidare a coeziunii sociale în Republica Moldova, găsindu-și elucidare factorii, contextul social-politic și acțiunile fezabile de realizat. Asigurarea coeziunii sociale reprezintă prin conținut un proces care solicită bidimensionalitate, exprimată prin participare a statului prin instituțiile și autoritățile sale, pe de o parte, iar pe de alta a societății ca întreg și a oamenilor ca parte, ultimilor revenindu – le rolul determinant.

**Victor JUC, doctor habilitat în științe politice,
profesor universitar**

ACTIVISMUL SOCIAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA: CARACTERISTICI DISTINCTIVE

SOCIAL ACTIVISM IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: DISTINCTIVE CHARACTERISTICS

Ludmila MALCOCI, *doctor habilitat în sociologie, profesor cercetător*
<https://orcid.org/0000-0002-7249-595X>

Summary

The article is focused on the analysis of social activism in the Republic of Moldova and its characteristics. Based on sociological research, the author established two distinct groups of respondents. The first group constitutes 14% of the population and is characterized by a high level of civic activism: actively participates in elections, in the development of local and national policies, is actively involved in community and charity activities. The second group constitutes 86% of respondents and is characterized by a low level of activism. They get little or no involvement in electoral, community, and charity activities. As per the demographic characteristics, people with a high level of civic activism are mostly women, from the countryside, the Central and Southern areas, aged between 30-49 years, with higher education, and employed predominantly in the public sector. As a result of the analysis of both groups, we determined that the group of respondents with a high level of civic activism is also characterized by a higher social capital than the other group. Thus, in the group of respondents with high civic activism, is much higher the share of party members and NGO members, the share of respondents who trust the local and central public authorities, and the share of respondents active politically and at the community level.

Keywords: *social activism, civic activism, political activism, social capital, community, charity, self-identification, trust.*

Articolul este axat pe analiza activismului social în Republica Moldova și a caracteristicilor sale de bază. În baza cercetării sociologice, autorul a stabilit două grupuri distincte de respondenți. Primul grup constituie 14% și se caracterizează prin nivel înalt de activism civic: participă activ la alegeri, la dezvoltarea politicilor locale și naționale, se implică activ în activități comunitare și de binefacere. Cel de al doilea grup constituie 86% și se caracterizează prin implicare redusă sau deloc în activități electorale, comunitare și de caritate. Conform caracteristicilor demografice, persoanele cu nivel de activism civic înalt sunt în mare parte femei, din mediul rural, zonele de Centru și Sud, cu

vârsta cuprinsă între 30-49 de ani, cu studii superioare, angajate în câmpul muncii, sectorul public preponderent. În rezultatul analizei ambelor grupuri am stabilit că grupul de respondenți cu nivel de activism civic înalt se caracterizează și printr-un capital social mai înalt decât celălalt grup. Astfel, în grupul de respondenți cu activism civic înalt este mult mai mare ponderea membrilor de partid și a membrilor ONG, ponderea respondenților care au încredere în autoritățile publice locale și centrale, ponderea respondenților activi politic și la nivel comunitar.

Metodologia cercetării

Cercetarea cantitativă a fost efectuată în perioada 15 noiembrie – 20 decembrie 2021 pe un eșantion de 1698 de persoane în 87 de localități a republicii. Tipologizarea respondenților a fost efectuată în câteva etape. Astfel inițial am grupat respondenții în funcție de nivelul de activism politic, activism comunitar, și activism acțiuni de caritate. După aceasta am stabilit două grupuri generale - populația activă civic și populația generală (de referință) care nu este activă civic. Urmează în continuare categoriile care au fost incluse pentru stabilirea nivelului de activism politic, comunitar, de caritate și civic.

Tipologizarea respondenților după activismul politic.

Grupul 1. A participat la cel puțin 2 alegeri

Grupul 2. A participat la cel puțin 1 alegere

Grupul 3. Nu a participat la alegeri

Tipologizarea respondenților după activismul comunitar.

Grupul 1. A participat foarte frecvent/frecvent la întruniri, adunări comunitare sau evenimente socioculturale

Grupul 2. A participat uneori la întruniri, adunări comunitare sau evenimente socioculturale

Grupul 3. Nu a participat deloc la întruniri, adunări comunitare sau evenimente socioculturale

Tipologizarea respondenților după activismul de caritate.

Grupul 1. A participat foarte frecvent/frecvent la activități de caritate

Grupul 2. A participat uneori la activități de caritate

Grupul 3. Nu a participat la activități de caritate

După tipologizarea de mai sus a fost stabilit un grup de populație activ civic, care se caracterizează prin activism politic, comunitar și de caritate.

Activismul social în Republica Moldova: caracteristici distinctive

Datele obținute pe acest grup cu activism civic au fost analizate în comparație cu datele obținute pe populația generală (grupul de referință). Este cazul să menționăm că grupul cu nivel înalt de activism civic constituie 14% din eșantion și grupul de referință - 86%.

Caracteristici socio-demografice ale respondenților cu nivel diferit de activism civic

În funcție de sex, în grupul cu activism civic înalt ponderea femeilor (69%) este mult mai înaltă decât în grupul de referință (49%). Ponderea bărbaților constituie 31% în grupul cu nivel înalt de activism civic și 51% în grupul de referință.

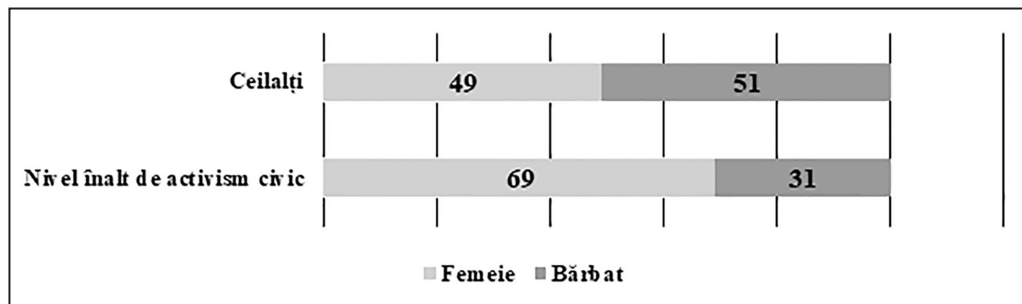

Fig. 1. Distribuția respondenților din ambele grupuri în funcție de sex, %

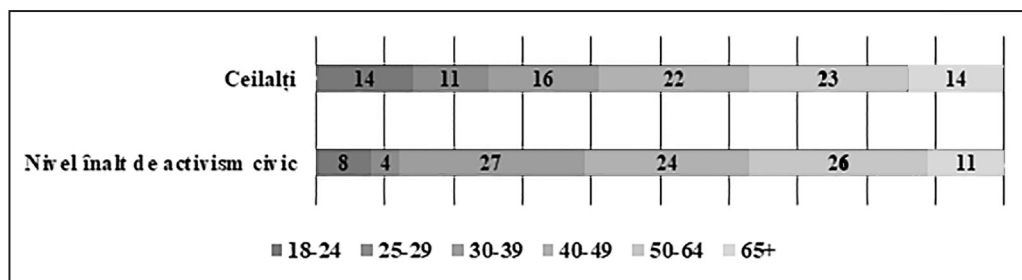
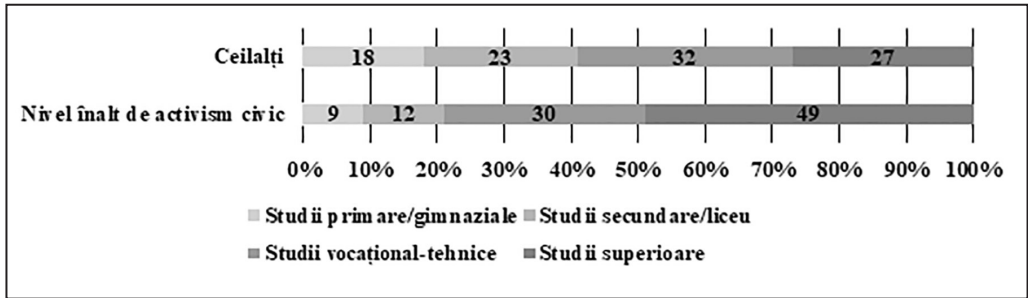

Fig. 2. Distribuția respondenților din ambele grupuri în funcție de vârstă, %

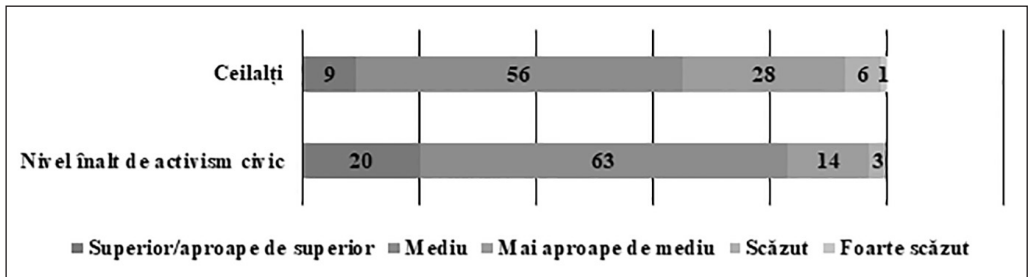
În funcție de studii, în grupul cu nivel de activism civic înalt este mai mare ponderea respondenților cu studii superioare (49%) comparativ cu grupul de referință (27%). Totodată în grupul de referință este mai mare ponderea persoanelor cu studii primare/gimnaziale și secundare (41%) comparativ cu grupul cu activism înalt (21%).

Fig. 3. Distribuția respondenților din ambele grupuri în funcție de studii, %

În funcție de angajare în câmpul muncii, în grupul cu activism civic înalt este mai mare ponderea persoanelor angajate cu o normă întreagă (72%), comparativ cu grupul de referință (60%).

În funcție de autodeterminarea socială, în grupul cu activism civic înalt, este mai mare ponderea respondenților care s-au autodeterminat ca parte din stratul social înalt (20%) și stratul social mediu (63%), comparativ cu grupul de referință (respectiv 9% și 56%).

Fig. 4. Distribuția respondenților din ambele grupuri, în funcție de autodeterminarea socială, %

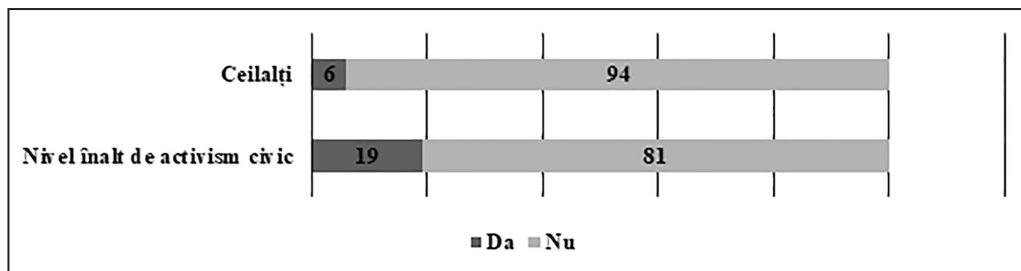
În funcție de sectorul de activitate, 66% din grupul cu nivel de activism civic înalt activează în sectorul public, ceea ce este cu 32% mai mult comparativ cu grupul de referință (34%). În grupul de referință circa 1/3 activează în sectorul privat și 1/3 în sectorul informal.

În funcție de faptul dacă sunt membri de partid, în grupul cu nivel de activism civic înalt, ponderea respondenților membri de partid este de trei ori mai mare decât în grupul de referință (pentru comparație - 19% și 6%).

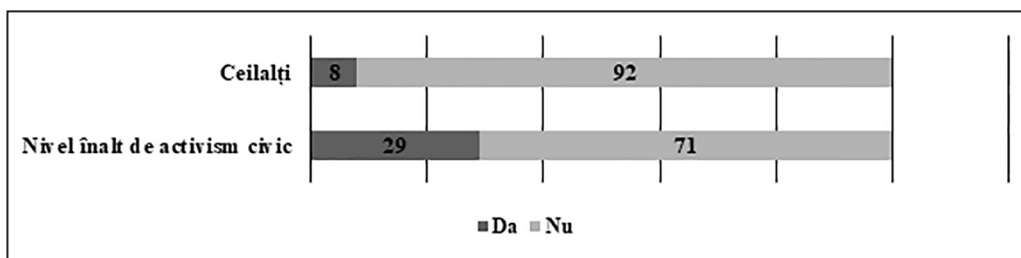
În grupul cu nivel de activism civic înalt 1/3 sunt membri ai asociațiilor obștești comparativ cu 8% în grupul de referință.

Activismul social în Republica Moldova: caracteristici distinctive

Fig. 5. Distribuția respondenților în funcție de faptul dacă sunt membri de partid, % pe grupuri

Fig. 6. Distribuția respondenților în funcție de faptul dacă sunt membri ai organizațiilor obștești, pe grupuri, %

În funcție de zona geografică, ponderea respondenților cu nivel de activism civic înalt este mai mare în zonele Centru și Sud și este mai redusă în Municipiul Chișinău și în Nord.

În rezultatul analizei caracteristicilor respondenților, putem determina *un portret social al grupului cu nivel înalt de activism*. Astfel, persoanele cu nivel de activism civic înalt sunt în mare parte femei, din mediul rural, zonele de Centru și Sud, cu vârsta cuprinsă între 30-49 de ani, cu studii superioare, angajate în câmpul muncii, sectorul public preponderent. O bună parte dintre ei sunt membri ai ONG-urilor sau membri de partid.

Identificarea personală și activismul civic

Analiza gradului de apropiere/îndepărtare a respondenților de anumite identități pe grupuri cu nivel diferit de activism civic, denotă că în toate grupurile persoanele mai curând se identifică ca locuitor al cartierului, orașului, Republicii Moldova decât ca European sau cetățean al lumii. Cu toate acestea, în grupul cu nivel înalt de activism civic ponderea persoanelor care se identifică ca locuitor al cartierului sau al orașului/satului este semnificativ mai mare

comparativ cu populația generală. Gradul înalt de identificare cu cartierul/orașul este un factor care contribuie la implicarea mai mare a acestui grup de respondenți în dezvoltarea comunitară și locală.

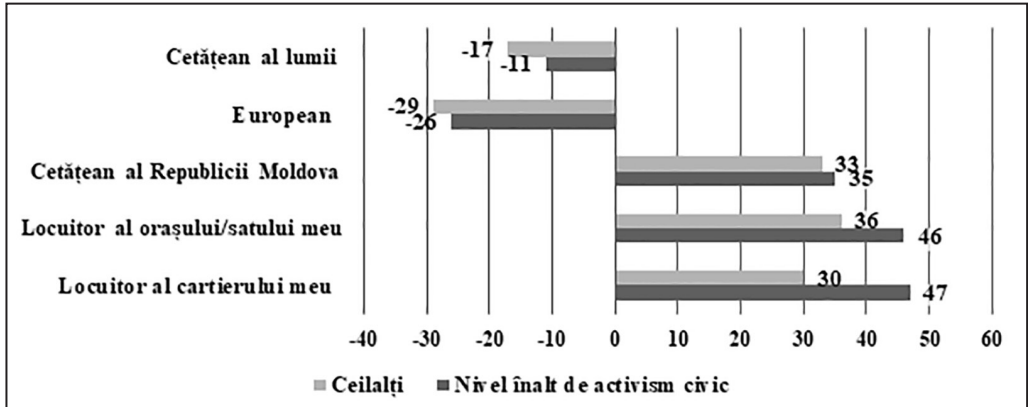

Fig. 7. Identificarea respondenților cu următoarele entități, IOPD pe grupuri, %

Frecvența utilizării surselor de informare pe grupuri cu nivel diferit de activism

În grupul cu nivel înalt de activism civic ponderea persoanelor care citește ziare cel puțin de câteva ori pe săptămână (50%) este de 2,5 ori mai mare decât în populația generală (20%). Totodată în populația generală ponderea persoanelor care nu citesc deloc ziare este de 2 ori mai mare decât în grupul cu activism civic înalt.

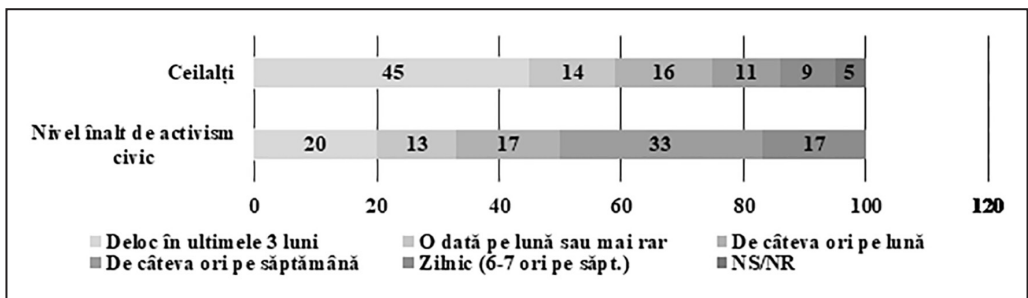
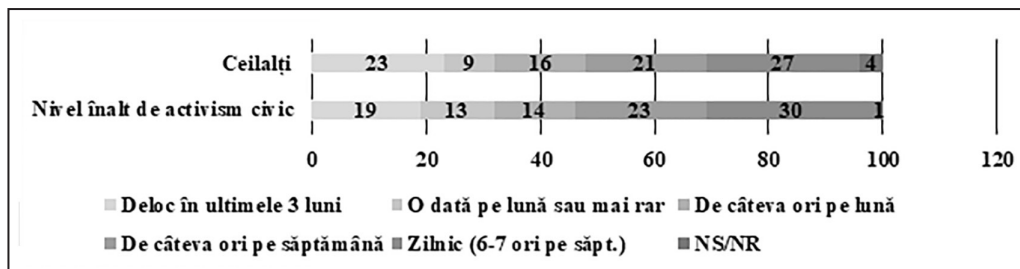

Fig. 8. Frecvența citirii ziarelor în grupuri cu nivel de activism diferit, %

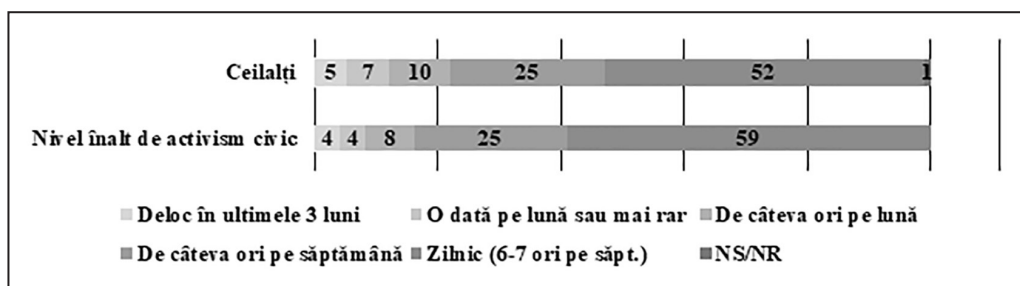
În grupul cu nivel înalt de activism civic ponderea persoanelor care ascultă radioul cel puțin de câteva ori pe săptămână (53%) este mai mare decât în populația generală (48%). Totodată în populația generală ponderea persoanelor care nu ascultă deloc radioul este mai mare decât în grupul cu activism civic înalt.

Activismul social în Republica Moldova: caracteristici distinctive

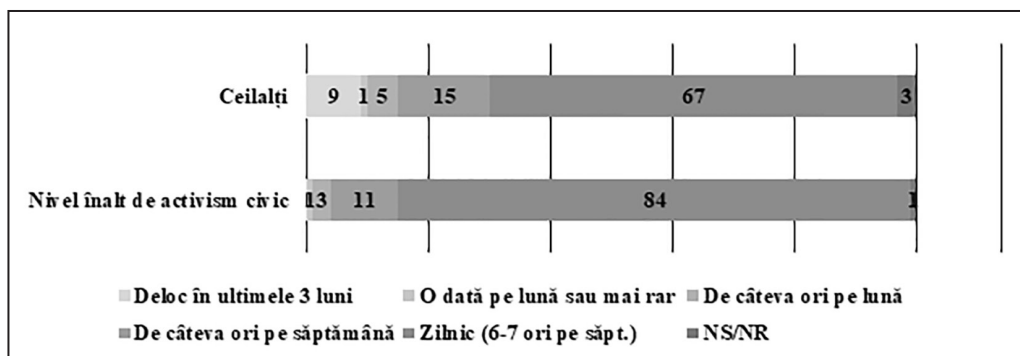
Fig. 9. Frecvența ascultării radioului în grupuri cu nivel de activism diferit, %

În grupul cu nivel înalt de activism civic ponderea persoanelor care privesc televizorul zilnic (59%) este mai mare decât în populația generală (52%).

Fig. 10. Frecvența vizionării televizorului în grupuri cu nivel de activism diferit, %

Analiza datelor pe grupuri cu nivel diferit de activism civic denotă că în grupul cu activism civic înalt ponderea persoanelor care utilizează zilnic internetul (84%) este mai înaltă decât în populația generală (67%). Totodată în populația generală, aproape fiecare al unsprezecelea respondent nu a utilizat internetul niciodată în ultimele 3 luni. În grupul cu activism civic înalt nu au fost identificate persoane care nu au utilizat internetul în ultimele trei luni.

Fig. 11. Frecvența utilizării internetului în grupuri cu nivel de activism diferit, %

Conform rezultatelor cercetării, ponderea persoanelor care citesc cărți zilnic sau cel puțin de câteva ori pe săptămână este relativ mică. Cu toate acestea observăm că în grupul cu activism civic înalt ponderea respondenților care citesc cărți de cel puțin câteva ori pe săptămână (45%) este de aproape două ori mai mare decât în populația generală (28%). Totodată în populația generală ponderea persoanelor care nu au citit deloc cărți în ultimele trei luni este de mai bine de 4 ori mai mare decât în grupul de respondenți cu activism civic înalt.

Nivel de încredere în instituții și persoane pe grupuri cu nivel diferit de activism civic

Analiza nivelului de încredere a respondenților pe grupuri cu diferit grad de activism civic denotă că grupul cu activism civic înalt la fel ca și populația generală are un nivel foarte scăzut de încredere în partide (IOPD=-63%), Procuratură (IOPD=-49%), Justiție (IOPD=-49%), Guvern (IOPD=-31%), Parlament (IOPD=-29%), Mass-media (IOPD=-19%). Totodată, nivelul de încredere al respondenților cu grad înalt de activism civic în primărie (IOPD=43%) și în ONG-uri (IOPD=18%) este considerabil mai înalt comparativ cu nivelul de încredere manifestat de către populația generală față de aceste instituții (comparativ: primărie - (-16%) și ONG-uri - (-23%)).

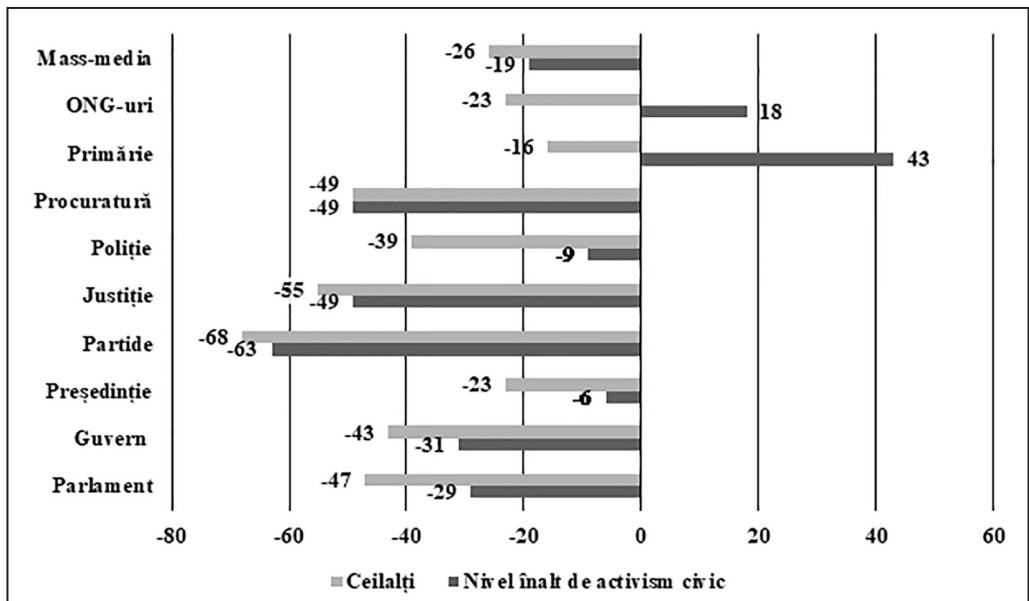
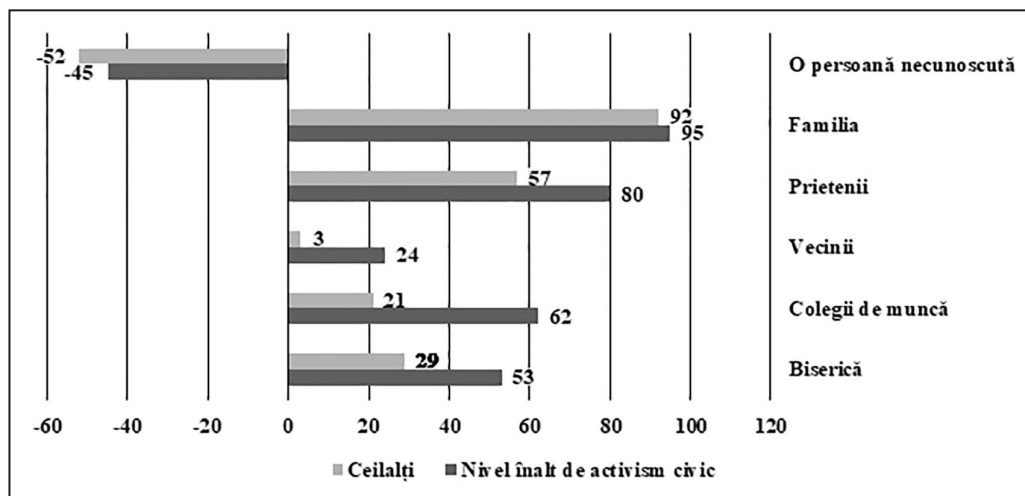

Fig. 12. Nivel de încredere în diferite instituții pe grupuri cu grad diferit de activism civic, IOPD, %

Activismul social în Republica Moldova: caracteristici distinctive

De asemenea, ponderea persoanelor cu nivel înalt de activism civic care are încredere în familie (IOPD=95%), prieteni (IOPD=80%), colegi de muncă (IOPD=62%), Biserică (IOPD=53%) este mult mai înaltă comparativ cu ponderea respondenților din populația generală.

Fig. 13. Nivel de încredere în anumite persoane și instituții, IOPD, % pe grupuri

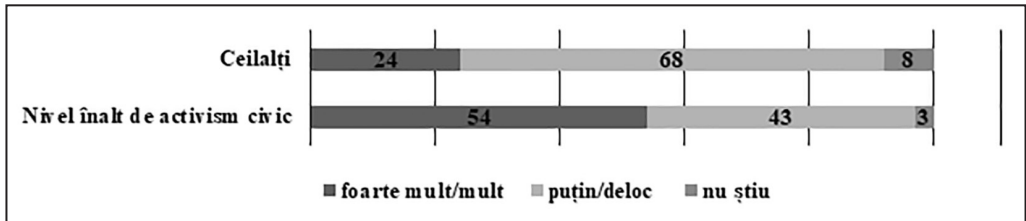
Cu referință la nivelul de încredere într-o persoană necunoscută, în ambele grupuri IOPD este destul de redus (grup cu nivel înalt de activism civic – (-45%); populația generală – (-52%)).

Participarea politică și activismul civic

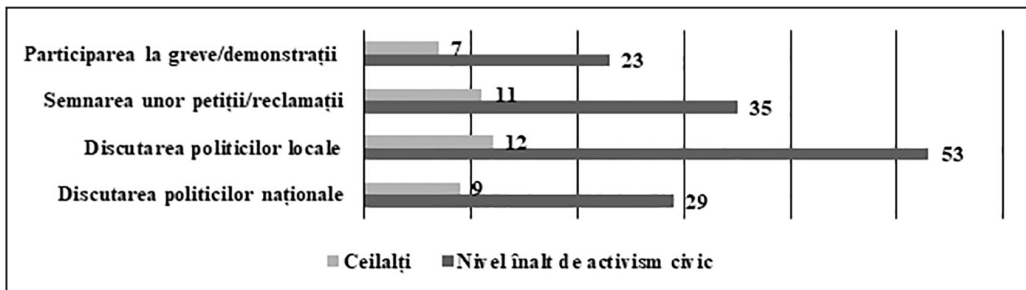
Analiza datelor pe grupuri cu nivel diferit de activism civic denotă faptul că respondenții cu un nivel de activism civic înalt manifestă mai mult interes față de politică decât populația generală. Astfel, în grupul de respondenți cu activism civic înalt ponderea respondenților care manifestă interes mult/foarte mult față de politică este de mai bine de două ori mai mare decât în populația generală, constituind 54%. Și viceversa: în populația generală ponderea persoanelor interesate puțin/foarte puțin de politică este considerabil mai mare decât în grupul cu nivel înalt de activism.

De rând cu interesul înalt față de politică, respondenții cu nivel de activism civic înalt au dat dovadă de un grad mai înalt de participare la diferite activități cu tentă politică comparativ cu populația generală. Astfel ponderea respondenților care au participat la greve demonstrații în grupul cu activism civic înalt este de trei ori mai mare decât în populația generală. Ponderea persoanelor

care au participat la semnarea unor petiții/reclamații în grupul cu activism civic înalt este de trei ori mai mare decât în populația generală. Ponderea persoanelor care au participat la discutarea politicilor locale în grupul cu activism civic înalt este de patru ori mai mare decât în populația generală. Ponderea persoanelor care au participat la discutarea politicilor naționale în grupul cu activism civic înalt este de 3 ori mai mare decât în populația generală.

Fig. 14. Interes manifestat față de politică, pe grupuri, %

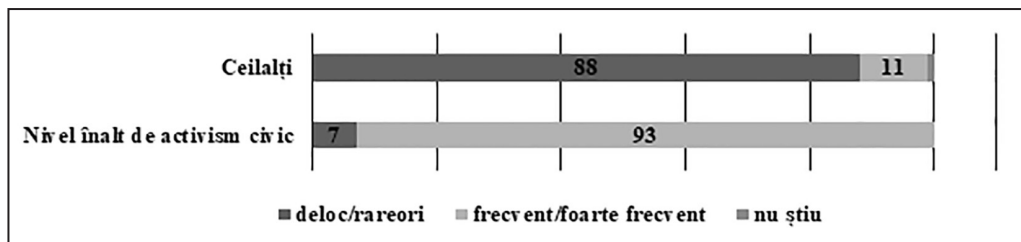
Fig. 15. Ponderea persoanelor care au participat la diferite acțiuni cu tentă politică, pe grupuri, %

Participarea comunitară și activismul civic

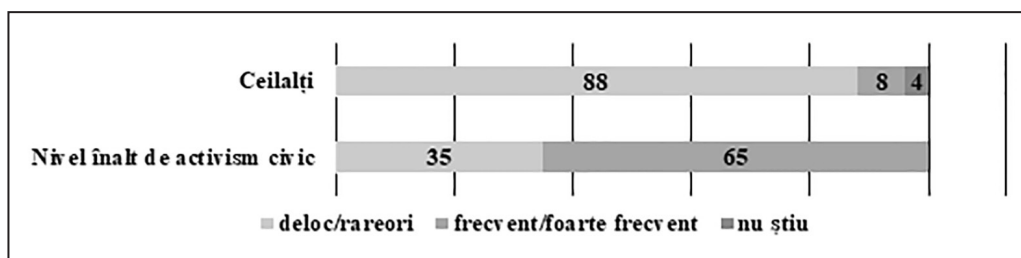
Analiza datelor în funcție de gradul de activism civic a scos în evidență faptul că ponderea respondenților care au participat frecvent/foarte frecvent în ultimii trei ani la evenimente socioculturale în comunitățile lor este de circa 8 ori mai mare în grupul cu activism civic înalt (93%), comparativ cu populația generală (11%).

Analiza datelor pe grupuri cu nivel diferit de activism civic denotă că în grupul cu nivel de activism civic înalt 65% din respondenți au participat în ultimii trei ani în acțiuni de caritate, ceea ce constituie de 8 ori mai mult decât în populația generală (8%). Totodată 88% din populația generală și 35% din grupul cu nivel înalt de activism civic nu au participat deloc sau au participat rareori la activități de caritate.

Activismul social în Republica Moldova: caracteristici distinctive

Fig. 16. Participări la evenimente socioculturale în ultimii trei ani, pe grupuri, %

Fig. 17. Participări la activități de caritate în ultimii trei ani, pe grupuri, %

Pe grupuri cu nivel diferit de activism civic, în grupul cu nivel înalt de activism civic 41% din respondenți au menționat că participă frecvent/foarte frecvent la activități voluntare organizate de Biserică, comparativ cu 11% în populația generală. 87% din populația generală a indicat că nu participă deloc sau rareori la asemenea activități.

În grupul cu nivel de activism civic înalt, 54% din respondenți au participat frecvent/foarte frecvent la activități de voluntariat organizate de asociațiile obștești comparativ cu 5% în populația generală.

Pe grupuri cu nivel diferit de activism civic am observat că în grupul de respondenți cu activism civic înalt ponderea respondenților care au oferit donații bănești (57%) este de patru ori mai mare decât în populația generală.

Fig. 18. Ponderea persoanelor care au oferit donații bănești în scopuri caritabile în ultimii 3 ani, pe grupuri, %

Conform cercetării, persoanele cu nivel înalt de activism sunt mai responsabile la nivel social. Astfel, în grupul cu nivel înalt de activism civic 92% din respondenți au menționat că sunt de acord cu responsabilitatea cetățenilor pentru plata impozitelor către stat comparativ cu 84% în populația generală.

Așadar, în rezultatul analizei caracteristicilor respondenților cu diferit nivel de activism civic putem conchide că ponderea persoanelor active civic în Republica Moldova este destul de redusă. Persoanele active civic sunt mai curând femei, cu studii superioare, din zonele rurale, Centru și Sud, angajate în sectorul public. Grupul de respondenți cu nivel de activism civic înalt se caracterizează prin interes sporit față de sursele de informare, politică, acțiuni comunitare. Deși nu sunt prea implicați în politică, comparativ cu respondenții cu nivel redus de activism civic, participă mai frecvent în activitățile organizate de Biserică și asociațiile obștești, în acțiunile de caritate și sunt disponibili de a oferi mai frecvent donații în scopuri caritabile pentru susținerea grupurilor vulnerabile.

CONTRIBUȚIA SURSELOR MASS-MEDIA LA FORMAREA ȘI CONSOLIDAREA COEZIUNII SOCIALE

THE CONTRIBUTION OF THE MEDIA SOURCES TO THE FORMATION AND STRENGTHENING OF SOCIAL COHESION

Tatiana SPĂȚARU, *doctor habilitat în sociologie,
conferențiar universitar*

<https://orcid.org/0000-0002-6397-6735>

Summary

The content of the article focuses on theoretical-empirical analysis of the contribution of the media sources to the formation and consolidation of social cohesion. The theoretical approach includes the definition and interpretation of the concept of social cohesion, understanding the media as a source of social cohesion. The methodology of researching the connection between the media and social cohesion is exposed. The empirical analysis is based on the quantitative-qualitative study and the interpretation of empiric data.

The results of the research show that the media can contribute to the reduction of social cleavages, the public access to information, the inequalities of knowledge about how the society could work more efficiently, the construction of bridges between groups, denigrating opponents, overcoming prejudices, excluding social marginalization.

Keywords: *social cohesion, media sources, definition, concept, training, consolidation.*

Definirea și interpretarea conceptului coeziune socială. Există diferite moduri de a defini și de a conceptualiza coeziunea socială. Sinteza definițiilor și abordărilor conceptuale scot în evidență că unele dintre acestea sunt elucidate vast și mult mai larg, în timp ce altele sunt exclusive și înguste, evidențindu-se și a treia interpretare: anumite aspecte particulare care nu sunt evidențiate sau reflectate de către alții.

Coeziunea socială rămâne un termen cu multe conotații. Majoritatea discuțiilor științifice vizează absența coeziunii sociale în societate, decât prezența acesteia. Dintr-un concept derivat din reflecția filozofică și analiza sociologică, coeziunea socială a devenit treptat o categorie de acțiune publică de sine stătătoare; este definită atât ca scop social, cât și ca mijloc de politică publică. Coeziunea socială este văzută drept problemă, dar și soluție pentru societățile moderne. Termenul de coeziune socială aproape că a intrat în limbajul comun. Este preluat și aplicat din perspective diferite: în mass-media, programe politice, administrații, asociații și în texte academice. Organizații internaționale,

regionale și naționale, autorități locale au ridicat acest concept la statutul de obiective politice prioritare [1, p. 119-136].

Referirea la această noțiune, la începutul anilor 1990, a apărut în contextul globalizării economice și al observării unei dezintegrări tot mai mari a economiei față de societate, evoluție care tinde să dezvăluie anumite limite ale statului bunăstării. Asociată cu un diagnostic al „crizei conviețuirii”, noțiunea de coeziune socială este folosită pentru a atrage atenția asupra deteriorării însăși a structurii unui model de societate. Termenul de coeziune socială se aplică cu scopul de a defini lumea în care trăim, precum și transformările sale recente. Într-adevăr, coeziunea socială este o formulă generică care cuprinde un număr mare de reprezentări, evoluții, tendințe și actori [1, p. 119-136].

Înțelegerea noțiunii „coeziune socială” pornește de la abordarea durkheimiană, potrivit căreia conceptual, relaționându-l cu legăturile de moralitate și loialitate, îi determină pe membrii unei societăți să-și adapteze comportamentul la nevoile percepute ale societății. O dorință de sacrificiu în vremuri de criză, o disponibilitate de a adera la binele comun și de a se conforma normelor sociale larg răspândite - acestea sunt genul de lucruri care intră în conceptul de coeziune socială. O societate în care nu funcționează legăturile de coeziune socială este una în care indivizilor le pasă doar de propriile interese, care acordă atenție doar ideilor individuale despre moralitate și care consideră că ideea de sacrificiu pentru binele comun este destinată celor creduli. O atare stare de lucruri Emile Durkheim o descrie drept „anomie” și este factorul despre care crede că duce la o rată crescută de sinucidere într-o populație [2].

Parcurgând multitudinea de definiții și concepte, care sunt în prezent în uz științific, identificăm un spectru extins dezvoltat de centre de cercetare și grupuri de autori.

Indicele de Coeziune Socială și Reconciliere (SCORE) a fost dezvoltat printr-un parteneriat între UNDP-ACT și Centrul pentru Pace Durabilă și Dezvoltare Democratică (SeeD), cu finanțarea USAID. SCORE index este un instrument proiectat pentru măsurarea coeziunii sociale și reconcilierea ca doi indicatori de pace în societățile multietnice din întreaga lume [3].

Indicele SCORE oferă o imagine asupra relațiilor în interiorul și între grupuri într-o țară la un anumit moment de timp. Acest lucru se realizează prin acordarea de scoruri pe o serie de dimensiuni, cum ar fi coeziunea socială și reconcilierea, pentru diferite grupuri și, de asemenea, pentru diferite categorii demografice din cadrul acestor grupuri. Platforma SCORE permite explorarea pe eșantioanele unor asemenea țări precum: Cipru, Bosnia-Herțegovina, Nepal, Liberia, Ucraina, Ucraina de Est, Moldova, Malaezia, Armenia, Sudanul de Sud,

Coasta de Fildeș. Totodată, se oferă mai multe informații despre index și metodologia acestuia, inclusiv studiile deja realizate [4].

Dimensiunile cadrului de conținut SCORE ilustrează viziunea pentru societăți rezistente și coezive, care necesită: capacitate umană, securitate umană, relații armonioase intergrup, dezvoltare instituțională și economică, implicare civică.

Capacitatea umană semnifică societatea formată din oameni inventivi și bine adaptați, cu abilități de viață transversale și competențe relevante pentru angajare, cetățenie și coexistență. Capacitatea umană este, de asemenea, împletită cu activele psihosociale, cum ar fi sănătatea mintală generală și coerența familiei, pentru a înțelege mai bine măsura în care cetățenii pot atenua provocările din viața de zi cu zi și pot obține sprijin din rețelele sociale apropiate.

Securitatea umană se referă la situația când membrii societății se simt în siguranță de amenințările de orice fel la nivel personal, economic, politic și de mediu și sunt capabili să-și satisfacă nevoile de bază pentru a evolua.

Coeziune comunitară prin relații armonioase intergrup vizează un cerc de conexiune care se extinde spre exterior, care începe de la unitatea familială și se radiază în exterior către comunități locale, care susțin și societăți multiculturale care coexistă armonios. Această dimensiune se referă, de asemenea, la formarea identității și la modul în care oamenii trec de la identitățile individuale la identitățile de grup și modul în care diferitele identități de grup contribuie fie la coeziunea socială, fie la conflict în orice tip de societate.

Dezvoltare instituțională și economică, este o dimensiune a coeziunii sociale, ce constituie atât fundalul, cât și rezultatul capacității umane, al coeziunii comunitare și al securității umane. Se referă la structurile de bună guvernare, reprezentativitatea, eficiența, responsabilitatea acestora, precum și furnizarea de servicii publice și de stat, de la justiție la asistență medicală.

Implicarea civică semnificativă include comportamentele civice active și constructive, ce sunt trăsături importante ale unei democrații sănătoase în care cetățenii au abilitățile și spațiul politic pentru a influența deciziile care le afectează viața. Acest lucru necesită, de asemenea, o înțelegere aprofundată a atitudinilor și comportamentelor civice, precum și a mecanismelor care pot promova cetățenia constructivă.

Astfel de societăți, care experimentează traiectorii de pace pozitivă, bunăstare individuală și coeziune socială, se așteaptă să fie flexibile și rezistente în adaptarea la circumstanțe în schimbare, indiferent dacă acestea iau forma adversităților sau se prezintă ca oportunități [5].

Definirea și interpretarea conceptului de coeziune socială sunt dezvoltate de grupul de autori Joseph Chan, Ho-Pong To și Elaine Chan în articolul *Re-*

considering Social Cohesion: Developing a Definition and Analytical Framework for Empirical Research [6]. Potrivit conceptualizării respective, coeziunea socială este formată din trei atribute: cooperare pentru binele comun, încredere și o identitate inclusivă. Concentrându-se pe două dimensiuni în cadrul fiecărui atribut, se referă atât la relațiile dintre membrii societății (dimensiunea orizontală) și membri ai unei comunități și stat (dimensiunea verticală). Deși fiecare element este important, totuși coeziunea socială este mai mult decât suma elementelor sale individuale.

The Social Cohesion Radar (SCR), dezvoltat de Fundația Bertelsmann, este un instrument multidimensional de măsurare, care integrează diferite fațete ale coeziunii. Coeziunea socială este înțeleasă ca o calitate a cooperării sociale și comuniune dintr-un punct de vedere teritorial delimitat comunitar. SCR descompune conceptul de coeziune socială în trei domenii – relații sociale, conectare și focusare asupra binelui comun. Fiecare dintre aceste domenii cuprinde trei dimensiuni măsurabile: rețele sociale, încredere în oameni, acceptarea diversității, de identificare, de încredere în instituții, percepția de echitate, solidaritate și ajutorare, respect pentru normele sociale și participarea civică [7].

The Social Cohesion Index (SCI) este dezvoltat de grupul de autori Arnim Langer, Frances Stewart, Kristien Smedts, Leila Demarest în articolul *Conceptualising and Measuring Social Cohesion in Africa: Towards a Perceptions-Based Index* [8, p. 321-343]. SCI cuprinde trei dimensiuni: inegalitate, încredere și identitate. Prima dimensiune, a inegalității, se referă la gradul perceput de inegalitate în și între grupuri, precum și percepțiile de tratament inechitabil de către guvern. Astfel de inegalități pot lua forme economice, sociale, politice, culturale sau diferențiate. Persistența inegalităților amenință coeziunea socială, cum se erodează legătura dintre cetățeni și cum poate fi provocat un conflict. Dimensiunea încredere societală se referă la gradul general de încredere în alții, încredere față de alte grupuri și în instituțiile de stat. Încrederea societală este un element constitutiv important al „lipici-ului”, care menține societatea împreună.

O lipsă de încredere societală între indivizi și grupuri pot submina cooperarea pașnică și progresul economic, în timp ce neîncrederea față de instituțiile statului pot alimenta proteste violente. Dimensiunea de identitate se referă la capacitatea oamenilor de a-și respecta identitatea lor națională vis-à-vis de grupul lor sau de identitatea etnică. Această dimensiune mai ușor se aplică țărilor multietnice, cu istorii epocale coloniale. În astfel de context, de identificare națională, este o dovadă a unui proiect național comun și este astfel o expresie de coeziune socială a națiunilor [8, p. 321-343].

Contribuția surselor mass-media la formarea și consolidarea coeziunii sociale

---

The Research Institute Social Cohesion (FGZ-RISC) referă coeziunea socială la societățile în care indivizii au anumite atitudini pozitive unul față de altul și un context social mai general, atunci când se angajează în acțiuni și practici care contribuie la binele comun și formă durabilă a relațiilor sociale. Institutul de Cercetare a Coeziunii Sociale (FGZ-RISC) distinge următoarele dimensiuni care sunt relevante pentru coeziunea socială: atitudini individuale și colective, față de sine și unul față de celălalt; acțiuni individuale și colective și destinații de plasare; amploarea și puterea de relații și rețele sociale; sisteme și contexte instituționale de cooperare și integrare; discursuri societale despre coeziunea și integrarea socială [9].

Contribuții esențiale la efortul de a defini, interpreta și înțelege coeziunea socială revine organizațiilor internaționale. Cadrul conceptual este dezvoltat de organizațiile internaționale, precum PNUD și OSCE.

Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) promovează oficial definiția, potrivit căreia „Coeziunea socială este gradul de încredere în guvern și în cadrul societății, și este dorința de a participa în mod colectiv spre o viziune comună de pace durabilă și obiective comune de dezvoltare”. PNUD conceptualizează coeziunea socială de-a lungul a două dimensiuni: verticală (coeziune socială, ce se referă la relațiile dintre cetățeni și guvernele lor) și orizontală (coeziune socială, ce se referă la relațiile dintre cetățeni, în cadrul și între grupurile din societate).

Verticală sau statal-centrată pe coeziune socială, descrie gradul de încredere la nivel național, subnațional sau al guvernelor locale și proceselor instituționale. Aceasta se reflectă în capacitatea guvernelor de a asigura servicii eficiente de livrare, promovare a incluziunii proceselor politice și politicilor publice, legitimitatea și încrederea că cetățenii atribuie apreciere instituțiilor guvernamentale.

Orizontală sau societal-centrată pe coeziune socială, descrie sentimentul de încredere, relații și interacțiuni între cetățeni pe diferite identități sau alte structuri sociale, inclusiv modul în care organizațiile sociale, societatea civilă și instituțiile sociale prezintă un sentiment de interdependență și „destin comun”.

Relațiile orizontale includ legăturile capitalului social: încrederea și atașarea în cadrul grupurilor cu împărtășiri comune; relații și rețele care se extind între grupuri și diviziuni sociale; cooperarea între organizații sociale, instituții și lideri, cum ar fi organizațiile religioase. Coeziunea socială verticală și orizontală include atât aspecte obiective, cum ar fi rețele și societăți incluzive, cât și elemente subiective, de exemplu, atitudini, valori și credințe ale cetățenilor față de stat și alte grupuri societale [10].

Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică lansează definiția potrivit căreia „O societate coezivă lucrează spre bunăstarea tuturor membrilor săi, luptă împotriva excluderii și marginalizării, creează un sentiment de apartenență, promovează încrederea, și oferă membrilor săi posibilitatea de mobilitate socială ascendentă”. OCDE fundamentează conceptul măsurării coeziunii sociale prin intermediul a trei dimensiuni: incluziune socială, capital social și mobilitate socială. Mobilitatea socială este gradul în care indivizii sunt capabili sau cred că pot îmbunătăți poziția lor în societate. Incluziunea socială se referă la măsura de excludere și marginalizare, cum ar fi sărăcia, inegalitatea și polarizarea socială. Capitalul social se referă la rețele de relații între indivizi și grupuri, gradul de interpersonalizare și încredere socială, nivelul de participare civică. Pentru o înțelegere holistică a acestor dimensiuni, este important să se combine aspecte obiective, cum ar fi inegalitatea veniturilor și sărăcia, cu aspecte subiective, cum ar fi satisfacția de viață și sentimentul de apartenență [11].

Tabelul 1. Matricea conceptelor referitoare la coeziunea socială

Autorii conceptului	Accent geografic	Principalele elemente ale coeziunii sociale	Dimensiuni ale coeziunii sociale
Christopher Louise Dr Alexandros Lordos Alexander Guest Dr Ilke Dagli-Hustings	Europa și Asia Centrală Asia de Est și Pacific Africa Sub-Sahariană	Alte (capacitatea umană, securitatea umană, armonios relațiile inter-grup, inclusive și instituții eficiente, dezvoltarea economică durabilă, semnificative participare civică)	Dimensiune orizontală (între indivizi/grupuri) Dimensiune vertical (între indivizi sau grupuri și instituții)
Julia Leininger / Armin von Schiller / Christoph Sommer / Francesco Burchi / Charlotte Fiedler / Karina Mross / Daniel Nowack / Christoph Strupat	Universal	Încredere Identitate/sentimentul de apartenență Orientarea spre binele comun Cooperarea	Dimensiune orizontală (între indivizi/grupuri) Dimensiune verticală (între indivizi sau grupuri și instituții)
Bertelsmann Stiftung	Europa și Asia Centrală Asia de Est și Pacific	Încredere Identitate/sentimentul de apartenență Participarea Egalitatea/Inegalitatea Orientarea spre binele comun Solidaritate Valori comune Cooperarea Toleranță Conectare	

Contribuția surselor mass-media la formarea și consolidarea coeziunii sociale

Arnim Langer, Frances Stewart, Kristien Smedts, Leila Demares	Africa Sub-Sahariană Orientul Mijlociu și Africa de Nord	Egalitatea/Inegalitatea Încredere Identitate/sentimentul de apartenență	
Rainer Forst	Universal	Alte (atitudini, acțiuni și practici, relațiile sociale și rețele, sistemică și contexte instituționale, discursuri sociale)	
David Schiefer Jolanda van der Noll	Universal	Încredere Identitate/sentimentul de apartenență Participarea Orientarea spre binele comun Toleranță Conectare	Dimensiune orizontală (între indivizi/grupuri) Dimensiune verticală (între indivizi sau grupuri și instituții)
Programul Națiunilor unite pentru Dezvoltare (PNUD)	Universal	Încredere Identitate/sentimentul de apartenență Participarea Egalitatea/Inegalitatea Orientarea spre binele comun Solidaritate Valori comune Cooperare Toleranță Conectare Alte (securitate umană)	Dimensiune orizontală (între indivizi/grupuri) Dimensiune verticală (între indivizi sau grupuri și instituții)
Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE)	Universal	Încredere Identitate/sentimentul de apartenență Participarea Egalitatea/Inegalitatea Alte (incluziune socială, mobilitate socială, capital social)	Dimensiune orizontală (între indivizi/grupuri) Dimensiune verticală (între indivizi sau grupuri și instituții)
Bjorn Hallstein Holte	Norvegia	Relațiile inter-grup Conectare	
Xavier Fonseca / Stephan Lukosch / Frances Mangal	Universal	Încredere Identitate/sentimentul de apartenență Participarea Solidaritate Valori comune Toleranță	

Sursa: Elaborat de autor în baza [12].

Definirea noțiunii coeziune socială și a dezvoltării conceptelor în timp a condus spre inițierea proiectelor de cercetare dezvoltate în baza coeziunii sociale. Multiple proiecte și inițiative din întreaga lume urmăresc să consolideze și să aprofundeze coeziunea socială, conștientizându-se că ea în mare parte contribuie la construirea modelului societal.

Social Cohesion Hub este o platformă de partajare a cunoștințelor care își propune să reunească pe cei interesați de coeziunea socială. În special, Hub-ul încurajează dialogul între cadre universitare și practicieni care lucrează pe această temă. În acest sens, Hub-ul își propune să promoveze schimbul, precum și să încurajeze cooperarea și discuțiile între diferite grupuri de părți interesate. Centrul de Coeziune Socială este o inițiativă concepută și lansată inițial de proiectul „Coeziunea Socială în Africa” de la Deutsches Institut für Entwicklungspolitik / Institutul German de Dezvoltare (DIE). DIE este una dintre cele mai importante instituții de cercetare și think tank-uri pentru dezvoltare globală și cooperare internațională la nivel mondial. Activitatea DIE se bazează pe interacțiunea dintre cercetare, consiliere în materie de politici și formare, și își propune să construiască punți între teorie și practică. Principalele domenii tematice includ conflict și consolidare a păcii, protecție socială, educație, sănătate, cultură, recreere, mediul și schimbările climatice, guvernare, administrație publică, societate civilă etc. [13].

În efortul comun de a promova și dezvolta conceptul de coeziune socială se înscrie German Institute of Development and Sustainability (IDOS), care susține o politică globală de bunăstare publică orientată spre dezvoltarea durabilă prin cercetare interdisciplinară, consiliere privind politicile orientate spre impact și formare internațională. IDOS înțelege coeziunea socială drept un factor cheie pentru dezvoltarea durabilă la care contribuie prin cercetare și oferirea de consiliere în materie de politici. Coeziunea socială este înțeleasă drept fundamentul oricărei societăți. Crizele și polarizarea amenință societățile moderne. Colapsul economic, schimbările climatice, migrația, decăderea democrațiilor și efectele pandemiei de COVID-19 erodează încrederea pe care oamenii o au în ceilalți și în instituțiile lor de stat. Acest lucru creează rupturi în consensul societal. În fața acestor evoluții, devine din ce în ce mai important să înțelegem ce este coeziunea socială și cum este consolidată.

Subiectele cheie studiate includ contribuții la dezvoltarea coeziunii sociale prin cooperare și dezvoltare, dezvoltare economică; coeziunea socială în situații de fragilitate, conflict și violență; protecția socială și coeziunea socială; rolul valorilor pentru coeziunea socială; fiscalitate, inegalitate și coeziunea socială;

protecția climei și investițiile în coeziunea socială; coeziunea socială și migrația; noi metodologii de măsurare a coeziunii sociale și altele [14].

În timp ce coeziunea socială a suferit în multe societăți din cauza consecințelor pandemiei de COVID-19, nivelurile ridicate de coeziune socială au ajutat la depășirea situațiilor critice din timpul pandemiei în alte societăți. În consecință, protejarea și întărirea coeziunii sociale a devenit un obiectiv din ce în ce mai central pentru majoritatea țărilor și comunitatea internațională. În pofida interesului puternic față de subiect, întrebările privind modul de definire a coeziunii sociale și de a face din ea un fenomen observabil printr-o măsurătoare adecvată sunt încă contestate, atât în mediul academic, cât și în cercurile politice. Până în prezent, nu există date coerente, distribuite temporal și geografic cu privire la diferitele elemente ale coeziunii sociale, care să permită o analiză globală a coeziunii sociale. Această imagine destul de fragmentată a abordărilor analitice necesită o definiție și o măsurare mai universală a coeziunii sociale. În acest sens, grupul de autori Leininger Julia, Francesco Burchi, Charlotte Fiedler, Karina Mross, Daniel Nowack, Armin von Schiller, Christoph Sommer, Christoph Strupat, Sebastian Ziaja [15] își propun să ofere o definiție restrânsă și măsurabilă a coeziunii sociale, care ar fi aplicabilă diferitelor regiuni și țări.

Din punct de vedere conceptual, ei propun o definiție care încorporează elementele de bază ale definițiilor existente și utilizate pe scară largă ale coeziunii sociale. Contribuția autorilor este de a oferi o definiție a coeziunii sociale care să fie suficient de largă pentru a acoperi elementele esențiale care țin împreună societățile, menținând-o în același timp suficient de lăbilă pentru a analiza cauzele și consecințele coeziunii sociale, de exemplu, relația dintre coeziunea socială și inegalități sau instituții politice. Metodologic, ei propun o aplicare a conceptului în contextul analizei statelor africane. Nu este doar un prim pas către o măsurare mai globală și interregională a coeziunii sociale, ci și baza pentru crearea ulterioară a cunoștințelor, identificarea modelelor de coeziune socială și analiza cauzelor și consecințelor acestora. Dintr-o perspectivă orientată către politici, o definiție mai unificată a elementelor de bază ale coeziunii sociale și măsurarea acestora poate informa politicile care vizează protejarea și promovarea coeziunii sociale. În cooperarea pentru dezvoltare, aceasta va ajuta nu numai la construirea de indicatori pentru proiectarea obiectivelor programului pentru evaluare și monitorizare, ci și la promovarea teoriilor schimbării bazate pe dovezi [15].

Mass-media ca sursă a coeziunii sociale. Coeziunea socială este un teren care poate fi negociat și experimentat prin intermediul surselor mass-media.

Se derulează pe un spațiu public, care poate oferi oportunități de implicare discursivă între numeroasele grupuri sociale care alcătuiesc societățile contemporane. Mass-media oferă o platformă internațională și națională de producere a valorilor, normelor, direcțiilor de dezvoltare, consumuri de sens. Coeziunea socială se prezintă drept un concept controversat, deoarece poate produce diferite modele societale de la foarte simplificate, la modele totalitare sau deschise [16].

Mass-media poate consolida legăturile în interiorul grupurilor dar și dintre grupuri, însă poate și dispersa, provocând decalaje între grupurile etnice, religioase, de gen, de vârstă, de clasă socială, efecte de excludere și marginalizare, prejudecăți înrădăcinate în societăți etc.

Mass-media modernă este adesea considerată un amestec între o pierdere trivială de timp și de resurse și un sistem periculos de subversiune, care tinde să promoveze diviziunea socială și destrămarea comunității. Însă, aceste evaluări negative sunt greu de corelat cu faptul că țările cu cea mai mare mass-media includ și cele mai modernizate și puternice națiuni. Pare mai plauzibil că mass-media modernă îndeplinește o funcție utilă, poate vitală. Mass-media modernă funcționează ca principală sursă de coeziune socială în democrațiile liberale. Paradoxul este că această funcție de coeziune este susținută într-un context de conținut media frecvent dezbinat. Funcția media de coeziune socială a evoluat deoarece mass-media modernă produce un exces de comunicații media într-un context de alegere a consumatorilor, care generează concurență pentru atenția publicului atât în interiorul, cât și între media. Concurența a determinat mass-media să devină din ce în ce mai specializată în a câștiga și reține atenția publicului. Coeziunea socială este consecința faptului că mass-media atrage în mod continuu atenția publicului asupra ei înșiși și asupra caracterului extrem de mare, complex intern și interconectat al sistemului mass-media [17, p. 205-208].

În contextul discuțiilor privind mass-media ca sursă a coeziunii sociale vom face referință la una dintre vocile clasice ale disidenței intelectuale din ultimul deceniu Avram Noam Chomsky, gândirea căruia a schimbat fundamental modul de a înțelege cum se exercită controlul mass-media. Lingvistul american a explicat esența celor mai frecvente și eficiente strategii ascunse și aplicate de mass-media pentru a stabili dispoziția opiniei publice. Din punct de vedere istoric, mass-media s-a dovedit a fi extrem de eficientă pentru a modela opinia publică. Datorită propagandei media au fost create sau distruse mișcări sociale, justificate războaie, create sau temperate crize financiare, stimulate alte curențe ideologice și fiind chiar generat fenomenul mass-media ca producător de realitate în psihicul colectiv [18].

Noam Chomsky evocă strategiile diversiunii mass-media, detectându-le pe cele mai comune, pentru a înțelege instrumentele psihosociale, aplicate asupra publicului. Sinteza celor mai comune practici, unele mai evidente și mai sofisticate, dar în mod corespunzător toate la fel de eficiente, au cuantificat „cele 10 strategii de manipulare mass-media”: distragerea atenției de la problemele importante prin inundarea continuă cu informații ne semnificative; crearea problemelor și oferirea de soluții; consecutivitatea graduală care determină publicul de a permite lucruri care în mod normal nu le-ar accepta; amânarea determină cetățenii să accepte sacrificii în speranța „că mâine va fi mai bine”; tratarea oamenilor ca pe niște copii cu scopul de a le distruge abilitățile critice de gândire; amplificarea emotivității în detrimentul gândirii raționale; menținerea publicului în ignoranță și mediocritate; încurajarea publicului de a fi mulțumit de stilul mediocru de viață; consolidarea sentimentului de autoînvinuire pentru eșecul inteligenței, abilităților sau a eforturilor depuse; cunoașterea publicului mai bine decât se cunoaște el înșiși. Ceea ce semnifică că în ultimii 50 de ani, progresele științei accelerate au generat un decalaj în creștere între cunoștințele publice și cele deținute și operate de elitele dominante. Mulțumită biologiei, neurobiologiei și psihologiei aplicate, „sistemul” s-a bucurat de o înțelegere sofisticată a ființelor umane, atât fizic cât și psihic. „Sistemul” a ajuns mai bine familiarizat cu omul obișnuit, mai mult decât se cunoaște el însuși pe sine. Aceasta înseamnă că, în majoritatea cazurilor, „sistemul” exercită un control și o putere mai mare asupra indivizilor, decât ei au capacitatea de a înțelege [19].

În pofida abordărilor critice a controlului exercitat de mass-media, se profilează și viziunea, potrivit căreia mass-media este și un mecanism eficient de formare a coeziunii sociale. Explicația pornește de la faptul că mass-media modernă este un sistem social foarte mare, complex, dens interconectat, care atrage atenția din ce în ce mai mult din partea indivizilor și grupurilor sociale care compun societatea. Anume această concentrare a atenției asupra mass-mediei este cea care generează coeziunea socială în societățile moderne. Faptul că mass-mediile moderne au evoluat pentru a deveni probabil sursa majoră a coeziunii sociale este, prin urmare, o consecință neintenționată a concurenței crescânde pentru atenția publicului. Sistemul mass-media în democrațiile moderne funcționează acum ca sursă majoră a coeziunii sociale, dar această funcție a evoluat din cauza competiției pentru atenție și, prin urmare, este neconștientă, neintenționată și neplanificată. Paradoxul mass-media moderne este că, în timp ce sistemul media tinde să lege societatea, conținutul pare adesea să promoveze defalcarea și diviziunea [17, p. 205-208].

Acest lucru se întâmplă deoarece mijloacele sau mecanismele prin care atenția publică este atrasă și susținută sunt aproape irelevante pentru mass-media modernă, care, prin urmare, este extraordinar de multidimensional, într-adevăr auto-contradictoriu, în conținutul său. Unele conținuturi media atrag atenția prin familiaritate, alte conținuturi prin noutate. Emoțiile evocate pot implica, de asemenea, contrarii: atât sentimente plăcute, cât și neplăcute, stări pozitive și negative, frumusețe și groază, impulsuri armonioase din punct de vedere social, dar și dezbinare socială. Această inconsecvență internă apare pur și simplu pentru că conținutul specific al mass-media este subordonat necesității directe de a atrage și susține atenția publicului într-un mediu media competitiv. Deci, spre deosebire de uniformitatea ideologică forțată de sus în jos a societăților tradiționale și totalitare [20], societățile moderne sunt ținute împreună în mod important prin argumentele și diferențele lor. Într-adevăr, în democrațiile liberale, disputele sunt adesea cele care oferă concentrarea atenției în jurul căreia societatea evoluează [17, p. 205-208].

Paradoxul este că mass-media promovează coeziunea socială generală prin mijloace care generează adesea conflicte sociale. Puterea coeziunii sociale depinde de forța prin care mass-media este capabilă să atragă atenția. Mass-media, aflată în competiție, încearcă în mod continuu să atragă atenția mai puternic din partea mai multor persoane și grupuri, generând opțiuni mai largi. Oamenii diferă; preferințele lor variază în funcție de vârstă, sex, regiune, religie, politică, hobby-uri și nenumărate alte interese speciale [17, p. 205-208].

Prin urmare, mass-mediile moderne traversează și tind să spargă multe grupări sociale tradiționale (grupuri care erau importante pentru coeziunea socială) și care conduc spre o societate a indivizilor unici. Într-adevăr, unicitatea indivizilor moderni este definită în termeni publici ca fiind profilul lor unic al alegerilor de consum și stil de viață din surplusul de posibilități produs de mass-media. Prin urmare, mass-media modernă generează simultan indivizi tipic moderni și le permite acestor indivizi să evolueze. Coeziunea socială a acestor indivizi unici depinde de toleranța lor personală față de faptul că alți indivizi vor face alegeri diferite. Medicii și oamenii de știință trebuie să tolereze reprezentări deformatate din mass-media ale activităților lor, la fel cum toți cetățenii trebuie să tolereze conținutul media care este permis legal, dar pe care îl dezaprobă. Capacitatea mass-media de a angaja o populație diversă necesită ca materialul care atrage atenția să fie produs pentru a satisface o gamă largă de interese. Dar capacitatea conținutului media de a atrage și reține atenția la o persoană implică adesea provocarea de insulte sau repulsie la altă persoană [17, p.205-208].

Un astfel de conținut va găsi rareori aprobare generală, dar probabil are nevoie de o marjă largă de toleranță pentru ca mass-media să își îndeplinească funcția de coeziune socială. Desigur, dacă mass-media generează prea multă disidență, atunci aceasta poate deveni o amenințare imediată la adresa coeziunii sociale – de exemplu, ducând la revolte sau la revoluție. Deci, mass-media nu poate fi complet liberă de control și cenzură, iar limitele toleranței trebuie definite și aplicate. Pe de altă parte, cu cât mai multe provocări mediatice pot fi tolerate, cu atât mai bine. Deoarece, atâta timp cât disidența pe termen scurt nu duce la defalcare reală, va tinde să întărească coeziunea socială pe termen lung prin implicarea mai puternică a mai multor oameni. Pentru democrațiile liberale situația a fost încapsulată de F. Nietzsche: „Ceea ce nu ne ucide ne va face mai puternici”. Paradoxul mass-media moderne este că conținutul dezbătut este probabil intrinsec maximizării eficacității și incluziunii sale. Coeziunea democrațiilor liberale depinde așadar de o capacitate psihologică larg răspândită de a suporta o stare permanentă de disidență și dezacord. Prezența provocării și controverselor mediatice endemice nu asigură întotdeauna o viață confortabilă. Cu toate acestea, cu cât toleranța socială este mai mare, cu atât coeziunea socială este mai puternică și mai largă [17, p. 205-208].

În contextul discuțiilor cu referire la conexiunea dintre mass-media și coeziunea socială, se fac trimiteri la conceptul de sferă publică. Jürgen Habermas, în lucrarea sa *The Structural Transformation of the Public Sphere* [21], lansează conceptul de sferă publică, înțeleasă drept o zonă din viața socială, unde se identifică și discută liber problemele societale și prin această discuție se influențează acțiunea politică. Jürgen Habermas vede sfera publică ca „alcătuită din persoane private adunate ca public și articulând nevoile societății cu statul”. Astfel sfera publică este văzută drept un loc comun, unde au loc dezbateri publice, mai ales prin intermediul mass-mediei. Astfel, în societățile moderne sfera publică devine un epicentru al formării și consolidării coeziunii sociale. Mass-media se poziționează în spațiul public pentru a evidenția factorii care determină relevanța coeziunii sociale. Sprijinirea de către mass-media a valorilor coeziunii sociale conduce spre schimbarea atitudinilor care îmbunătățesc integrarea socială.

Studiile care se axează pe analiza mass-mediei, ca sursă de formare și consolidare a coeziunii sociale [22, 23], atenționează asupra elaborării unei strategii pentru a facilita coeziunea socială. Mass-media are posibilități unice de a contribui la prosperarea unei națiuni, de a atenua disensiunile etnice, de a crește încrederea unuia în altul și în instituțiile guvernamentale.

Contribuții mai recente asupra explicării coeziunii sociale sunt făcute din perspectiva Internetului și ale rețelelor sociale. Considerațiile aduse asupra Internetului sugerează atât creșterea coeziunii sociale, prin sporirea acesteia în grupurile mici, cât și subminarea, în același timp, a coeziunii naționale. Manifestarea coeziunii sociale în Internet înregistrează conotații pozitive, negative și neutre.

O societate lipsită de coeziune este situația când persoanelor nu le pasă sau, mai rău, sunt intolerante față de alții și cred că alții simt la fel ca și ei. Acest lucru poate duce la sentimente de neîncredere, suspiciune, cinism și pesimism. Aceste atitudini se extind și asupra instituțiilor sociale de bază, cu efecte negative asupra funcționalității acestora.

Metodologia cercetării conexiunii dintre mass-media și coeziune socială.

Scopul studiului este de a sintetiza referențialul bibliografic privind contribuția surselor mass-media la formarea și consolidarea coeziunii sociale, în general, și aplicarea metodologiei sociologice cantitativ-calitative pentru a stabili percepția opiniei publice privind formarea și consolidarea coeziunii sociale de către sursele mass-media din Republica Moldova.

Ipoteza generală a studiului rezidă în constatarea faptului dacă sursele mass-media au un rol indispensabil în promovarea coeziunii sociale. Pentru ca coeziunea socială să se realizeze, este extrem de important ca toate mass-media să fie echilibrate, echidistante, participative și obiective.

Metodologia cercetării științifice, aplicată în cadrul proiectului instituțional „Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierei de Uniunea Europeană”, a inclus abordarea cantitativă și calitativă. Pe lângă colectarea datelor reprezentative folosind sondaje, a fost necesar să se efectueze studii calitative, care să contextualizeze coeziunea socială. Acest lucru este important pentru argumentarea rezultatelor din studiile cantitative și pentru corelarea rezultatelor.

Metodologia cercetării calitative include interviurile în profunzime, ce au fost efectuate în perioada 10 aprilie – 12 mai 2021, pe un eșantion de 52 respondenți, femei și bărbați adulți de statut socioprofesional divers din mediul rural/urban, grupe de vârstă diferite, regiuni geografice diferite, vorbitori de limbă română și rusă (origini etnice diverse) din 36 localități. Interviurile s-au realizat prin metoda interviului formalizat, obținând consimțământul persoanelor de a participa la sondaj din timp.

Metodologia cercetării cantitative include interviurile respondenților, care au fost desfășurate pe un eșantion de 1698 persoane, în perioada 15 noiem-

Contribuția surselor mass-media la formarea și consolidarea coeziunii sociale

---

brie – 20 decembrie 2021, în 87 de localități a republicii, cu o marjă de eroare de +/- 2,8%. Eșantionul este aleatoriu, reprezentativ pentru populația adultă a Republicii Moldova, în funcție de mediul de reședință, sex, vârstă, nivel de educație, regiune geografică.

Cercetătorii au tendința să abordeze tematica coeziunii sociale din mai multe perspective. Conexiunea dintre mass-media și coeziunea socială este studiată, aplicându-se metodologia de cercetare sociologică. Mass-media ca sursă a coeziunii sociale are la bază studiul teoretico-empiric, care a permis operaționalizarea conceptului și corelarea rezultatelor. Dovezile empirice, care rezultă din conținutul studiului, pot contribui la elaborarea politicilor, construirea indicatorilor, epistemologia schimbărilor societale.

Pentru a corela rezultatele cercetărilor empirice, realizate în Republica Moldova, am identificat din mai multe studii situația mass-media națională în comparație cu situația la nivel regional și global.

World Press Freedom Index, publicat în fiecare an din 2002 de Reporteri fără Frontiere (RSF), este un instrument important de advocacy bazat pe principiul emulării între state. Pentru că este bine cunoscut, influența sa asupra guvernelor este în creștere. Indexul este un punct de referință care este citat de mass-media din întreaga lume și este folosit de șefi de state, diplomați și entități internaționale precum Națiunile Unite și Banca Mondială.

Potrivit Press Freedom Index Moldova înregistrează cel mai înalt indice al libertății presei dintre țările CSI în 2022, marcând 74,47 puncte. Pe ultimul loc situându-se Turkmenia cu 25 de puncte, iar pe penultimul loc se situează Rusia cu 38,82 puncte [24].

Republica Moldova pentru anul 2022 acumulează scorul global de 40 din 180, cu o creștere spectaculoasă de mai bine de două ori în comparație cu 2021, unde scorul indica poziția 89.

Mass-media din Moldova este împărțită în tabere pro-ruse și pro-occidentale. Oligarhii și liderii politici își influențează puternic pozițiile editoriale. Mass-media din Moldova este diversă, dar extrem de polarizată, ca și țara însăși, care este marcată de instabilitate politică și influență excesivă a oligarhilor. Unele mass-media riscă să se ocupe de probleme care stânjenesc autoritățile, dar multe se limitează la a urma linia politică a partidului la care sunt afiliați. Libertatea presei și dreptul la informare sunt garantate de lege, iar bunele practici sunt încurajate de un cod de etică jurnalistic. Dar, în realitate, legile care guvernează sectorul sunt aplicate în mod arbitrar de către agențiile de reglementare orientate politic. Accesul la informații este subminat în mod regu-

lat, iar procesele frivole pentru defăimare sunt frecvente. Companiile media cu legături strânse cu personalități politice și oligarhi puternici domină piața de publicitate, în detrimentul presei independente. Într-un mediu economic dificil, instituțiile media independente nu dispun de resurse și se confruntă cu dificultăți financiare. Drept urmare, se luptă să angajeze personal de calitate capabil să lucreze. Din această cauză, mulți caută sprijin de la donatorii străini [25].

Mediul sociocultural îi împiedică rareori pe jurnaliști să-și facă munca, dar unele subiecte, precum consecințele crizei COVID-19, sunt sensibile. Acoperirea acestor subiecte poate duce la autocenzură, precum și la disprețuirea mass-media pe motive etnice, religioase sau bazate pe gen.

Jurnaliștii sunt în mod regulat insultați și intimidați de oficiali guvernamentali și lideri politici. Militanții lor recurg adesea la hărțuirea cibernetică împotriva reporterilor considerați a fi inamici. Accesul jurnaliștilor în Transnistria, o provincie separatistă de est susținută de Rusia, necesită o acreditare specială [25].

Freedom in the World 2022 este un raport global anual privind drepturile politice și libertățile civile, compus din evaluări numerice și texte descriptive pentru fiecare țară și un grup select de teritorii. Potrivit metodologiei de calculare pe o scală ponderată, Republica Moldova se plasează pe poziția 62 din 100 de țări și teritorii, fiind apreciată ca fiind parțial liberă.

Mediul mass-media, potrivit raportului citat, este dominat de instituții conectate cu partidele politice și oligarhi. Cu puține excepții, posturile de televiziune cu difuzare națională sunt deținute de persoane afiliate partidelor politice. Reporterii s-au confruntat anterior cu dificultăți în accesarea informațiilor importante pentru public și amenințări cu acțiuni legale din partea personalităților publice și a politicienilor.

Modificările legale aduse Codului serviciilor media audiovizuale în noiembrie și decembrie 2021 au permis Parlamentului să stabilească controlul asupra radiodifuzorului public Teleradio-Moldova și să restructureze Consiliul Audiovizualului cu trei membri numiți din Parlament, doi numiți de la societatea civilă, un mandatar prezidențial și unul desemnat de guvern. Aceste amendamente au atras critici din partea Centrului Național Anticorupție (CNA) al Republicii Moldova și a Uniunii Europene de Radiodifuziune (UER), pe motiv că astfel de schimbări compromit independența presei și încurajează politizarea mass-mediei [26].

Abordarea calitativă a cercetării sociologice. Logica interpretării interviurilor aprofundate, ne conduce spre segmentarea audienței. Analiza datelor agre-

gate ne-a determinat să aplicăm segmentarea audienței, care ne ajută mai ușor să grupăm opiniile, pentru a identifica oportunitățile optimizării. Datorită segmentării a fost posibil de realizat evaluarea valorii curente și potențiale a audienței, poziționarea mass-mediei în percepțiile audienței, identificarea unor posibilități de dezvoltare a surselor mass-media ca sursă de formare a coeziunii sociale.

Fiind solicitați respondenții să se pronunțe referitor la faptul dacă mass-media conduce spre dezbinarea dintre oameni sau unirea acestora, opiniile s-au divizat.

Percepțiile pozitive, deși au persistat în răspunsuri, însă acumulează o pondere nesemnificativă. Opiniile expuse se rezumă la faptul că mass-media unește societatea prin unele inițiative de solidarizare, campanii de informare. O societate informată devine mai consolidată, mai competentă și în felul acesta se produce coeziunea între oameni și grupurile societale.

Percepțiile neutre sunt prezente într-o proporție mai extinsă decât cele pozitive, însă mult mai reduse decât cele negative. Respondenții sunt ezitanți, în a da o apreciere pozitivă sau negativă, oscilând în jurul unei opinii neutre, mai aproape de indecis. Consideră că mass-media este o parte componentă a societății, care nu poate fi ruptă de contextul social. Totodată, își exprimă părerea că cetățenii sunt cei care-și aleg sursele mass-media, depinde ce content informațional consumă oamenii. Cititorii trebuie să se informeze din mai multe surse pentru a-și crea păreri corecte despre evenimentele curente și liderii politici. Deciziile, care pot fi luate în baza unei informații eronate din sursele mass-media, au impact de lungă durată asupra societății.

„Fiecare își face alegerea, pentru ce posturi optează ca să se informeze. Alegerea este rezultatul intereselor sale. Aud tot mai des că oamenii nu mai vor să urmărească știrile, se detașează complet de la posturile tv moldovenești. Nu aud nimic pozitiv acolo. Am și eu aceeași tendință în ultimul timp. Mă simt mai bine fără negativismul mass-mediei moldovenești.” (femeie, vârsta 46-56 ani, angajată sector public, mediul urban, studii superioare)

Opinia neutră este relevantă prin faptul ca mass-media nu poate duce nici la dezbinarea dintre oameni și nici la unirea acestora. In secolul XXI mass-media are un rol foarte important în viața cotidiană, deoarece pe baza acesteia se pot câștiga bani, acumula informațiile necesare și învăța o mulțime de lucruri noi. Datorită presei lumea modernă se dezvoltă, acumulează capacități de a implementa proiecte pentru societate și populație.

Din eșantionul investigat, au fost identificate doar câteva opinii, care estimau că presa nici nu unește, nici nu dezbină societatea. Este doar o informație, pe care oamenii o recepționează și o interpretează, în baza căreia își trag propriile concluzii.

În contextul viziunilor profilate se remarcă și opinia diferitor etnii conlocuitoare, care afirmă că nu citesc presa de limbă română, iar populația de limbă română nu citește presa de limbă rusă. Sursele de comunicare în masă reflectă clivajul etnic existent. Este puțin probabil că există o ediție media care ar fi citită de toate etniile conlocuitoare. Populația continuă să rămână ostaticul limbii vorbite și a businessului politic local.

Din opiniile analizate se evidențiază poziția exprimată de respondenții cuprinși în variabila de vârstă 19-25 de ani, caracterizată printr-o relevantă neutralitate. Viziunile expuse afirmă că varietatea de surse de informare oferă oamenilor să-și aleagă singuri informațiile potrivit propriilor opinii. Mass-media există pentru a informa societatea, însă oamenii singuri aleg să dezbine sau să unească societatea. Potrivit opiniei acestora, mass-media nu trebuie nici să unească nici să dezbine, câți oameni, atâtea și opinii. Mass-media este o sursă de informare pentru societate, ea oferă informații asupra celor mai actuale și relevante evenimente, per general acesta este rolul ei, dar în nici un caz nu are influență asupra dezbinării sau unirii dintre oameni și nu impune anumite păreri sau modele, din motiv că fiecare este în drept să decidă pentru sine ce să asculte, ce să creadă și ce nu.

Totodată, ei nu consideră ca mass-media are un careva impact asupra relațiilor dintre oameni. Există doar diversitatea de păreri. Mass-media unește mai mulți oameni cu aceleași ideologii, gânduri și scopuri. Aceasta are un rol important în formarea opiniei publice, fiind mijlocul prin intermediul căruia este asigurată interfața legăturilor, conexiunilor, raportului dintre diverse structuri sociale, de la instituții publice, instituții comerciale, corporații până la individul particular. Mass-media se constituie totodată ca fiind mediul în care comunicarea publică se împlinește, iar relațiile sociale se transformă în interacțiuni dintre oameni. În același timp, mass-media duce la dezbinarea dintre persoanele care nu au idei similare privitoare la o problemă relevantă de sistemele de informare. Conștientizează că ambele păreri sunt oarecum plauzibile, încât există mass-media cu un scop bun bine definit de a aduce publicului informație nouă și veridică și există mass-media ce induce publicul în eroare, fiind controlate de anumite partide politice care nu fac altceva decât propagandă și dezinformare.

Contribuția surselor mass-media la formarea și consolidarea coeziunii sociale

Percepțiile negative au fost identificate preponderent din conținutul răspunsurilor, oferite de intervievații din categoria de vârstă 40 și mai mult. Generalizarea acestora a permis cuantificarea formelor de reflexie asupra realității studiate.

Mass-media are o influență puternică asupra mentalului colectiv, iar tendințele manipulative conduc spre o dezbinare a societății. În mass-media din Republica Moldova persistă partizanatul în favoarea unor grupuri de interese politice și economice, ceea ce compromite dezideratul de a avea o presă liberă. Fiecare mijloc media interpretează informația în felul său, ceea ce conduce spre distorsiuni în perceperea informației livrate în spațiul public. Avalanșa de informație acționează asupra cetățeanului nepregătit și îl înclină spre „acceptarea be-nevolă” a valorilor ostile consolidării societale. Presa angajată politic are scopul de a dezbinda societatea. Mass-media poate dezbinda o societate cu un nivel de educație inferior. Iar, o societate dezbinată este dominată de minciună.

„Eu nu știu ce vremuri am ajuns, că niciodată nu a fost așa. Toarnă zoaie unul în cap la altul. Și ăștia, care umblă cu microfoanele, toți spun doar minciuni... Mă uit și eu la televizor, să văd ce fac nebunii. Și mă gândesc ce e cu lumea asta nebună? Eu deja nu știu care sunt nebuni și care - nu. Cum există pe fața pământului așa lume... Apoi cum să crezi în dânșii?” (femeie, vârsta 66-75 de ani, pensionară, mediul urban, studii medii de specialitate)

„Când ascult corifeii jurnalismului moldovenesc, mă întreb: ce școli au făcut, ce valori le-au fost înrădăcinate de profesori? Jurnaliștii promovează un limbaj licențios, valori contradictorii, lipsă de cultură și verticalitate civică, o dicție a limbii române departe de perfecțiunea profesională, cuvinte preluate din limba rusă și moldovenizate etc. Audierea interviurilor, realizate de corifeii jurnalismului moldovenesc, cu bloggerii și elita politică, te lasă cu senzația unei căldări de zoi turnate în cap.” (femeie, vârsta 56 ani, angajată sector public, mediul urban, studii superioare)

„Răspunsul îl oferă chiar Vladimir Lenin în articolul „Organizația de partid și literatura de partid”, care ne era predat obligatoriu în școala medie sovietică. Profesora, de altfel, o profesoară excelentă, timp de trei lecții, ni l-a tălmăcit. Nu-l înțelegem. Cum adică, fiecare epocă are propria literatură, ideologie? Oare nu sunt valori eterne, general umane? Dacă în perioada sovietică presa mai unea societatea/poporul, fie și la soluționarea unor probleme precum: combaterea beției, trândăviei, urii interetnice, altor metehne sociale etc. Acum fiecare partid/politician/ONG ține sub control 2-3 instrumente mass-media, de unde toarnă zoi/știri asupra oponenților. Ultimii răspund cu aceeași monedă. Și astfel se produce LUPTA subtilă PENTRU CREIERUL cetățeanului NEINORMAT, pentru mentalitatea acestuia.

Constituția Republicii Moldova obligă demnitarii să respecte legile și unitatea țării. Dar ce fac, de fapt, politicienii? Presa? De ce nimeni nu răspunde pentru violarea Constituției? Lipsește, după mine, un program statal de durată pentru apărarea unui ideal comun. Cândva era idealul păcii. Acum se impune idealul supraviețuirii în condițiile crizei sanitare și economice, culturale, sociale... În acest sens, este necesar un calendar/agendă statală/strategie eficientă și verificabilă de durată a Republicii Moldova.” (bărbat, vârsta 66-75, angajat sector public, mediul urban, studii superioare)

Politizarea mediei moldovenești a condus spre fragmentarea societății. Oligarhii finanțează canalele media și promovează valorile unui sau altui partid, adică realii susținători ai propriului business. Prin acest joc de idei se unifică și solidarizează susținătorii unui sau altui partid. Dar, în același timp, are loc un proces de dezbinare, datorat valorilor politice promovate de media. Retorica agresivă a mediei moldovenești se suprapune asupra societății. Agresivitatea și disprețul cu care se tratează oponenții politici sunt preluate de adepții unui sau altui partid politic. Spațiul public al comunicării media este foarte agresiv, ceea ce în consecință conduce spre dezbinare. Construirea unui content informațional agresiv, în timp acumulează reticența publicului față de sursele informaționale autohtone și favorizează evadarea în alte spații de informare. Există o parte a publicului care își exprimă dezacordul față de conținutul livrat de mass-media moldovenească. Altă categorie de public se informează din alte surse și nu atrag atenție la ceea ce se petrece în jur. Este un segment social mai puțin studiat, înțeles și explicat în cercetările autohtone.

În Republica Moldova televiziunea rămâne principala sursă de informare. Cu cât au apărut mai multe posturi de televiziune, cu atât opiniile s-au dispersat. Respondenții remarcă faptul că perceperea realității corelează în funcție de posturile de televiziune. Discuțiile inițiate în societate reflectă conținutul informației consumate de public. Dezacordul exprimat determină intoleranță față de oponenți, iscându-se ceartă. Oamenii încep să evite discuțiile directe, iar procesul de comunicare din viața reală a migrat în spațiul virtual. Se consideră că informația din spațiul virtual este mult mai veridică și oferă libertatea de exprimare. Deși, se conștientizează legătura dintre furnizorul informației și efectul acesteia asupra publicului. Atâta timp cât va exista mass-media, ea va fragmenta societatea în grupuri, iar oamenii vor exterioriza opinii diferite. Mass-media unește oamenii cu opinii similare și provoacă conflicte din motivul necoincidenței acestora.

Efectul masiv al manipulării mass-media se resimte în perioadele preelectorale. În Moldova majoritatea posturilor TV sunt cumpărate, dirijate și monitorizate de către partidele politice. Acest lucru a fost relevant în perioada cârmuirii partidului comunist și a conducerii socialiste. Exemple de dezbinare socială le identificăm în perioadele electorale. Se acutizează discuțiile privind unirea cu România, întreruperea relațiilor de colaborare cu Federația Rusă, se mizează pe sentimentele nostalgice după trecutul sovietic, se aduc în prim plan conflictele interetnice și altele. O temă mai recentă a devenit diaspora, considerată că votează candidații în funcție de sumele de bani oferite. Evident, că multitudinea de opinii în societate este favorizată de căutarea continuă a identității și demnității naționale, de identificarea limbii române ca limbă de stat; vectorul dezvoltării pro România sau pro Rusia; aflarea la cârma țării a unui reprezentant dintr-un partid mai retrograd sau dintr-un partid proeuropean - toate acestea numai dezbină societatea. De fapt, temele respective sunt tradiționale, însă în perioadele electorale ele sunt acutizate artificial de elitele pretendente la putere. Cel mai dramatic este faptul că ele trezesc discuții controversate în grupuri mici (în transportul public, în rând la poștă sau magazin, între vecini sau rude).

Mass-media moldovenească este în mare parte politizată, cumpărată și lucrează pe elemente de șoc, de noutate. Ce apare pe primele poziții - aceea și se tirajează. Se vinde ce prinde la public și ceea ce se vinde rapid. Materiale mai complicate, mai profunde, mai analitice sunt mai dificil de citit, publicul moldovenesc nu prea este pregătit pentru o lectură aprofundată, se plictisește și nu manifestă interes pentru aceste teme. Mass-media autohtonă a devenit o chestiune la comandă. Dependența financiară a diminuat considerabil din verticalitatea și viziunile proprii ale jurnaliștilor.

Reieșind din realitatea zilelor de astăzi, respondenții constată că mass-media este mărul discordiei, pe cât unește societatea pe atât și o dezbină. Fiecare cu sursa proprie de informare, reieșind din interesele pe care le are.

„Caz special este presa din Republica Moldova. Ca și partidele politice, presa, luată per ansamblu, este criminală, mafiotă, manipolatoare și trebuie să răspundă ca și oamenii politici. Presa constituie canalele urii difuzate de politicieni. Nu există presă în stare să vină cu mesaje unificatoare.” (bărbat, vârsta 66-75, angajat sector privat, mediul urban, studii superioare)

Soluția propusă de intervievați este informarea din mai multe surse. Pentru a fi credibilă fiecare informație trebuie verificată. Deși, se invocă și elementul subiectivității. Fiecare percepe informația și o tratează în felul său.

Concluziile, care se desprind în urma analizei calitative, rezidă în faptul că dezinformarea intenționată a populației, răspândirea informațiilor false prin mijloace mass-media, din cauza politizării acestora, conduce spre distorsionarea și erodarea percepției realității, creează intenționat ură și dezbinare. Îndeosebi acest lucru este sesizabil în cazul etniilor conviețuitoare în perioadele preelectorale, având scopul de a manipula și dirija populația. Capacitatea redusă a populației de a analiza veridic situația economică și politică creată în țară, generează instabilitate și dezbinare.

Preponderent, respondenții percep că nu canalele și instrumentele de comunicare, ci modul în care sunt utilizate acestea determină faptul, dacă ele contribuie la consolidarea sau la dezbinarea oamenilor. Sursele mass-media reflectă starea societății, reprezintă o competiție dintre grupurile care dețin sau influențează instituțiile de media, precum și nivelul profesionist și criteriile deontologice al celor care creează și livrează către public conținutul informațional.

Agresivitatea cu care canalele de televiziune își tratează oponentii politici se proiectează asupra întregii societăți. Dezbinarea după criteriul politic fragmentează societatea. Retorica agresivă a canalelor TV are impact asupra echilibrului psihologic a individului în parte și a societății în general. Drept rezultat, determină neîncrederea și nihilismul în conținutul informațional autohton.

Apariția rețelelor de socializare joacă un rol major în spațiul comunicării publice. Explorarea impactului pe care îl au rețelele de socializare asupra coeziunii sociale la nivel local sau național, relevă atât potențialul utilizării rețelelor de socializare de a stimula coeziunea socială, cât și posibilele dezavantaje ale rețelelor de socializare care ar putea influența negativ dezvoltarea și menținerea coeziunii sociale. Analiza impactului mass-mediei asupra coeziunii sociale este văzută din diferite perspective, cu sau fără fundal de criză, și pe diverse platforme de social media. Imaginea care iese la iveală este cea a rețelelor de socializare ca sabie cu două tăișuri: pe de o parte contribuie la coeziune, pe de altă parte dezbină societatea.

Rezultatele cercetării calitative rezumă faptul că există puțină presă independentă și echidistantă, care are drept scop să informeze corect cetățenii. Dacă majoritatea presei ar fi independentă, ar crește șansele ca presa să contribuie la coeziunea societății. Majoritatea surselor mass-media, din varii motive, sunt afiliate politic. De aceea, ele promovează o politică doar pentru anumite segmente ale populației, cele care reprezintă bazinul lor electoral, fapt ce determină divizarea societății.

Contribuția surselor mass-media la formarea și consolidarea coeziunii sociale

O soluție propusă de respondenți este strategia coerentă de informare, care conduce spre solidarizarea societății. În acest mod, societatea devine mai informată și mai unită, mai consolidată și competentă, astfel producându-se procesul de coeziune între membrii societății.

Abordarea cantitativă a cercetării sociologice. Acumularea cantitativă a datelor empirice a fost realizată prin aplicarea chestionarului *face-to-face* respondenților, în limbile română și rusă. Probele eșantionate sunt ponderate pentru a corecta probabilitatea de selecție inegală, non-răspunsuri și erorile comise în procesul de culegere a datelor în teren. Obiectivele de ponderare demografică se bazează pe datele ultimului recensământ. Cifrele actuale ale sondajului reflectă structura populației de la 18 ani și mai mult. Ceea ce ne permite să extrapolăm rezultatele cercetării la nivelul populației adulte.

Analiza blocurilor de întrebări cu referire la mass-media denotă un grad redus de încredere a respondenților: nu au deloc încredere - 19,8%, nu prea au încredere - 40,8%, oarecare încredere - 31,4%, foarte multă încredere - 2,6% (NȘ/NR 5,4%).

La întrebarea „Câtă încredere aveți în mass-media (tv, radio, ziare, internet) din: Rusia, România, Uniunea Europeană și Republica Moldova”, rezultatele dispersiei liniare scot în evidență particularitățile percepției respondenților. Astfel, în sursele mass-media din Federația Rusă au foarte multă încredere doar 5,8%, oarecare încredere - 30,2%, nu prea au încredere - 29,2%, nu au deloc încredere - 25,0% (9,8% NȘ/NR). Încrederea declarată de respondenți față de sursele mass-media din România relevă următoarea distribuție liniară: 5,1% - foarte multă încredere, 27,9% - oarecare încredere, 27,9% - nu prea au încredere, 11,6% - nu au deloc încredere (13,0% NȘ/NR). Încrederea demonstrată față de sursele mass-media din Uniunea Europeană acumulează următoarea pondere: 7,7% - foarte multă încredere, 41,9% - oarecare încredere, 25,7% - nu prea au încredere, 11,8% - nu au deloc încredere (12,8 % NȘ/NR). Ceea ce ține de încrederea avută în sursele mass-media din Republica Moldova, identificăm că: 8,8% - au foarte multă încredere, 48,1% - oarecare încredere, 25,9% - nu prea au încredere, 10,4% - nu au deloc încredere (6,9 % NȘ/NR).

Compararea rezultatelor evidențiază încrederea mai ridicată față de sursele mass-media din Republica Moldova, urmate de cele din Uniunea Europeană și România. Un grad de încredere mai redus se constată în cazul mass-mediei din Federația Rusă.

Tabelul 2. Încrederea în mass-media din Rusia, România, UE, Moldova (2021)

	Federația Rusă	România	Uniunea Europeană	Republica Moldova
Nu am deloc încredere	25,0	11,6	11,8	10,4
Nu prea am încredere	29,2	27,9	25,7	25,9
Oarecare încredere	30,2	42,5	41,9	48,1
Foarte multă încredere	5,8	5,1	7,7	8,8
NȘ/NR	9,8	13,0	12,8	6,9

Cea mai importantă sursă din care se informează respondenții este televiziunea - 27,6%, urmată de Internet - 22,4%, de la membrii familiei - 15,6%, radioul - 10,1%, prieteni/vecini - 5,3%, ziare - 5,1%. Restul opțiunilor acumulând un procent și mai mic: colegii de serviciu - 3,7%, administrația publică locală - 3,1%, sondajele de opinie - 2,5%, zvonurile - 1,6%, niciuna - 1,6% (NȘ/NR - 1,4 %).

Sursa de informare în care au cea mai mare încredere este televiziunea - 25,4%, urmată de Internet - 20,2%, membrii familiei - 17,8%, radioul - 9,3%, prieteni/vecini - 6,4%, ziare - 4,1%, administrația publică locală - 4,1%, colegii de serviciu - 3,0%, sondajele de opinie - 2,7%, zvonurile - 0,9%, niciuna - 3,7% (NȘ/NR - 2,6 %).

De obicei, sursele de unde primesc informație despre evenimentele ce au loc în țară și în lume sunt: din emisiunile televiziunii moldovenești, radioului - 25,7%, din noutățile de pe site-urile informaționale din Internet - 20,3%, din noutățile de pe rețelele de socializare - 26,3%, din comunicarea personală cu prieteni, rude, colegi - 14,4%, din emisiunile televiziunii ruse, radio - 9,3%, din emisiunile televiziunii românești, radio - 8,1%, din noutățile ziarelor și revistelor moldovenești - 3,7%, din noutățile ziarelor și revistelor rusești - 0,8%, din anunțuri, pliante și postere pe panourile de publicitate de pe străzi - 1,5% (NȘ/NR - 0,8%).

Datele empirice demonstrează că publicul alege sursa mass-media dintr-o gamă largă de opțiuni. Abordarea materialului media corelează cu cunoștințele și experiența acumulată de respondenți. Divergența în aprecierile respondenților este explicabilă prin vârsta, genul, zona de reședință urban/rurală, nivelul diferit de școlarizare, etnie, fundalul religios, domeniu de activitate.

Estimarea frecvenței citirii ziarelor, inclusiv online, denotă următoarea situație: deloc în ultimele 3 luni - 41,5%, o dată pe lună sau mai rar - 14,1%, de câteva ori pe lună - 15,7%, de câteva ori pe săptămână - 14,1%, zilnic (6-7 ori pe săptămână) - 10,2% (NȘ/NR - 4,4%). Frecvența ascultării radioului (inclusiv online) conturează următoarea realitate: deloc în ultimele 3 luni - 21,9%, o dată pe lună sau mai rar - 9,7%, de câteva ori pe lună - 16,0%, de câteva ori pe săptămână - 21,6%, zilnic (6-7 ori pe săptămână) - 7,0% (NȘ/NR 3,9%). Privesc televizorul

Contribuția surselor mass-media la formarea și consolidarea coeziunii sociale

(inclusiv online): deloc în ultimele 3 luni - 5,1%, o dată pe lună sau mai rar - 6,5%, de câteva ori pe lună - 9,5%, de câteva ori pe săptămână - 25,2%, zilnic (6-7 ori pe săptămână) - 52,7% (NȘ/NR - 0,9%). Citesc cărți (inclusiv online): deloc în ultimele 3 luni - 33,8%, o dată pe lună sau mai rar - 16,8%, de câteva ori pe lună - 14,7%, de câteva ori pe săptămână - 18,6%, zilnic (6-7 ori pe săptămână) - 11,7% (NȘ/NR - 4,5%). Obiceiurile de a citi presa scrisă și cărți s-au schimbat și corelează în funcție de tehnologiile și logistica modernă de procesare a textului scris.

Rezultatele cercetării arată că 75,7% dintre respondenți sunt satisfăcuți de accesul la informație (ziare, radio, televiziune), spre deosebire de 17,3% - în mică măsură și 4,4% - deloc (2,7% - nu știu). Itemul gradul de satisfacție pentru accesul la serviciile de internet acumulează 79,4%, 11,8% - în mica măsură și 2,9% - deloc (5,8% - nu știu). Zilnic utilizează Internetul 69,1% dintre respondenți, 14,8% - de câteva ori pe săptămână, 4,9% - de câteva ori pe lună, 1,6% - o dată pe lună sau mai rar, 7,3% - deloc în ultimele trei luni (2,3% NȘ/NR).

Respondenții își pot exprima public viziunile politice în foarte mare măsură doar 4,9% și în mare măsură - 31,3%. La celălalt pol se plasează ponderea respondenților care în mică măsură (43,2%) și deloc (14,3%) nu pot exprima viziunile politice. Nu au putut răspunde - 6,4%.

Tablelul 3. Încrederea în instituții, grupuri sociale (2021), %

	Nu am deloc încredere	Nu prea am încredere	Oarecare încredere	Foarte multă încredere	NȘ/NR
Parlament	32,2	38,5	22,1	1,8	5,4
Guvern	31,9	37,8	23,3	2	5,1
Președinție	27,3	31,1	28,7	7,4	5,5
Partide politice	45	37,6	10,4	0,2	6,9
Justiție	38,2	37,8	15,7	0,9	7,4
Poliție	30,2	36	25,4	2,9	5,4
Procuratură	37,8	35	18,7	1,9	6,6
Primărie	21,7	30,7	36,5	6,6	4,5
ONG	24,7	27,9	27,1	4,1	16,3
Mass-media	19,8	40,8	31,4	2,6	5,4
Biserică	10	18,4	39,6	24,6	7,4
Colegii de muncă	7,3	19,3	48,6	8,7	16
Vecinii	11,8	31,4	46,9	5,7	4,2
Prietenii	2,9	14,6	56,9	22,8	2,8
Familia	1,1	1,6	18,6	77,7	1,1
O persoană necunoscută	42,8	29,4	6,9	0,8	20,1

Încrederea în instituțiile statului, mass-media, în grupurile sociale și unul în celălalt sunt esențiale pentru coeziunea socială. Din răspunsurile respondenților deducem că cel mai înalt grad de neîncredere dintre instituțiile estimate este acordat partidelor politice - 45,0%. În jur de 30 la sută variază gradul de neîncredere în instituțiile de justiție, Parlament, Guvern și Președinție. Oarecare încredere este demonstrată față de Biserică - 39,6% și Primărie - 36,5%. Dintre grupurile estimate (colegi de muncă, vecini, prieteni, familie, o persoană necunoscută), foarte multă încredere este acordată familiei - 77,7%. Cu referire la mass-media, în contextul acestei comparații: 19,8% - nu au deloc încredere, 40,8% - nu prea au încredere, 31,4% - oarecare încredere, 2,6% - foarte multă încredere (NȘ/NR - 5,4%). Ponderea doar de 2,6%, care au acordat foarte multă încredere mass-mediei, demonstrează că oamenii doresc în spațiul public o informație veridică și clară, care ar oferi explicații și ar contribui la formarea unei societăți coezive.

Concluziile care se desprind în urma analizei cantitative, rezidă în faptul că studiile sociologice demonstrează pe parcursul anilor un grad redus de încredere a populației în sursele mass-media. Imaginea creată de mass-media are impact, proiectându-se asupra instituțiilor statale, grupurilor și relațiilor sociale.

Identitatea politică determină loialitatea pentru o sursă sau alta media și gradul de încredere foarte diferit, dezagregând și divizând publicul. Amplificarea formelor de dezinformare creează confuzii, instabilitate, disensiuni.

Explicația rezidă în schimbările care s-au produs în timp. Modul în care sunt oferite și consumate știrile diferă de acum 10-20 de ani. Consumul de știri online a crescut, întrecând chiar și televiziunea. Cererea a modificat oferta. Perioada pandemică a transformat afacerile media. Piața media din Republica Moldova a cunoscut modificări substanțiale. Incapacitatea de a face față deficiențelor financiare a determinat migrația mass-mediei în spațiul online. S-au schimbat fluxurile de venituri, concentrându-se mai mult pe profitul din reclamele digitale, finanțările externe și din afilierile politice.

Concluzii generale ale studiului sociologic. Analiza dezvăluie rolul mass-mediei în raport cu coeziunea socială. Reflectând asupra gamei de abordări teoretice, dar și a datelor empirice, putem deduce următoarele concluzii.

Rămâne cert faptul că coeziunea socială este un fenomen cu diferite conotații. Definirea și interpretarea conceptului coeziune socială ilustrează tendința de a fi folosit și măsurat în context transnațional. În interpretarea prezentului studiu, mass-media este văzută ca o potențială sursă de formare și consolidare a coeziunii sociale, atât în relațiile dintre indivizi, cât și grupuri, precum și relația lor cu statul.

Metodologia aplicată oferă o bază pentru avansarea înțelegerii coeziunii sociale și modalitatea de manifestare a acesteia în societatea moldovenească. Deschide calea pentru investigarea cauzelor și consecințelor coeziunii sociale. Rămân mai multe avertismente în ceea ce privește măsurarea coeziunii sociale, înțelegerii cauzei și consecințelor, stabilirii anumitor corelații particulare spațiului moldovenesc, posibilității comparării acestora la nivelul regiunilor de dezvoltare în interiorul țării, dar și la nivel internațional.

Astăzi mass-media dispune de instrumente mult mai calitative de creare a conținutului informațional pentru public. Depinde de organizația media în ce mod valorifică potențialul creativ al jurnaliștilor și vectorul de dezvoltare al politicii editoriale.

Mass-media poate contribui la formarea și consolidarea coeziunii sociale prin reducerea agresivității și urii în discursul politic; inegalității, excluderii și marginalizării sociale; disparităților interetnice, lingvistice, culturale și religioase.

Lansarea unei strategii de reconciliere socială presupune responsabilitatea organizațiilor media pentru calitatea și conținutul conținutului informațional. Interesul strategic al surselor mass-media, logic ar fi, contribuția la formarea și consolidarea coeziunii sociale și integrității statului. Cu instabilitatea statului și dispariția acestuia puțin probabil că vor fi necesare cuiva actualele surse mass-media.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Avenel C. La «cohésion sociale»: de quoi parle-t-on ? Chapitre 9. In: L'année de l'action sociale 2015: Objectif autonomie. Éditeur: Dunod, 2014, pp. 119-136. Disponibil: https://www.cairn.info/resume.php?ID_ARTICLE=DUNOD_GUEGU_2014_02_0119.
2. Little D. Social media and social cohesion. Disponibil: <https://undsoc.org/2011/05/25/social-media-and-social-cohesion/>.
3. The Social Cohesion and Reconciliation (SCORE) Index. Disponibil: <https://scoreforpeace.org/>.
4. Publications. Disponibil: <https://scoreforpeace.org/en/publications>.
5. Methodology. Disponibil: <https://scoreforpeace.org/en/methodology>.
6. Chan J., To H.-P., Chan E. Reconsidering Social Cohesion: Developing a Definition and Analytical Framework for Empirical Research. In: Social Indicators Research, Vol. 75, 2006, No. 2, pp. 273-302. Disponibil: <https://www.jstor.org/stable/27522534>.
7. The Bertelsmann Stiftung. Disponibil: <https://www.bertelsmann-stiftung.de/en/home>.
8. Langer A., Stewart F., Smedts K., Demarest L. Conceptualising and Measuring Social Cohesion in Africa: Towards a Perceptions-Based Index. In: Social Indicators Research. Volume 131, 2017, pp. 321-343. Disponibil: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-016-1250-4>.
9. Forschungsinstitut Gesellschaftlicher Zusammenhalt (FGZ). Disponibil: <https://www.fgz-risc.de>.

10. Strengthening social cohesion. Conceptual framing and programming implications. UNDP, 2020, 76 p. Disponibil: https://www1.undp.org/content/dam/undp/library/km-qap/undp-cb_social_cohesion_guidance--conceptual_framing_and_programming.pdf.
11. Perspectives on Global Development 2012: Social Cohesion in a Shifting World. OECD, 2011, 263 p. Disponibil: <https://www.un.org/esa/socdev/ageing/documents/social-cohesion.pdf>.
12. Concepts. Disponibil: <https://www.socialcohesion.info/concepts>.
13. Social Cohesion Hub. Disponibil: <https://www.socialcohesion.info/about-us>.
14. Current Publications. <https://www.idos-research.de/en/search/?q=social%20cohesion&x=5&y=6>.
15. Leininger J., Burchi F., Fiedler Ch., Mross K., Nowack D., Schiller A. Von, Sommer Ch., Strupat Ch., Ziaja S. Social cohesion: a new definition and a proposal for its measurement in Africa. German Development Institute. Bonn, 2021, 58 p. Disponibil: https://www.idos-research.de/uploads/media/DP__31.2021.v1.1.pdf.
16. Jakubowicz A. The Media and Social Cohesion. In: Social Cohesion in Australia, pp.158-169. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/297808971_The_media_and_social_cohesion.
17. Bruce G. Ch. The paradox of the modern mass media: Probably the major source of social cohesion in liberal democracies, even though its content is often socially divisive. In: Medical Hypotheses, Volume 67, 2006, Issue 2, pp. 205-208. Disponibil: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0306987706001678>.
18. Noam Chomsky. Disponibil: <https://chomsky.info/>.
19. Books. Disponibil: <https://chomsky.info/books/>.
20. Gellner E. Plough, sword and book: the structure of human history. London: Collins Harvill, 1988, 288 p.
21. Habermas J. The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a category of Bourgeois Society. Cambridge: Polity, 1989, 328 p.
22. Alakwe K. O., Ogbu S. U. Media and Society: Deconstructing the Role of the Media in Fostering Social Cohesion in Contemporary Nigerian Society. In: Research on Humanities and Social Sciences, Vol.7, 2017, No.18, pp. 49-57. (Online) Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/320134106_Media_and_Society_Deconstructing_the_Role_of_the_Media_in_Fostering_Social_Cohesion_in_Contemporary_Nigerian_Society
23. Okoth F. A. The Mass Media and Social Cohesion: Mapping the Margin for Sustainable Social Development in Kenya. In: New Media and Mass Communication, Vol. 58, 2017, pp. 27-34. (Online). Disponibil: www.iiste.org
24. Press freedom index in the Commonwealth of Independent States (CIS) in 2022, by country. Disponibil: <https://www.statista.com/statistics/1230813/cis-press-freedom-index/>.
25. Moldova. Disponibil: <https://rsf.org/en/country/moldova>.
26. Moldova. Are there free and independent media? Disponibil: <https://freedomhouse.org/country/moldova/freedom-world/2022>.

ROLUL ÎNCREDERII ÎN FORMAREA COEZIUNII SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

THE ROLE OF TRUST IN FORMING SOCIAL COHESION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Victor MOCANU, doctor în sociologie, conferențiar cercetător
<https://orcid.org/0000-0002-2898-0093>

Ion MOCANU, doctor în sociologie
<https://orcid.org/0000-0001-6423-0567>

Summary

The article examines the role of trust in shaping social cohesion in the Republic of Moldova. The author comes up with a literature review on this topic, providing examples of how social cohesion works in other states, including in pandemic conditions. Subsequently, using the data obtained in the quantitative and qualitative researches within the Institute of Legal, Political and Sociological Research, the author interprets the trust in various institutions and individuals in terms of sociodemographic data.

Keywords: *trust, social institutions, social cohesion, media.*

Rolul pe care îl joacă încrederea la nivel individual și social este bine recunoscut. Încrederea socială promovează creșterea economică, contribuie la sporirea calității democrației și la stabilitatea instituțională a statului [5]. Servind drept bază pentru cooperarea interpersonală, încrederea în ceilalți permite incluziunea socială și favorizează coeziunea socială în societate [1]. Având în vedere importanța încrederii sociale, un număr mare de studii încearcă să îi definească factorii și mecanismele de formare. În ciuda controverselor semnificative care există în jurul acestei probleme, cercetătorii sunt în general de acord că procesul de construire a încrederii este adesea un fenomen specific, care depinde de caracteristicile țării. Factorii sociali care pot fi cruciali pentru apariția încrederii sociale într-o țară pot fi nesemnificativi în contextul altui stat.

Studiul dat urmărește să cerceteze factorii care modelează nivelurile de încredere socială în condițiile politice, economice și sociale specifice Republicii Moldova. Cazul Republicii Moldova este unul special din mai multe motive. În primul rând, Republica Moldova aparține grupului de economii post-sovietice care au fost parte din Uniunea Sovietică o perioadă îndelungată, în care dominau valorile colectiviste și egalitariste. De obicei, o astfel de experiență conduce la prevalența comportamentului prosocial, cu o încredere socială sporită. În al

doilea rând, după prăbușirea Uniunii Sovietice, țara a pornit pe calea tranziției către democrație și economia de piață. Întrucât aceste procese au câștigat în intensitate după evenimentele din 7 aprilie 2009, Republica Moldova constituie un argument bun pentru studierea modului în care noile abordări de guvernare politică și economică ar putea influența nivelurile de încredere socială.

Încrederea este un concept destul de complex. Limitată la încrederea în străini, încrederea socială este adesea văzută ca o modalitate obișnuită de a interacționa cu cei din jur și cu lumea în general [10].

În literatura de specialitate se oferă de obicei două abordări largi privind originea încrederii - cea dispozițională și cea experiențială. Teoriile dispoziționale reduc încrederea socială la o trăsătură a caracterului sau a dispoziției cuiva, formată în condițiile specifice unei țări și adesea înțeleasă ca un atribut cultural [3]. Aici se crede că copiii învață de la părinți dacă să aibă sau nu încredere în străini sau în ce situații particulare pot avea încredere [8]. Conexiunile intergeneraționale sunt justificate și de predispoziții psihologice și neuronale ca mecanisme prin care încrederea socială poate fi predefinită genetic și transmisă de la părinte la copil [4]. Abordarea dispozițională examinează încrederea socială în relație cu poziția socială a cuiva care înzestreaază individul cu o anumită perspectivă asupra lumii. În acest caz, formarea încrederii sociale este direct legată de conceptul de autopercepție. Analizarea celorlalți prin prisma propriei persoane produce încredere, permițându-i celui care se încredințează să se simtă competent în a judeca credibilitatea străinilor [2].

Abordarea experiențială se bazează pe premisa că încrederea socială este o acțiune. Din momentul în care acțiunea necesită o interacțiune cu ceilalți, teoriile experiențiale se concentrează pe socializare ca cea mai importantă sursă de formare a încrederii sociale [11]. Încadrat prin experiențele cu ceilalți, procesul de creare și menținere a încrederii este adesea redus la evaluarea credibilității celorlalți. Încrederea este de așteptat să apară din judecarea altora ca fiind oameni de încredere [14] sau din calcularea probabilității de a fi înșelați ca fiind în general scăzută [6]. Informațiile despre ceilalți servesc ca fundație pentru evaluarea credibilității care tinde să se acumuleze pe măsură ce interacțiunile sociale ale cuiva cresc în număr. Individul adună informații despre rezultatele interacțiunilor anterioare și le alimentează apoi în evaluarea celor noi [27], făcând din încredere un fenomen experiențial care evoluează în timp.

Deși în multe studii experiențiale se pune la îndoială importanța caracteristicilor dispoziționale ale individului, totuși se recunoaște că nivelul de inteligență al cuiva este un factor influent în construirea încrederii. Se consideră

că indivizii cu o inteligență mai bună sunt mai capabili să definească probabilitățile atât de câștiguri, cât și de pierderi potențiale în interacțiunile sociale și, prin urmare, au mai multe șanse să aibă încredere în ceilalți [16]. Și studiile superioare sunt privite ca sporind efectiv șansele cuiva de a separa comportamentul demn de încredere de cel nedemn de încredere [25], precum și de a dezvolta asumarea riscurilor implicate în procesele interactive [28]. Spre deosebire de abordarea dispozițională, perspectiva experiențială nu se rezumă doar la individ ci încorporează și mediul în analiza formării încrederii. Prin limitarea mediului la condițiile formale, teoria instituțională abordează statul și susține că încrederea socială este definită de calitatea instituțiilor naționale în termeni de proceduri administrative juste și funcționari publici [23]. Pentru ca oamenii să aibă încredere unii în alții, statul ar trebui să fie drept și echitabil în ochii cetățenilor [5]. Pe lângă instituții, viziunea de mediu include problema inegalității ca bază pentru crearea de legături și, prin urmare, de încredere între indivizii din societate [19]. Dacă cercetările inițiale se concentrau pe polarizarea economică ca sursă pentru pierderea încrederii în ceilalți [1], atunci cercetările mai recente extind conceptul de inegalitate dincolo de relevanța sa economică, abordând aspecte precum limba și diversitatea etnică, prin încadrarea acestor forme de fracționare în societate ca factori influenți care creează dezechilibre în interacțiunile dintre indivizi [20].

Mediul este studiat și în ceea ce privește securitatea pe care individul o simte în procesul de definire a nivelurilor de încredere. Într-un sens restrâns, noțiunea de securitate este limitată la comunitatea sau cartierul cuiva. A face individul să se simtă în siguranță este necesar atunci când se acordă încredere co-cetățenilor săi [15]. Într-un sens mai larg, securitatea este extinsă la conflicte militare și include impactul pe care războaiele îl produc asupra încrederii sociale în societate [17]. În mod logic, războaiele se argumentează că se corelează negativ cu nivelurile de încredere în rândul respondenților, în timp ce efectul lor final este văzut ca subiect al caracterului conflictului. Se așteaptă că războaiele etnice vor genera mai multă încredere în societate prin discursul statului despre amenințarea colectivă. Războaiele ideologice, prin contrast, subminează încrederea socială, deoarece le lipsește discursul privind agresorul comun, dar cresc nesiguranța și pierderile personale [22].

În literatura de specialitate găsim mai multe tipuri de încredere:

- a) Încrederea interpersonală specifică;
- b) Încrederea interpersonală generală;
- c) Încrederea sistemică.

Încrederea interpersonală specifică este îndreptată spre alte persoane la nivel individual, ceea ce E. Uslaner definește ca „încredere particularistă” [26]. Ansamblul de rețele de relații sociale ale fiecărui individ prezintă zone caracterizate prin densități diferite în sensul că văd coexistența unei zone mai restrânse de legături puternice și închise, caracterizată prin familiaritate și încredere reciprocă, și o altă zonă în general mai mare de legături mai slabe și mai deschise. Epstein vorbește în acest sens despre o rețea „eficientă” și una „extinsă” [9]. Relațiile puternice nu epuizează rețeaua de relații în care este implicat individul. Rețeaua extinsă și legăturile slabe joacă un rol la fel de important. Socialitatea noastră este formată și din aceste relații. Spre exemplu, în timpul pandemiei, oamenii și-au exprimat un sentiment profund de neliniște cu privire la rarefierea sau suspendarea legăturilor slabe, reafirmând astfel importanța unor astfel de legături pentru viața noastră socială. Adesea considerate legături pur superficiale și uneori considerate ca sursă de înstrăinare, legăturile slabe (mersul la bancă, cumpărarea unui ziar, comandarea unei cafele la bar, salutul vecinilor etc.) se dovedesc a fi indispensabile pentru viața socială a indivizilor și pentru integrarea lor în comunitatea mai largă. După cum menționează M. Granovetter, relațiile slabe contribuie semnificativ la coeziunea socială [12].

Încrederea interpersonală generală reprezintă încrederea per ansamblu în alte persoane. Avem încredere, de exemplu, că nu vom fi atacați în stradă, așa că nu ne uităm constant împrejur. Sperăm că în caz de nevoie, cum ar fi un accident, cineva va putea să ne ajute. Dar cum se dezvoltă această formă de încredere? Dacă individul pe parcursul vieții experimentează multe relații cu oameni care au părut cinștiți, consecvenți, agreabili, de încredere, altruști (începând cu viața în familie, apoi în relațiile cu prietenii, cu colegii etc.), atunci îi va fi mai ușor să creadă că oamenii în general sunt credibili și de încredere. În caz contrar, trecând prin experiențe mai negative, va prevala o părere mai proastă împreună cu mai mult pesimism în ceea ce privește relațiile cu ceilalți. Diverse studii sociologice ne sugerează că acest tip de încredere se întărește și în raport cu factorii macro-sociali: de exemplu, în faze de creștere economică, în țări cu o distribuție mai egalitară a veniturilor și în regimuri politice democratice și pluraliste [7]. Însă, în cazul unei crize economice, sau a unei urgențe în domeniul sănătății precum pandemia de COVID 19, când oamenii trăiesc într-un mediu marcat de o mai mare incertitudine și precaritate, încrederea interpersonală generalizată se diminuează, iar oamenii pot deveni mai neîncredători în ceilalți, percepându-i ca pe concurenți sau ca pe inamici.

Încrederea sistemică reprezintă încrederea în capacitatea unui sistem sau a unei instituții sociale – de exemplu, piața, sistemul de asistență socială și de sănătate sau sistemul de justiție – de a funcționa conform așteptărilor. Funcționarea acestor sisteme are un caracter inerțial, prin aceea că este încredințată în esență unor mecanisme și rutine automate care pot ignora în mare măsură atitudinile subiective și motivațiile personale ale celor implicați. Astfel, avem încredere, fără a ne întreba prea mult, despre abilitățile medicilor de a ne vindeca, abilitățile profesorilor de a ne învăța sau abilitățile funcționarilor guvernamentali de a lua decizii bune. Nu contează pe cine avem în fața noastră, atâta timp cât își îndeplinește rolul și obligațiile conform așteptărilor, or în lipsa unui specialist, vor fi alții care vor face mai mult sau mai puțin același lucru: un alt profesor, un alt funcționar, un alt medic sau un alt asistent medical. De exemplu, atunci când ne urcăm într-un autobuz, avem încredere nu doar în șoferul pe care nu-l cunoaștem, ci și în compania care gestionează transportul în comun, sistemul rutier urban și toate rolurile legate de funcționarea acestui sistem complex. Șoferul poate avea cele mai bune intenții de a ne duce la destinație, dar pentru a face acest lucru trebuie să conteze pe faptul că autobuzul funcționează corect, că managerii au evaluat performanța vehiculelor, ca tehnicienii au studiat traseele în cel mai bun mod posibil, că mecanicii au făcut lucrări de întreținere, că sistemul rutier este bine organizat etc. Același lucru se întâmplă și când mergem la spital sau la o altă instituție publică sau privată. Vremurile de criză necesită o creștere a reflexivității personale și sociale. Din acest motiv, soluția la criza de încredere constă în reorientarea atenției asupra „motivelor” individuale și colective pentru a da și a primi încredere și asupra scopurilor și valorilor fundamentale ale acțiunii sociale.

În condițiile pandemiei, un rol important i-a revenit încrederii în medici, experți, liderii politici și mass-media. Confrunțați cu un eveniment neașteptat și greu de înțeles precum COVID-19, indivizii și grupurile mici nu se puteau baza pe propriile resurse cognitive sau pe cele disponibile în sfera relațiilor de zi cu zi. Prin urmare, ei au trebuit să-și pună încrederea în înțelepciunea oamenilor de știință și a experților din domeniul medical. Conceptul de „încredere în știință” este de fapt prea complex, deoarece „lumea științei” are mai multe niveluri. În cazul specific al COVID-19 putem vorbi de încredere în știință ca o formă de cunoaștere care este înzestrată cu caracteristici și metode particulare și este întruchipată de anumite instituții. Se mai poate vorbi de încredere în oamenii de știință individuali sau în grupuri specifice de oameni de știință care acționează în domenii specifice (medicină, alimentație, mediu,

economie etc.), și de încredere în organizațiile naționale sau internaționale care prezidează și reglementează diferite sectoare ale științei. Prin urmare, acest concept ajunge să lege știința, tehnologia, politica, medicina, industria, consumul etc. atunci când oamenii trebuie să evalueze profesioniștii și instituțiile implicate [13].

Din păcate, s-a observat că chiar și la cele mai înalte niveluri instituționale, comitetele de experți au părut adesea să nu fie de acord între ele în analizele asupra problemelor, riscurilor și posibilelor soluții. Uneori au fost în dezacord cu ei înșiși, schimbându-și radical părerea cu privire la strategiile prin care să se confrunte cu virusul. Multe dintre erorile și întârzierile în abordarea crizei epidemiologice în timpul primelor „valuri” au apărut din faptul că experții au propus diagnostice și strategii de intervenție complet diferite, trecând de la o subestimare completă a pericolului la o viziune absolut anxioasă ce a paralizat orice activitate și relație socială. Au existat și indicații contradictorii în dezbaterile despre necesitatea vaccinării de două ori cu același vaccin sau cu unul diferit. În acest context, alegerea între opiniile contradictorii ale experților nu se putea baza pe vreo dovadă concludentă. Drept urmare, oamenii au recurs adesea la tărâmul credințelor, preferințelor sau superstițiilor. În acest context, este necesar să evidențiem rolul esențial al medicilor de familie sau al medicilor generaliști, adică al celor pe care oamenii se bazează în viața de zi cu zi ca intermediari esențiali și distribuitori de încredere în domeniul sănătății. După cum reiese din unele cercetări, confrunțați cu rezistența și frica a multor oameni, rolul liderilor de opinie pe orizontală este relevant. În comparație cu distanțarea și neîncrederea față de liderii de opinie pe verticală, adică a experților sau factorilor de decizie care vorbesc la televizor și în ziare și pe care oamenii îi percep drept străini sau distanți, medicii sunt capabili să efectueze o mediere necesară în virtutea practicii zilnice desfășurate în rândul pacienților. Astfel, relația de încredere interpersonală este decisivă.

Referindu-ne la rolul mass-media în condițiile de criză, vom menționa că infodemia nu este doar rezultatul fluxului spontan și necontrolat generat de milioanele de utilizatori conectați la rețelele sociale, ci și al unui amalgam de voci instituționale contradictorii și narațiuni jurnalistice în căutare de senzații, care au ajuns să amplifice confuzia publică. Chiar în momentul în care era cea mai mare nevoie de informații clare și surse de încredere, informațiile instituționale și mass-media s-au dovedit a fi inadecvate, subminând încrederea cetățenilor în instituțiile publice și mass-media. În fața unei astfel de situații, pandemia a arătat nevoia urgentă, pe de o parte, de responsabilitate din partea

marilor servicii digitale precum ar fi Google sau Facebook și, pe de altă parte, de o mai mare capacitate a instituțiilor publice și a mass-mediei de a propune informații serioase și de încredere.

O temă comună printre oamenii de știință care studiază aceste tipuri de încredere este dacă acestea sunt legate cauzal unul cu celălalt. Este încrederea socială un factor determinant al încrederii politice? Instituțiile politice de încredere promovează încrederea socială? Ar putea ambele variabile să se influențeze reciproc simultan? Constatând că încrederea socială și politică au efecte reciproce și pozitive, ar ridica posibilități interesante de concepere a politicilor care declanșează o spirală virtuoaasă a încrederii extrem de necesară pentru provocările economice, de mediu și de sănătate cu care se confruntă societățile contemporane.

Abordarea instituțională sugerează că calitatea instituțiilor politice și tipul de politici pe care le promovează pot influența nivelurile în masă ale încrederii sociale. Rothstein și Stolle identifică trei mecanisme sociopsihologice care ar putea explica acest model: inferență, stimulente și consecințe [23]. În ceea ce privește inferența, autorii susțin că, dacă cetățenii cred că funcționarii publici precum ofițerii de poliție, birocratii sau politicienii se comportă cinstit și imparțial, ei vor deduce că restul ar urma exemplul, făcându-i demni de încredere. În ceea ce privește stimulentele, dacă instituțiile sunt imparțiale și eficiente, majoritatea oamenilor ar avea lipsă de stimulente pentru a se comporta în moduri necinstite pentru a obține beneficii. Acest lucru i-ar face pe oameni în general mai demni de încredere. În ceea ce privește consecințele, dacă instituțiile sunt corecte și eficiente, regulile comportamentale vor fi clare și va fi mai ușor să-i pedepsești pe cei cu comportamente oportuniste sau egoiste. Acest lucru i-ar face pe oameni mai cinștiți și cooperanți, determinând niveluri mai ridicate de încredere socială în general.

Unii savanți sugerează că încrederea socială afectează încrederea politică. Un mecanism invocat este proiecția, prin care învățăturile și experiențele pe care indivizii le acumulează din interacțiunile sociale de zi cu zi servesc ca o metodă care determină gradul de încredere față de funcționarii publici [24]. Un al doilea mecanism se referă la performanța instituțională. Studiul clasic al Italiei al lui Putnam oferă o ilustrare clară [21]. Pe parcursul secolului al XX-lea, regiunile italiene cu rezerve istorice mai puternice de capital social și încredere generalizată s-au bucurat de o guvernare locală mai eficientă, făcându-și cetățenii să aibă mare încredere în autoritățile lor politice regionale. Într-un studiu la nivel regional din SUA, Knack a constatat că încrederea

generalizată crește performanța guvernului, ceea ce, la rândul său, crește încrederea politică [18]. De asemenea, Uslaner susține că o încredere generalizată mai mare reduce corupția la nivel național, iar corupția mai scăzută este, de asemenea, asociată cu o încredere politică mai ridicată [26]. În concluzie, mai multe studii sugerează influențe reciproce între încrederea socială și cea politică. Deoarece mecanismele care favorizează o cale cauzală nu sunt incompatibile cu cele care favorizează calea inversă, ambele variabile ar putea fi legate simultan.

Aplicate în sfera analizei noastre, teoriile încrederii sugerează că există două surse cheie pentru formarea încrederii sociale în Republica Moldova. Pe de o parte, există factori de dispoziție care decurg din cultură și sunt caracterizați ca fiind relativ inflexibili. Pe de altă parte, există un mediu modelat de condițiile politice, economice și sociale, care este un concept mai dinamic, capabil să se modifice într-o perioadă relativ scurtă de timp. Pentru a clarifica modul în care ambele tipuri de determinanți ar trebui să intre într-un model de încredere în cazul Republicii Moldova, ne concentrăm pe trecerea în revistă a datelor cantitative ale studiului sociologic desfășurat de către Centrul Sociologie și Psihologie Socială al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice pe un eșantion de 1698 persoane, în perioada 15 noiembrie – 20 decembrie 2021, în 87 de localități din dreapta Nistrului, cu o marjă de eroare de $\pm 2,8\%$. Eșantionul este aleatoriu, reprezentativ pentru populația adultă a Republicii Moldova, în funcție de mediul de reședință, sex, vârstă, nivel de educație, regiune geografică.

Referindu-ne la încrederea respondenților în instituții, vom menționa că instituțiile în care au cea mai mare încredere respondenții sunt familia (96%) și prietenii (80%) (vezi *Tabelul 1*). Urmează, după nivelul de încredere, colegii de muncă (57,3%) și vecinii (51,6%). Observăm că instituțiile sociale cu încredere mai mare sunt cele cu care cetățenii stabilesc relații personale de durată. Respectiv, instituțiile statului, cele politice etc. trebuie să depună eforturi substanțiale pentru a se apropia ca încredere de cele informale. Este remarcabil faptul că încrederea în familie în rândul respondenților a crescut cu 3 puncte procentuale comparativ cu cercetarea efectuată în 2020. Cu toate că creșterea nu este una foarte mare, nu prea există nici spațiu pentru o ascensiune mai viguroasă (96,1%). Totuși, această tendință denotă faptul că relațiile în cadrul familiei sunt esențiale și se consolidează în condițiile crizelor energetică, pandemică, financiară etc. Tot la încrederea pe orizontală este necesar de indicat faptul că a scăzut cu 7 puncte procentuale încrederea

Rolul încrederii în formarea coeziunii sociale în Republica Moldova

În vecini în perioada dintre cele două sondaje cantitative realizate în cadrul proiectului. Și pentru că s-a produs o astfel de cădere bruscă, ne-am propus să cercetăm structura socio-demografică a încrederii în vecini, pentru a stabili grupurile sociale cu încredere sporită și scăzută. Astfel, din *Tabelul 2* deducem că o mai mică încredere în vecini o au bărbații, populația urbană, vârstnicii, populația de etnie moldovenească și găgăuză. Nivelul de instruire și stratificarea economică nu au un impact mare asupra încrederii în vecini. Respectiv, o încredere mai mare în vecini o au femeile, populația rurală, populația de vârstă medie, românii, rușii și ucrainenii.

Tabelul 1: Încrederea respondenților în instituții și persoane

Câtă încredere aveți în:	Foarte multă încredere	Oarecare încredere	Nu prea am încredere	Nu am deloc încredere	Nu știu/îmi vine greu să răspund	Total percepții pozitive
Parlament	1,8%	22,1%	38,5%	32,2%	5,4%	23,9%
Guvern	2,0%	23,3%	37,8%	31,9%	5,1%	25,3%
Președinție	7,4%	28,7%	31,1%	27,3%	5,5%	36,1%
Partide politice	0,2%	10,4%	37,6%	45,0%	6,9%	10,6%
Justiție	0,9%	15,7%	37,8%	38,2%	7,4%	16,6%
Poliție	2,9%	25,4%	36,2%	30,2%	5,4%	28,3%
Procuratură	1,9%	6,6%	18,7%	35,0%	37,8%	8,5%
Primărie	6,6%	36,5%	30,7%	21,7%	4,5%	37,1%
Organizațiile nonguvernamentale	4,1%	27,1%	27,9%	24,7%	16,3%	31,2%
Mass-media	2,6%	31,4%	40,8%	19,8%	5,4%	34,0%
Biserică	24,6%	39,6%	18,4%	10,0%	7,4%	64,2%
Colegii Dvs. de muncă	8,7%	48,6%	19,3%	7,3%	16,0%	57,3%
Vecinii Dvs.	5,7%	46,9%	31,4%	11,8%	4,2%	52,6%
Prietenii Dvs.	22,8%	56,9%	14,6%	2,9%	2,8%	79,7%
Familia Dvs.	77,7%	18,6%	1,6%	1,1%	1,1%	96,1%
O persoană necunoscută	0,8%	6,9%	29,4%	42,8%	20,1%	7,7%

Sursa: Studiul sociologic desfășurat de către Centrul Sociologie și Psihologie Socială al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (noiembrie-decembrie 2021), n=1698.

Tabelul 2. Încrederea respondenților în vecini în dependență de datele socio-demografice

Câtă încredere aveți în vecini?		Nu am deloc încredere	Nu prea am încredere	Oarecare încredere	Foarte multă încredere	Nu știu/îmi vine greu să răspund
TOTAL		11,8%	31,4%	46,9%	5,7%	4,2%
Sexul	Masculin	13,8%	31,4%	42,4%	6,0%	6,5%
	Feminin	9,9%	31,4%	51,2%	5,3%	2,2%
Mediul de rezidență	Urban	9,3%	34,0%	48,9%	5,4%	2,4%
	Rural	13,5%	29,6%	45,6%	5,8%	5,5%
Vârsta	18-24 ani	13,4%	32,6%	45,5%	5,8%	2,7%
	25-29 ani	20,5%	34,7%	30,7%	1,7%	12,5%
	30-39 ani	5,8%	35,3%	54,2%	3,7%	1,0%
	40-49 ani	12,9%	25,0%	50,5%	9,1%	2,4%
	50-64 ani	9,7%	30,0%	51,0%	5,4%	4,0%
	65+ ani	13,2%	35,7%	38,3%	5,7%	7,0%
Naționalitatea	Moldovean	12,9%	32,5%	46,8%	5,0%	2,9%
	Român	5,4%	24,6%	63,1%	6,2%	,8%
	Rus	13,0%	24,7%	53,2%	6,5%	2,6%
	Ucrainean	4,7%	25,8%	41,4%	14,1%	14,1%
	Găgăuz	-	65,2%	17,4%	-	17,4%
	Rom	57,1%	42,9%	-	-	-
Nivelul de instruire	Alta	33,3%	41,7%	16,7%	8,3%	-
	Superior	8,5%	34,7%	49,5%	4,8%	2,6%
	Studii profesionale	12,6%	33,2%	44,5%	5,4%	4,3%
	Studii secundare	12,8%	33,2%	40,2%	7,1%	6,8%
	Mediu general, liceal	14,7%	20,2%	55,5%	5,8%	3,8%
	Stratificare socială: grupul social	Superior/înalt	10,6%	38,9%	43,9%	6,7%
Mediu	8,8%	30,4%	51,9%	5,4%	3,6%	
Mai aproape de mediu	21,2%	31,8%	35,9%	5,5%	5,5%	
Scăzut	4,1%	23,5%	53,1%	6,1%	13,3%	
Foarte scăzut	-	43,8%	43,8%	12,5%	-	

Sursa: Studiul sociologic desfășurat de către Centrul Sociologie și Psihologie Socială al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (noiembrie-decembrie 2021), n=1698.

Dacă excludem instituțiile individuale, cele mai apropiate și cotidiene (familia, prietenii etc.), la fel ca și în studiile anterioare, întreprinse în anii care au urmat obținerii independenței, Biserica ocupă primul loc după popularitate. În Biserică au încredere, într-o măsură mai mare sau mai mică, 64% din respondenți (24% „au foarte mare încredere”, iar 40% „au încredere într-o oarecare măsură”). Nu au deloc încredere în Biserică doar 10% din respondenți (vezi *Tabelul 1*). La nivel de grupuri socio-demografice observăm unele discrepanțe la capitolul încrederii în această instituție. Astfel, femeile (69%) demonstrează o încredere mai mare decât bărbații (59%). Nu se înregistrează o diferență semnificativă în funcție de mediul de reședință: în mediul rural - 65% și în mediul urban - 63%. Diferențe enorme stabilim în funcție de vârstă: 52% în rândul tinerilor de 18-24 ani și 69% în rândul vârstnicilor.

Următoarea instituție la capitolul încredere este primăria din localitatea natală, cu 43%. În aceasta au o încredere mai mare femeile (46%) decât bărbații (40%). De asemenea, locuitorii din mediul rural (47%) au o încredere mai mare, decât cei din urbe (37%). În președinție au încredere 36% din respondenți, unde 7% au încredere totală, iar 29% au încredere „într-o anumită măsură” (vezi *Tabelul 1*). Încrederea în președinție prin prisma datelor socio-demografice evoluează în felul următor: femeile (40%) au o încredere mai mare decât bărbații (32%); rezidenții mediului urban (38%) au o încredere puțin mai mare decât cei din rural (35%); tinerii cu vârsta cuprinsă între 18-24 ani (43%) sunt categoria de vârstă cu cea mai mare încredere, iar vârstnicii sunt categoria cu cea mai mică încredere (36%). Cu cât crește nivelul de studii al respondenților, cu atât crește încrederea în instituția președințială. Dacă respondenții cu studii primare au încredere la nivel de 33%, atunci respondenții cu studii superioare/doctorat au încredere în instituția dată la nivel de 44%.

Urmează mass-media, în care au încredere 34% din respondenți (vezi *Tabelul 1*). După schimbarea forțelor politice din 2009, în Republica Moldova au apărut posturi de televiziune noi, s-au făcut pași importanți la capitolul independenței presei, al exprimării libere a punctelor de vedere, iar aceasta s-a văzut în percepția populației a instituției date, cu toate că în ultimul timp și aici se observă o slabă scădere. De asemenea, o bună parte a respondenților nu este mulțumită de abordarea știrilor din sfera politică a unor posturi TV. Din cele menționate, putem concluziona că în Republica Moldova încă nu s-a format o instituție a mass-mediei obiectivă și neangajată politic capabilă să reflecte realitatea politică în așa fel, ca să satisfacă, cel puțin, într-o anumită măsură, întreg electoratul din țară. Cercetând încrederea în mass-media în funcție de

datele socio-demografice, am stabilit că o încredere mai mare este întâlnită în zona rurală (39%) decât în cea urbană (28%). Acest lucru îl explicăm prin faptul că locuitorii urbelor au un cerc mult mai divers de persoane cu care comunică și surse din care se informează. Obținând mai multe informații din diferite surse, orășenii într-o măsură mai mare conștientizează că nu pot să aibă o încredere totală în ceea ce aud la radio sau privesc pe ecran. Privind aceeași problemă prin prisma etniilor, vom menționa că o încredere mai mare în mass-media o au moldovenii (36%) și rușii (34%), în timp ce ucrainenii se încred în sursele de informare în masă doar la nivel de 22%. Și mai puțin au încredere în mass-media reprezentanții celorlalte etnii cumulate (doar 17%). Aceste date ne demonstrează faptul că câmpul mediatic din țară nu este același pentru toți, fiind perceput mult mai sceptic de reprezentanții unor grupuri etnice minoritare. Tot aici observăm și o altă tendință la capitolul încredere prin prisma studiilor. Astfel, dacă respondenții cu studii primare și gimnaziale au încredere în mass-media la nivel de 43%, atunci respondenții cu studii superioare/doctorat - doar 35%. Un fenomen interesant îl observăm la aceeași întrebare în dependență de statutul social. Încrederea în mass-media a stratului superior și aproape de superior este de 30%. Apoi încrederea crește pentru stratul mediu (37%) și stratul scăzut (40%). Dar, la stratul foarte scăzut această încredere cade brusc până la 25%. Acest fapt indică că oamenii aflați la baza societății din punct de vedere material, la fel ca și cei din vârful piramidei demonstrează o lipsă mai mare de încredere în mass-media, doar că motivele presupunem că sunt absolut diferite. Dacă cei din stratul superior își formează aceste convingeri din motivul abundenței informaționale și a accesului la surse mai discrete, atunci stratul de bază își formează aceste opinii mai degrabă din lipsa de informații, precum și din cauza gradului sporit de nepăsare, or ei sunt nevoiți să se preocupe zilnic de problemele de supraviețuire.

Discrepanța încrederii în mass-media în rândul populației are la baza ei motive obiective, care pot fi cuantificate și pot fi stabilite unele tendințe dacă analizăm datele cantitative prin prisma raportării răspunsurilor oferite de respondenți la grupurile sociale din care fac ei parte. Și aici vom menționa unele diferențieri în dependență de deprinderile pe care le are populația. Spre exemplu, privesc zilnic televizorul 51% din femei și 55% din bărbați. Tineretul privește zilnic televizorul mult mai puțin decât populația în vârstă (18-24 ani = 26% și 65+ ani = 64%). Este interesant faptul că 49% din persoanele din stratul superior și aproape de superior privesc televizorul în fiecare zi, iar în stratul foarte scăzut această cifră se ridică la 56%. Persoanele care se declară

membri de partid cu o probabilitate mai mare privesc televizorul zilnic, decât restul persoanelor (67% și respectiv 51%). Persoanele din rural la fel privesc mai mult televizorul decât orașenii (57% și 47%). În același context este oportun de stabilit utilizarea internetului. Acesta este utilizat zilnic de 74% femei și 64% bărbați. Majoritatea absolută a tinerilor cu vârsta cuprinsă între 18-24 ani utilizează zilnic această sursă (93%), în timp ce persoanele în vârstă (65+ ani) utilizează zilnic internetul doar în proporție de 35%. În dependență de studii la fel se atestă o dependență: cu cât crește nivelul studiilor, cu atât crește rata utilizatorilor zilnici: 42% din persoanele cu studii primare/gimnaziale, 70% din persoanele cu studii secundate/liceale și 86% din persoanele cu studii superioare/doctorat. O legătură similară o găsim în dependență de autopoziționarea în straturile sociale. Opt din zece persoane din stratul superior/aproape de superior utilizează zilnic internetul, și doar 31% din persoanele din stratul foarte scăzut. Spre deosebire de utilizarea televiziunii, nu există o mare discrepanță între membrii partidelor politice privind utilizarea internetului (71% și 69%). Totuși, o diferență vizibilă o întâlnim în dependență de apartenența la organizațiile non-guvernamentale (76% și 68%). În dependență de mediul de reședință atestăm diferențe semnificative între utilizatorii internetului și televiziunii. Astfel, respondenții din mediul rural utilizează internetul zilnic 62%, iar în mediul urban 79%.

Mai puțin de o treime din respondenți au încredere în organizațiile non-guvernamentale (31%), în poliție (28%). Mai jos după numărul de respondenți care și-au manifestat încrederea se află guvernul. În acesta au încredere 25% din respondenți (2% au încredere totală și 23% au încredere într-o anumită măsură). Soluțiile economice argumentate nu întotdeauna sunt aplicate corect, iar rezultatul final al muncii guvernului îl reprezintă nivelul de trai al majorității populației. Acest nivel în ultimii ani nu doar a stagnat, ci a involuat, iar guvernul a intrat într-o spirală a împrumuturilor, fapt ce a determinat nemulțumirea intervievaților din focus-grupuri. În cercetările calitative deseori se menționează faptul că reprezentanții guvernării sunt mai pregătiți și mai transparenți decât cei din guvernările anterioare, însă lipsa de experiență în administrarea treburilor statului face ca rezultatele să se lase așteptate. De asemenea, guvernarea a avut insuccesul de a se confrunta cu o sumedenie de probleme venite din exteriorul țării (criza pandemică, criza energetică, criza financiară, conflictul militar din Ucraina și problemele conexe), iar pentru a face față acestora nu este suficientă voința politică și buna determinare, în condițiile în care statul este secătuit de resurse, specialiști în administrare competenți și brațe de muncă calificate.

O altă întrebare care demonstrează destul de ilustrativ diferența de încredere a populației față de instituții (încrederea pe verticală) și încrederea pe orizontală (rude, vecini, colegi, prieteni) este reprezentată în *Tabelul 3*. Observăm că cea mai mare încredere că vor primi ajutor, respondenții o acordă rudelor (63%), prietenilor (41%), colegilor (33%) și vecinilor (21%). Mult mai puțină încredere o arată respondenții în suportul din partea primăriei (9%) și a statului (doar 6%). Deci, în cazul confruntării cu probleme mari, cum ar fi pierderea veniturilor sau cazuri de boală, cetățenii cu o probabilitate mult mai mare s-ar adresa după asistență pe orizontal decât pe vertical, ceea ce denotă faptul că statul prin instituțiile sale nu reușește să presteze servicii de o calitate atât de înaltă încât să atragă de partea sa cetățenii, astfel încât să obțină un grad sporit de încredere.

Tabelul 3. Încrederea respondenților din cercetarea cantitativă în ajutorul primit din partea instituțiilor/persoanelor

În ce măsură credeți că ați putea conta pe ajutor din partea următoarelor instituții/persoane?		Nu am deloc încredere	Am încredere în mică măsură	Am încredere în mare măsură	Foarte multă încredere	Nu știu/îmi vine greu să răspund
Instituția/ persoana	Statul	49,3%	43,1%	5,0%	1,2%	1,4%
	Primăria	44,5%	44,5%	7,9%	1,1%	2,1%
	Rudele	7,1%	29,0%	44,2%	18,8%	0,9%
	Prietenii	15,9%	40,7%	32,8%	8,1%	2,5%
	Vecinii	36,9%	38,8%	17,1%	4,1%	3,1%
	Colegii	32,7%	36,9%	23,1%	3,9%	3,4%

Sursa: Tabel elaborat de autor.

În urma crosstabulării încrederii că statul le va acorda ajutor în cazul confruntării cu probleme mari cu datele socio-demografice ale respondenților am stabilit că încrederea este mult mai mare în rândul persoanelor care se auto-poziționează în straturile de sus (vezi *Tabelul 4*). Rezultatele obținute aici le putem explica prin două argumente: primul ar fi că persoanele din grupurile sociale de sus au o încredere mai mare în stat fiindcă își pot apăra și promova eficient interesele, iar al doilea ar fi că statul din cauza dezvoltării sale precare, cu părere de rău nu a demonstrat pe parcursul anilor de independență capacitatea de a promova cu succes politici cu impact pozitiv pentru masele largi.

Rolul încrederii în formarea coeziunii sociale în Republica Moldova

De aici și încrederea mică a populației în instituții, fapt care diminuează atât din coeziunea societății, cât și din eficiența reformelor cu care reprezentanții statului vin în fața populației.

Tabelul 4. Raportarea încrederii în ajutorul din partea statului și grupul social al respondenților

În ce măsură credeți că ați putea conta pe ajutor din partea statului?		Nu am deloc încredere	Am încredere în mică măsură	Am încredere în mare măsură	Foarte multă încredere	Nu știu/îmi vine greu să răspund
TOTAL		49,3%	43,1%	5,0%	1,2%	1,4%
Grup social	Superior/ aproape de superior	42,8%	41,1%	9,4%	5,0%	1,7%
	Mediu	47,6%	44,4%	5,6%	0,8%	1,5%
	Mai aproape de mediu	52,5%	42,4%	2,8%	0,9%	1,4%
	Scăzut	62,2%	35,7%	2,0%	-	-
	Foarte scăzut	56,3%	43,8%	-	-	-

Sursa: Tabel elaborat de autor.

Utilizând crosstabularea pentru a raporta încrederea în ajutorul din partea primăriei din localitatea natală la datele socio-demografice, am stabilit că 12% din respondenții din mediul rural și doar 4% din mediul urban au o asemenea încredere. La fel ca și la nivel de stat, încrederea în asistența din partea primăriei este mai mult caracteristică stratului superior (15%), decât stratului scăzut (3%).

Respondenților le-a fost adresată întrebarea dacă se poate de avut încredere în majoritatea oamenilor din Republica Moldova sau este nevoie să fie vigilenți în relația cu oamenii. Astfel, doar 9% consideră că se poate de avut încredere în majoritatea oamenilor, 73% au spus că trebuie de demonstrat vigilență, iar 18% au indicat că deloc nu se poate de avut încredere în oameni. Distribuția pe grupe sociale este prezentată în *Tabelul 5*, unde stabilim că bărbații sunt mai sceptici decât femeile, demonstrând neîncredere totală în măsură de 20% și, respectiv 15%. La nivel de mediu de reședință de asemenea se atestă o diferență semnificativă de încredere în majoritatea oamenilor (13% în mediul urban și 21% în mediul rural manifestă neîncredere în majoritatea oamenilor. Dacă reprezentanții națiunii de bază și ucrainenii manifestă neîncredere în mărime de 17%, iar rușii de 19%, atunci totalitatea reprezentanților celorlalte etnii demonstrează o neîncredere de 24%.

Tabelul 5. Încrederea respondenților în majoritatea oamenilor în dependență de datele socio-demografice

În general, ați spune că se poate avea încredere în majoritatea oamenilor în Republica Moldova sau este nevoie să fiți vigilenți în relația cu oamenii?		Se poate de avut încredere în majoritatea oamenilor	Trebuie să fii vigilent	Deloc nu poți avea încredere în oameni	Nu știu
TOTAL		8,7%	73,3%	17,7%	0,2%
Sexul	Masculin	8,5%	70,8%	20,4%	0,2%
	Feminin	8,9%	75,7%	15,2%	0,2%
Mediul de rezidență	Urban	6,0%	80,5%	13,3%	0,1%
	Rural	10,6%	68,3%	20,8%	0,3%
Vârsta	18-24 ani	8,5%	78,6%	12,9%	
	25-29 ani	3,4%	57,4%	39,2%	
	30-39 ani	9,2%	73,9%	16,9%	
	40-49 ani	9,4%	76,6%	14,0%	
	50-64 ani	10,1%	72,5%	16,3%	1,0%
	65+ ani	8,8%	75,8%	15,4%	-
Naționalitatea	Moldovean	8,7%	73,7%	17,3%	0,3%
	Ucrainean	15,6%	67,2%	17,2%	-
	Rus	6,5%	74,0%	19,5%	-
	Alta	-	75,6%	24,4%	-
Nivelul de instruire	Studii primare/ gimnaziale	6,7%	83,0%	9,9%	0,4%
	Studii secundare/ liceu	6,4%	76,4%	16,9%	0,4%
	Studii profesional/ tehnice/ vocaționale	9,2%	69,8%	20,9%	-
	Studii superioare/ doctorat	15,8%	55,5%	28,8%	-
Stratificare socială: grupul social	Superior/înalt	5,6%	72,8%	20,6%	1,1%
	Mediu	9,0%	77,8%	13,0%	0,2%
	Mai aproape de mediu	10,1%	65,0%	24,9%	-
	Scăzut	7,1%	66,3%	26,5%	-
	Foarte scăzut	-	75,0%	25,0%	-

Sursa: Studiul sociologic desfășurat de către Centrul Sociologie și Psihologie Socială al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (noiembrie-decembrie 2021), n=1698.

Pe lângă datele cantitative, considerăm necesar de a prezenta și unele date calitative din cercetările elaborate în cadrul centrului, or acestea, pe lângă cifre, reflectă opiniile profunde ale cetățenilor vis-a-vis de problematica încrederii. Pentru realizarea interviurilor în profunzime au fost recrutate un șir de persoane din toate regiunile geografice ale țării, bine informate privind coeziunea socială, solidaritatea, apartenență, participare, încredere și incluziune socială, printre care: deputați în Parlamentul Republicii Moldova, consilieri de nivel republican, raional și local, profesori universitari, cercetători științifici și studenți, reprezentanți notorii din mass-media, primari din orașe și sate, medici, învățători, veterani care au contribuit la edificarea Statului Republica Moldova etc. Interviurile au fost efectuate în perioada 10 aprilie -12 mai 2020, pe un eșantion de 52 respondenți, femei și bărbați adulți, de statut socioprofesional divers, locuitori din mediul rural/urban, grupe de vârstă diverse, vorbitori de limbă română și rusă (origini etnice diverse) din 36 localități, de către cercetătorii științifici ai CSPS al ICJPS. Chestionarul a fost redactat în limbile română și rusă, oferindu-se respondenților posibilitatea de a alege varianta. Interviurile s-au realizat prin metoda interviului formalizat, obținând consimțământul persoanelor de a participa la sondaj din timp.

Astfel, în cadrul unui interviu respondentă menționează că ea când are încredere în cineva, crede că acea persoană nu o va fura și nu îi va trăda valorile, precum și că poate miza pe un ajutor când va avea nevoie. De asemenea, se referă și la încrederea la locul de muncă, atunci când te poți baza pe competența și calitățile profesionale ale persoanei. Referindu-se la încredere în general, respondentă consideră că în oamenii din Republica Moldova nu întotdeauna poți să ai încredere, deoarece ei își doresc să facă un lucru cât mai repede și nu întotdeauna calitativ, ceea ce este o problemă. **(F, 36-45, urban, stud. super, sector public, mold.)**

Un alt respondent consideră încrederea drept antipodul trădării. El poate avea încredere într-o persoană, până când nu depistează momentul de trădare. El consideră că există încredere, dar la diverse persoane este selectivă. Apoi aduce un exemplu, cum a procedat cu feciorul său, spunându-i, ca nu doar în casă trebuie să se comporte bine, dar și afară, când părinții nu sunt lângă el. De asemenea, i-a explicat fiului că încrederea o dată ce ai pierdut-o în cineva este foarte greu de recăpătat, adică, trebuie să fie onest și să se comporte chiar și în societate așa cum s-ar comporta acasă. **(B, 46-55, urban, stud. super, auto-angajat, mold.)**

Aplicând metoda calitativă, în elaborarea interviurilor în profunzime, ne-am propus să aflăm și la nivel de cuantumi, ce înțeleg respondenții prin „încredere”. Astfel, 12 persoane au menționat că prin încredere înțeleg posibilitatea de a conta pe cineva, a fi cu cineva pe care te poți baza. Alte 8 persoane au stipulat posibilitatea de a se destăinui. Încă 8 persoane au indicat „încrederea că nu vei fi trădat”. Încrederea ca o posibilitate de a te baza pe cineva predictibil au indicat-o alte 6 persoane. Pentru 4 respondenți încrederea înseamnă conștientizarea faptului că vor primi ajutor. Sentimentul că persoana va fi alături indiferent de situație a fost nominalizată de 4 ori. Pentru alte 3 persoane încrederea presupune a fi cu cineva de aceeași viziune. Încă 3 respondenți au indicat sentimentul de siguranță alături de o persoană, și câte un respondent au definit încrederea ca: respect față de ceilalți; respect reciproc; cunoașterea persoanei.

Fiind întrebată despre încrederea față de cetățenii din Republica Moldova, o respondentă a menționat că pornește de la premisa că ea are încredere în oameni, dar nu are așteptări. Ea nu crede că ar trebui să fim reticenți față de toată lumea pentru că cineva cândva ne-a înșelat așteptările. Ea consideră că putem să avem încredere în oamenii din Republica Moldova, iar experiențele din perioada în care ne-am îmbolnăvit de COVID-19 ne-au confirmat această convingere. Ulterior oferă un exemplu: membrii familiei au fost salvați de un medic care i-a sunat din spital, le-a prescris tratamentul și i-a îndrumat pas cu pas, cu mare atenție la simptomele pe care le aveau, astfel încât să nu ajungă printre pacienții de la spital. Respondenta consideră că asta și înseamnă solidaritate, empatie, și, mai mult, generozitate și dăruire, umanitate într-un cuvânt: „să îți pese de cineva despre care știi că are un necaz și pe care îl poți ajuta”. **(F, 46-55, urb, st. super, sector public, român).**

Un alt respondent menționează că încrederea o leagă de persoane concrete, iar la general - nu, deoarece nu poate să iasă în drum și să creadă în oamenii pe care îi întâlnește. În spațiul public se comportă neutru și nu are așteptări mari de la cei pe care îi întâlnește și nu oferă promisiuni ieșite din comun, interacțiunea devenind un fel de rutină care este necesară. Astfel, încrederea se reduce la un număr restrâns de persoane, apropiați, prieteni pe care îi cunoaște de mult timp, le vede seriozitatea, intențiile lor, precum și legătura dintre ceea ce spun față de ceea ce fac, în acest mod dobândind acea încredere. Acest răspuns se referă și la încrederea în oamenii din comunitatea sa. Dar dacă nu cunoaște persoana, nici nu are așteptări referitor la încredere. **(B, 36-45, rural, stud. super, auto-angajat, mold.).**

Cuantificând mențiunile privind încrederea la general în oamenii din Republica Moldova din studiul calitativ, s-a ajuns la următoarele cifre: 9 respondenți au menționat că se poate avea încredere în oamenii din Republica Moldova, în timp ce 7 respondenți indică faptul că nu se poate avea încredere în majoritatea oamenilor din Republica Moldova. Câte 4 respondenți au indicat opiniile că pot avea încredere în cei pe care îi cunosc bine și că „depinde de persoană”. Câte 3 intervievați au stabilit că încrederea se formează cu timpul și că „în unii poți avea încredere, în alții nu”. Au fost două mențiuni că încrederea este în familie. De asemenea, au fost menționate câte o dată și alte aspecte ale încrederii, cele pozitive fiind: încredere în colegi, încredere doar în persoane apropiate, „oamenii care au arătat fapte bune sunt demni de încredere”, „se poate avea încredere doar în părinți”, „cu cât e mai apropiată persoana cu atât mai mare e încrederea”, „se poate avea încredere dacă îți respectă libertatea și ideile”. De asemenea au fost indicate și aspecte negative: „nu am încredere în moldoveni”, puțină încredere în guvernanți, „nu poți avea încredere în toți”, „nu se poate avea încredere în clasa politică”, „nu se poate avea încredere în cei care nu se supun regulilor statului”, „societatea autohtonă este bazată pe neîncredere”, „nu e bine să ai încredere”, „indicele de încredere a scăzut comparativ acum cu 30 de ani”. De asemenea, au fost stipulate unele viziuni neutre, obiectiviste despre încredere: „ai încredere - dar verifică”, „a avea încredere în om până la proba contrarie și să-i dai șansă dacă greșește”, „încrederea are limite până unde poate merge”, „depinde care este obiectul încrederii”, „trebuie să fim vigilenți deoarece putem avea încredere iar apoi să ne dezamăgim”, „trebuie să fii atent cui îi divulgi secretele”.

Concluzii

Acest studiu demonstrează particularitățile modelelor de construire a încrederii sociale în Republica Moldova. O întorsătură relativ recentă către religie, care a devenit posibilă abia după prăbușirea Uniunii Sovietice, explică impactul specific pe care religiozitatea îl are asupra nivelului de încredere. Prosperitatea economică slabă și mediul democratic relativ imatur justifică rolul slab pe care acești factori îl joacă în generarea încrederii sociale. Dificultățile pe care le întâmpină guvernul în încercarea de a construi și aplica un sistem de securitate socială care să sprijine oamenii în caz de boală sau dizabilitate pot explica impactul puternic al sănătății asupra procesului de formare a încrederii sociale.

Oamenii pot fi mai mult sau mai puțin încrezători sau suspicioși. La extremele continuumului încredere-suspiciune putem identifica cele două patologii opuse ale credibilității: credulitatea, care este incontestabilă și incapabilă de a

discerne în vreun fel credibilitatea unui interlocutor sau a unei surse de comunicare și, la capătul opus este forma paranoică de suspiciune generalizată care consideră toate sursele comunicative nesigure. Astfel, exemplul crizei pandemice ne-a demonstrat că o situație critică poate avea efecte semnificative asupra relațiilor de încredere în rândul populației.

În contextul celor menționate mai sus, trebuie subliniat că, în condiții de instabilitate, rolul încrederii ca resursă care vizează asigurarea ordinii și stabilității sistemului social în general și în domeniile sale individuale este semnificativă. Astfel, este necesară promovarea unei culturi a încrederii pe principii de cooperare reciproc avantajoasă și responsabilitate socială, ceea ce va asigura prevenirea riscurilor globale și locale. Dezvoltarea unui dialog social constructiv va contribui la depășirea stagnării sferei sociale și a muncii, îmbunătățirea calității vieții populației, bunăstării sociale, care va forma în cele din urmă o societate coezivă, relații sociale stabile și durabile, precum și o predictibilitate a evoluției proceselor sociale.

Coeziunea socială influențează semnificativ dezvoltarea economiei din țară. Nivelul coeziunii sociale poate acționa atât ca limitator, cât și ca motor al dezvoltării. De exemplu, climatul investițional este influențat de nivelul de coeziune socială și de încredere între participanții pe piață, pe de o parte, și nivelul de încredere pe care cetățenii îl au în firme și piețe, pe de altă parte. Prezența coeziunii sociale și a încrederii poate reduce costurile reglementării legale și poate asigura îndeplinirea obligațiilor reciproce ale mediului de afaceri, guvernului și societății. Încrederea, valorile și așteptările comune (capitalul social) contribuie la dezvoltarea relațiilor de colaborare și pot servi drept stimulent pentru creșterea orizontului de planificare a investițiilor.

Cercetările viitoare trebuie să se concentreze mai mult pe explorarea tiparelor în care impactul condițiilor politice, economice și sociale asupra încrederii sociale ar trebui să varieze în funcție de țări sau grupuri de țări. Acest aspect încă nu se bucură de o atenție înaltă și este slab abordat, constrângând înțelegerea proceselor de formare a încrederii sociale.

În sfârșit, studiile desfășurate arată că legătura cauzală pozitivă dintre încrederea socială și cea politică poate apărea chiar și în societățile cu niveluri de încredere scăzute. Interesant este că această sinergie a încrederii nu necesită niveluri mari sau medii de încredere în societate. Respectiv, nu există un prag minim de încredere în instituții necesar pentru a influența încrederea în ceilalți oameni, sau invers. Aceasta este o veste bună, care ne sugerează că capcana de inegalități ar putea fi evitată, iar Republica Moldova poate ieși din cercul vicios al neîncrederii și lipsei de coeziune. Avalanșa de evenimentele negative care au

avut loc în lume, în regiune și nemijlocit în țară, precum și atitudinea rezilientă de care au dat dovadă principalele instituții ale statului și în general societatea în condiții de criză pandemică, energetică și a conflictului militar din țara vecină ne demonstrează că populația Republicii Moldova se poate mobiliza și a acționa în comun pentru soluționarea problemelor cu care se confruntă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bai C., Gong Y., Feng C. Social Trust, Pattern of Difference, and Subjective Well-Being. *SAGE Open* 9, no. 3 (2019), <https://doi.org/10.1177/2158244019865765>. (Accesat 5.06.2022).
2. Barbalet J. A Characterization of Trust, and Its Consequences. In: *Theory and Society*, 2009, Nr. 38, pp. 367-382, <https://doi.org/10.1007/s11186-009-9087-3>. (Accesat 5.06.2022).
3. Belli S., Broncano F. Trust as a Meta-Emotion. In: *Metaphilosophy*, 2017, Nr. 48, pp. 430-448, <https://doi.org/10.1111/meta.12255>; P. C. King and Z. Wei. The Role of Face in a Chinese Context of Trust and Trust Building. In: *International Journal of Cross Cultural Management*, 2018, No. 2 (18), pp. 149-173, <https://doi.org/10.1177/1470595818767207>. (Accesat 5.06.2022).
4. Borum R. The Science of Interpersonal Trust. In: *Mental Health Law and Policy Faculty Publications*. Paper no. 574. (University of South Florida, 2010), https://digitalcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1573&context=mhlp_facpub (Accesat 5.06.2022).
5. Brown R. The Citizen and Trust in the (Trustworthy) State. In: *Public Policy and Administration*, 2020, No. 4 (35), pp. 384-402, <https://doi.org/10.1177/0952076718811420>. (Accesat 5.06.2022).
6. Coleman J. S. *Foundations of Social Theory*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1990.
7. Cook K.S. *Trust in Society*. New York: Russell Sage ed., 2001.
8. Dohmen T., Falk A., Huffman D., Sunde U. The Intergenerational Transmission of Risk and Trust Attitudes. In: *The Review of Economic Studies*, 2012, No. 2 (79), pp. 645-677.
9. Epstein A. The Network of Urban Social Organization. In: *Social Networks in Urban Situations*, edited by J. C. Mitchell, Manchester: Manchester University Press. 1969, pp. 77-111.
10. Frederiksen M. On the Inside of Generalized Trust: Trust Dispositions as Perceptions of Self and Others. In: *Current Sociology*, 2019, No. 1 (67), pp. 3-26. <https://doi.org/10.1177/0011392118792047> (Accesat 5.06.2022).
11. Glanville J. L., Andersson M., Paxton P. Do Social Connections Create Trust? An Examination Using New Longitudinal Data. In: *Social Forces*, 2013, No. 2 (92), pp. 545-562, <http://www.jstor.org/stable/43287804>. (Accesat 5.06.2022).
12. Granovetter M. The Strength of Weak Ties. In: *American Journal of Sociology*, 1973, Nr. 78 (6), pp.1360-1380. doi:10.1086/225469.

13. Harbers H. Trust in Politics, Science and Technology: Breaching of the Modernist Constitution. In: *Trust: Cement of Democracy?* edited by F. R. Ankersmit and H. Te Velte. Leuven: Peeters, 2004.
14. Hardin R. *Trust*. Cambridge, MA: Polity Press, 2006.
15. Hardin R. *Trust and Trustworthiness*. New York: Russell Sage Foundation, 2002.
16. Hooghe M., Marien S., de Vroome V. The Cognitive Basis of Trust. The Relation between Education, Cognitive Ability, and Generalized and Political Trust. In: *Intelligence*, 2012, No. 6 (40), pp. 604-613. <https://doi.org/10.1016/j.intell.2012.08.006> (Accesat 5.06.2022).
17. Hutchison M. L., Johnson K. Capacity to Trust? Institutional Capacity, Conflict, and Political Trust in Africa, 2000-2005. In: *Journal of Peace Research*, 2011, No. 6 (48), pp. 737-752. <https://doi.org/10.1177/0022343311417981> (Accesat 5.06.2022).
18. Knack S. Social Capital and the Quality of Government: Evidence from the States. In: *American Journal of Political Science*, 2002, Nr. 46 (4), pp. 772-785. <https://doi.org/10.2307/3088433> (Accesat 5.06.2022).
19. Larsen C. A. *The Rise and Fall of Social Cohesion: The Construction and Deconstruction of Social Trust in the US, UK, Sweden and Denmark*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
20. Loxbo K. Ethnic Diversity, Out-Group Contacts and Social Trust in a High-Trust Society. In: *Acta Sociologica*, 2018, No. 2 (61), pp. 182-201. <https://doi.org/10.1177/0001699317721615> (Accesat 5.06.2022).
21. Putnam R. D., Leonardi R., Nanetti R. Y. *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press, 1994.
22. Rohner D., Thoenig M., Zilibotti F. Seeds of Distrust: Donflict in Uganda. In: *Journal of Economic Growth*, 2013, No. 3 (18), pp. 217-252. <http://www.jstor.org/stable/42635325>. (Accesat 5.06.2022).
23. Rothstein B., Stolle D. The state and social capital: An institutional theory of generalized trust. In: *Comparative Politics*, 2008, Nr. 40 (4), pp. 441-459.
24. Seifert N. Yet another case of Nordic exceptionalism? Extending existing evidence for a causal relationship between institutional and social trust to the Netherlands and Switzerland. In: *Social Indicators Research*, 2018, Nr. 136 (2), pp. 539-555. <https://doi.org/10.1007/s11205-017-1564-x> (Accesat 5.06.2022).
25. Sturgis P., Read S., Allum N. Does Intelligence Foster Generalized Trust? An Empirical Test Using the UK Birth Cohort Studies. In: *Intelligence*, 2010, No. 1 (38), pp. 45-54. <https://doi.org/10.1016/j.intell.2009.11.006> (Accesat 5.06.2022).
26. Uslaner E. M. *The Moral Foundations of Trust*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
27. Weber J. M., Malhotra D., Murnighan J. K. Normal Acts of Irrational Trust: Motivated Attributions and the Trust Development Process. In: *Research in Organizational Behavior: An Annual Series of Analytical Essays and Critical Reviews*, ed. B. M. Staw and R. M. Kramer, Elsevier Science/JAI Press, 2005, pp. 75-101.
28. Wu C., Education and Social Trust in Global Perspective. In: *Sociological Perspectives*, 2021, no. 6 (64), pp. 1166-1186. <https://doi.org/10.1177/0731121421990045>. (Accesat 5.06.2022).

DEZVOLTAREA COEZIUNII SOCIALE: O ABORDARE BAZATĂ PE DREPTURI ȘI LIBERTĂȚI

SOCIAL COHESION DEVELOPMENT: AN APPROACH BASED ON RIGHTS AND FREEDOMS

Ina FILIPOV, *cercetător științific*
<https://orcid.org/0000-0002-8524-6784>

Summary

Current efforts to develop or strengthen social cohesion are derived from a complex framework of indicators, elements and factors, which characterize society and social realities. This complex ensemble engages responsibility for the elaboration of a model of social cohesion with a perspective for the society development. We believe that such a process should take into account human rights and freedoms, whose standards can contribute to social cohesion. Thus, in this article, we aim to define the relationship between rights and freedoms and social cohesion. This approach also emphasizes rights, freedoms and citizenship education that is inclusive and capable of promoting social cohesion.

Keywords: *social cohesion, human rights and freedoms, social inclusion, democracy and the rule of law, equality.*

Introducere

Eforturile actuale de a dezvolta sau consolida coeziunea socială sunt derivate dintr-un cadru complex de indicatori, elemente și factori ce caracterizează societatea și realitățile sociale. Acest ansamblu complex angajează responsabilitate pentru elaborarea unui model de coeziune socială de perspectivă, orientată spre cooperare, încredere și bunăstare, spre egalitate, dezvoltare socială incluzivă și durabilă, spre exercitarea efectivă a drepturilor și libertăților, asigurarea garanțiilor și securității sociale.

În acest context, dezvoltarea coeziunii sociale constituie un proces ce implică căutarea unui echilibru complex care să răspundă simultan nevoilor de dezvoltare personală, dar și a sentimentului de apartenență la o anumită societate. Considerăm că în cadrul unui asemenea proces trebuie avute în vedere drepturile și libertățile omului ale căror standarde sunt capabile să promoveze coeziunea socială. Astfel, ne propunem să determinăm legătura dintre drepturile și libertățile omului și coeziunea socială. O asemenea abordare pune accent și pe educația pentru drepturi, libertăți și cetățenie care este incluzivă și capabilă să promoveze coeziunea socială.

De asemenea susținem ideea potrivit căreia dacă o societate dorește să promoveze, să protejeze și să respecte drepturile omului, trebuie stabilite și implementate mecanismele adecvate pentru asigurarea coeziunii sociale. Problemele coeziunii sociale sunt multiple și necesită aplicarea unor mecanisme care favorizează incluziunea socioeconomică, recunoașterea diversității și vizează instituțiile care sancționează și garantează un proces echitabil. Aceste mecanisme ar consolida cultura civică și solidaritatea pentru a restabili legăturile sociale. Avansarea în domeniul coeziunii sociale implică o mai mare promovare și respect pentru drepturile universale civile, politice, economice, sociale și culturale, ceea ce necesită combinarea reușită a statului de drept, respectul față de libertățile individuale, reprezentarea politică și un acces mai mare la oportunități sociale, economice și bunăstare. Prin urmare, este inadecvat să vorbim despre îmbunătățirea statutului drepturilor și libertăților într-o țară dacă coeziunea socială nu s-a îmbunătățit [1, p. 639-664].

Metodologia cercetării

Metodele care au servit la abordarea coeziunii sociale prin prisma drepturilor și libertăților au fost: documentarea științifică (datele utilizate au fost extrase din date oficiale și studii realizate de organizații din Republica Moldova, dar și de organizații internaționale), metoda generalizării teoretice, metoda analizei și sintezei, interpretarea, compararea, sistematizarea, formularea de concluzii și recomandări. Această abordare a evidențiat faptul că, coeziunea socială are în epicentru drepturile egale, iar șansele de realizare apar atunci când cetățenii au o percepție comună asupra națiunii, când au încredere în instituții și când trăiesc în medii integrate care încurajează valorile democratice însoțite de libertăți. O contribuție importantă în acest sens o are educația pentru drepturi, libertăți și cetățenie care este incluzivă și capabilă să promoveze coeziunea socială.

Rezultate

Promovarea drepturilor și libertăților omului, precum și promovarea coeziunii sociale, sunt în egală măsură importante și actuale pentru Republica Moldova.

Cât privește drepturile și libertățile, Republica Moldova a demonstrat în timp capacitate pentru asigurarea și respectarea drepturilor și libertăților omului. Putem vorbi în acest caz atât de o agendă internă cât și una internațională. Aceasta rezultă din documentele interne (cadru de reglementare având ca bază Constituția Republicii Moldova din 1994), dar și din Tratatul internațional și regionale legate de drepturile omului, ratificate de Republica Moldova, precum și mecanismele create de acestea. Acestea sunt reflectate în *Tabelul 1*.

Tabelul 1. Actele internaționale privind drepturile omului la care Republica Moldova este parte

Nr. ord.	Actele internaționale privind drepturile omului	Anul adoptării și aderării/ ratificării de Republica Moldova
1.	Declarația Universală a Drepturilor Omului	adoptată în 1948 Republica Moldova a aderat în 1990
2.	Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice	adoptată în 1966, ratificat de Republica Moldova în 1990
3.	Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale	adoptată în 1976, ratificat de Republica Moldova în 1990
4.	Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială	adoptată în 1965, ratificată de Republica Moldova în 1993
5.	Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei	adoptată în 1979, ratificată de Republica Moldova în 1994
6.	Convenția cu privire la Drepturile Copilului	adoptată în 1989, ratificată de Republica Moldova în 1993
7.	Convenția ONU împotriva Torturii	adoptată în 1984, ratificată de Republica Moldova în 1995
8.	Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale ale omului	adoptată în 1950, ratificată de Republica Moldova în 1997
9.	Carta Europeană Socială Revizuită	adoptată în 1966
10.	Convenția cu privire la Drepturile Persoanelor cu Dizabilități	adoptată în 2006, ratificată de Republica Moldova în 2010

Sursa: Tabel creat de autor în baza documentelor și resurselor descrise în documentele Instituției Ombudsmanului din Republica Moldova.

Aderarea la valorile internaționale privind drepturile omului înseamnă pentru Republica Moldova lecții învățate din care se conștientizează că drepturile omului sunt garanții legale universale ce protejează indivizii și grupurile împotriva acțiunilor și omisiunilor care interferează cu libertățile fundamentale, drepturile și demnitatea umană. Ele sunt inerente tuturor ființelor umane și se bazează pe respectul pentru demnitatea și valoarea fiecărei persoane [2, p. 1].

Drepturile omului sunt universale, inalienabile, interdependente și indivizibile. Luate împreună, aceste caracteristici, asigură realizarea tuturor drepturilor, fie că sunt drepturi civile și politice (de exemplu, dreptul de a participa la treburile publice, procesul decizional, libertatea față de tortură etc.), econo-

mice, drepturile sociale și culturale (de exemplu, drepturile la hrană, securitate socială și educație) sau drepturile colective (de exemplu, dreptul la dezvoltare), pentru toți oamenii și în orice moment, cu excepția situațiilor specifice de derogare și conform procesului echitabil. Nivelul de exercitare a unui drept depinde de realizarea altor drepturi, devenind astfel, interdependente. În mod similar, îmbunătățirea exercitării oricărui drept al omului nu poate fi în detrimentul exercitării oricărui alt drept. Astfel, realizarea drepturilor civile este la fel de importantă ca și realizarea drepturilor economice [3].

Ceea ce caracterizează societățile europene este că drepturile sociale presupun o relație intrinsecă între incluziunea socială și furnizarea de mecanisme de integrare a indivizilor și de a le oferi un sentiment de apartenență deplină la societate. Incluziunea și apartenența, sau egalitatea și apartenența, sunt pietrele de temelie ale ideii de coeziune socială în societățile organizate în jurul principiilor statului bunăstării.

Cât privește mecanismele de incluziune, acestea au în vedere angajarea, sistemele educaționale, drepturile și politicile menite să încurajeze echitatea, bunăstarea și protecția socială. Comportamentele și judecățile de valoare includ aspecte la fel de diverse precum încrederea în instituții, capitalul social, apartenența și solidaritatea, acceptarea regulilor sociale și disponibilitatea de a participa la procesele deliberative și eforturile colective.

Așa cum arată practica, drepturile sunt indivizibile, atât din punct de vedere etic, cât și din punct de vedere practic, prin faptul că se consolidează reciproc pentru a promova o mai mare coeziune socială, definită ca o relație dialectică între incluziunea socioeconomică și cooperarea cetățenească. În măsura în care drepturile economice, sociale și culturale solicită statelor să promoveze o mai bună integrare în rețelele de ocupare a forței de muncă, educație, informare, cunoaștere și protecție socială și interacțiune, ele sporesc capacitatea cetățenilor de a participa la instituții publice, dialog public, organizații civile și schimburi culturale [4].

Republica Moldova, urmând practicile internaționale, depune eforturi considerabile asumându-și responsabilitate și angajamente față de acest proces formulând, în acest scop, obiective pentru consolidarea cadrului legal și instituțional ce vizează asigurarea drepturilor și libertăților omului. Un exemplu în acest sens este *Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018-2022* aprobat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 89 din 24.05.2018.

Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018-2022 (în continuare – *PNADO*) este al treilea document de politici publice care

Dezvoltarea coeziunii sociale: o abordare bazată pe drepturi și libertăți

are drept scop realizarea și promovarea drepturilor omului în Republica Moldova. Acesta a fost precedat de două documente similare pentru perioadele 2004-2008 și 2011-2014. La baza PNADO au stat recomandările internaționale în domeniul drepturilor omului făcute Republicii Moldova de către organele de monitorizare ale ONU, Consiliului Europei, OSCE și ale altor organizații internaționale.

Potrivit acestuia statul urmează să depună un efort suplimentar în ceea ce privește armonizarea cadrului normativ și instituțional național cu standardele internaționale pentru a spori eficiența reformelor în domeniul consolidării instituțiilor naționale de protecție a drepturilor omului, în procedura de depunere a plângerilor individuale la mecanismele internaționale de protecție a drepturilor civile, politice, economice, sociale și culturale, în domeniul egalității de gen și prevenirii violenței în familie, în domeniul drepturilor copilului, în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități, în domeniul protecției tuturor persoanelor împotriva disparițiilor forțate și discriminării.

Scopul PNADO este de a asigura implementarea unor măsuri care să permită dezvoltarea și prosperarea, în condiții egale, a tuturor persoanelor. În particular, se urmărește asigurarea faptului că toate persoanele, în special cele din grupurile vulnerabile, beneficiază de drepturile lor fundamentale și serviciile prestate în corespundere cu standardele internaționale privind drepturile omului. Adițional se va asigura că dimensiunea de gen și cea a drepturilor persoanelor cu dizabilități sunt încorporate în toate politicile sectoriale și în cadrul normativ național, iar practicile curente sunt ajustate la acestea [5].

Înțelegem că drepturile fundamentale sunt o garanție și protejează toți oamenii în mod egal și fundamental. Esențial pentru drepturile omului este ideea că un set de bază de libertăți de bază ar trebui garantat pentru toți oamenii de pretutindeni, pe baza nediscriminării și egalității, indiferent de țară, naționalitate și cetățenie, sex, vârstă, rasă, etnie, religie sau credință, dizabilitate sau orice altă caracteristică sau statut. A spune că cineva are un anumit drept, în consecință, înseamnă că statul are responsabilități, obligații și îndatoriri de a susține dreptul respectiv. Printre exemplele de drepturi ale omului care sunt revendicate și citate pe scară largă se numără dreptul la viață, dreptul de a nu fi supus torturii sau la tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante, dreptul de a participa la alegeri libere și corecte, dreptul la o organizare adecvată a nivelului de trai și drepturile la educație și sănătate [6, p. 40].

În Republica Moldova, Constituția nu a clasificat drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Însă acestea sunt înscrise într-o anumită ordine și pot fi grupate în categorii, după cum urmează:

- drepturile și libertățile civile (individuale, care sunt atribuite ființei umane ca persoană): dreptul la viață și la integritate fizică și psihică, libertatea individuală și siguranța persoanei, dreptul la apărare, dreptul la libera circulație, dreptul la viața intimă, familială și privată, inviolabilitatea domiciliului, libertatea conștiinței, libertatea opiniei și exprimării.
- drepturile și libertățile politice (drepturi și libertăți ale omului care garantează posibilitatea de acces, de participare sau de control asupra organelor politice, executive și judecătorești ale statului): dreptul la informație, libertatea presei, secretul corespondenței, dreptul de vot și dreptul de a fi ales, dreptul la administrare, accesul liber la funcțiile publice, libertatea întrunirilor, libertatea partidelor și a altor organizații social-politice, dreptul de petiționare.
- drepturile economice, sociale și culturale (se referă condițiile necesare pentru dezvoltarea integrală a ființei umane și la posibilitatea de a beneficia de un nivel de viață satisfăcător, asigurând fiecărui individ condiții de viață normale, acces și participare la viața socială a grupului la care aparține, la manifestările culturale proprii identității individului și poporului său): dreptul la proprietate privată, dreptul la un mediu înconjurător sănătos, dreptul de a întemeia și a se afilia la sindicate, dreptul la muncă și la protecția acesteia, dreptul la grevă, dreptul la ocrotirea sănătății, dreptul la asistență și protecție socială, dreptul la învățătură. [7, p. 28-34]

Separat, drepturile politice presupun în mod implicit drepturile de participare, ele fiind valoroase din perspectiva dezvoltării coeziunii sociale, deoarece le permit oamenilor să-și dezvolte propriul potențial în cadrul unei societăți coezive și democratice. Ori, nu există spirit democratic fără coeziune socială, la fel cum nu există dezvoltare durabilă fără libertate și respect pentru diversitate în statul de drept. Forțele de dezintegrare pot fi eliminate prin consolidarea condițiilor existente pentru democrație. Democrația este un sistem de garanții care le permite cetățenilor să-și exercite libertățile într-o ordine politică de justiție și toleranță. În timp ce spiritul democratic urmărește să salveze bunăstarea publică prin puterea poporului, logica coeziunii sociale este de a garanta bunăstarea care permite existența puterii oamenilor [8].

Realizarea coeziunii sociale a societății este cea mai importantă prioritate a politicii sociale a statului și a activităților structurilor societății civile. Aceasta este dezvoltarea unor standarde semnificative din punct de vedere social pentru viața societății și aplicarea lor sub formă de instituții sociale. Prin această

interpretare a acestei categorii, se pune accent pe rolul activ al unei persoane în viața societății, ceea ce este posibil dacă există condiții adecvate care îi oferă posibilitatea de a participa la viața economică și socială și de a se bucura de beneficiile acesteia [9, p. 106].

Coeziunea socială, fiind de fapt un ideal (care se realizează doar relativ), ia naștere ca urmare a „interacțiunii” dintre cetățenii liberi, instituțiile private și publice în cadrul unor norme și legi recunoscute ca legitime de societatea însăși. Este o condiție pentru realizarea a trei valori de bază, care, potrivit experților Consiliului Europei, sunt drepturile omului, democrația și statul de drept. Cu alte cuvinte, o societate coerentă este în esență o comunitate de solidaritate, formată din cetățeni liberi care îndeplinesc sarcini comune în mod democratic.

Respectiv, scopul abordării privind accesul la drepturi adoptată de Consiliul Europei este de a analiza nivelul de recunoaștere publică a nevoilor în ceea ce privește drepturile, caracterul adecvat al prevederilor legale și al facilităților și resurselor pentru promovarea accesului tuturor la toate drepturile. Indicatorii stabiliți ca urmare a acestei abordări se concentrează pe diverse aspecte în același timp:

- caracterul adecvat al prevederilor legale;
- adecvarea sistemelor de monitorizare și aplicare;
- caracterul adecvat al resurselor financiare și umane;
- adaptarea sistemelor de management și a procedurilor;
- adaptarea sistemelor de informare și comunicare;
- caracterul adecvat al mecanismelor de luare în considerare a grupurilor mai vulnerabile și a regiunilor mai dezavantajate.

Prin urmare, abordarea accesului la drepturi pune accent pe capacitatea de a asigura drepturile fiecăruia, punând această responsabilitate ferm pe umerii autorităților publice. Strategia revizuită pentru coeziune socială a Consiliului Europei sugerează să facem un pas mai departe în abordarea accesului la drepturi prin introducerea conceptului de responsabilitate comună a diferiților actori sociali [10].

Observăm că, pe lângă faptul că, coeziunea socială se bucură de drepturi egale, specific pentru societate democratică, șansele de realizare apar atunci când cetățenii au o percepție comună asupra națiunii, când au încredere în instituții și când trăiesc în medii integrate care încurajează valorile democratice însoțite de libertăți. În acest context, coeziunea socială poate fi promovată atunci când toți membrii societății sunt capabili să se exprime liber și să își exercite alegerea asupra problemelor de conștiință și credință. Democrația

este îmbunătățită atunci când multe voci și perspective își găsesc exprimare, aceasta însemnând pluralitate de opinii. Aceste valori umane oferă posibilități de emancipare și libertăți. O perspectivă a drepturilor omului echilibrează libertățile cu preocuparea pentru egalitatea accesului la drepturi având ca bază principiul potrivit căruia toate celelalte ființe umane pot revendica aceleași drepturi.

Democrația poate fi judecată după gradul în care sunt exprimate diverse cereri politice și după capacitatea sistemului politic de a se adapta celor ale căror cereri nu sunt acceptate în prezent. Educația pentru drepturi și libertăți, pentru cetățenie poate promova incluziunea și încuraja solidaritatea cu ceilalți pe baza recunoașterii egalității și diversității. Educația pentru cetățenia democratică și drepturile omului necesită un mediu politic favorabil care promovează coeziunea socială. Nu se poate aștepta ca o astfel de educație să aibă un impact acolo unde dialogul politic este limitat. Cu toate acestea, poate pregăti scena astfel încât, atunci când condițiile politice permit libertatea de opinie și de exprimare și oamenii se simt liberi de frică, atunci dezvoltarea proceselor democratice se poate baza pe înțelegerea principiilor drepturilor omului. Cererile politice pot fi formulate cu referire la standardele și așteptările internaționale [11, p. 37-49].

Fiindcă am atins subiectul educației pentru drepturile omului și cetățenie democratică, vom sublinia că, aceste deziderate, al coeziunii sociale și drepturilor omului, pot fi realizate doar pornind de la educație. Astfel, societatea, cetățenii trebuie să fie educați în spiritul unei culturi a drepturilor omului în societate. În acest sens, este necesar ca cetățenii să fie conștienți de drepturile și libertățile ce le aparțin, să dispună de anumite cunoștințe în această materie, să respecte drepturile și demnitatea altor persoane, să dispună de deprinderi și abilități de a-și apăra drepturile și libertățile. Altfel spus, educația pentru drepturile omului pune bazele respectului pentru libertate, pace și justiție favorizând crearea unei atmosfere de înțelegere, toleranță și veritabilă egalitate în demnitate și în fața legilor. De asemenea, educația pentru drepturile omului pregătește cetățeanul activ, participant la acțiunea democratică și atașat valorilor și principiilor democratice. Iar în condițiile dezvoltării coeziunii sociale, un obiectiv important al educației pentru drepturile omului este de a promova respectul, înțelegerea și aprecierea diferențelor, în special față de minorități și comunități naționale, etnice, religioase și lingvistice [12, p. 56-67].

Acestea din urmă, formează obiectul sociologiei drepturilor omului care promovează o educație centrată pe bine, dreptate, libertate, dar și pe baza acelor care rezultă dintr-un sistem de organizare democratică, în care drepturile omului sunt valori și atitudini, ce se pot transforma în comportamente, numai

prin educație. Din perspectiva sociologiei drepturilor omului, drepturile sunt o premisă, dar și o consecință a responsabilităților tuturor. Ele sunt complementare, neputând vorbi de drept, fără a face apel la opusul său, obligația. De aceea educația trebuie începută de la recunoașterea acestei dualități în care ne manifestăm ca ființe umane, cu drepturi, dar și cu obligații [13, p. 82-85].

În cele din urmă, considerăm că educația contribuie la menținerea ordinii sociale și influențează coeziunea socială. Educația este unul dintre instrumentele importante care sunt accesibile pentru majoritate, aceasta contribuind la întărirea societății, precum și a coeziunii sociale. De fapt, educația oferă posibilitatea de a trăi împreună în liniște și pace în țară, iar asta deja presupune un impact asupra coeziunii sociale.

De asemenea, educația în spiritul promovării coeziunii sociale și a drepturilor omului contribuie și asupra incluziunii sociale. Aceasta, presupune procesul prin care se depun eforturi pentru a asigura șanse egale – că toată lumea, indiferent de mediul din care provine, își poate atinge întregul potențial în viață. Astfel de eforturi includ politici și acțiuni care promovează accesul egal la serviciile (publice), precum și care permit participarea cetățenilor la procesele de luare a deciziilor care le afectează viața. Particularitățile respective prezintă coeziunea socială ca un concept înrudit care este paralel cu cel al integrării sociale în multe privințe. O societate cu coeziune socială este aceea în care toate grupurile au un sentiment de apartenență, participare, incluziune, recunoaștere și legitimitate. Astfel de societăți nu sunt neapărat omogene din punct de vedere demografic. Mai degrabă, respectând diversitatea, ei valorifică potențialul care rezidă în diversitatea lor societală (în termeni de idei, opinii, abilități etc.). Prin urmare, ei sunt mai puțin predispuși să alunece în modele distructive de tensiune și conflict atunci când interese diferite se ciocnesc [14].

Având în vedere și importanța incluziunii pentru dezvoltarea coeziunii sociale vom sublinia perspectivele înscrise în Agenda ONU pentru 2030. Potrivit acesteia, obiectivele de dezvoltare durabilă sunt o oportunitate extraordinară pentru a asigura că angajamentul privind incluziunea să contribuie la promovarea drepturilor omului și a democrației la nivel mondial. Angajamentul de „a nu lăsa pe nimeni în urmă” este un apel la consolidarea drepturilor omului de care beneficiază orice persoană, fără niciun fel de discriminare. Într-o perioadă în care inegalitatea este în creștere, diferențele economice reflectând-se pe plan politic și generând diviziuni sociale, provocarea este mai mare ca oricând. Noul plan de acțiune va defini ambițiile UE și va identifica prioritățile de acțiune în jurul a cinci linii de acțiune interconectate și care se consolidează reciproc:

- 1) protejarea și capacitarea persoanelor;
- 2) construirea unor societăți reziliente, favorabile incluziunii și democratice;
- 3) promovarea unui sistem global pentru drepturile omului și democrație;
- 4) noile tehnologii: valorificarea oportunităților și abordarea provocărilor, precum și
- 5) obținerea de rezultate lucrând împreună.

Aceste cinci linii de acțiune vor fi dezvoltate în noul plan de acțiune pentru a oferi o direcție strategică generală. Planul de acțiune va stabili cadrul pentru delegațiile și birourile UE, împreună cu ambasadele statelor membre, scopul fiind stabilirea unor măsuri operaționale specifice la nivel național, regional și multilateral, în funcție de circumstanțele locale și de specificul local [15].

În cele din urmă, pentru o perspectivă asupra coeziunii sociale a unei societăți, sunt relevante regimurile de coeziune sociale care sunt configurații ale atitudinilor și comportamentelor sociale care sunt susținute de aranjamente instituționale speciale cum ar fi, de exemplu, proprietatea privată și sfere de acțiune rezervate pieței și statului. Aceste configurații reflectă elemente normative, ideologice, instituționale și istorice [16, p. 92]. Acestea sunt:

1. Regimul liberal de coeziune socială, care este centrat în jurul unor valori precum libertatea, efortul și luarea deciziilor individuale. Acest model se bazează pe ideea că individul vine în fața statului și că libertatea este mai prețioasă decât egalitatea. În consecință, statului îi revine asigurarea ordinii și a beneficiilor sociale minime celor mai vulnerabile secțiuni ale populației. În schimb, este nevoie de un nivel ridicat de asociativitate și angajament civic ca factori de coeziune socială, în special în guvernare și toleranță față de diversitatea culturală din societate.

2. Al doilea regim este cel al pieței sociale, care pune accent pe valorile comune și pe importanța statului în crearea condițiilor favorabile coeziunii sociale.

3. Ultimul regim este cel social-democrat, care, ca și regimul pieței sociale, consideră că organizarea solidară a pieței muncii și existența unui stat al bunăstării sunt pilonii principali pentru construirea coeziunii sociale. Cu toate acestea, spre deosebire de modelul anterior, beneficiile sociale și impozitele sunt mai mari în acest regim, punând accent pe egalitate și redistribuție.

Aceste regimuri evidențiază relația complexă dintre politicile publice și coeziunea socială.

Altfel spus, coeziunea socială presupune un proces în cadrul căruia contează, atât un cadru strategic, de integrare a mecanismelor care au în vedere, sprijină și încurajează coeziunea socială, cât și un cadru de măsurare, capabil

să actualizeze, să identifice sau să prioritizeze elementele care fac dovada progreselor sau dovada faptului că politicile răspund obiectivelor formulate în acest sens.

Concluzii

În concluzie menționăm că, dezvoltarea coeziunii sociale este condiționată de preocupările față de realizarea drepturilor și libertăților omului, de preocupările față de incluziunea socială, față de egalitate etc. Actorii implicați în acest proces, trebuie să introducă planuri și măsuri care să susțină coeziunea socială dintr-o perspectivă a asigurării drepturilor și a egalității în fața legii. Legea, în acest context, poate fi un instrument incontestabil, valoros pentru provocarea considerabilă de combatere a excluziei sociale. Astfel, coeziunea socială se prezintă ca un concept înrudit cu drepturile omului deoarece este posibilă doar prin drepturi egale, oferind șanse de realizare care apar atunci când cetățenii au o percepție comună asupra națiunii, când au încredere în instituții și când trăiesc în medii integrate ce încurajează valorile democratice însoțite de libertăți. Nu putem să nu apreciem, în aceste condiții rolul educației, care este unul dintre instrumentele importante ce sunt accesibile pentru majoritate, aceasta contribuind la întărirea societății, precum și a coeziunii sociale. De fapt, educația oferă posibilitatea de a trăi împreună în liniște și pace în țară, iar asta deja presupune un impact asupra coeziunii sociale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. de Lourdes Dieck Assad M. Social Cohesion as the First Item in the Human Rights Agenda: Mexico's Performance. In: University of St. Thomas Law Journal, 2008, Nr. 5, pp. 639-664. [online]. Disponibil la: <https://ir.stthomas.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1163&context=ustlj>;
2. Frequently Asked Questions on a Human Rights-based Approach to Development Cooperation (United Nations publication, Sales No. E.06.XIV.10);
3. Human Rights Indicators. A Guide to Measurement and Implementation. United Nations, 2012. [online]. Disponibil la: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/Human_rights_indicators_en.pdf;
4. Social cohesion: inclusion and a sense of belonging in Latin America and the Caribbean. United Nations, 2007. [online]. Disponibil la: https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/31966/S2007450_en.pdf
5. Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018-2022, aprobat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova, nr. 89 din 24.05.218. [online]. Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110031&lang=ro

6. Measurement Framework for Equality and Human Rights. Equality and Human Rights Commission, Published October 2017, p. 40. [online]. Disponibil la: <https://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/measurement-framework-interactive.pdf>
7. Munteanu A., Rusu S., Vacarciuc O. Manualul funcționarului public în domeniul drepturilor omului. Oficiul Avocatului Poporului. – Ed. a 2-a rev. și ad. – Chișinău: Arc, 2015, 328 p.
8. Dr. Cuellar R. Social Cohesion and Democracy. [online] Disponibil la: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/chapters/the-role-of-the-european-union-in-democracy-building/eu-democracy-building-discussion-paper-27.pdf>
9. Рои́к В. ТРУД, ЕГО ЭВОЛЮЦИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ. În: Журнал: Народонаселение, Vol. 21., 2018, No. 1, p. 106.
10. Concerted development of social cohesion indicators. Methodological guide. Council of Europe, August 2005. [online]. Disponibil la: https://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/GUIDE_en.pdf
11. Starkey H. Education, Social Cohesion and Human Rights. In: M. Shuayb (Ed) Rethinking Education for Social Cohesion: International Case Studies (Basingstoke, Palgrave Macmillan), 2012, pp. 37-49.
12. Costache Gh. Cultura drepturilor omului și educația pentru drepturile omului. Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului. În: Materiale ale mesei rotunde cu participare intern. consacrată aniversării a 65-a de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului, 11 dec. 2013, com. org.: Oleg Balan [et al.]. - Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2014, 482 p.
13. Cornescu A. V. Repere pentru o sociologie a drepturilor omului. În: Analele Universității “Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice, 2011, Nr. 3, pp. 82-85.
14. United Nations. Social Inclusion. [online]. Disponibil la: <https://www.un.org/development/desa/socialperspectiveondevelopment/issues/social-integration.html>
15. EU action plan on human rights and democracy 2020 – 2024. [online]. Disponibil la: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eu_action_plan_on_human_rights_and_democracy_2020-2024.pdf
16. Valera C. M., Marinho M. L., Robles C., Tromben V. Social cohesion and inclusive social development in Latin America. A proposal for an era of uncertainties. United Nations / AECID, 2022. [online]. Disponibil de la: https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/47884/1/S2100614_en.pdf

CAPITALUL SOCIAL AL TINERILOR: SURSĂ DE CONSOLIDARE ȘI DEZVOLTARE A COEZIUNII SOCIALE

SOCIAL CAPITAL OF YOUNG PEOPLE: THE SOURCE OF CONSOLIDATION AND DEVELOPMENT OF SOCIAL COHESION

Lucia Gașper, *doctor în psihologie*

<https://orcid.org/0000-0001-5794-8386>

Summary

The article contains the results of empirical studies carried out in 2020-2021 by the Center for Sociology and Social Psychology and includes the description of some socio-psychological aspects regarding social capital focused on the group of young people in the Republic of Moldova. Social cohesion is represented by the main socio-psychological components of social capital: trust, belonging/identity, individual psychological resilience. The study suggests that the level of generalized confidence among young people is low. The most significant spheres of manifestation of trust for young people are: the family, one's own person, friends and close people. Identifying socio-psychological indicators of social capital in young people can help to understand their future trends in society. The perception of trust, the manifestation of personal identity and the family as a source and support - these are only part of manifestations of young people's social capital understanding.

Keywords: *social cohesion, social capital, young people, trust, social identity, personal identity, psychological resilience.*

Consolidarea și fortificarea coeziunii sociale reprezintă un principiu sociocultural și un criteriu important al progresului social pentru orice societate, inclusiv și pentru Republica Moldova. Cercetarea coeziunii sociale și a capitalului social implică diverse concepte complexe și multidimensionale, cuprinzând și dimensiuni socio-psihologice din perspectiva identității, solidarității, încrederii, apartenenței, rezilienței.

În linii generale, capitalul social reprezintă un mix de relații sociale, încredere și norme ale reciprocității cu consecințe la nivel individual (integrarea individului în societate, capacitatea de a accesa resursele controlate de ceilalți) și la nivel colectiv (producerea bunului comun, coeziunea socială) [1, p. 147]. În cercetările sociologilor realizate în 2020-2021 este aplicat conceptul de coeziune socială în cadrul teoriei sociale elaborată de W. Beck, Y. Berman, D. Philips și alții [2, p. 177]. În mod special autorii fac referință la conceptul de capital social

și la definiția dată de Putnam: „Prin analogie cu noțiunile de capital fizic și capital uman – instrumente și instruire care sporesc productivitatea individuală – „capitalul social” se referă la trăsături ale organizării sociale, cum ar fi rețelele, normele și încrederea socială (pe orizontală și pe verticală, adică între semeni și față de instituții), relațiile de suport din interiorul comunităților (în relații pe orizontală de tip „bonding” și între comunități (în relații transversale de tip „bridging”, prin capacitatea de acțiune colectivă și asociativă), participarea civică și politică a cetățenilor și adeviziunea la normele sociale dominante” [2, p. 178].

Cercetătorii consideră coeziunea socială un fenomen multidimensional, care depinde de diverse contexte și perspective sociale, un fenomen prin urmare greu de măsurat și de analizat cu ajutorul unui singur aparat categorial. Bunăstarea socială, capitalul social și mobilitatea socială sunt considerate dimensiuni de bază în majoritatea cercetărilor despre coeziune socială, în special în cele realizate de OECD, Consiliul Europei și Comisia Europeană [3, p. 16].

Fundamentul capitalului social este considerat sentimentul de apartenență la grupuri și încrederea intergrupală. Ca și alte forme de capital, capitalul social facilitează activitatea productivă: contribuie la realizarea anumitor obiective, fiind și un element fundamental în determinarea dezvoltării sociale. Un grup caracterizat printr-o încredere ridicată între membrii săi este capabil să-și atingă cu mai mult succes obiectivele decât un grup care nu are aceste calități [4]. În același timp, cu cât rețeaua socială a relațiilor personale este mai dezvoltată, cu atât șansele de producere a capitalului economic este mai mare. Așadar, capitalul social este capabil să influențeze și alte forme de capital [5, p. 16].

Sociologul Alejandro Portes a caracterizat poziția capitalului social în raport cu alte forme de capital în felul următor: „În timp ce capitalul economic se află în conturile bancare ale oamenilor și capitalul uman se află în capul lor, capitalul social este situat în structura relațiilor lor” [6, p. 7]. Capitalul social se prezintă diferit de alte forme de capital, iar utilizarea termenului „capital” face ca conceptul să fie atractiv pentru mai mulți cercetători, inclusiv sociologi și economiști. În literatura de specialitate s-a propus înlocuirea acestui termen, iar ca noțiuni alternative se remarcă „solidaritatea socială”, care ca și conceptul de „capital social” este asociat cu încrederea, cooperarea și interacțiunea [5, p. 17].

În prezent, există mai multe definiții ale conceptului de capital social. Enumerăm câteva dintre ele pe care le considerăm mai importante pentru această lucrare: capitalul social este *liantul* social care permite mobilizarea unor resurse suplimentare ale relațiilor umane bazate pe încrederea reciprocă a oamenilor; resursele reale sau potențiale asociate prezenței unor rețele

puternice de conexiuni, relații mai mult sau mai puțin instituționalizate de cunoaștere și recunoaștere reciprocă (P. Bourdieu); resursele obținute din structuri sociale specifice și folosite în funcție de interesele oamenilor (W. Baker); capacitatea indivizilor de a gestiona resurse limitate pe baza apartenenței lor la o anumită rețea socială sau la o structură socială mai largă (A. Portes); o caracteristică a structurii sociale, constituindu-se ca atribut al relațiilor dintre actorii sociali și al sistemului de norme ce guvernează aceste relații, având ca nucleu reciprocitatea și încrederea [7], [8], [9], [6], [1].

Sociologul român Bogdan Voicu descrie capitalul social în științele sociale contemporane prin trei moduri dominante de definire:

- ca atribut al relațiilor sociale (orizontale), facilitând acțiunea individuală (mod de abordare ce reflectă în bună măsură conceptul elaborat de Bourdieu);
- ca atribut nu numai al relațiilor sociale, dar mai ales al instituționalizării rețelelor sociale, facilitând atât acțiunea indivizilor, cât și formarea bunului public (direcție dezvoltată de Coleman);
- ca bun public în sine, facilitând sau putând frâna dezvoltarea socială (după cum sugerează Putnam, insistând asupra relațiilor orizontale, dar și asupra normelor ce susțin funcționarea instituțiilor guvernării) [1, p. 21]. Același autor optează pentru o definiție a capitalului social ca realitate latentă, multidimensională. Manifestările sale pot fi regăsite în sfera relațiilor sociale informale, a celor formalizate prin activitatea în interiorul unor asociații, prin încrederea interpersonală și prin încrederea în instituții [1, p. 147].

Însăși conceptul de „capital social” a fost folosit mai puțin în psihologie, însă fenomenele unite de acest concept, precum încrederea, identitatea (socială) de grup, coeziunea grupului, au o lungă istorie de cercetare în psihologia socială. Problemele asociate cu fenomenul capitalului social sunt în prezent studiate activ în psihologia socială. Sunt studiate toate fenomenele socio-psihologice ce se referă la acest concept - încredere, identitate de grup, toleranță față de reprezentanții altor grupuri, coeziune. Cu toate acestea, efectul integral al acestor fenomene nu este studiat, deoarece nu este folosit conceptul „umbrelă” care le unește. Acest concept „umbrelă” este capitalul social. Folosirea acestei noțiuni, prin implementarea principiilor abordării sistematice, unește fenomenele socio-psihologice pentru a facilita studiul acțiunilor comune, care reprezintă o resursă socio-psihologică pentru îmbunătățirea bunăstării materiale și psihologice a oamenilor. Unul dintre efectele productive ale capitalului social este bunăstarea psihologică a individului. Psihologii consideră

capitalul social ca fiind un ansamblu de relații psihologice care contribuie la îmbunătățirea bunăstării materiale și psihologice a indivizilor și grupurilor, fără a produce prejudicii altor subiecți ai sistemului social [5, p. 36].

Teoria capitalului social este criticată din cauza lipsei de certitudine și conceptualizare. Această problemă apare și din faptul că capitalul social este multidimensional și fiecare dimensiune contribuie la semnificația capitalului social, deși fiecare individual nu reușește să surprindă conceptul în ansamblu [10].

Analiza diferitor concepte privind structura și măsurarea capitalului social, ne permit să spunem că mai relevante pentru psihologi privind măsurarea capitalului social sunt: încrederea (interpersonală, instituțională), toleranța (atitudinea față de reprezentanții altor grupuri), identitatea civică. Capitalul social, ar trebui evaluat și cercetat în complexul componentelor sale. În unitate, ele conferă o nouă calitate relațiilor, care constituie, în ultimă instanță, capitalul social al grupului [5, p. 40].

În literatura psihologică se analizează și „capitalul socio-psihologic al personalității”, fiind considerat o resursă socio-psihologică, având la bază potențialul relațiilor personalității cu societatea în ansamblu și cu mediul apropiat. Indicatorii menționați în acest context sunt: încrederea, bunăstarea subiectivă, adaptarea personalității în societate [11].

Putem spune că capitalul social constă din două procese: procesul de evaluare a relațiilor și procesul de contribuție a individului la aceste relații în baza unei evaluări anterioare. Rezultatul acestor procese este modul în care individul evaluează grupul (colectivul, grupul etnic, societatea) și disponibilitatea proprie de a „investi” în relații constructive grupale. Capitalul social evaluează activitatea persoanei în grup, dorința, predispoziția de a investi în dezvoltarea grupului, de a oferi sprijin și ajutor altor membri ai grupului și de a avea încredere în ei [5, p. 43].

Modul de descriere a capitalului social este realizat în această lucrare din perspectiva socio-psihologică și prezintă analiza următoarelor componente: încrederea, apartenența/identitatea socială, reziliența individuală (față de anumite provocări, aici în condiții de pandemie).

În articol sunt prezentate fragmente din cercetările cantitative realizate de CSPA/ICJPS în iulie-august 2020 (n=1202) și în noiembrie-decembrie 2021 (n=1698). A doua parte a articolului prezintă rezultatele unei analize calitative pe baza interviurilor aprofundate realizate în anii 2020 (n=95) și 2021 (n=52). Eșantionul cercetării (calitative) din 2020 a fost structurat în funcție de 6 categorii de vârstă: 16-25 ani (n=6), 26-35 ani (n=22), 36-45 ani (n=21), 46-55 ani (n=17), 56-65 ani (n=20) și 66-75 ani (n=20). Eșantionul din 2021 la fel a fost structurat în funcție de 6 categorii de vârstă: 16-25 ani

(n=12), 26-35 ani (n=6), 36-45 ani (n=7), 46-55 ani (n=12), 56-65 ani (n=7) și 66-75 ani (n=8).

Totodată sunt prezentate și unele rezultate obținute în studiul psihologic realizat în 2021 cu participarea a 80 de tineri studenți, cu vârsta cuprinsă între 18-25 de ani, din Chișinău și UTA Găgăuzia.

Interviurile transcrise au fost analizate în echipă după modelul „grounded theory”, utilizând programul de analiză a datelor calitative NVivo-10 [12]. Modelul metodologic a inclus analiza distribuțiilor categoriilor tematice (teme și subteme), cu accent pe categoria de vârstă a tinerilor.

Metodologia mixtă utilizată în cercetare este centrată pe trei teme distincte, interconectate, aplicarea căreia ne permite să răspundem la următoarele întrebări: Cum se autoidentifică fiecare respondent în anumite situații, care este identitatea atribuită propriului sine (personală sau socială) în perioada pandemică? Care sunt resursele psihologice ale tinerilor ce se activează în depășirea situațiilor de criză (în pandemie)? Cum este percepută încrederea față de ceilalți și în cine au încredere respondenții? Toate aceste întrebări sunt relevante pentru tematica dezvoltării și cercetării capitalului social. Cu alte cuvinte am încercat să înțelegem: Cine sunt posesorii capitalului social, care sunt sursele și resursele individuale într-o perioadă de criză și cum este percepută încrederea generală de către tinerii respondenți.

Pentru a evalua capitalul social în acest studiu, am analizat următorii indicatori:

- Nivelul general de încredere în oameni. Chestionarul a inclus următoarea întrebare: „În general ați putea spune că se poate avea încredere în majoritatea oamenilor în Republica Moldova sau este nevoie să fii vigilent în relația cu oamenii?”
- Pentru a afla cum tinerii percep încrederea și în cine au încredere respondenții s-a utilizat continuarea propoziției proiective „Am încredere în...”
- Caracteristicile identității sociale (civice). Pentru a descrie identitatea și apartenența au fost utilizate următoarele întrebări: „În ce măsură Vă mândriți că sunteți cetățean al Republicii Moldova?” „Cât de apropiat sau de îndepărtat Vă simțiți în raport cu următoarele identități?” (Locuitor al cartierului meu. Locuitor al orașului meu. Cetățean al Republicii Moldova. European. Cetățean al lumii).
- Caracteristica identificării personale și sociale. Întrebarea din interviul aprofundat a fost: „Dacă v-ar cere cineva să Vă descrieți în câteva cuvinte, ce i-ați spune?”

- Reziliența individuală în pandemie. Respondenții au răspuns la întrebarea: „Ce v-a ajutat să rezistați în această perioadă de criză”?

Încrederea, componentă de bază a capitalului social, joacă un rol important în asigurarea unei societăți coezive și în promovarea dezvoltării sociale. Studiul încrederii ca fenomen socio-psihologic este în continuă creștere în ultimele decenii, iar menținerea relațiilor de încredere este un obiectiv și o preocupare importantă a cercetătorilor contemporani. E. Erikson în teoria sa epigenetică a dezvoltării personalității consideră sentimentul de încredere profundă (de bază) ca o premisă psihologică fundamentală pentru dezvoltarea umană de-a lungul vieții [13], în timp ce în abordarea lui F. Fukuyama, încrederea este considerată caracteristica cheie a dezvoltării, manifestate la diferite niveluri [14]. În psihologia umanistă existențială, se acordă multă atenție studiului încrederii în sine și procesului de autodezvăluire [15].

Prezentarea datelor „Încrederea socială la tineri”. În Fig. 1 „Gradul de încredere generalizată a respondenților” sunt prezentate răspunsurile la întrebarea „În general, ați spune că se poate avea încredere în majoritatea oamenilor în Republica Moldova sau este nevoie să fiți vigilent în relația cu oamenii?”. Majoritatea respondenților - 74,7% (anul 2020) și 73,3% (anul 2021) au răspuns că trebuie să fii vigilent. Proporția celor care răspund că se poate avea încredere în majoritatea oamenilor este de doar 8,7%.

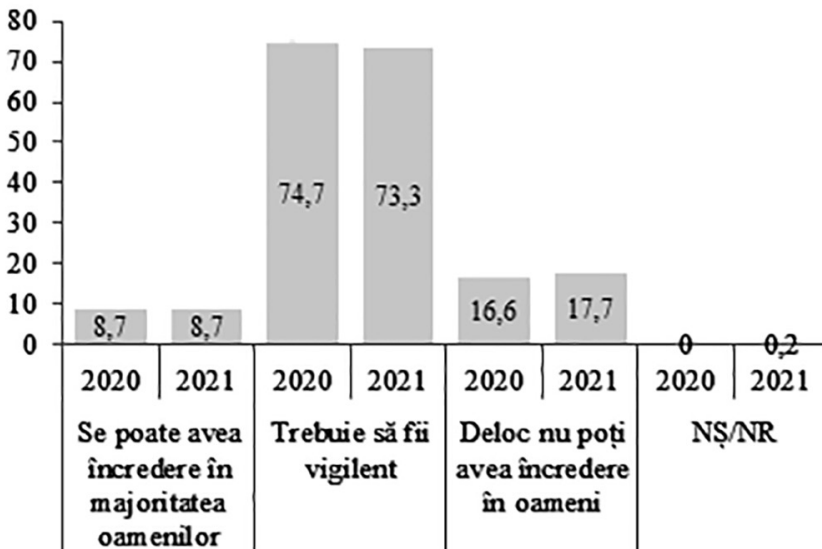

Fig. 1. Gradul de încredere generalizată a respondenților, %

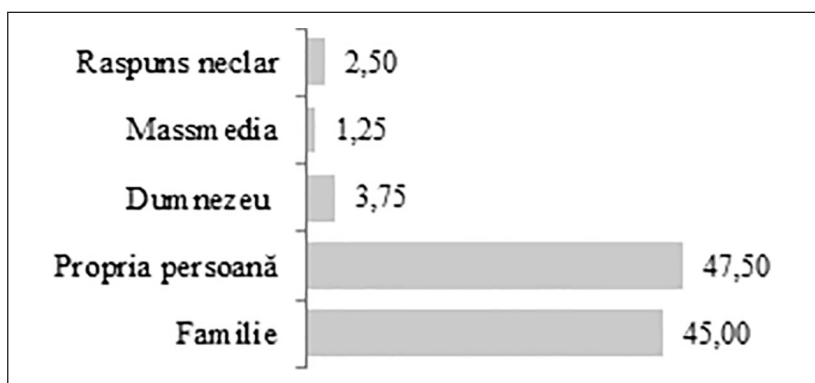
Capitalul social al tinerilor: sursă de consolidare și dezvoltare a coeziunii sociale

Respondenții din categoria de vârstă 18-24 și 25-29 de ani au exprimat un sentiment de încredere mai scăzut decât cei din categoriile de vârstă mai mature. Rezultatele prezentate în *Tabelul 1* ne permit să observăm că, în general, nivelul de încredere în oameni în rândul tinerilor este mai scăzut decât în rândul categoriilor de vârstă mai adulte. 39,2 % din respondenții de 25-29 de ani menționează că deloc nu poți avea încredere în oameni.

Tabelul 1: În general ați putea spune că se poate avea încredere în majoritatea oamenilor în Republica Moldova sau este nevoie să fiți vigilenți în relația cu oamenii? (%)

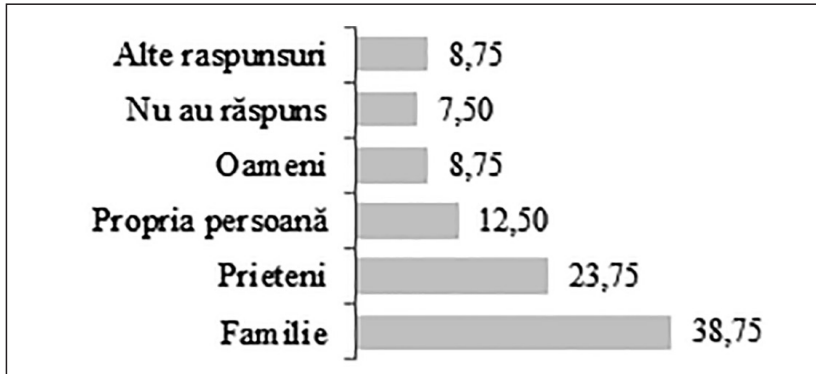
	Se poate avea încredere în majoritatea oamenilor		Trebuie să fiți vigilenți		Deloc nu poți avea încredere în oameni	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
18-24 ani	5,8	8,5	74,2	78,6	20,0	12,9
25-29 ani	4,7	3,4	77,3	57,4	18,0	39,2
30-39 ani	12,5	9,2	71,0	73,9	16,5	16,9
40-49 ani	8,7	9,4	74,8	76,6	16,4	14,0
50-64 ani	10,4	10,1	76,6	72,5	13,1	16,3
65+	7,6	8,8	75,6	75,8	16,8	15,4

În același context, în cadrul studiului psihologic realizat în 2021 cu participarea a 80 de tineri studenți cu vârsta cuprinsă între 18-25 de ani din Chișinău și UTA Găgăuzia, tinerii au fost rugați să răspundă și să completeze răspunsul „Am încredere în ...” Această propoziție proiectivă a fost completată de respondenți în cinci variante. În articol sunt analizate doar primele trei răspunsuri, fiind prezentate în formă de diagramă (*Fig. 2, Fig. 3, Fig. 4*).

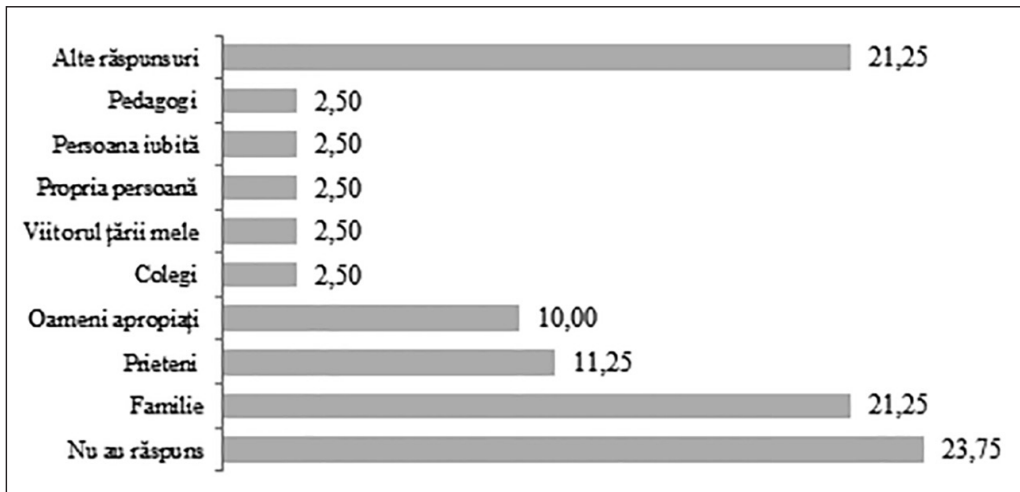
Fig. 2. Am încredere în.... (I răspuns, %)

Din reprezentarea grafică observăm: în primul rând, 47,50% din tinerii respondenți au răspuns că au încredere în propria persoană, iar 45% în familie, 3,75% au răspuns că au încredere în Dumnezeu, 1,25% au încredere în mass-media, 2,5% din tineri au dat un răspuns neclar.

Fig. 3. Am încredere în.... (II răspuns, %)

În cel de al doilea răspuns, 38,75% din respondenții tineri au optat pentru familie, mediul în care respondenții au mai multă încredere, urmează prietenii (23,75%), apoi au încredere în propria persoană (12,50%) și în oameni (8,75%). În categoria „alte răspunsuri” (8,75%) au fost incluse răspunsurile: „am încredere în...”: viitorul trist al planetei, o lume mai prosperă, propria intuiție, deciziile mele.

Fig. 4. Am încredere în.... (III răspuns, %)

În al treilea rând tinerii au răspuns că au încredere în familie (21,25%), prieteni (11,25%), oameni apropiați (10%), viitorul țării (2,50%), propria persoană (2,50%), persoana iubită (2,50%). 23,75% din respondenți nu au avut niciun răspuns. În categoria „alte răspunsuri” (21,25%) respondenții au menționat că „am încredere în...” : dragoste, gândurile mele, viitor, soartă, sentimentele proprii, posibilitățile mele, intuiție, forța divină, cei care nu sunt împotriva mea, scopurile mele.

Familia rămâne a fi mediul în care tânărul are ocazia să-și formeze cea mai importantă formă de încredere față de sine, încrederea manifestată în relațiile cu părinții și alți oameni apropiați, iar mai târziu în sfera abilităților și intereselor proprii.

În cadrul interviurilor aprofundate realizate în 2021, respondenții s-au pronunțat de asemenea asupra subiectului încrederii. Una din întrebările ce se referă la subiectul încrederii a fost: „După părerea Dvs., ce înseamnă a avea încredere în cineva?”

Cele mai multe referințe (49) au fost înregistrate la subtema „Definiția încrederii”, unde au fost surprinse încercări de a explica ce este încrederea, cum ar trebui să fie persoana în care ai încredere, care sunt așteptările respondenților referitor la obiectul încrederii.

Printre răspunsurile oferite de tineri (12 referințe) au fost: „A avea încredere în cineva înseamnă a putea să te bazezi pe persoana aceea în orice situație, să-i poți încredința orice gând sau rugămintă pentru îndeplinire” (B/16-25/urb/român/sup/pub); „Poți avea încredere în persoana pe care o cunoști foarte bine și care cel puțin are aceleași idealuri la fel ca tine” (B/urb/16-25/român/sup/șom); „A avea încredere în cineva înseamnă a conta pe el, sperând ca nu te va dezamăgi. Eu însă sunt mai optimist, posibil încă nu am cunoscut multe greutăți în viață. Cu toate acestea, cred că a avea încredere e bine, a nu avea, e și mai bine” (B/rur/16-25/român/med/pub); „A avea încredere în cineva înseamnă a avea siguranța că acel cineva va fi cu tine și atunci când ești în al nouălea cer de bucurie, și atunci când ai căzut și crezi că nu te mai poți ridica...și acel cineva te va iubi la fel” (F/urb/16-25/român/sup/pub); „A crede că el este un om bun, să vrei să crezi că este un om bun. Și să ai așteptări. Și în caz că el, de exemplu, nu-i un om bun, te dezamăgești, însă mai departe crezi că sunt oameni care sunt buni. Te aștepti să faci lucruri bune, asta înseamnă” (F/urb/16-25/român/med/pub); „A avea încredere în cineva înseamnă a oferi o parte din tine, poate chiar a împărtăși experiența și momente din viață și poate chiar careva secrete” (F/rur/16-25/român/stud).

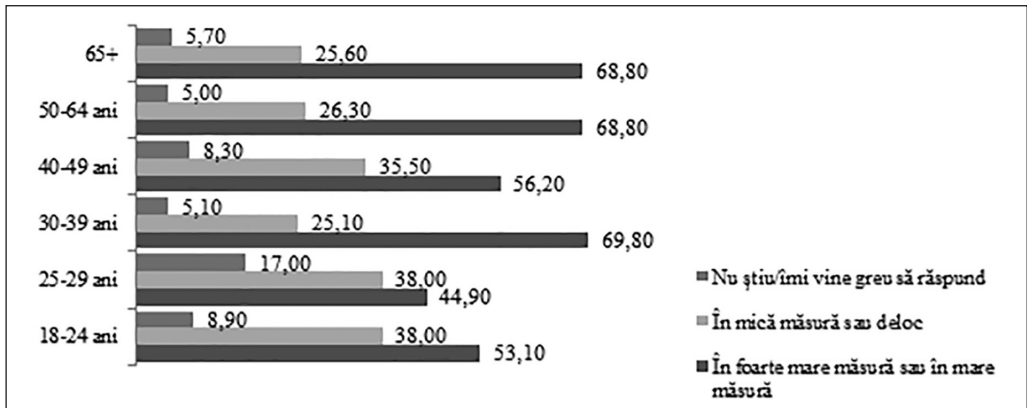
O altă subtemă care a acumulat un număr mare de referințe (13) a fost formulată în felul următor: „Am încredere în...”. Șapte din tinerii respondenți cu vârsta de 18-24 ani au răspuns în felul următor: „*Eu cred că dacă ar fi să te bazezi pe cineva, aceștia ar fi părinții, deoarece ei sunt cu adevărat unicii prieteni ai tăi. Iar să ai încredere în alte persoane nu cred că este posibil chiar dacă este din localitatea ta, poate îți este vecin sau cunoscut bun, dar nu este cu adevărat aproape de tine, cu atât mai mult de persoanele din Republica Moldova*” (F/rur/16-25/român/med/pub); „*În oamenii apropiați am încredere, ceea ce nu pot spune și despre oamenii pe care nu-i cunosc*” (F/urb/16-25/român/sup/pub).

Și la subtema „Încrederea condiționată” (41 de referințe), 8 tineri de 18-24 ani au oferit răspunsuri de genul: „*Poți avea încredere în oamenii din societate numai în cazul în care există o solidaritate și un simț al demnității. În orice societate există oameni de bună credință, dar și cei de rea credință care obțin profit și neglijează necazurile celorlalți*” (B/rur/16-25/român/sup/șom); „*Este greu să ai parte de oameni în care poți avea încredere. Cred că încrederea se testează în timp și cel mai mult la greutate. Un om în care pot avea încredere este acela care mi-a demonstrat-o prin acțiuni, atitudine. Eu am fost foarte naivă și poate de asta după ce m-am fript de mai multe ori, acum sunt foarte sceptică în ceea ce ține acest aspect. Sunt foarte mulți oameni buni, însă foarte puțini în care pot avea încredere. Societatea noastră e una materialistă, iar propriile interese prevalează la fiecare în parte. Atunci când se termină interesele, atunci dispare și încrederea, care în multe cazuri este una condiționată de circumstanțe*” (F/urb/16-25/român/sup/pub). Aceste răspunsuri conțin niște condiții pentru manifestarea încrederii, incluzând așteptările respondenților legate de subiectul încrederii.

După cum observăm din răspunsurile tinerilor respondenți, înțelegerea încrederii și principalele caracteristici de conținut ale acesteia includ răspunsuri cognitive, emoționale - legate de sentimente și senzații cu referință la obiectul încrederii. Atunci când respondenții evidențiază oportunitatea de a împărtăși responsabilitatea, de a se deschide obiectului încrederii, se stabilesc (realizează) și acțiuni specifice pe care o persoană este pregătită să le îndeplinească.

Prezentarea datelor „Aparență și identitate”. Un alt aspect al coeziunii sociale și al capitalului social este apartenența și identitatea respondenților. Indicatorii care au fost măsurați referitor la tema apartenenței și identității au inclus întrebări ce se referă la sentimentul de mândrie cetățenească și de apartenență la anumite identități.

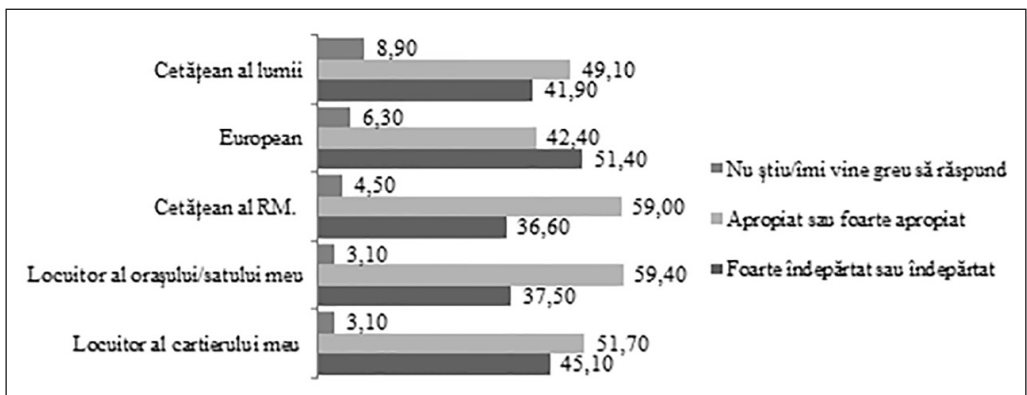

Fig. 5. În ce măsură Vă mândriți cu faptul că sunteți cetățean al Republicii Moldova? (%)

Pentru a obține o lectură mai ușoară a rezultatelor, am unit răspunsurile la întrebarea „În ce măsură Vă mândriți cu faptul că sunteți cetățean al Republicii Moldova?” în două categorii: „În foarte mare măsură și mare măsură” într-o categorie comună și „În mică măsură și deloc” într-o altă categorie. Răspunsurile din categoria „Nu știu/Nu răspund” au rămas neschimbate. Din Fig. 5 prezentată mai sus observăm că respondenții din categoria de tineri se mândresc într-o măsură mai mică cu faptul că sunt cetățeni în comparație cu celelalte grupuri de vârstă.

Mai jos sunt prezentate date despre felul în care s-au identificat respondenții din categoria de vârstă 18-24 ani (n=224) conform categoriilor prezentate: locuitor al cartierului, al satului, cetățean al Republicii Moldova, european, cetățean al lumii.

Fig. 6. Cât de apropiat sau de îndepărtat Vă simțiți în raport cu următoarele identități? (%)

Din Fig. 6 observăm că tinerii s-au autoidentificat apropiat sau foarte apropiat ca locuitor al satului sau al orașului (în proporție de 59,40%) și ca cetățean al RM (59,0%). Într-o proporție mai mică tinerii se percep ca fiind europeni (42,4%). Aceste rezultate coincid cu rezultatele studiului psihologic realizat în 2021 pe 80 de tineri cu vârsta de 18-25 ani. La întrebarea „În ce măsură simți că ești cetățean al țării tale” tinerii au răspuns: în foarte mare măsură - 20%, în mare măsură - 33,75%, uneori simt uneori nu - 27,5%, în mică măsură - 13,75%, deloc - 5%. Deci, tinerii se percep ca cetățeni ai țării într-o măsură mare (53,7%). Mai mult de jumătate din tineri (56,25%) au răspuns la întrebarea „În ce măsură simți că ești orășean/sătean” în mare sau foarte mare măsură.

Tradițional, psihologii care studiază problema identității (sociale sau personale) se bazează pe teoria identității sociale a lui E. Erikson, la baza căreia stă fenomenul identității. Identitatea este abordată de E. Erikson ca o formațiune complicată personală, care are o structură cu mai multe niveluri, un proces de organizare a practicii de viață în cadrul „Eu”- lui individual [13].

Discuțiile din interviurile aprofundate (n=52) la tema apartenenței și identității respondenților și cetățenilor Republicii Moldova în general a inclus și întrebarea „*Dacă v-ar cere cineva să vă descrieți în câteva cuvinte, ce i-ați spune?*”. Am încercat să aflăm, cine sunt de fapt respondenții noștri, în cazul dat cu referință la grupul tinerilor. Rezultatele au fost supuse analizei tematice, prin codarea conținutului după modelul „Grounded theory”, cu ajutorul programului de analiză calitativă a datelor NVivo [12].

Majoritatea răspunsurilor respondenților (n=52) cuprind descrierea propriilor calități, acumulate prin 36 referințe de la 34 surse (Tabelul 2). În subtema „Identitate personală” au intrat asemenea caracteristici ca: numele, calități de personalitate, poziția personală, particularități de comportament etc. Răspunsurile din subtemă conțineau caracteristici individuale: „binevoitor”, „înalt”, „responsabil”, „de încredere”, „tânăr”, „frumos”, „optimist” etc.

Din Tabelul 2 observăm că subiecții s-au autoprezentat și descris și prin caracterizarea statutului social și rolul acestuia, apartenența către un anumit grup: „student”, „fică”, „soție”, „cetățean”, „femeie” etc. Subtema intitulată „Identificare etno-națională” a acumulat câte 11 surse și referințe. Câte 6 surse și 6 referințe au fost atribuite subtemelor „Identitate socioprofesională” și „Sunt cetățean al Republicii Moldova”. Alte subteme se referă la „Capacități și aptitudini”, „Transformare personalitate”, „Identitate regională”, „Identificare religioasă”, „Identificare familială” și au obținut mai puține referințe.

Tabelul 2. Frecvența surselor și referințelor la tema „Identitate și apartenență”

Nr.	Nume teme/subteme	Surse	Referințe
1	Identitate personală (calități personalitate)	34	36
2	Capacități și aptitudini	1	1
3	Transformare personalitate	1	2
4	Apartenență de gen	2	2
5	Identitate regională	1	1
6	Identificare etno-națională	11	11
7	Identificare religioasă	4	4
8	Identitate familială	3	3
9	Identitate socială	4	4
10	Identitate socioprofesională	6	6
11	Sunt cetățean al RM	6	6

Sursa: elaborat de autor

Dintre participanții la interviuri, cei mai mulți tineri (n=12) au răspuns la întrebare prin descrierea calităților de personalitate: „O persoană care poate oferi încredere și ajutor” (B/16-25/urb/român/sup/șom); „Sunt o persoană energetică, responsabilă, comunicabilă, prietenoasă. În același timp, eu mă consider o persoană destul de simplă, nu ascund faptul că trăiesc modest, sunt de naționalitate moldoveancă sau că sunt de religie creștin-ortodoxă”; „Sunt unic în felul meu de a fi. Oamenii îmi spun că sunt încăpățânat, ceea ce nu neg. Orice scop pus, îl ating cu orice preț, chiar dacă știi că trebuie să muncesc asiduu” (B/rur/26-35/român/sup/pub); „Sunt o persoană responsabilă, activă cu stimă față de cei din jur. Aș dori să fiu exemplu pentru alții. Lumea este frumoasă prin diversitate și trebuie să menținem și să înțelegem acest concept” (B/rur/16-25/român/elev). Identitatea personală predomină și la tânăra care se descrie ca fiind: „O persoană activă, de încredere, prietenoasă și mereu în dezvoltare și mereu în căutare de sine” (F/rur/16-25/român/sup/stud). Optimismul, sinceritatea și deschiderea către oameni predomină în răspunsurile de genul: „Probabil aș spune că sunt o fire creativă, sociabilă, energetică și modestă. Îmi place să glumesc, să ascult lucruri interesante pe care cineva le povestește și să fac oamenii să zâmbescă, dăruindu-le complimente și cuvinte de încurajare. Mereu sunt sinceră cu cei din jur...” (F/urb/16-25/român/sup/stud); „Le-aș spune că sunt o fire excentrică, energetică și binevoitoare. Sunt mereu deschisă spre comunicare și îmi place să cunosc oameni noi” (F/urb/16-5/român/sup/stud).

Referitor la subtemele identificate ce țin de identitatea religioasă, socială, profesională, de gen s-au înregistrat câte un răspuns de fiecare (pentru grupul de tineri). O respondentă a menționat că *„Sunt din Republica Moldova, sunt româncă, fac parte din generația tânără, care învață până ce. Și... reprezintă cultura, fiindcă activez în domeniul artelor”* (F/urb/16-25/român/med/pub). O tânără a oferit un răspuns ce a inclus mai multe aspecte ale identității: *„Aș spune că sunt studentă, sunt pasionată de pictură și muzică, sunt voluntar la organizația CRU Moldova pentru copii”* (F/16-25/urb/român/sup/NG).

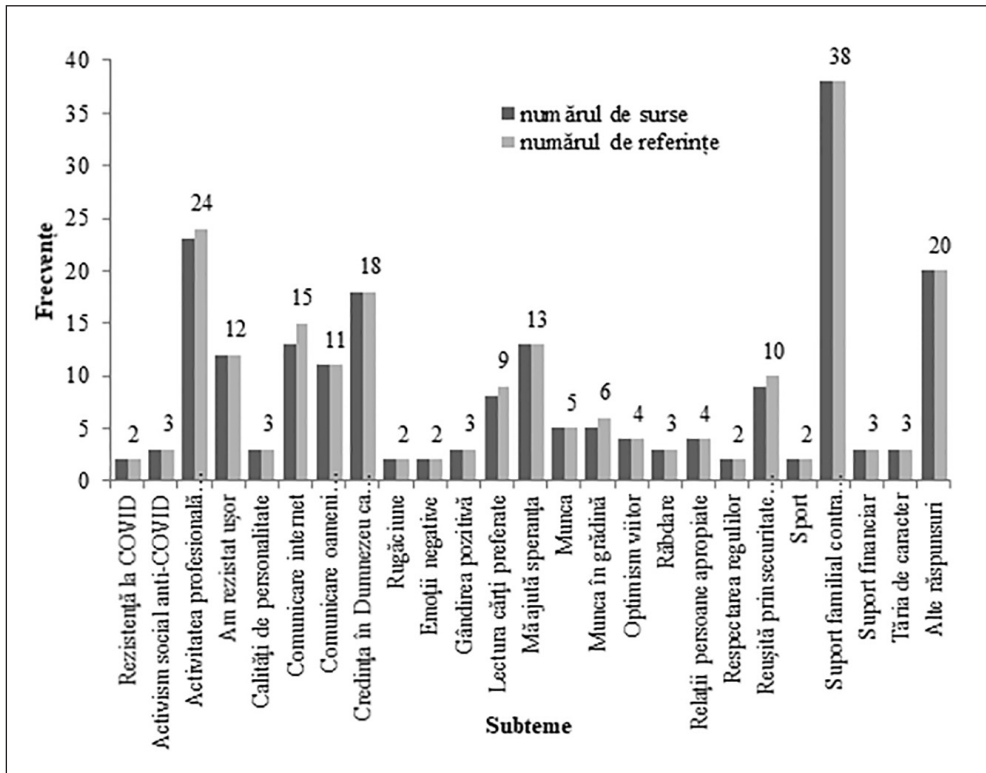
Un alt tip de răspuns oferit aceleiași întrebări și distribuit la subtema „Identificare etnonațională” a inclus afirmația unui tânăr care s-a autoprezentat astfel: *„În primul rând mă simt că sunt român din Basarabia. În al doilea rând, chiar dacă Republica Moldova este o țară mică, mai puțin dezvoltată economic, dar are o cultură bogată, oameni ospitalieri. Nu doar bogăția economică reprezintă o societate, dar și istoria, cultura cu care te poți mândri”* (B/rur/16-25/român/elev).

Identitatea personală predomină la tineri, caracterizându-se prin reprezentări generale despre sine, care includ înțelegerea și trăirea propriului „Eu” și a individualității personale. Faptul că în conținutul subtemelor la tineri predomină descrierea caracteristicilor individuale ale personalității, presupune prezența capacităților de reflexie, iar în unele cazuri societatea însăși influențează identitatea individului, tânărul găsind cu greu anumite puncte de reper și orientare.

Prezentarea datelor „Reziliența psihologică”. Ghidul de interviu a inclus și unele întrebări referitor la stările de spirit, percepțiile și formele de rezistență individuală ale subiecților în perioada pandemică. Am încercat să surprindem care sunt sursele interioare sau exterioare ale respondenților, percepțiile și formele de rezistență individuală în perioada pandemiei COVID-19.

Răspunsurile la întrebarea *„Ce vă ajută să rezistați în această perioadă de criză”* ne-au oferit o imagine de suprafață despre resursele interioare și exterioare menționate de respondenți, ce oferă siguranță și putere în depășirea situației de stres.

În Fig. 7 sunt prezentate datele extrase din ambele serii de interviuri aprofundate realizate în anii 2020 și 2021. Analiza distribuției categoriilor tematice (teme și subteme) a scos în evidență 44 de subteme cu un total de 217 de referințe. O mare parte din răspunsurile persoanelor intervievate se referă la referințele din cadrul subtemei „Suport familial anti-COVID” (38/38), „Activitatea profesională ca protecție anticriză” (23/24), „Credința în Dumnezeu ca suport” (18/18), „Mă ajută speranța” (13/13), „Am rezistat ușor” (12/12), „Comunicare internet” (13/15), „Comunicare oameni” (11/11).

Fig. 7. Frecvența subtemelor și referințelor în cadrul temei „Rezistența față de COVID-19” (2020-2021)

Tinerii de 16-25 de ani (n=7) au răspuns că familia i-a ajutat și a fost alături de ei în perioada pandemică: „Pe mine m-a ajutat să rezist familia mea și prietenii. În timpul pandemiei n-am avut nevoie de nimic, dar mi-a fost greu psihologic să stau atâta timp acasă. Familia și prietenii au fost cei care m-au susținut și au fost alături tot timpul” (F/16-25/urb/român/sup/NG).

O respondentă a menționat că a fost ajutată de familie ca să dețină cumva controlul asupra stării sale emoționale, anume în familie au reușit să mențină spiritul de viață, să se susțină reciproc în pandemie (F/urb/26-35/român/sup/priv). Două referințe au fost acordate subtemei „Activitatea profesională-protecție anticriză”: „Munca, de la distanță, interesele, familia” (F/26-35/rur/gagauz/sup/NG). Un tânăr respondent angajat în sfera nonguvernamentală la fel a menționat munca și activitatea profesională ca o strategie de evaziune: „Eu lucrez la construcție, modernizez condițiile într-un centru pentru tineret. Accesul la internet îmi permite să comunic cu prietenii, să obțin orice informație și este o metodă de odihnă...” (B/16-25/urb/gagauz/sup/NG).

O tânără descrie semenii din anturajul acesteia ca fiind la început „*bucuroși, fiindcă aveau timp liber pentru a se recrea. Nimeni probabil nu a crezut că lucrurile vor evolua într-un asemenea fel și vor dura atât de mult. Cea mai mare grijă pe care o au mulți dintre ei este job-ul. Mulți dintre ei au pierdut locul de muncă, ceea ce îi face nesiguri și îngrijorați. Alții au pierdut oameni dragi, lucru care după mine este cel mai dureros și nu poate fi comparat cu nimic altceva. Mai este și o altă categorie de tineri, cei care au profitat la maxim de această perioadă, pentru a se lansa în diverse proiecte, ce se derulează în mediul online*” (F/16-25/urb/român/sup/pub).

Pintre alte practici și strategii care au ajutat tinerii să facă față situației de criză sunt următoarele: tăria de caracter, relațiile cu prietenii, optimismul, sportul, ocupațiile și activitățile practice. Acestea sunt menționate de un număr redus de subiecți.

Tematica familiei a fost în centrul discursului referențial al intervievaților, inclusiv și a grupului de tineri privind rezistența la condițiile de pandemie. Cele menționate relevă importanța suportului familial și a comunicării cu cei apropiați, zona de activitate profesională și recreere prin muncă, calitățile umane, valorile și credințele care ajută persoana să reziste în diferite perioade de criză.

Concluzii

Analiza teoretico-conceptuală efectuată la tema capitalului social ca dimensiune importantă a coeziunii sociale a fost abordată prin prisma celor trei indicatori socio-psihologici (încredere, identitate, reziliență psihologică). În articol se prezintă o abordare mixtă în ce privește modul de descriere a capitalului social determinat de însăși evoluția realităților problematice de astăzi și de perioada pandemică.

Studiile empirice realizate menționează încrederea ca o parte centrală a capitalului social, necesară în asigurarea unei funcționări normale a societății. Cele mai semnificative sfere de manifestare a încrederii la tineri sunt: familia, propria persoană, prietenii și oameni apropiați. Identificarea și înțelegerea indicatorilor socio-psihologici ai capitalului social la tineri poate ajuta la înțelegerea tendințelor viitoare a acestora în societate.

Studiul a arătat că nivelul de încredere generalizată cu particularizare pe cazul tineretului este scăzut. Totodată, trebuie de precizat că observațiile obținute în urma analizei răspunsurilor din interviurile aprofundate oferă unele sugestii semnificative în legătură cu aspectele încrederii.

Participarea civică, crearea punților de legătură și consolidarea relației dintre tineri și instituții, stimularea încrederii generalizate sunt doar unele con-

diții ale funcționării și consolidării coeziunii sociale. Unul dintre obiectivele programelor sociale destinate tinerilor ar putea fi stimularea capitalului social prin implementarea diverselor programe practice cu tematica încrederii, toleranței și dezvoltarea rezilienței psihologice prin implementarea strategiilor constructive de coping utilizate în diverse situații de criză și stres. Sporirea participării și implicării tinerilor în managementul instituțiilor, oferirea spațiului de inițiativă și manifestare a propriilor capacități, ar diminua pasivitatea tinerilor și ar genera o optimizare a politicilor de tineret.

Cercetările dedicate capitalului social fie cantitative sau calitative, se impun atât prin necesitatea teoretică, cât și practică, acestea contribuind la înțelegerea fenomenului capitalului social la tineri. Este de precizat și faptul că o manieră potrivită este de a cerceta grupul tinerilor și a aplica o abordare multidisciplinară, incluzând și alte aspecte ce țin de capitalul social precum: valorile, aspirațiile, comportamentul civic, toleranța reciprocă, cultura, percepția timpului.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Voicu B. Capital social în România începutului de Mileniu: Drumet în țara celor fără de prieteni?. Iași: Lumen, 2010, 171 p.
2. Negură P., Gașper L., Potoroacă M. Capital social și coeziune socială în Republica Moldova în contextul pandemiei COVID-19. În: Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierei de Uniunea Europeană: Vol.1. Studiu sociologic, Chișinău: (IS FEP „Tipografia Centrală”), 2021, pp.171-231.
3. Malcoci L., Mocanu V. Metodologia cercetării coeziunii sociale în Republica Moldova. În: Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierei de Uniunea Europeană: Vol.1. Studiu sociologic, Chișinău: (IS FEP „Tipografia Centrală”), 2021, pp. 5-35.
4. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий. În: Общественные науки и современность. 2001, № 3. с. 122-139.
5. Татарко А. Н. Социальный капитал как объект психологического исследования. Москва, 2011, 174 с.
6. Portes A. Social capital: Its origins and applications in modern sociology. In: Annu. Rev. Sociol., 1998, pp. 1-24. <https://doi.org/10.1016/b978-0-7506-7222-1.50006-4>
7. Paldam M. Social capital: One or many? Definition and measurement. In: Journal of Economic Surveys, 2000, Nr. 14 (5), pp. 629-653. <https://doi.org/10.1111/1467-6419.00127>
8. Bourdieu P. The forms of capital: Handbook of theory and research for the sociology of education. Ed. J.G. Richards, New York, 1986, pp. 241-258.

9. Baker W. Market Networks and Corporate Behaviour. In: American Journal of Sociology, 1990, Nr. 96, pp. 589-625.
10. Hean S., Cowley S., Forbes A. The M-C-M' cycle and social capital. In: Social Science Medicine, 2003, Nr. 56, pp. 1061-1072.
11. Татарко А. Н., Лебедева Н. М. Социальный капитал: теория и психологические исследования. Монография. Москва: РУДН, 2009, 233 с.
12. Corbin J. M., Strauss A. Grounded Theory Research: Procedures, Canons and Evaluative Criteria. In: „Qualitative Sociology”, vol. 13, 1990, Nr. 1, pp. 4-21.
13. Эриксон Э. Детство и общество: изд. 2-е, перераб. и доп. / пер. с англ. СПб.: Ленато, АСТ, Фонд „Университетская книга”, 1996, 590 с.
14. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / пер. с англ. М.: АСТ; АСТ Москва, 2008, 730 с.
15. Кочюнас Р. Психотерапевтические группы, теория и практика. М.: Академический проект, 2000, 240 с.
16. Gașper L. Aspecte teoretico-empirice ale coeziunii sociale și capitalului social: o perspectivă sociopsihologică. În: Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierii de Uniunea Europeană. Vol. II. Studiu sociologic. Coordonator: dr. Victor Mocanu, Chișinău: (IS FEP „Tipografia Centrală”), 2022, pp. 90-103.

EVOLUȚIA COEZIUNII SOCIALE ÎN BAZA INDICATORILOR CULTURALI

THE EVOLUTION OF SOCIAL COHESION BASED ON CULTURAL INDICATORS

Veaceslav REABCINSCHII, *doctor în sociologie*

<https://orcid.org/0000-0001-5131-7698>

Summary

The analysis of social cohesion is carried out in accordance with the methodological guide "Concerted development of a social cohesion indicator", launched by the Council of Europe, which provides for several levels of research. At the first stage, the general trends in the development of social cohesion are determined based on cultural indicators, such as social relations, interpersonal relations, visions of development directions, the value scale of the population. In the second stage, the legislative-regulatory framework in the field of culture is analyzed in accordance with the international documents that ensure the cultural rights of the population and individuals, the measures and results in ensuring social cohesion through activities in the field of culture.

Keywords: *social cohesion, agreed development of social cohesion indicators, research levels of social cohesion, cultural indicators, community relations, interpersonal relations, common values, value scale, cultural consumption, cultural space, participation, state programs.*

O societate coezivă este rezultatul unor procese complexe la diferite niveluri și în diferite domenii: politic, economic, social, cultural. Dezvoltarea coeziunii sociale se realizează prin instituții, practici, legislație și valori susținute. Ea poate fi atinsă doar prin evitarea conflictelor de diferit tip, asigurarea drepturilor omului și respectului față de minorități, dezvoltarea unei societăți inclusive. Confruntările duc la ruperea unor relații în societate, însă de fiecare dată, trebuie să existe anumite mecanisme, care să asigure condiții, atât pentru exprimarea poziției individuale și de grup, precum și posibilități de negociere. Republica Moldova continuă să rămână vulnerabilă din punct de vedere al coeziunii sociale și este necesar de determinat anumite priorități pentru a obține rezultate rezonabile de succes. Crearea unei abordări comune asupra coeziunii sociale este un proces de responsabilizare, conștientizare și învățare colectivă. Procesul de creștere a coeziunii sociale este necesar să includă nu doar dezvoltarea politicilor economice, sociale, educaționale dar și celor culturale.

Determinarea nivelului coeziunii sociale într-o societate poate fi realizată prin cercetarea anumitor indicatori la diferite niveluri și în diferite domenii. Ghidul metodologic „Dezvoltarea concertată a indicatorilor coeziunii sociale” [1], realizat de către Consiliul European, propune patru niveluri de analiză. Primul nivel se referă la cercetarea tendințelor generale și are scopul de a identifica punctele forte și slabe ale diferitor aspecte ale coeziunii sociale. Al doilea nivel implică evaluarea indicatorilor coeziunii sociale în ansamblu în relație cu acțiunile întreprinse de către autoritățile publice și societate cu scopul identificării deficiențelor în strategiile aplicate. Nivelul trei vine să completeze nivelul precedent al cercetării și se referă la opt domenii specifice ale vieții: ocuparea forței de muncă, veniturile populației, condițiile de trai, alimentația și consumul, sănătatea, educația, informația și cultura. Scopul acestor cercetări este elaborarea unui plan de acțiuni pentru fiecare domeniu și determinarea responsabilităților printre instituțiile sociale. La nivelul patru de cercetare sunt analizați indicatorii specifici legați de incluziunea a șase grupuri vulnerabile: minorități, migranți, copiii, vârstnici, persoane cu dizabilități și femei. Legătura cu celelalte trei niveluri este foarte importantă deoarece reprezintă rezultatele acțiunilor din primele niveluri.

Cercetarea primului nivel presupune evaluarea tendințelor generale pentru a determina creșterea sau descreșterea coeziunii sociale. Rezultatele presupun un grad înalt de subiectivism. Pentru o evaluare mai obiectivă Ghidul propune două căi: 1) pe baza disparității dintre diferite niveluri teritoriale (între regiuni la nivel național), care să permită stabilirea dacă aceste discrepanțe teritoriale au tendința să crească sau să se diminueze, având în vedere că coeziunea teritorială este direct legată de coeziunea socială, această analiză ar oferi o imagine de ansamblu asupra coeziunii sociale și a direcției în care aceasta se îndreaptă; 2) evaluarea pe baza fiecăreia dintre componentele coeziunii sociale, cu condiția stabilirii unui număr de indicatori pentru fiecare componentă. Reieșind din scopul cercetării de față, evoluția indicatorilor culturali ai coeziunii sociale, a fost utilizată prima cale în determinarea tendinței de evoluție a coeziunii sociale în Republica Moldova.

Tendențele generale ale coeziunii sociale

În cadrul implementării Proiectului instituțional „Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierii de Uniunea Europeană” au fost realizate 52 de interviuri cu persoane din toate regiunile geografice ale țării, printre care: deputați în Parlamentul Republicii Moldova,

consilieri de nivel republican, raional și local, profesori universitari, cercetători științifici și studenți, reprezentanți notorii din mass-media, primari din orașe și sate, medici, învățători, veterani care au contribuit esențial la edificarea statului Republica Moldova ș.a. Interveniunile au fost efectuate în perioada 10 aprilie - 12 mai 2020, pe un eșantion care include femei și bărbați adulți, persoane cu statut socioprofesional divers, locuitori din mediul rural/urban, grupe de vârstă diverse, vorbitori de limbă română și rusă (origini etnice diverse) din 36 localități. Ghidul de interviu a fost redactat în limbile română și rusă, oferindu-se respondenților posibilitatea de a alege varianta preferată. Activitățile s-au realizat prin metoda interviului formalizat, obținând consimțământul persoanelor de a participa la sondaj din timp. Autorul a realizat un șir de interviuri în localități din diferite raioane ale țării. Mai jos sunt prezentate câteva răspunsuri la întrebarea „Cum credeți, cât de unită este comunitatea dvs.? Dar țara ?”.

Respondent din satul Balasinești, raionul Briceni, studii superioare, angajat al instituției de stat: *„La noi sunt mai multe confesiuni religioase. Primăria nu este un pol al coeziunii. Oamenii se unesc în jurul bisericilor și asta creează un fel de dezbinare. Fiecare confesiune luptă pentru interesele sale. O mare importanță are administratorul localității. Dacă el poate motiva oamenii comunitatea se poate uni. Aceasta este cel mai important pentru un sat. Este cel mai greu să câștigi încrederea. Dacă oamenii au încredere în lideri, comunitatea devine unită. Am avut un Primar, care a distrus încrederea oamenilor, a furat și de atunci, oamenii se tem să mai participe la careva lucruri în comun.*

În Moldova problema e și mai mare. Din satul nostru au plecat peste 30% din populație și nu doresc să se întoarcă înapoi. La nivel de țară nu este un scop comun, o motivație pentru a fi uniți. Este mai ușor să-ți aranjezi viața peste hotare, decât să rezolvi problemele la noi. Țara este mai dezbinată decât satul nostru. La noi la nord oameni trăiesc cu alte viziuni față de viitorul țării, în comparație cu centrul și sudul. La noi sunt alte valori ce țin mai mult de a câștiga bani, de a-și rezolva problemele individuale, la centru au mai mult interes de politică. Față de 1989, țara este foarte dezbinată. Tendința este că în Moldova tot mai mult crește dezbinarea.”

Profesoară din satul Maramonovca, raionul Drochia, ucraineană: *„Comunitatea satului nostru poate fi definită ca fiind unită și solidară. La ultimele alegeri, peste 90% din populație au votat pentru același candidat. Avem interese și scopuri comune. Avem un sat ucrainean și suntem mai izolați. Nu aș spune că satul nostru este cel mai unit din regiune. În multe sate moldovenești, am observat și mai multă solidaritate, oamenii au înțelegere reciprocă, scopuri comune. Părerea mea este că moldovenii sunt mai responsabili, mai uniți, dacă va fi nevoie, vor deveni munte*

unii pentru alții, trăiesc ca frații, trăiesc în nevoile, bucuriile celuilalt. În acest sens, suntem mai dezbinați, dar asta nu înseamnă că nu avem scopuri comune.

La nivel de țară, societatea noastră este fragmentată. În primul rând, suntem o țară multinațională. În al doilea rând, avem oameni cu venituri diferite - cei bine hrăniți pe cei flămânzi nu-i înțeleg. Oameni din diferite paturi sociale. Avem o țară cu mulți săraci și câțiva bogați. Aceste segmente ale populației, în ceea ce privește valorile, bogăția și educația, sunt departe unele de altele. Prin urmare, nu ne putem înțelege întotdeauna.”

Tănăr, satul Șuri, 18 ani: „În general putem spune că este o comunitate unită, însă cu anumite aspecte. Mult depinde de situație. Acum în condițiile pandemiei putem spune despre o comunitate unită. Când a fost stabilit codul roșu pentru localitatea noastră, cetățenii s-au responsabilizat, purtau masca, mențineau distanța socială. Au manifestat grijă și respect față de ceilalți.

La nivel de țară nu pot afirma că avem o societate unită. Chiar și în situația actuală mulți nu respectă normele sanitare, adică nu le pasă de sănătatea altora, sunt iresponsabili, nepăsători față de alții.”

În opinia majorității intervievaților o societate unită, coezivă înseamnă, în primul rând, a avea un scop/viziune comună, unire în jurul unei idei. Astfel consideră 26 de persoane (50,0%). Un alt element important pentru creșterea coeziunii este ajutorul și respectul reciproc - consideră 26 persoane (50,0%). La fel, intervievații au menționat și un alt element ale creșterii coeziunii, precum, asigurarea unui stat de drept și încrederea în structurile statului - 13 persoane (25,0%).

Din cele expuse se poate constata că în viziunea respondenților la nivel de comunități se înregistrează o coeziune mai înaltă, decât la nivel de țară. Un rol important în creșterea unității îl joacă administrațiile locale. La nivel de eșantion datele sunt următoarele: faptul că la nivel de țară nu avem unitate/este mai puțină unitate a fost relatat în 33 de interviuri, ce reprezintă circa 63,5% din respondenți și doar 4 persoane au considerat că în Republica Moldova avem mai multă coeziune/este oarecum unită (7,7%). 18 persoane (34,6%) consideră că comunitățile locale sunt mai unite/oarecum unite și doar 7 (13,5%) - că nu există unitate în comunitate.

În 2021, Centrul Sociologie și Psihologie Socială a Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice a realizat cercetarea coeziunii sociale în Republica Moldova prin chestionarea a 1698 de respondenți din toate regiunile: 1000 (58,9%) de respondenți din localitățile rurale, 281 (16,5%) - din orașe mici și 417 din municipii (24,6%). Răspunsurile respondenților cu privire la relațiile din comunitate sunt prezentate în *Tabelul 1*.

Evoluția coeziunii sociale în baza indicatorilor culturali

Tabelul 1. Răspunsurile respondenților cu privire la relațiile din comunitate după localitatea de reședință

	Localitatea de reședință	Deloc	Puțin	Mult	Foarte mult	Nu știu
Oamenii din localitate se susțin și se ajută reciproc	<i>sate</i>	9,7%	66,1%	16,9%	3,5%	3,8%
	<i>orașe mici</i>	10,3%	70,1%	12,8%	2,1%	4,6%
	<i>municipii</i>	12,9%	67,4%	14,6%	1,4%	3,6%
	media pe țară	10,6%	67,1%	15,7%	2,8%	3,9%
Personal puteți miza pe oamenii din comunitate, când aveți probleme	<i>sate</i>	30,4%	49,4%	11,5%	1,9%	6,8%
	<i>orașe mici</i>	27,0%	57,3%	8,5%	2,5%	4,6%
	<i>municipii</i>	46,0%	42,4%	4,3%	2,6%	4,6%
	media pe țară	33,7%	49,0%	9,2%	2,2%	5,9%
Oamenii se implică activ în soluționarea problemelor comune, cum ar fi dezvoltarea serviciilor publice	<i>sate</i>	22,0%	56,4%	11,8%	1,6%	8,2%
	<i>orașe mici</i>	19,0%	59,8%	13,5%	1,4%	5,7%
	<i>municipii</i>	35,3%	50,6%	5,8%	2,2%	6,2%
	media pe țară	24,9%	55,5%	10,6%	1,7%	7,3%
În ultimul an, oamenii din comunitate au implementat multe lucruri bune în comun	<i>sate</i>	15,2%	43,0%	23,1%	3,2%	15,5%
	<i>orașe mici</i>	15,3%	48,0%	22,8%	5,3%	8,5%
	<i>municipii</i>	29,7%	38,4%	14,6%	3,8%	13,4%
	media pe țară	18,8%	42,7%	21,0%	3,7%	13,8%

Doar 18,5% din respondenți consideră că la nivel de comunitate oamenii se susțin și se ajută reciproc, iar 67,1% - puțin. Răspunsurile puțin diferă în dependență de localitatea de reședință. Astfel, respondenții care au menționat răspunsul „puțin” reprezintă 66,1% din sate, 70,1% - orașe mici și 67,4% - municipii.

11,4% din respondenți consideră că pot miza mult sau foarte mult pe oamenii din comunitate, atunci când au nevoie. În localitățile rurale și orașele mici acest nivel este aproape dublu în comparație cu municipiile: 13,5% - în sate, 11,0% - orașele mici și doar 6,9% - în municipii. În același timp, persoanele care consideră că puțin pot conta pe susținerea oamenilor din comunitate este destul de mare: 49,4% - în sate, 57,3% - în orașele mici și 42,4% - municipii.

12,3% din respondenți la nivel de țară cred că oamenii din comunitate se implică activ în soluționarea problemelor comune, cum ar fi dezvoltarea serviciilor publice: 13,4% - în localitățile rurale, 14,9% - în orașe mici și 8,0% - în municipii. În timp ce 24,9% consideră că oamenii nu se implică deloc în soluționarea problemelor comunitare: 22,0% - în sate, 19,0% - în orașe și 35,3% - în municipii.

Pe de altă parte, 24,8% din respondenți la nivel de țară indică implementarea mai multor lucruri bune, în ultimul an, în comunitate: 26,3% - în sate, 28,1% - în orașe mici și 18,4% - în municipii. 18,8% din chestionați consideră că în ultimul an deloc nu au fost implementate lucruri bune: 15,2% - în sate, 15,3% - în orașe mici și 29,7% - în municipii.

O situație mai bună se înregistrează în răspunsurile respondenților cu privire la relațiile interpersonale. În *Tabelul 2* sunt prezentate răspunsurile la întrebarea „Câtă încredere aveți în....?” în dependență de localitatea de reședință.

Tabelul 2. Răspunsurile respondenților despre relațiile interpersonale în dependență de localitatea de reședință

Câtă încredere aveți în...	Localitatea de reședință	Deloc	Nu prea	Oarecare	Foarte multă	Nu știu
Colegii de muncă	<i>sate</i>	8,5%	19,0%	44,5%	7,4%	20,6%
	<i>orașe mici</i>	5,7%	14,9%	55,9%	13,2%	10,3%
	<i>municipii</i>	5,5%	23,0%	53,7%	8,9%	8,9%
	media pe țară	7,3%	19,3%	48,6%	8,7%	16,0%
Vecinii	<i>sate</i>	13,5%	29,6%	45,6%	5,8%	5,5%
	<i>orașe mici</i>	8,2%	27,8%	57,3%	5,3%	1,4%
	<i>municipii</i>	10,1%	38,1%	43,2%	5,5%	3,1%
	media pe țară	11,8%	31,4%	46,9%	5,7%	4,2%
Prietenii	<i>sate</i>	2,7%	16,2%	58,2%	19,4%	3,5%
	<i>orașe mici</i>	4,3%	11,7%	54,8%	26,7%	2,5%
	<i>municipii</i>	2,4%	12,7%	55,2%	28,3%	1,4%
	media pe țară	2,9%	14,6%	56,9%	22,8%	2,8%
Familie	<i>sate</i>	1,0%	1,6%	20,1%	75,7%	1,6%
	<i>orașe mici</i>	2,1%	3,6%	16,4%	77,2%	0,7%
	<i>municipii</i>	0,5%	0,2%	16,3%	82,7%	0,3%
	media pe țară	1,1%	1,6%	18,6%	77,7%	1,1%
Persoană necunoscută	<i>sate</i>	41,3%	25,7%	6,3%	0,7%	26,0%
	<i>orașe mici</i>	49,1%	29,5%	8,9%	2,1%	10,3%
	<i>municipii</i>	42,2%	38,1%	7,2%	0,0%	12,5%
	media pe țară	42,8%	29,4%	6,9%	0,8%	20,1%

Evoluția coeziunii sociale în baza indicatorilor culturali

57,3% din respondenți au încredere în colegii de muncă: mai multă încredere se manifestă în orașele mici - 69,1%, iar mai puțină în sate - 51,9%. În vecini au încredere 52,6%: cea mai mare în orașele mici - 62,6% și cea mai mică în municipii - 48,7%. Susținerea prietenilor este remarcată de către 79,7% din respondenți: cea mai mare în municipii - 83,5% și cea mai mică în sate - 77,6%. Încrederea în membrii familiei este evidențiată de către 96,3% din respondenți: cei mai mulți din municipii - 99,0% și cei mai puțini în orașele mici - 93,6%. O situație mai specifică se înregistrează cu privire la încrederea în persoane necunoscute: doar 7,7% manifestă o oarecare încredere, totodată 42,8% nu au deloc încredere și 29,4% - nu prea încredere.

Încrederea reciprocă între oameni în Republica Moldova poate fi determinată în baza răspunsurilor la întrebarea „Se poate avea încredere în majoritatea oamenilor în Republica Moldova sau este nevoie de vigilență în relații cu oamenii?”. Doar 8,7% din respondenți consideră că se poate de avut încredere: 10,6% - din sate, 4,6% din orașe mici și 7,0% din municipii. 73,3% consideră că trebuie să fii vigilent: 68,3% - din sate, 79,0% - din orașe mici și 81,5% din municipii.

Cu toate problemele existente în țară, 61,7% din respondenți sunt în mare măsură mândri de faptul că sunt cetățeni ai Republicii Moldova: 60,7% - din sate, 61,2% - din orașe mici și 64,3% - din municipii. Doar 5,0% nu manifestă nici un sentiment de mândrie: cei mai mulți din orașele mici - 6,4% și cei mai puțin din municipii - 4,6%. 14,3% din respondenți sunt gata să părăsească Republica Moldova pentru totdeauna, iar 49,8% sunt predispuși să plece pe o perioadă oarecare, în timp ce 22,2% nu doresc să părăsească țara. Dacă situația economică în țară va continua să se înrăutățească, 52,9% din respondenți menționează motivarea pentru a părăsi țara: cei mai mulți din municipii - 62,8% și cei mai puțini din sate - 48,8%.

Scopurile comune pentru populația țării pot fi determinate reieșind din atitudinea față de problemele prioritare care există. Barometrul Opiniei Publice publicat de Institutul de Politici Publice analizează schimbările de opinie în această direcție mai bine de un deceniu [2]. În Tabelul 3 sunt prezentate răspunsurile respondenților la întrebarea „Care sunt trei cele mai importante probleme, care trebuie rezolvate în Republica Moldova în primul rând?” în perioada 2010-2020.

Tabelul 3. Atitudinea populației față de problemele prioritare în Republica Moldova

Denumirea problemelor	Mai, 2010	Aprilie, 2015	Octombrie, 2020
Întărirea ordinii în țară	21,3%	29,2%	12,3%
Asigurarea păcii și înțelegerii	8,6%	6,4%	4,3%
Dezvoltarea economiei	27,2%	20,7%	22,0%
Ridicarea nivelului de trai	27,8%	16,6%	23,6%
Lupta împotriva corupției	7,1%	17,7%	19,6%
Îmbunătățirea situației în învățământ, știință și cultură (în primul rând)	1,6%	1,9%	3,5%
Îmbunătățirea situației în învățământ, știință și cultură (în al doilea rând)	8,6%	5,0%	4,9%

Principalele direcții de dezvoltare, în viziunea respondenților, rămân neschimbate pe parcursul întregii perioade de cercetare: ridicarea nivelului de trai, dezvoltarea economiei, întărirea ordinii în țară, asigurarea păcii și înțelegerii și lupta cu corupția. Numărul total al persoanelor cu astfel de viziuni constituia în 2010 - 92,0%, în 2015 - 90,6%, iar în 2020 - 81,8%. Este o tendință, care confirmă creșterea dezbinării în societatea Republicii Moldova cu privire la viziunile de dezvoltare a țării. S-au schimbat și unele priorități ale dezvoltării, ridicarea nivelului de trai și dezvoltarea economiei, cu toate că au scăzut în priorități, rămân cele mai importante în răspunsurile respondenților. De circa două ori a scăzut importanța întăririi ordinii în țară și s-a înregistrat o creștere semnificativă a necesității luptei cu corupția - de la 7,1% în 2010, până la 19,6% - în 2020. Populația contează mai mult pe aspectele economice în dezvoltarea țării și mai puțin pe cele ce țin de îmbunătățirea situației din învățământ, știință și cultură. Astfel, cu toate că se înregistrează o creștere dublă în prioritățile de dezvoltare în primul rând, de la 1,6% în 2010 la 3,5% în 2020, ponderea acestei opțiuni este destul de joasă în răspunsul general al respondenților. Mai mult, cei care considerau ca o direcție de dezvoltare importantă, în rândul doi, s-a redus de la 8,6% în 2010 la 4,9% în 2020. Astfel, numărul total al răspunsurilor pentru opțiunea respectivă din rândul întâi și doi s-a micșorat de la 10,2% la 8,4%.

Coeziunea socială poate fi realizată în baza unor valori comune. Valorile sunt o parte integrantă atât a unui individ, cât și a societății în ansamblu. So-

cietatea însăși creează valori, care mai apoi devin norme de comportament. Sociologul român Petre Andrei scrie: „Valorile sunt realizate în forme generale de cultură, ele sunt bunurile culturale din viața istorică. Viața socială însă poate determina diferite și multiple valori, nu toate sortite să fie realizate cu același succes, căci unele se impun, durează, devenind cauzele unor fenomene sociale noi, pe când altele dispar foarte repede. Este o adevărată luptă pentru realizare între valorile sociale. Hotărârea în această luptă o dă societatea, în urma unui proces de apreciere, de valorificare” [3]. Valorile nu există separat, ci sunt într-o dependență una de alta, creând sisteme de valori. Fiecare societate își definește propria structură de valori, care este acceptată de majoritate. Valorile sunt mecanismul de reglementare a comportamentului uman, precum și normele și idealurile individuale, dar și ale societății, devenind o parte integrantă a ei. Anume astfel de sisteme de valori, create în timp și acceptate de majoritatea societății, pot fi considerate valori naționale. Valorile, ideile și atitudinile care există în cultură pot, în unele cazuri, să nu coincidă sau chiar să intre în conflict cu principiile care formează baza structurii sociale. O astfel de situație poate apărea în cazurile când schimbările în structura socială, formele sale de organizare sunt înaintea schimbărilor în cultură - revizuirea valorilor și dezvoltarea noilor standarde de comportament. Și o situație diametral opusă - atunci când dezvoltarea culturală, ideile și valorile noi „nu se încadrează” în sistemul structurii sociale existente bazată pe niște relații depășite. Chiar și în societățile mai stabile, unde nu sunt schimbări sociale și economice radicale, aspirațiile ideale nu corespund realității culturale, normelor de comportament și relațiilor între membrii societății. Există și o altă dimensiune a acestei probleme - dezvoltarea culturală neuniformă a diferitelor grupuri sociale.

În 2017 Centrul Sociologie și Psihologie Socială a Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice a efectuat cercetarea la nivel național privind statutul clasei medii în Republica Moldova în baza chestionării a 1179 de respondenți din toate regiunile țării. Unul din obiectivele cercetării a fost și determinarea valorilor populației, atât cele individuale, cât și sociale. Respondenților le-au fost propuse 18 valori individuale și sociale. În *Tabelul 4* sunt prezentate valorile ordonate conform răspunsurilor respondenților la întrebarea „Apreciați importanța următoarelor valori pentru Dvs. personal” în dependență de localitatea de reședință.

Tabelul 4. Scara valorică a populației Republicii Moldova conform localității de reședință

Ordinea	Denumirea valorilor	Localitatea de reședință	Foarte importantă	Importantă	Puțin importantă	Nu este importantă
1	Familia	<i>municipii</i>	85,9%	11,1%	1,6%	1,3%
		<i>orașe mici</i>	81,5%	15,9%	1,6%	1,1%
		<i>sate</i>	77,2%	18,0%	2,0%	1,3%
		media pe țară	80,2%	15,9%	1,9%	1,3%
2	Pacea	<i>municipii</i>	77,4%	22,0%	0,7%	0,0%
		<i>orașe mici</i>	75,1%	22,8%	2,1%	0,0%
		<i>sate</i>	70,8%	22,9%	4,4%	0,7%
		media pe țară	73,2%	22,6%	3,1%	0,4%
.	.	.	.	.	.	.
4	Dreptatea	<i>municipii</i>	57,7%	36,1%	5,6%	0,3%
		<i>orașe mici</i>	65,6%	29,2%	4,2%	0,0%
		<i>sate</i>	57,8%	33,3%	6,1%	1,0%
		media pe țară	59,0%	33,3%	5,7%	0,7%
5	Drepturile omului	<i>municipii</i>	54,4,4%	38,0%	6,2%	0,7%
		<i>orașe mici</i>	47,6%%	32,2%	9,5%	10,6%
		<i>sate</i>	54,2%	32,3%	7,9%	3,6%
		media pe țară	53,2%	33,8%	7,7%	4,0%
.	.	.	.	.	.	.
7	Independența	<i>municipii</i>	54,1%	37,7%	6,6%	1,6%
		<i>orașe mici</i>	48,7%	32,8%	13,8%	4,8%
		<i>sate</i>	49,8%	36,6%	9,1%	2,8%
		media pe țară	50,7%	36,3%	9,2%	2,8%
8	Banii	<i>municipii</i>	43,9%	51,1%	3,9%	1,0%
		<i>orașe mici</i>	47,1%	47,1%	4,8%	0,0%
		<i>sate</i>	52,7%	40,1%	5,1%	0,4%
		media pe țară	49,5%	44,1%	4,7%	0,5%
.	.	.	.	.	.	.
11	Nivelul de studii și cultură	<i>municipii</i>	49,2%	45,6%	3,6%	1,6%
		<i>orașe mici</i>	48,3%	38,1%	16,9%	3,7%
		<i>sate</i>	43,9%	40,6%	10,1%	3,5%
		media pe țară	44,9%	41,5%	9,5%	3,5%
.	.	.	.	.	.	.

Evoluția coeziunii sociale în baza indicatorilor culturali

16	Patriotismul	<i>municipii</i>	26,9%	49,8%	17,7%	4,6%
		<i>orașe mici</i>	25,4%	41,3%	21,2%	11,6%
		<i>sate</i>	32,3%	44,1%	15,9%	3,9%
		media pe țară	29,8%	45,1%	17,2%	5,3%
17	Solidaritatea	<i>municipii</i>	27,5%	52,1%	16,4%	2,0%
		<i>orașe mici</i>	31,7%	42,9%	22,8%	2,1%
		<i>sate</i>	29,6%	46,7%	14,3%	3,1%
		media pe țară	29,4%	47,5%	16,2%	2,6%
18	Spiritul de întreprinzător	<i>municipii</i>	21,6%	46,9%	26,2%	0,7%
		<i>orașe mici</i>	17,5%	39,7%	36,0%	6,3%
		<i>sate</i>	22,8%	38,8%	27,2%	4,8%
		media pe țară	21,6%	41,1%	28,3%	4,0%

Familia este cea mai importantă valoare pentru 80,2% și importantă - 15,9%, total - 96,1%. Următoarea pe scara valorică se află Pacea - 73,2% din respondenți. Împreună cu cei care consideră „importantă” răspunsul comun constituie - 95,8%. Cel mai înalt nivel este înregistrat în municipii, răspunsurile „foarte important” și „important” constituie 99,4% și mai puțin în sate - 93,7%. De asemenea respondenții au apreciat înalt astfel de valori precum „onestitatea” - 59,2% (89,6% - total răspunsurile „foarte important” și „important”), „dreptatea” - 59,0% (total - 92,3%). Mai departe se regăsesc „drepturile omului” 53,2% (total - 87,0%) și „independența” 50,7% (total - 87,0%). La mijlocul scării valorice propuse, se află „munca” (locul 9) - 46,1% (total - 92,1%) și „nivelul de studii” (locul 10) - 44,9% (total - 86,4%).

Cele mai joase evaluări au înregistrat astfel de valori precum „patriotismul” - 29,8% (total - 74,9%), „solidaritatea” - 29,4% (total - 76,9%) și „spiritul de întreprinzător” - 21,6% (total - 62,7%).

Analiza indicatorilor primului nivel de cercetare a coeziunii sociale permite de a face următoarele concluzii cu privire la tendințele generale ale coeziunii sociale:

1. Coeziunea socială în Republica Moldova continuă să înregistreze o direcție negativă de dezvoltare. Societatea pe parcursul a trei decenii de independență continuă să se fragmenteze.

2. Datorită teritoriului mic al țării, nivelul de solidaritate puțin depinde de disparitățile teritoriale. Indiferent de regiune - nord, centru, sud, sau loc de reședință - sat, orașel, municipiu, la nivel general se păstrează aceeași tendință negativă a coeziunii.

3. Coeziunea socială la nivel național este mai joasă în comparație cu cea comunitară. Activitatea administrației publice locale este un element important, ce poate determina nivelul solidarității populației, mai ales acesta este important pentru localitățile rurale și orașele mici.

4. Populația puțin contează pe susținerea concetățenilor din comunitate. Doar 18,5% din locuitori consideră că oamenii din localitate se susțin și se ajută reciproc și 11,4% - că personal pot miza pe ajutorul persoanelor din comunitate. Cel mai înalt nivel de încredere reciprocă îl înregistrează locuitorii din sate - 20,4% și 13,4% respectiv.

5. Oamenii slab se implică în soluționarea problemelor comune, cum ar fi dezvoltarea serviciilor publice. Doar 12,3% din populație consideră că oamenii participă activ, în același timp 24,7% înregistrează că în ultimul an conlocuitorii au implementat lucruri bune în comunitate. Cele mai joase rezultate sunt înregistrate la locuitorii municipiilor - 8,0% și 18,4% respectiv.

6. De cea mai mare încredere se bucură membrii familiei - 96,3% din populație au o oarecare sau multă încredere în ei. În ordinea descrescătoare continuă prietenii - cu încredere de 79,7%, colegii de muncă - 57,3% și vecinii - 52,6%. În persoanele necunoscute ar putea manifesta o oarecare încredere doar 7,7% din populație.

7. Principalele viziuni cu privire la direcțiile de bază de dezvoltare a țării, cu toate că rămân neschimbate pe parcursul anilor, în același timp, sunt destul de fragmentate în cadrul populației la general. Astfel, 23,6% de populație consideră că scopul de bază al dezvoltării trebuie să fie ridicarea nivelului de trai, 22,0% - dezvoltarea economiei, 19,6% - lupta cu corupția și 12,3% - întărirea ordinii în țară. Această diversitate de viziuni nu poate contribui la creșterea coeziunii în țară.

8. Valorile sociale, care pot constitui resurse ale dezvoltării coeziunii sociale sunt familia (96,1%), pacea (95,8%), drepturile omului (87,0%), independența (87,0%). Este necesar de ținut cont de rolul înalt care-l atribuie populația banilor (93,6% - totalul răspunsurilor „foarte important” și „important”).

9. Punctele slabe ale scării valorice ale populației Republicii Moldova sunt astfel de valori precum nivelul de studii și cultură (44,9% - „foarte important” și 41,5% - „important”, total - 86,4%), patriotismul (doar 29,1% din populație consideră „foarte importantă”), solidaritatea (29,4%) și spiritul de întreprinzător (21,6%).

Politicile culturale pentru creșterea coeziunii sociale

Al doilea nivel de evaluare urmărește să analizeze rezultatele politicilor implementate de autorități din punct de vedere al patru tipuri de acțiuni: 1) acțiuni generatoare, anume cadrul legal-regulamentar general și implementarea lui în asigurarea drepturilor omului, păstrarea identității, dezvoltării individuale și participativității; 2) acțiuni de reglementare specifice, anume măsurile implementate pentru garantarea respectării drepturilor omului, recunoașterea dreptului la identitate, dezvoltarea individuală și profesională și crearea condițiilor democratice de participare și angajamente civice; 3) acțiuni de remediere, anume măsuri care asigură micșorarea riscului de apariție a conflictelor sociale, eliminarea diferitor forme de discriminare, măsurile de combatere a dreptului la identitate, dezvoltarea individuală și profesională, respectarea democrației și libertății cetățenilor; 4) acțiuni de facilitare, anume promovarea bunelor practici de asigurare a drepturilor omului, dreptului la identitate, dreptului la dezvoltare individuală și profesională, promovarea democrației și responsabilității sociale.

În contextul domeniului culturii, pasul doi ar însemna cercetarea convențiilor internaționale adoptate de către Republica Moldova și cadrul legislativ-reglementar din domeniul culturii, în primul rând, din punct de vedere generator - garantarea drepturilor culturale ale cetățenilor, respectarea identității, dezvoltarea culturală individuală și asigurarea accesului la produsele culturale. În rândul doi, este necesară cercetarea măsurilor implementate și rezultatele lor în privința celor patru dimensiuni ale creșterii coeziunii sociale. În rândul trei, este nevoie de studiat cadrul legislativ-reglementar și rezultatele implementării acțiunilor prevăzute din punct de vedere al riscului de apariție a conflictelor. În sfârșit, necesită studiere acțiunile administrațiilor publice, cu privire la promovarea și facilitarea bunelor practici pe dimensiunile coeziunii sociale.

Ministerul Culturii (în continuare MC) este organul central de specialitate al administrației publice, care promovează politica statului în domeniul culturii, artelor, editării, poligrafiei, comerțului cu carte și bibliotecilor, prin elaborarea și implementarea politicilor culturale naționale, planificarea strategică și monitorizarea rezultatelor implementării politicilor elaborate, pentru racordarea lor la cerințele și necesitățile populației și a prevederilor de integrare europeană. MC reglementează modul de organizare și funcționare a domeniului culturii, monitorizează și adoptă măsuri pentru a îmbunătăți accesul și calitatea serviciilor culturale, colaborează cu alte autorități publice centrale și locale, cu societatea civilă privind realizarea politicilor culturale.

Administrațiile publice de nivelul întâi administreză instituțiile de cultură aflate în subordinea lor. Astfel, Legea nr. 123 din 18.03.2003 privind administrația publică locală, articolul 10 stabilește: „În competența proprie unității administrativ-teritoriale de nivelul întâi intră: ... h) instituțiile și activitățile publice culturale (căminele și casele de cultură, alte așezăminte de culturalizare); i) bibliotecile și muzeele” [4]. În conformitate cu datele Biroului Național de Statistică (BNS) la sfârșitul anului 2021 funcționau 2632 de biblioteci, 131 de muzee și 1194 de case de cultură [5].

La nivel raional politicile culturale sunt elaborate și implementate de către organele administrațiilor publice de nivelul doi. În unele raioane acestea sunt la nivel de direcție, în altele, la nivel de secție, dar se întâlnesc și servicii. Organele sunt subordonate Ministerului doar metodologic, iar administrarea și asigurarea financiară a acestora se află în subordinea Consiliului raional. Organele raionale elaborează programele raionale de dezvoltare și ocrotire a culturii în baza programelor de stat, asigură conservarea și valorificarea creației populare raionale, contribuie la dezvoltarea și funcționarea eficientă a instituțiilor de cultură și artă și la satisfacerea cerințelor spirituale ale populației din raion.

Constituția Republicii Moldova prevede atât drepturile, cât și îndatoririle de bază ale cetățenilor și ale statului în protejarea, conservarea și valorificarea patrimoniului cultural al țării. Articolul 10, alineatul (2) stipulează: „Statul recunoaște și garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identităților etnice, culturale, lingvistice și religioase”. Libertatea creației artistice și științifice este garantată de articolul 33 din Legea fundamentală: „(1) Creativitatea nu este cenzurată. (2) Dreptul cetățenilor la proprietatea intelectuală, interesele lor materiale și morale care apar în legătură cu diverse tipuri de creativitate intelectuală sunt protejate prin lege. (3) Statul contribuie la conservarea, dezvoltarea și diseminarea realizărilor culturii și științei naționale și mondiale”. De asemenea, statul este necesar să ofere condiții pentru participarea gratuită a tinerilor la viața culturală a țării (art. 50), iar protecția monumentelor istorice și culturale este responsabilitatea fiecărui cetățean (art. 59) [6].

Devenind membru UNESCO cu drepturi depline pe 27 mai 1992, Republica Moldova a ratificat Convenția privind protejarea patrimoniului mondial natural și cultural și Convenția privind salvagardarea patrimoniului cultural imaterial. De asemenea, în cadrul colaborării cu UE au fost adoptate un șir de documente europene: Convenția culturală europeană, adoptată la Paris la 18.12.1954, în vigoare în Republica Moldova din 24.05.1994, Convenția pentru conservarea patrimoniului arhitectural al Europei, adoptată la Grenada la 03.

10.1985, în vigoare pentru Republica Moldova din 01.04.2002, Convenția europeană pentru protecția patrimoniului arheologic, adoptată la La Valetta la 16.01.1992, în vigoare pentru Republica Moldova din 22.06.2002, Convenția peisajului european, adoptată la Florența la 20.10.2000, în vigoare pentru Republica Moldova din 22.06.2002, Convenția pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat împreună cu Protocolul I la Convenție, aprobată la Haga la 14.05.1954, în vigoare pentru Republica Moldova din 09.03.2000, Convenția-cadru a Consiliului Europei privind valoarea socială a patrimoniului cultural, adoptată la Faro la 27.10.2005, semnată la 11.11.2008, Convenția europeană privind coproducția cinematografică, adoptată la 2 octombrie 1992, semnată de Republica Moldova la 11 ianuarie 2008.

Legea de bază care reglementează domeniul cultural și determină principiile de bază ale politicii culturale a statului în Republica Moldova este Legea culturii nr. 413, adoptată la 27.05.1999. Ea definește unele noțiuni de bază pentru domeniul cultural. În afară de noțiunea *cultură* ca „totalitatea modelelor de gândire, simțire și acțiune din sferile materială și spirituală ale societății și produsul valoric al acestora” [7], sunt definite noțiunile de *activitate*, *valoare*, *bun*, *patrimoniu cultural* ș.a.

Conform legislației, statul stabilește prioritățile și asigură baza legală pentru activitățile culturale. Organul administrației publice centrale care coordonează activitățile culturale din țară este ministerul respectiv. Guvernul dezvoltă și finanțează în modul prescris programe de stat pentru conservarea și dezvoltarea culturii, determină direcțiile, formele și metodele de implementare a acestora. Statul contribuie la asigurarea unui acces larg al populației la manifestațiile și valorile culturale. În acest scop, statul: a) asigură finanțarea bugetară și dezvoltarea bazei materiale și tehnice a instituțiilor culturale de importanță națională; b) stimulează crearea și activitatea organizațiilor culturale de stat și nestatale, inclusiv a celor private; c) creează condiții adecvate pentru educația estetică generală și educația în artă. Legea prevede dreptul tuturor la activitățile culturale, indiferent de naționalitate, origine socială, limbă, sex, credințe politice, religioase și de altă natură. Dreptul la activitate creativă poate fi exercitat atât profesional, cât și non-profesional. Statul asigură protecția identității culturale a fiecărei persoane. Se pot constitui și activa organizații culturale bazate atât pe proprietatea statului și municipiilor, cât și a asociațiilor obștești, inclusiv a sindicatelor și uniunilor de creație, organizațiilor religioase, organizațiilor internaționale, persoanelor juridice și fizice, inclusiv străine, precum și bazate pe proprietăți mixte. Organele administrației publice centrale și locale

responsabile de domeniul culturii oferă organizațiilor din subordine asistența necesară pentru întreținerea și dezvoltarea bazei materiale și tehnice. O prevedere importantă a legii, care a contribuit esențial la păstrarea patrimoniului cultural, este art. 17 (4) prin care „4) Privatizarea obiectelor și obiectivelor care alcătuiesc patrimoniul cultural național este interzisă”.

În Republica Moldova a fost format un cadru de reglementare pentru protecția patrimoniului cultural material și imaterial, care constă din legi naționale, precum și convenții internaționale semnate: legea nr. 1530 din 22.06.1993 privind ocrotirea monumentelor, legea privind protejerea patrimoniului arheologic nr. 218 din 17.09.2010, legea nr. 280 din 27.12.2011 privind protejerea patrimoniului cultural național mobil, legea nr. 58 din 29.03.2012 privind protejerea patrimoniului cultural imaterial, legea nr. 161 din 20.07.2017 privind regimul mormintelor și operelor comemorative de război, legea muzeelor nr. 262 din 07.12.2017.

Registrul Național al Patrimoniului Cultural Imaterial din Republica Moldova cuprinde „totalitatea creațiilor tradiționale, orale, autentice, transmise din generație în generație, exprimate în forme literare, muzicale, coregrafice sau teatrale, precum și ansamblul practicilor, reprezentărilor, expresiilor, cunoștințelor și abilităților – împreună cu instrumentele, obiectele, artefactele, vestimentația specifică, accesoriile și spațiile culturale asociate acestora, pe care comunitățile, grupurile și, după caz, indivizii le recunosc ca parte integrantă a patrimoniului lor cultural” [8] și are scopul de a păstra patrimoniul cultural imaterial al tuturor naționalităților conlocuitoare și particularitățile regionale. Registrul conține 10 compartimente: tradiții și expresii ale artei cuvântului, practici muzicale, artei coregrafice, instrumente muzicale tradiționale, obiceiuri și sărbători, cunoștințe despre natură, alimentație, meșteșugurile artistice, instituții tradiționale.

Patrimoniul cultural național mobil include toate bunurile culturale mobile clasate în „patrimoniul cultural național cu valoare deosebită sau excepțională istorică, arheologică, documentară, etnografică, artistică, științifică și tehnică, literară, cinematografică, numismatică, filatelică, heraldică, bibliofilă, cartografică, epigrafică, estetică, etnologică și antropologică, reprezentând mărturii materiale ale evoluției mediului natural și ale relației omului cu acest mediu, ale potențialului creator uman” [9]. În funcție de semnificația sau de importanța lor istorică, arheologică, documentară, etnografică, artistică, științifică sau de altă natură, bunurile patrimoniului cultural național mobil se împart în două

categorii: A - „Tezaur”, care include bunuri culturale de valoare excepțională pentru umanitate, și B - „Fond”, care include bunuri culturale cu valoare deosebită pentru Republica Moldova. Categoria „Tezaur” include 49 de obiecte din domeniul arheologiei și artelor plastice. Registrul monumentelor ocrotite de stat include peste 5200 de obiecte, repartizate pe zone, raioane și localități.

Activitățile culturale sunt reglementate de legi sectoriale, care definesc cadrul legal pentru politicile din aceste sectoare. Legea cu privire la organizații de teatru, circ și concert nr. 1421-XV din 31 decembrie 2002 stabilește principiile de bază ale activității creative a teatrelor, circurilor și a organizațiilor de concert, a modalităților de creare, reorganizare, lichidare, finanțare și gestionare a acestora. Teatre, circuri și organizații de concerte sunt create prin decizia Guvernului, la propunerea Ministerului de profil, uniunilor de creație și autorităților publice locale. Legea prevede că, în afară de instituțiile naționale înființate de Guvernul Republicii Moldova, pot exista și organizații republicane înființate de ministere sau de alte organe de stat; municipale, înființate de consiliile locale în acord cu ministerul respectiv, precum și regionale și departamentale cu notificarea către minister.

Noua Lege a muzeelor nr. 262 din 12.07.2017 stabilește baza legală generală pentru organizarea și funcționarea muzeelor în Republica Moldova și reglementează activitățile specifice pentru protejarea fondului muzeal. Muzeele pot fi organizate ca instituții cu sau fără statut de persoană juridică, inclusiv ca sucursală sau secție a unui alt muzeu. Articolul 5 prevede clasificarea muzeelor în funcție de semnificația, acoperirea teritorială, dimensiunea și valoarea fondului muzeal, capacitățile științifice și tehnice: a) muzee naționale; b) muzee regionale, inclusiv din regiunea UTA Găgăuzia; c) muzee locale; d) muzee departamentale.

Patrimoniul muzeal este obiectul dreptului de proprietate publică a statului, a unităților administrativ-teritoriale, a UTA Găgăuzia, ca regiune autonomă, sau al dreptului de proprietate privată. Patrimoniul muzeal de drept public, inclusiv clădirile și terenurile unde își desfășoară activitatea muzeele, face parte din domeniul public al statului și este inalienabil, insesizabil și imprescriptibil [10].

La 20 iulie 2017 a fost adoptată o nouă Lege cu privire la bibliotecii nr. 160, care stabilește organizarea și funcționarea sistemului național al bibliotecilor și are scopul de a consolida rolul bibliotecii în societatea modernă prin „dezvoltarea acesteia ca un serviciu public de asigurare a accesului la lectură și de dezvoltare a interesului pentru informare, învățare, educație și cercetare, activități culturale, precum și prin sporirea capacităților de implicare a bibliotecii

în transferul de cunoștințe și în formarea liberă a opiniilor” [11]. Prin prezenta lege statul garantează condiții egale pentru organizarea și funcționarea bibliotecilor publice, asigurând accesibilitate, transparență, libertate de expresie, neangajare politică și autonomie profesională.

Alături de funcțiile obișnuite pe care le oferea biblioteca, precum accesul la informație, la tehnologii informaționale și la alte resurse, colecționarea, prelucrarea, păstrarea, gestionarea și diseminarea documentelor, noua lege include și alte funcții ca dezvoltarea unei societăți deschise și incluzive, valorificarea patrimoniului cultural și susținerea pluralității culturilor, prestarea serviciilor conform necesităților membrilor comunității, contribuie, la procesul de instruire, formare și cercetare.

O dezvoltare tot mai amplă în ultimii ani au industriile creative, care vizează tot ceea ce este produs de creativitatea artistică și are potențial economic, generează venituri prin taxele și impozitele plătite, creează locuri de muncă și produc profit. Conceptul de „industrii creative” include sectoare a căror activitate implică creativitate artistică precum arhitectură, design, artele spectacolului, film și video, fotografie, mass-media, modă și design vestimentar, meșteșuguri tradiționale, publicitate, software și jocuri video, design web. Fiind o direcție mai nouă a politicilor culturale, urmează să fie creat cadrul normativ-legislativ de dezvoltare. Printre legile deja adoptate se pot menționa Legea privind meșteșugurile artistice populare nr. 135 din 20.03.2003, Legea cu privire la activitatea editorială nr. 939-XIV din 20.04.2000, legea cinematografiei nr. 116 din 03.07.2014, legea cu privire la oamenii de creație și la uniunile de creație nr. 21 din 01.03.2013.

La 27 iunie 2014 la Bruxelles, UE a semnat Acordul de Asociere cu Republica Moldova. Acordul stabilește un nou cadru legal pentru promovarea relațiilor la un grad superior de asociere politică și integrare economică. Documentul conține dispoziții, reglementări și prevederi de cooperare mai largă în toate sectoarele de interes reciproc. Acordul prevede și activități în domeniile culturii, educației și turismului. Prin crearea locurilor de muncă, promovarea înțelegerii comune și formării sentimentului de apartenență la comunitate, *cultura are capacitatea de promovare a coeziunii și integrării sociale*, oferă oportunități educaționale atât pentru tineri, cât și pentru cei vârstnici, promovând dialogul dintre diferite culturi și generații. Pentru a face față provocărilor actuale sunt necesare nu intervenții punctuale, ci valorificarea patrimoniului cultural prin planuri de dezvoltare pe termen lung, implicarea sectorului comercial prin

parteneriate de tip public-privat, „este necesară o abordare mai integrată a conservării, promovării și valorificării patrimoniului, pentru a se ține seama de multiplele contribuții ale acestuia la obiectivele sociale și economice, precum și de impactul acestuia asupra altor politici publice” [12, p. 5].

Conform prevederilor Acordului, un element important al cooperării trans-frontaliere și regionale este *promovarea încrederii reciproce* și a legăturilor directe. În această direcție, interacțiunea culturală este cea mai importantă, deoarece constituie baza, începutul construcției altor tipuri de cooperare. O bună înțelegere a caracteristicilor sociale, economice și culturale ale regiunii este o condiție necesară pentru implicarea activă a populației și a părților interesate. Regiunile de frontieră devin o punte de înțelegere și oferă oportunități promițătoare de dezvoltare. Acestea sunt capabile să aducă o contribuție importantă la dezvoltarea integrării europene, menținând în același timp diversitatea culturală bogată. O astfel de cooperare ajută la găsirea de soluții la problemele legate de minoritățile naționale. Prin urmare, este necesar să se creeze cât mai multe legături între autoritățile locale și regionale de pe ambele părți ale frontierei. Acestea vor putea asigura nu numai o cooperare economică și instituțională, ci vor contribui și la interacțiunea socioculturală, reducând problemele din educație, din sfera limbilor, din stilul de viață al comunităților de la frontieră, astfel încât să se poată construi încrederea reciprocă.

O atenție aparte este adresată dezvoltării relațiilor între tineri. Acordul prevede: „a susține tinerii și mobilitatea animatorilor socioeducativi, ca un mijloc menit să promoveze dialogul intercultural și acumularea de cunoștințe, aptitudini și competențe în afara sistemelor educaționale formale, inclusiv prin intermediul voluntariatului” [13, p. 121].

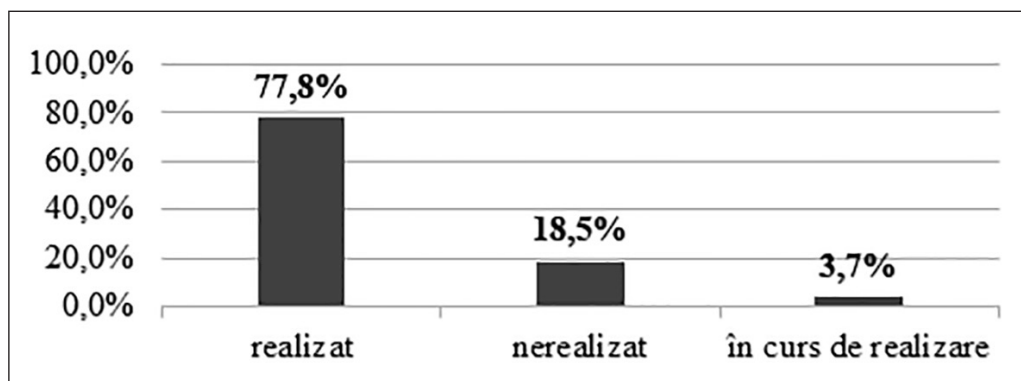
Cooperarea culturală este un element important în sprijinirea diversității culturale. UE, prin programele sale, susține atât cultura statelor membre, cât și a țărilor din afara Uniunii, contribuind la conservarea patrimoniului cultural universal. Prin „diplomația culturală”, UE promovează importanța unei varietăți de expresii culturale, creație artistică și dezvoltarea dinamică a industriilor creative. Multiculturalismul și toleranța, ca elemente importante ale politicilor culturale ale țărilor membre, sunt un exemplu pentru alte țări în asigurarea dezvoltării socioeconomice a societății. Inițierea de noi relații prin relațiile culturale ar trebui să garanteze o creștere a eficacității acțiunilor UE în relațiile internaționale și să asigure atingerea obiectivelor de dezvoltare globală: pacea, conservarea diversității culturale și o creștere a bunăstării populației.

În perioada de la obținere a independenței, în Republica Moldova au fost elaborate câteva programe strategice pentru susținerea și dezvoltarea culturii. Însă scopul și sarcinile stabilite prin fiecare nu au fost atinse, ele fiind preluate, formal, dintr-un document în altul. În perioada 2010-2013, Ministerul Culturii, cu asistența donatorilor străini, a desfășurat un șir de activități cu participarea atât a unor experți străini și locali, cât și a societății civile cu scopul de a determina prioritățile dezvoltării domeniului cultural. În 2014 a fost adoptată de către guvern Hotărârea nr. 247 din 09.04.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a culturii „Cultura 2020” [14] și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia. Este o etapă care se deosebește de precedentele prin existența unor factori importanți la nivel național și internațional: 1) deschiderea Republicii Moldova față de experiența elaborării și implementării politicilor culturale contemporane din alte țări; 2) capacitatea culturii de a menține și promova unicitatea națională și locală în procesul globalizării și 3) creșterea rolului culturii în dezvoltarea durabilă a societății moderne.

Strategia „Cultura 2020” a avut drept scop „asigurarea unui mediu cultural viabil, prin crearea unui cadru adecvat de politici publice, formarea unui sistem funcțional de conservare și punere în valoare a patrimoniului cultural, promovarea creativității, dezvoltarea industriilor culturale, eficientizarea managementului cultural, pentru *creșterea calității vieții cetățenilor, a spiritului de toleranță și a coeziunii sociale*” [14, p. 33]. În document au fost formulate, pentru prima oară, misiunea și viziunea politicilor culturale naționale pentru perioada 2014-2020. Astfel misiunea a fost „de a asigura sectorul cultural cu un cadru de politici coerent, eficient și pragmatic, pornind de la priorități” [14, p. 33], iar viziunea prevedea crearea până în anul 2020 a unui „sector cultural consolidat, independent și creativ, cu un patrimoniu cultural protejat și integrat în politicile publice naționale și regionale, inclusiv în activitățile de dezvoltare durabilă: educaționale, sociale, economice, turistice și de mediu” [14, p. 33].

Unul din obiectivele generale ale Strategiei „Cultura 2020” este *creșterea contribuției sectorului cultural în dezvoltarea coeziunii sociale*. În conformitate cu raportul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării din 2021 [15], din 27 de măsuri specifice prevăzute în Planul de acțiuni în vederea implementării Strategiei de Dezvoltare a Culturii „Cultura 2020” pentru obiectivul de creștere a coeziunii sociale, au fost realizate 21 (77,8%), 5 (18,5%) - nu au fost realizate și 1 (3,7%) se afla în realizare (Fig. 1)

Fig. 1. Gradul de realizare a acțiunilor strategice pentru creșterea coeziunii sociale

Obiectivele specifice stabilite pentru creșterea contribuției culturii în dezvoltarea coeziunii sociale și indicatorii de performanță în conformitate cu Planul de acțiuni sunt prezentate în Tabelul 5.

În cadrul obiectivului specific de creștere a participării populației la activitățile culturale sunt prevăzuți ca indicatori de performanță date statistice precum, numărul de proiecte ale organizațiilor neguvernamentale susținute de către stat, numărul activităților culturale organizate în comun de către organele centrale și locale, numărul de localități cu cartografiere locală ș.a. Însă sunt și indicatori, care nu permit identificarea doar în baza datelor statistice. Sunt indicatori care pot fi definiți doar în baza unor cercetări, cum este stabilirea gradului de participativitate a populației în evenimentele culturale. Astfel de analize nu au fost realizate în cadrul implementării activităților strategice.

O bună parte a indicatorilor necesari de studiat pentru realizarea obiectivului specific de maximizare a beneficiilor sociale ale culturii nu pot fi stabiliți din cauză că anume în direcția respectivă nu au fost realizate mai multe activități planificate. Astfel nu au fost implementate activitățile de colaborare cu MAI pentru diminuarea și prevenirea criminalității. Din punct de vedere metodologic lipsește diferențierea dintre activitățile culturale pentru creșterea coeziunii sociale, susținerea egalității prin cultură și alte activități. De asemenea necesită cercetări sociologice stabilirea gradului de intoleranță în țară, precum și gradul de reducere a excluziunii culturale în bază de rasă, religie, avere și educație.

Tabelul 5. Indicatorii culturali de performanță pentru studierea coeziunii sociale

Obiectivul specific	Indicatorii de performanță
Creșterea progresivă a participării la activitățile culturale a cetățenilor, astfel încât, până în anul 2020, rata de participare să constituie cel puțin 40% din populație, iar consumul cultural să crească cu 1% anual.	Nr de proiecte ale ONG susținute anual; Nr de proiecte ale tinerilor susținute anual; Nr de acțiuni comune ale instituțiilor centrale și locale; Valoarea gradului de participativitate în activități culturale; Nr de localități cu cartografierea resurselor culturale; Nr de activități culturale realizate; Nr de persoane participante în activități culturale.
Maximizarea beneficiilor sociale ale culturii, astfel încât gradul de intoleranță al cetățenilor din republică să scadă cu 2% anual și cu minimum 14% până în 2020	Nr de activități pentru creșterea coeziunii sociale; Valoarea gradului de intoleranță; Nr de proiecte de susținere a egalității prin cultură; Nr de activități culturale pentru diminuarea și prevenirea criminalității; Nr de activități comune cu MAI pentru prevenirea criminalității; Nr de voluntari participanți în organizarea evenimentelor culturale; Gradul de reducere a excluziunii culturale din discriminarea în bază de rasă; Gradul de reducere a excluziunii culturale din discriminarea în bază de religie; Gradul de reducere a excluziunii culturale din discriminarea în bază de avere; Gradul de reducere a excluziunii culturale din discriminarea în bază de educație; Nr de acorduri de colaborare cu diaspora.
Restabilirea spațiului cultural unic pe cele două maluri ale Nistrului	Nr de inițiative comune; Nr de rute turistice comune; Nr de evenimente culturale comune.
Stabilirea și dezvoltarea conexiunilor cu diaspora moldovenească, astfel încât anual să fie organizate câte cinci proiecte comune cu diaspora din diferite țări	Nr de școli deschise pentru diasporă; Nr de evenimente culturale în diasporă.
Consolidarea cooperării internaționale în domeniul culturii	Nr de artiști participanți în proiecte internaționale; Nr de proiecte culturale internaționale; Nr de centre culturale internaționale create; Nr de laureați ai premiilor internaționale.

Celelalte obiective specifice sunt bazate pe date statistice concrete, colectarea cărora era necesar să le structureze și să le organizeze instituțiile decizionale și responsabile pentru implementarea activităților strategice. În așa mod, nu sunt determinați astfel de indicatori precum numărul de inițiative culturale din raioanele de pe malul stâng al Nistrului, numărul de evenimente culturale realizate în comun, numărul de școli deschise și numărul de evenimente realizate cu diaspora. Lipsesc datele despre participarea artiștilor moldoveni în cadrul evenimentelor internaționale, precum și numărul de proiecte culturale internaționale implementate în Republica Moldova.

În urma analizei din etapa a doua a cercetării coeziunii sociale în conformitate cu Ghidul metodologic aprobat de Consiliul Europei se poate constata:

1. Cadrul legal-regulamentar general în domeniul culturii corespunde documentelor internaționale cu privire la protejarea și promovarea diversității în cultură, asigurarea drepturilor culturale, păstrarea identității, dezvoltarea individuală și participativitatea.

2. Acțiunile de reglementare specifice implementate în domeniul culturii garantează respectarea drepturilor culturale ale minorităților etnice, grupurilor artistice, recunoaște dreptul la identitate culturală, contribuie la dezvoltarea individuală și creează condiții democratice de participare și angajamente civice.

3. Statul întreprinde acțiuni de remediere, inclusiv în domeniul culturii, care asigură micșorarea riscului de apariție a conflictelor sociale, eliminarea diferitor forme de discriminare, măsuri de susținere a dreptului la identitate culturală, dezvoltarea individuală, respectarea democrației și libertății culturale a cetățenilor. De asemenea sunt susținute acțiunile de facilitare, precum promovarea bunelor practici în respectarea drepturilor culturale, dezvoltare individuală și comunitară.

4. Administrația centrală asigură un nivel bun de prezență a dimensiunii culturale în documentele juridice de bază, asigură dezvoltarea cadrului legislativ privind recunoașterea valorii, protejării și dezvoltării patrimoniului cultural, artistic și arhitectural moștenit. Acțiunile de reglementare sunt direcționate spre susținerea de către stat a instituțiilor culturale și a ONG din domeniu, a educației culturale, încurajarea artelor amatoare, suportul producției de filme. Mai puțină este implicarea statului în susținerea conținutului cultural al programelor mass-media. De asemenea, susținerea bugetară pentru cultură are o tendință de scădere, de la 0,9% din PIB în 2010 la 0,4% - în 2022. Media pe țările UE constituie 1,0%.

Un aport important în direcția creșterii coeziunii sociale prin cultură ar fi implementarea programelor de stat de dezvoltare a culturilor minoritare și susținere a accesului la cultură a grupurilor social vulnerabile. De asemenea sunt necesare activități de facilitare a dialogului dintre instituțiile de stat și reprezentanții comunității culturale, coordonarea interdepartamentală pe problemele culturale, precum și îmbunătățirea dialogului intercultural.

5. Autoritățile locale de nivelul doi în structurile sale dispun de organisme pentru protecția și dezvoltarea culturală, asigură un buget pentru dezvoltarea culturală regională, susțin, îndeosebi arta de amatori.

În subordinea autorităților de nivelul unu se află casele de cultură, bibliotecile comunitare și muzeele locale, prin care administrația implementează politicile sale culturale. Pentru creșterea aportului instituțiilor culturale la coeziunea comunitară este necesar de mărit numărul activităților cu caracter inclusiv și participativ. Iar aceasta, la rândul său, necesită îmbunătățirea calității managementului instituțiilor de cultură, crearea unui sistem de perfecționare profesională la nivel național.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Council of Europe, Concerted development of social cohesion indicators. Methodological guide., Brussels: Council of Europe Publishing, 2005.
2. Barometrul opiniei publice, Institutul de Politici Publice, <http://bop.ipp.md/>. [Accesat 03.08.2022].
3. Andrei P. Filosofia valorii. București: Polirom, 1998.
4. Parlamentul Republicii Moldova, „Legea nr. 123 privind administrația publică locală,” 18.03.2003. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=28792&lang=ro. [Accesat: 06.08.2022].
5. Banca de date statistice Republica Moldova, <https://statbank.statistica.md/>. [Accesat 08.08.2022].
6. Parlamentul Republicii Moldova, „Constituția Republicii Moldova,” <http://www.parlament.md/CadrulLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx>. [Accesat 04.08.2022].
7. Parlamentul Republicii Moldova, „LEGEA Culturii nr. 413,” Parlamentul Republicii Moldova, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311664>. [Accesat 16.07.2022].
8. „Ministerul Culturii” <https://mc.gov.md/ro/content/registrul-national-al-patrimoniului-cultural-imaterial>. [Accesat 30.06.2022].
9. „Patrimoniu cultural,” <https://mc.gov.md/ro/content/patrimoniu-cultural>. [Accesat 30.06.2022].

Evoluția coeziunii sociale în baza indicatorilor culturali

---

10. Parlamentul Republicii Moldova, „LEGEA muzeelor Nr. 262”, <http://lex.justice.md/md/373716%20>. [Accesat 24.06.2022].
11. Parlamentul Republicii Moldova, „LEGEA nr. 160 cu privire la biblioteci”, <http://lex.justice.md/md/371219/>. [Accesat 24.06.2022].
12. COMISIA EUROPEANĂ, „Către o abordare integrată a patrimoniului cultural pentru Europa”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0477&from=RO>. [Accesat 17.06.2022].
13. Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova, „Acord de asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora.” <https://www.mfa.gov.md/img/docs/Acordul-de-Asociere-RM-UE.pdf>. [Accesat 02.04.2022].
14. Guvernul Republicii Moldova, „Strategia dezvoltării culturii “Cultura 2020””, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=352588>. [Accesat 26.05. 2022].
15. Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, „Raportul cu privire la realizarea activităților strategice,” MECC, Chișinău, 2021.

ACTIVITATE PARTICIPATIVĂ – CONDIȚIE INDISPENSABILĂ A UNEI SOCIETĂȚI COEZIVE

PARTICIPATORY ACTIVITY – AN ESSENTIAL CONDITION OF A COHESIVE SOCIETY

Angela MOCANU, *doctor în sociologie, conferențiar cercetător*

<https://orcid.org/0000-0002-9996-7478>

Summary

The transformational process of our society has shown that it is impossible to build a new socio-political system in a short period of time and often the success of the proposed transformations depends on social activism aimed at accepting and achieving change, both macro and micro. We would like to mention that social activism or participatory activity is a perpetual process and continues even when certain social transformations have already been achieved.

The aim of our paper is to study the forms of manifestation of civic activism, as well as the factors that influence the process of social cohesion. As empirical material we used the results of qualitative and quantitative sociological research conducted within the institutional project “Formation and consolidation of social cohesion in the Republic of Moldova in the context of rapprochement with the European Union”.

Keywords: *civic activism, social consolidation, social cohesion.*

Republica Moldova a moștenit de la ex-URSS o structură socială ce nu a fost viabilă în noile realități social-economice și actualmente trăim repercusiunile acestor transformări, din diferite motive, atât obiective cât și subiective. Procesul transformațional al societății noastre a demonstrat că este imposibil de construit un nou sistem social-politic într-o perioadă scurtă de timp și de multe ori succesul transformărilor propuse depinde de activismul social direcționat spre acceptarea și realizarea schimbărilor, atât la macronivel cât și micronivel. Ținem să menționăm că activismul social sau activitatea participativă este un proces perpetuu și continuă chiar și atunci când anumite transformări sociale ar fi realizate deja.

Scopul lucrării noastre este studierea formelor de manifestare ale activismului civic, precum și a factorilor ce influențează procesul de coeziune socială. În calitate de material empiric am utilizat rezultatele cercetărilor sociologice calitative și cantitative realizate în cadrul proiectului instituțional „Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierii de Uniunea Europeană”, proiect realizat din cadrul Programului de stat:

20.80009.1606.13. Mai exact, am utilizat unele rezultate ale cercetării cantitative realizate în anul 2020 pe un eșantion 1202 respondenți, cât și rezultatele cercetării calitative efectuate în perioada 10 aprilie – 12 mai 2021, pe un eșantion de 52 respondenți, femei și bărbați adulți cu statut socioprofesional divers din mediul rural/urban, grupe de vârstă diferite, regiuni geografice diferite, vorbitori de limbă română și rusă (origini etnice diverse) din 36 localități.

Cercetarea calitativă a fost realizată prin metoda interviului formalizat, obținând în prealabil consimțământul persoanelor de a participa la sondaj. Cercetarea cantitativă a fost efectuată pe un eșantion de 1698 persoane, în perioada 15 noiembrie – 20 decembrie 2021, în 87 de localități ale republicii, cu o marjă de eroare de +/- 2,8%. Eșantionul este aleatoriu, reprezentativ pentru populația adultă a Republicii Moldova, în funcție de mediul de reședință, sex, vârstă, nivel de educație, regiune geografică. La realizarea lucrării de asemenea am mai aplicat utilizarea metodei analizei datelor statistice și metoda comparativă.

Activismul social denotă nivelul și caracterul subiectivismului social, formele prin care sunt realizate strategiile incluziunii participative în procesele sociale sau a apatiei sociale. În condițiile existenței unei mari discrepanțe sociale, pierderii încrederii în instituțiile statale activismul social poate avea atât un caracter constructiv cât și unul de negare a politicilor statale promovate.

Cercetările noastre indică un nivel slab de manifestare a legăturilor sociale, activitatea socială este preponderent dezintegrată și este foarte dificil de realizat o conexiune între activismul social și capitalul social. Experiența altor țări la acest capitol ne demonstrează că activismul social are o importanță deosebită în menținerea stabilității politice și în dezvoltarea economică.

Mai întâi de toate amploarea activismului social determină gradul de pregătire pentru transformările sociale, de multe ori nepopulare, dar social necesare. În al doilea rând, în absența unei activități sociale larg ramificate grupurile sociale încep să urmărească interese înguste care sunt contrare scopurilor naționale [1, p. 10].

Activismul social presupune o gamă largă de fenomene sociale - de la activismul manifestat într-un anumit context social până la activismul care exprimă un anumit comportament social în anumite circumstanțe sociale. Interesul sporit față de activismul social este în strânsă legătură cu transformările social-politice care se produc în Republica Moldova, în special în ceea ce ține de societatea civilă. Relevanța problemei activității sociale constă în necesitatea dezvoltării unei noi abordări teoretice a analizei activității sociale ale individului, a determinantelor și mecanismelor sale social-psihologice.

În perioada sovietică activitatea participativă a grupurilor sociale era măsurată și monitorizată de organizațiile social-politice existente. Activismul social era prezentat ca un fenomen social care urma să fie educat de către instituțiile de învățământ de diferit nivel scopul cărora consta în a educa persoane social utile, deși noțiunea de „persoană social-utilă” era una foarte difuză. Mai mult decât atât, nivelul de utilitate socială poate fi apreciat doar în timp, uneori chiar istoric.

Interpretarea sociologică a noțiunii de activism social are conexiune cu activitatea independentă și/sau performanță de amatori care se poate manifesta în diferite sfere ale vieții sociale: economie, cultură, deservire socială [2, p. 12]. Activismul social este determinat de către activitatea individuală, colectivă, a grupului social sau a întregii societății orientată în a rezolva problemele social-comunitare. Altfel spus, din punct de vedere sociologic activismul social se caracterizează prin efecte sociale și de grup.

În acest context ținem să menționăm că interpretarea noțiunii de activism social diferă și în funcție de nivelul influenței acesteia. Autorii occidentali consideră că activismul reprezintă o parte a vieții active care se manifestă prin activitatea de voluntariat, creativă, comunicativă [3, p. 947]. În opinia autorilor din est noțiunea de activism social presupune influența subiecților sociali asupra mediului și conduce la schimbarea și dezvoltarea condițiilor de viață și activitate, la schimbarea propriei structuri organizaționale [4, p. 3].

Deși conceptul de activism social nu este unul nou, a fost abordat și analizat amplu în literatura de specialitate, mai există încă dificultăți în operaționalizarea acestui concept în științele conexe. Operaționalizarea activității sociale presupune dezvăluirea diferitor aspecte bazate pe instrumentele de măsurare psihologică disponibile. Una din cele mai simple și eficiente metode de exprimare a activismului social este expunerea unor sau altor activități pe o scală graduală. Un indicator foarte important al activismului social este atitudinea subiectivă față de propria activitate, exprimată direct, prin evaluarea acesteia, fie indirect, prin satisfacția față de activitatea respectivă.

Din punct de vedere psihologic unul din mecanismele activismului este motivarea [4, p. 5]. În ceea ce privește motivele activismului social cele mai importante sunt cele de rang superior bazate pe relații și legături sociale. Motivele autorealizării, comunicării condiționează diferite forme de activism social, fiind o metodă de realizare a echilibrului individului cu mediul social, de stabilire a conexiunilor sociale. Un factor foarte important în acest proces este

nivelul de satisfacție de sine și de relațiile cu mediul social. În acest context trebuie să menționăm că satisfacția/insatisfacția este o caracteristică dinamică care inevitabil conține divergențe.

Pe parcursul unei perioade îndelungate de timp activismul social a fost abordat prin prisma proprietății colective și a valorilor comune care erau orientate de către anumite persoane spre un program comun de dezvoltare al societății. În prezent schimbarea relațiilor social-economice și a orientărilor social-politice influențează asupra activismului social al personalității. Fiind o formă a socializării, activismul social are menirea de conștientizare și interiorizare a regulilor și normelor sociale. Care din ele vor deveni determinante în procesul realizării activismului social depinde de o multitudine de factori ce includ experiența de viață, determinanta situațională și felul în care va fi utilizată în viitor experiența utilizată [5, p. 6]. În psihologie activismul social este examinat prin prisma realizării calităților personale, cum ar fi spiritul de inițiativă și responsabilitate în contextul relațiilor sociale.

În literatura de specialitate fenomenul activismului social al persoanei este examinat prin prisma curajului. Persoanele social active sunt caracterizate, în opinia lor, drept unele curajoase atât în spațiul real, cât și în cel virtual [6, p. 38]. Unul din mecanismele catalizatoare ale activismului social este mulțumirea de sine, de relațiile sociale și de viață în general. Discordanțele în acest context duc la anumite acțiuni pentru înlăturarea lor și crearea unui echilibru, iar gradul de mulțumire fiind o caracteristică dinamică ce presupune o anumită disonanță și care de multe ori poate duce la negarea regulilor sociale, a valorilor existente.

Cu referință la geneza activismului social putem spune că acest activism este menținut și realizat în baza conexiunilor sociale, și pentru realizarea necesității de conexiuni sociale. De aceea activismul social trebuie examinat prin prisma procesului de socializare. Astfel putem aprecia dacă și în ce măsură activismul este unul necesar, constructiv atât din punctul de vedere al individului cât și al societății. Ținem să menționăm că vârsta are un rol foarte important în procesul de realizare al activismului, în funcție de acest criteriu sunt implicați alți factori psihosociali.

Din perspectiva psihologiei sociale un reper foarte important al studierii activismului social este geneza dublă al acestui proces: pe de o parte activismul social este rezultatul procesului de socializare, iar pe de altă parte este efectul dezvoltării personalității care își dezvoltă conștient esența sa socială raportată la imaginea de sine, normele și valorile sociale.

Un aspect foarte important în studierea activismului social prezintă cunoașterea surselor și mecanismelor acestui proces. Cunoscutul psiholog A. Leontiev vine să confirme ideea menționată anterior afirmând, că sursele activismului se află „în dezechilibrul organismului viu, mai cu seamă a ființei umane” [4, p. 6]. Un mecanism de bază ce duce la apariția activismului este cel „al echilibrului dinamic” ce constă într-o schimbare continuă al echilibrului și dezechilibrului personalității, acolo unde apare dezechilibrul survine și activismul. Mecanismele activismului social pot fi primare și secundare. Pe post de catalizator în realizarea activismului social putem evidenția motivarea, și anume motivarea de ordin superior bazată pe relații și conexiuni sociale. Totodată trebuie să ținem cont că și mecanismele secundare au un rol important în procesul realizării activismului social.

Conform rezultatelor empirice ale primei cercetări sociologice realizate în cadrul proiectului instituțional, nivelul de mulțumire de viață este în strânsă corelație cu nivelul de studii și statutul ocupațional. Cu cât nivelul de studii al respondenților este mai înalt crește și nivelul de satisfacție de viață al lor. Numărul celor care sunt mulțumiți de viață în foarte mare măsură și mare măsură cu studii vocaționale și superioare este de aproape două ori mai mare decât al respondenților cu studii primare și gimnaziale (vezi *Tabelul 1*).

Tabelul 1. Nivelul de satisfacție de viață în funcție de studii

Studii	În foarte mare măsură	În mare măsură	În mică măsură	Deloc	Nu știu/nu răspund
Primare/gimnaziale	1,0%	19,0%	59,0%	16,6%	4,4%
Secundare/liceu	2,1%	35,4%	50,7%	9,4%	2,4%
Profesional/tehnice, vocaționale	4,1%	46,8%	40,3%	5,4%	3,4%
Superioare/doctorat	4,1%	41,2%	44,8%	6,8%	3,1%

Sursa: Elaborat de autor.

Nivelul de mulțumire de viață al respondenților este influențat nu doar de studii și statutul ocupațional, ci și de un șir de alți factori cum ar fi: nivelul de venituri, autopoziționarea socială, zona de reședință etc. Dacă e să facem o analiză comparativă ale răspunsurilor la această întrebare obținute în cadrul cercetărilor cantitative realizate în anii 2020 și 2021 observăm anumite schimbări. Vedem o tendință de creștere a numărului respondenților mulțumiți de viață în mare și foarte mare măsură în anul 2021 comparativ cu anul 2020. Este în scădere numărul celor care sunt mulțumiți de viață într-o mică măsură

Activitate participativă – condiție indispensabilă a unei societăți coezive

sau deloc în perioada menționată. Însă a crescut aproape de două ori în acești doi ani numărul respondenților cărora le este greu să dea o apreciere nivelului de satisfacție de viață, în special cei care locuiesc în zona rurală sunt indeciși în această privință. În anul 2021 comparativ cu anul 2020 s-a dublat numărul respondenților care nu pot spune dacă sunt sau nu mulțumiți de felul în care trăiesc, mai accentuat această incertitudine se observă iarăși, în zona rurală.

Tabelul 2. În ce măsură sunteți satisfăcut de viață în general

a.2020	În mare și foarte mare măsură	În mică măsură sau deloc	Nu știu/Nu răspund
Total	41,9	57,5	2,7
Rural	37,2	61,4	1,4
Urban	43,8	51,8	4,5
a.2021			
Total	50,2	45,0	4,8
Rural	44,7	49,7	5,6
Urban	58,2	38,1	3,7

Sursa: Elaborat de autor.

Activismul social exprimă necesitățile conștientizate umane fiind parte componentă a vieții sociale și poate fi studiat prin prisma capitalului social. În opinia cercetătorului R. Putnam cetățenia activă este strâns legată de activismul civic și joacă un rol crucial în constituirea capitalului social. El consideră că urmărirea unor obiective comune oferă oamenilor o modalitate de „a experimenta reciprocitatea” și astfel ajută la crearea rețelelor susținute de valori comune. Nivelul ridicat al încrederii sociale care rezultă, încurajează cooperarea în continuare între oameni și reduce șansele unui comportament antisocial [7].

La întrebarea “Cum credeți că vor trăi copiii dvs. în comparație cu dumneavoastră?” respondenții în marea lor majoritate oferă răspunsuri optimiste. Mai mult de 2/3 din participanții la sondaj cred că copiii lor vor avea un trai mai bun și mult mai bun. Doar 7% văd viitorul copiilor printr-o prismă pesimistă și admit că viitorul copiilor lor ar putea fi mai rău și mult mai rău. De menționat că este mare numărul respondenților care nu pot oferi un răspuns la această întrebare - circa 1/5 din cei chestionați. Cei mai optimiști respondenți în acest sens sunt persoanele care se autopoziționează în stratul social superior: 22% de respondenți din acest strat consideră că copiii lor vor avea un trai mult mai bun. La polul opus se află persoanele care se autopoziționează în stratul social

cel mai de jos – nici un respondent nu crede că copiii lor vor avea un trai mult mai bun decât al lor. De menționat, că în această categorie este mare numărul celor indeciși – 1/3 din respondenți nu se pot da cu părerea în această privință.

Nivelul de venituri este un alt factor care influențează asupra perspectiveilor de viitor ale respondenților. Cu cât nivelul de venituri al participanților la sondaj este mai înalt cu atât viitorul copiilor lor este văzut mai optimist.

Tablelul 3. Cum văd respondenții viitorul copiilor lor raportat la autodeterminare straturi sociale și nivel de venit

	Mult mai bun	Mai bun	Același	Mai rău	Mult mai rău	Nu pot răspunde/ nu am copii
Total	14,1	55,1	8,5	5,9	1,5	14,8
<i>Autodeterminare straturi</i>						
Superior	22,2	50,0	6,7	2,8	0,0	18,3
Mediu	16,4	54,2	7,7	6,5	1,6	13,5
Mai aproape de mediu	7,6	61,5	8,8	6,5	1,6	14,1
Scăzut	8,2	50,0	18,4	5,1	2,0	16,3
Foarte scăzut	0,0	25,0	6,3	0,0	6,3	62,5
<i>Nivelul de venit</i>						
Nu ne ajunge nici pentru strictul necesar	6,0	46,4	8,3	10,1	8,9	20,2
Ne ajunge numai pentru strictul necesar	11,5	52,7	10,8	10,8	1,4	12,7
Ne ajunge pentru un trai decent	12,9	60,8	8,3	3,0	0,3	14,7
Reușim să cumpărăm bunuri mai scumpe, dar economii	26,2	52,3	4,7	1,2	0,4	15,2
Reușim să avem tot ce ne trebuie, fără să ne limităm la ceva	23,8	54,0	4,8	0,0	0,0	17,5

Sursa: Elaborat de autor.

Mai multe cercetări empirice dedicate acestei probleme confirmă ideea că relațiile sociale existente în cadrul cartierului sunt destul de importante, deoarece cartierul oferă o proximitate geografică, accesibilitate locală și o bază

materială pentru solidaritate. Datorită acestor caracteristici distincte legăturile de cartier au potențialul de a promova și menține angajamentul civic al rezidenților interconectați [8, p. 364].

Această idee este confirmată și de datele empirice ale studiilor realizate în cadrul Centrului Sociologie și Psihologie Socială. Astfel, conform rezultatelor cercetărilor calitative respondenții afirmă că legăturile cele mai strânse din localitate le mențin cu persoanele care locuiesc în vecinătate/mahala. La ei se pot adresa după ajutor, de ei au grijă în situații excepționale. Problemele din localitate le rezolvă tot la nivel de cartier: salubritatea/înverzirea localității, colectarea anumitor ajutoare umanitare. Spațiul geografic în sine devine un loc important atunci când este înzestrat cu semnificații, calități și valori menținute de o conexiune subiectivă continuă care leagă oamenii și cartierul sau mahala-ua. Această abordare de psihologie comunitară presupune apoi că sentimentul subiectiv intrapersonal, emoțiile și afecțiunea interpersonale sunt stimulente intrinseci pentru implicarea în activități. După cum ilustrează unii cercetători din domeniu, activismul în cadrul cartierului este condus de percepția subiectivă a rezidenților asupra modului în care arată cartierul și de o viziune imaginară a ceea ce ar trebui să fie cartierul. A fost constatat, de asemenea, că un sentiment de comunitate servește în calitate de catalizator pentru activismul asociațional, cum ar fi participarea la o asociație de bloc [9, p. 730].

În Republica Moldova persistă insuficiența formelor instituționale capabile să unească diferite grupuri sociale și să promoveze ideea implicării cetățenilor în proiecte sociale. Se atestă o discordanță între activitatea civică declarată și situația reală. Respondenții de regulă se străduie să evite participarea civică din lipsă de timp, spun ei, și pentru a nu își crea probleme în plus. Cu toate acestea în societate există necesitatea manifestării formelor de activitate civică care ar face viața mai bună, dar acest deziderat ar putea fi atins doar în cazul promovării acestor idei, atunci când diferite grupuri sociale ar fi axate pe realizarea unor sarcini mici la prima vedere, dar necesare pentru societate. Altfel spus mai întâi apare ideea, apoi prin sinergie se produce implementarea ei.

Cele spuse mai sus vin să fie confirmate și de respondenții noștri. *„În curtea în care locuiesc eu se implică oamenii în diferite activități. Sunt oameni care fac o grădiniță în fața casei, amenajează teritoriul, cumpără anumite lucruri pe banii adunați de la locatarii blocului. Atunci când vin angajații de la Apă canal, spre exemplu, și schimbă țevile, vecinii monitorizează calitatea lucrărilor efectuate. Aceasta se face voluntar pentru ca să fie frumos, să placă tuturor. Eu nu pot spune că la noi în Moldova chiar se practică mult voluntariatul, deși este promovată în*

școli. La nivel de școli sunt persoane care practică voluntariatul. Eu spun că organizațiile non-guvernamentale din Republica Moldova au potențialul să încadreze în lucru de voluntariat persoane de toate vârstele. Nu toți voluntarii se duc și donează timpul lor pentru a face ceva, sunt mulți oameni care donează bani. Asta tot este un tip de voluntariat, deoarece chiar și voluntarul are nevoie de finanțe ca să facă ceva. Eu cred că oamenii donează bani pentru anumite cauze. Pentru cantinele sociale, spre exemplu. Posibil că guvernul sau primăria susține într-o anumită măsură, dar sunt instituții care organizează alimentarea oamenilor din donații și sunt organizații non-guvernamentale, care donează un anumit echipament medical chiar oamenilor care nu stau în spital dar stau acasă, ei au nevoie de dânsul, tot vin din anumite resurse financiare. Cineva a dat bani, adică a făcut o donație. Cred că moldovenilor le e mai ușor să doneze dacă au bani, decât să dea timpul lor. Totuși trebuie să fie o persoană cu inițiativă care ar organiza, și ea, această persoană, la rândul său, are nevoie de mai multe tipuri de resurse: are nevoie de oameni și timpul lor, forța lor fizică, are nevoie de bani sau de oameni cu bani etc. și astfel pot fi implementate multe lucruri bune.” (Mariana, urban, vârsta 35-46, angajată sectorul servicii publice)

Conform rezultatelor cercetării empirice calitative realizate de noi, respondenții de cele mai dese ori sunt implicați în activități de voluntariat sporadic, de la caz la caz. Spre exemplu, un alt respondent afirmă că „oamenii din localitatea mea se implică în acțiuni de voluntariat destul de frecvent. Eu personal la momentul dat nu sunt implicat în nici o acțiune de voluntariat, dar am participat la o acțiune în calitate de voluntar împreună cu colegii de lucru de la Poliția de Frontieră ajutând o familie social vulnerabilă în ajutorul Anului Nou, am donat diferite produse de uz casnic, produse alimentare, hăinuțe, încălțăminte, jucării copiilor, dulciuri și alte bunuri pentru micuți. În mare parte, aceste acțiuni de voluntariat sunt întreprinse de către tineri, elevii ce sunt îndrumați la rândul lor, de către profesori, de către activiștii tineri din localitate.” (Ilie, vârsta 26-35 ani, angajat al sectorului servicii publice, locuitor în zona rurală)

În cadrul cercetării noastre am observat o corelație dintre statutul social și activitatea civică. Persoanele angajate în sectorul privat și cu un nivel de venituri mai înalt sunt implicate în proiecte de voluntariat cu un impact social mai mare. Spre exemplu, un alt participant la cercetarea calitativă vine să confirme cele spuse anterior despre anvergura proiectelor și activitatea civică: „Da, după cum am răspuns mai sus, la întrebarea privind nivelul de coeziune a comunității mele, oamenii se implică în acțiuni de voluntariat, e adevărat majoritatea dintre ei nu răspund chiar la primul apel, ei trebuie să se convingă că au răspuns la apel mai mulți săteni. Oamenii din comunitate au participat și au contribuit material la trei

proiecte mari, desfășurate în localitate în ultimii 20 de ani: reconstrucția apeductului, construcția conductei de gaz locale și întemeierea serviciului comunal de salubritate. Personal am participat activ în primele două, iar în primul proiect am avut în calitate de primar rolul de lider. Împreună cu familia mea am realizat două proiecte mari comunale: cantina socială și construcția de la zero a unui club de fotbal cu statut republican, cu infrastructura respectivă (stadion, terenuri de antrenament etc.)” (Valeriu, zonă de reședință rural, vârsta 56-65, angajat în sectorul privat)

La etapa actuală se atestă un nivel înalt de coeziune socială în spațiul virtual. Sunt inițiate multe platforme de discuții, însă ajung să fie implementate în practică doar unele din ele. Mișcările de voluntariat orientate spre soluționarea unor probleme concrete și care nu pretind la un statut social înalt par a fi de succes. Voluntariatul ar putea contribui la promovarea schimbărilor în societate prin dezvoltarea intereselor, pozițiilor diferitor grupuri sociale și focusarea atenției oamenilor asupra unei probleme sau unui grup de probleme.

O importanță deosebită în procesul de coeziune socială o au mecanismele de solidarizare, aici am putea atribui un rol deosebit și comunităților virtuale prin intermediul cărora unele persoane cu un grad sporit de influență în mediul internautilor colectează donații bănești sau/și alte obiecte materiale pentru susținerea anumitor persoane aflate în dificultate. În acest context punctul-cheie îl constituie încrederea. În cadrul cercetării noastre ne-am propus să studiem care sunt factorii ce determină apariția încrederii și cine sunt persoanele față de care ne putem manifesta încrederea. Conform rezultatelor empirice ale cercetării calitative, respondenții recunosc, ca sărăcirea masivă a deteriorat multe din principiile comunitare morale și în special încrederea intercomunitară și încrederea în autorități în special, cred că aceste afirmații au o conectivitate directă cu perioada de tranziție, și aspectele culturale. Respondenții afirmă din propria experiență, că încrederea este ceva ce poate fi construit de la zero [10, p. 112].

Procesele de diferențiere socială influențează mult asupra activismului social. Activitatea civică devine un indicator al statutului personal, la fel ca studiile, statutul ocupațional, nivelul de venit. Unele grupuri sociale fac uz de oportunitățile activismului civic, altele însă, din diferite motive, apelează la alte metode în realizarea intereselor sociale făcând apel la instituțiile statului. Majoritatea respondenților din cadrul cercetărilor calitative afirmă că voluntariatul este binevenit și necesar pentru noi toți. Chiar dacă o parte din ei la moment nu practică voluntariatul instituționalizat din lipsă de timp, muți din cei chestionați sunt receptivi la inițiativele de acest gen când vin din partea unor persoane cunoscute sau de încredere.

Tabelul 4. Cât de frecvent ați participat la următoarele activități din comunitatea Dvs. în ultimii trei ani?

	Deloc	Rareori	Frecvent	Foarte frecvent	Nu știu/ nu răspund
Întruniri	45,3%	35,7%	12,7%	2,7%	3,5%
Evenimente culturale	35,0%	39,0%	18,3%	4,8%	2,8%
Activități de caritate pentru a ajuta persoane vulnerabile	45,3%	37,3%	11,3%	2,5%	3,7%
Activități voluntare organizate de biserica din care faceți parte	57,0%	26,0%	11,3%	2,2%	3,4%
Activități voluntare organizate de ONG	64,7%	21,7%	6,6%	2,3%	4,7%
Ați oferit donații bănești pentru scopuri caritabile	36,9%	39,4%	14,6%	3,2%	5,9%

Sursa: Elaborat de autor.

Cel mai des la întrunirile din cadrul comunității participă bărbații cu vârsta de 50-64 ani - circa fiecare al cincilea respondent indică că este receptiv la astfel de evenimente. În funcție de criteriul ocupațional și zona de reședință constatăm că persoanele angajate în câmpul muncii (43%) locuitori ai urbelor (54%) sunt mai interesate în astfel de evenimente. Activitățile de caritate ocupă același loc în spațiul de interese al respondenților, doar fiecare al 10 zecelea respondent spune că a participat frecvent sau foarte frecvent la astfel de evenimente în ultimii trei ani. Ceva mai mulți respondenți oferă donații bănești în scopuri caritabile. Persoanele cu vârsta cuprinsă între 50-64 sunt cele mai active în acest sens, fiecare a cincea persoană din această categorie de vârstă a oferit donații bănești frecvent sau foarte frecvent în ultimii trei ani. Nivelul de studii al acestor respondenți este mediu, majoritatea din ei au studii secundare/liceu sau studii profesional-tehnice. În funcție de statutul ocupațional cei mai mulți respondenți sunt angajați în câmpul muncii pe o normă întregă. Zona de reședință nu este determinantă în decizia de a oferi sau nu donații bănești în scopuri caritabile.

Activități voluntare. La fel putem descrie starea de lucruri la capitolul implicarea respondenților în activități de voluntariat, fie activități caritabile în folosul familiilor vulnerabile, fie activități de voluntariat organizate în cadrul

Activitate participativă – condiție indispensabilă a unei societăți coezive

bisericii din care fac parte: circa fiecare a zecea persoană afirmă că a participat la asemenea evenimente în ultimii trei ani frecvent și foarte frecvent. Cele mai active în acest sens sunt persoanele tinere cu vârsta cuprinsă între 18-39 ani, cu studii superioare și angajate în câmpul muncii – două persoane din zece au răspuns afirmativ la această întrebare. Mai puțin receptivi sunt respondenții față de activitățile voluntare organizate de organizații obștești, liderii comunitari sau organizații părintești. Ceva mai puțin de 10% din respondenți au dat curs unor asemenea inițiative.

Evenimentele culturale au cel mai înalt grad de participare. Fiecare al patrulea respondent susține că a participat frecvent și foarte frecvent la astfel de evenimente în ultimii trei ani. Criteriile social-demografice nu influențează semnificativ asupra gradului de participare al respondenților la asemenea evenimente, atât respondenții cu studii medii cât și cei cu studii superioare sunt interesați și participă în egală măsură de evenimentele culturale organizate. Vârsta la fel nu influențează asupra acestor opțiuni. Doar statutul ocupațional diferențiază opțiunile respondenților în acest sens, persoanele care au grijă de gospodăria casnică participă mai puțin la evenimentele social-culturale – unul din zece respondenți găsește timp pentru asemenea gen de activități.

Tablul 5. Implicare și ajutor reciproc la nivel de comunitate

	Deloc	Puțin	Mult	Foarte mult	Nu știu
Oamenii din localitate se ajută reciproc	10,5	66,5	16,6	1,4	5,1
Oamenii din localitate susțin familia Dvs	29,5	52,6	9,6	1,4	6,9
Dvs puteți miza pe oamenii din localitate în caz de nevoie	21,2	57,0	12,4	1,2	8,2
Oamenii se implică activ în soluționarea problemelor comune	19,3	62,4	11,1	0,7	6,4

Sursa: Elaborat de autor.

Interacțiunea socială la nivel de comunitate reflectă gradul de coeziune al populației. Datele empirice ale cercetării noastre cantitative denotă faptul în plan general populația percepe gradul de coeziune socială ca fiind mai înalt decât în plan personal. Atunci când sunt întrebați dacă oamenii din localitate se ajută reciproc, 2/5 din respondenți spun că oamenii la nivel de comunitate

se ajută mult și foarte mult. Dar la întrebarea dacă pot miza pe oamenii din localitatea în care trăiesc sau dacă oamenii din localitate susțin familia lor, numărul celor care răspund afirmativ la întrebare este în scădere. În percepția respondenților este mic și numărul persoanelor care se implică activ în soluționarea problemelor la nivel de comunitate – doar fiecare a zecea persoană spune că oamenii se implică mult și foarte mult în soluționarea problemelor comune. Deci, putem presupune că respondenții ar vrea să creadă că nivelul de coeziune socială este mai înalt decât se întâmplă în realitate. Altfel spus, respondenții caracterizează nivelul de coeziune socială la nivel de comunitate prin prisma unui grad de dezirabilitate sporit.

În concluzie putem spune, că activismul social reprezintă rezultatul socializării și dezvoltării subiecților și determină capacitatea lor de a întreprinde acțiuni în raport cu obiectul social și este îndreptat spre schimbarea și modificarea lor în funcție de esența socială. Are un caracter multidirecțional și este selectiv. Structura activismului social include diferite componente (cognitiv, emoțional-apreciativ, motivațional, comportamental) și pot fi măsurate prin intermediul instrumentarului social-psihologic. Conform rezultatelor empirice ale cercetărilor noastre respondenții mai des sunt orientați spre activități sociale care nu necesită timp sau efort. Mai mulți respondenți preferă să ajute persoanele social-vulnerabile cu donații bănești decât să participe la activități de voluntariat. De cele mai dese ori respondenții sunt receptivi la organizarea activităților voluntare dacă ele sunt organizate de biserica din care fac parte.

La etapa actuală în Republica Moldova nu este formulat conceptul instituțional de soluționare a contradicțiilor sau curențelor sociale, spre deosebire de țările occidentale. Spre exemplu, activitatea de voluntariat, mai cu seamă în localitățile rurale, este realizată neinstituționalizat. Unele persoane își oferă disponibilitatea în a oferi un anumit ajutor atât de ordin material cât și imaterial, însă acțiunile au loc sporadic. Activitatea civică de la macro nivel nu interferează cu cea de la micro nivel, adică lipsește veriga de conexiune între instituții și cetățeni. Prin aceasta am putea explica și lipsa sau nivelul scăzut de încredere în instituțiile statului.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Социальный капитал и социальное расслоение современной России. М., 2005, с. 10.
2. Балабанов С. С., Куконков П. И. Метаморфозы социальной активности в реформируемой России In: Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия: Социальные науки, 2013, № 1 (29). с. 12-16.

Activitate participativă – condiție indispensabilă a unei societăți coezive

---

3. Oosterhoff B., Ferris K. A., Metzger A. Adolescents' Sociopolitical Values in the Context of Organized Activity Involvement. In: *Youth & Society*, 2017, Vol. 49 (7). pp. 947-967.
4. Леонтьев В. Г. Психологические источники активности личности. In: *Психологические источники активности личности*. Новосибирск: Изд-во НГПУ, 2004. с. 3-11.
5. Григорьева М. В. Базовый побудительный механизм социальной активности личности. In: *Социальная психология и общество*, Москва, Т.10, 2019, №1, с. 5-17.
6. Погодина А. В., Есаулова К. С. Социально смелая личность в реальном общении и интернет-коммуникации: анализ представлений людей разного возраста. In: *Социальная психология и общество*, 2017, Т.8., № 1. с. 38-55.
7. Putnam R. D. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York, 2000.
8. Wellman B., Leighton B. Networks, neighborhoods, and communities approaches to the study of the community question. In: *Urban Affairs Review*, 1979, Nr. 14, pp. 363-390.
9. Martin D. G. "Place-framing" as place-making: constituting a neighborhood for organizing and activism. In: *Annals of the Association of American Geographers*, 2008, Nr. 93, pp. 730-750.
10. Mocanu A. Activismul social - factor important al coeziunii societății din Republica Moldova. În: *Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierii de Uniunea Europeană: Studiu sociologic*, Vol. 2. Chișinău: «Tipografia Centrală», 2022, pp. 103-115.

ÎNCREDERE – FACTOR DE DEZVOLTARE A ÎNTREPRINDERILOR MICI ȘI MIJLOCII ȘI CONDIȚIE DE CONSOLIDARE A COEZIUNII SOCIALE

THE TRUST – DEVELOPMENT FACTOR OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES AND CONDITION OF CONSOLIDATING SOCIAL COHESION

Gheorghe CALCHEI, *doctor în filosofie, conferențiar cercetător*
<https://orcid.org/https://orcid.org/0000-0001-9885-6621>

Summary

The article studies the most current issues of the regulatory role of trust in the development of small and medium entrepreneurship. The author presented a general characteristic of the small and medium businesses in the Republic of Moldova, offers the theoretical and methodological analysis of the trust phenomenon, its role in small business development, successfully interpreted the notions trust, social capital, social trust, institutional trust. A special place was reserved for the trust of the population in social institutions, in the circles of people that are formed around the actors: members of the family, the circles of friends, neighbors, colleagues.

Keywords: *trust, personal trust, institutional trust, social capital, small and medium entrepreneurship, business, family, circle of friends.*

Începutul secolului XXI pe drept va rămâne în istorie ca o perioadă de dezvoltare vertiginosă a micilor afaceri. Numai în anul 2002 circa 460 mln. de cetățeni ai Terrei înregistraseră pe numele lor sau erau pe cale să înregistreze întreprinderi mici sau mijlocii. Criza sistemului bazat pe principiile planificării de stat și a modului de gospodărire birocratică promovată în fosta societate sovietică a dus spre renașterea spiritului antreprenorial, practicarea afacerilor mici. Businessul mic și mijlociu care a apărut la sfârșitul secolului trecut a contribuit la lichidarea golurilor lăsate de economia socialistă, a eliberat întreprinderile mari și gospodăriile casnice de îndeplinirea unor funcții adăugătoare care nu erau caracteristice lor, au contribuit mai din plin la satisfacerea nevoilor materiale și sociale ale populației.

Sectorul businessului mic și mijlociu din țara noastră este alcătuit din totalitatea întreprinderilor micro, mici și mijlocii și reprezintă o formă specifică de organizare a activității economice, un mecanism economic complex, care

îndeplinește funcția de descoperire a căilor și metodelor de utilizare eficientă a resurselor, de regulă, limitate în condițiile situațiilor nedeterminate. Dezvoltarea businessului mic și mijlociu în Republica Moldova începe cu a doua jumătate a anilor 80 ai secolului XX. În anul 1987 a fost adoptată Legea URSS „Cu privire la activitatea de muncă individuală”, care permitea locuitorilor țării să practice businessul privat. Deja în anul 1991, pe teritoriul Republicii Moldova funcționau 3250 cooperative, care prestau populației servicii și mărfuri de larg consum. A continuat perioada de o răspândire largă a cooperativelor, apoi reorganizarea lor în SRL, SA, întreprinderi individuale etc. Sursele statisticii oficiale demonstrează că în anul 2005 în Republica Moldova existau 32,4 mii unități antreprenoriale mici și mijlocii. În anul 2020 numărul acestor întreprinderi a constituit 57,2 mii, ce este de 1,8 ori mai mare față de 2005 sau cu 24,8 mii unități mai multe și astăzi reprezintă 98,6% din numărul total al întreprinderilor țării.

Drept motive de inițiere a întreprinderilor businessului mic conform rezultatelor cercetării noastre efectuate în 2018-2019 au servit: posibilitatea de a fi independent, libertate în acțiuni - 77%, pe locul doi s-a situat necesitatea de a obține venituri mai mari, de a avea avere - 51,5%, pe locul trei după popularitate s-a situat dorința de a-și realiza capacitățile profesionale - 36,1%, pe locul patru s-a situat interesul și dorința de a aduce mai mult folos membrilor societății - 30%. Au fost menționate și alte motive: lipsa perspectivelor de creștere profesională la locul de muncă - 20%, șomajul - 15%: Prestigiul social al antreprenoriatului este apreciat destul de jos: 6,7% au notat obținerea unui status social mai înalt, iar 5% dorința de a fi văzut de oameni.

Un indicator valoros care reflectă activitatea întreprinderilor mici și mijlocii este numărul mediu scriptic al salariaților. Datele statistice reflectă că cel mai mare spor potențialul angajaților din IMM-urile Republicii Moldova la cunoscut în perioada de până la 2006. În anul indicat în IMM-uri erau angajați 323,3 mii persoane, iar pe parcursul următorilor 15 ani această cifră a fost mai mică de cât cea din 2006. Și totuși în instituțiile micului business din Republica Moldova anual au fost ocupate 56-61% din forța de muncă a țării.

Veniturile din vânzări sau cifra de afaceri reprezintă suma veniturilor livrate, lucrărilor executate, serviciilor prestate precum și a altor venituri din exploatare, mai puțin rabaturile, remizele și alte reduceri acordate clienților. Analiza datelor statistice ne indică că pe parcursul anilor 2006-2020 veniturile IMM-urilor din vânzări au crescut constant (cu excepția lui 2009) aproximativ cu 9% anual, de la 49011 mii lei la finele lui 2006 până la 157,3 mln lei în 2019 sau de 3,2 ori mai mult. Examinarea mărimii ponderii veniturilor din vânzări în totalul întreprinde-

rilor Republicii Moldova ne demonstrează altă situație. Din anul 2006 și până în 2014 rata cifrei de afaceri a IMM-urilor în totalul întreprinderilor s-a micșorat de la 41,8% până la 31,4%. Numai în anul 2015 s-a atins nivelul anului 2016.

Aceste informații ne vorbesc de faptul că companiile mari desfășoară o activitate mai amplă, produc mai mult decât IMM-urile, și aceasta se reflectă asupra volumului de producție a micului business. Se cere de a nu trece cu vederea și mărimea profitului obținut de instituțiile supuse cercetării. În 2015, IMM-urile au obținut profit, până la impozitare, de 3037,6 mil. lei. Mai însemnată aici a fost ponderea întreprinderilor mici - 1875,8 mil. lei, apoi cea a întreprinderilor mijlocii - 1028,8 mil. lei. Profitul întreprinderilor micro, deși ele sunt cele mai numeroase a constituit numai 132,9 mil. lei. Marea contribuție a IMM-urilor pe care ele o aduc la crearea noilor locuri de muncă și la acumularea de venituri importante pentru bugetul statului le fac pe aceste instituții să corespundă denumirii atribuite lor de „coloana vertebrală a economiei”. Referind-se la acest tip de întreprinderi vestitul economist american Peter Drucker menționa că „micele afaceri reprezintă catalizatorul principal al creșterii economice” [1].

Dezvoltarea în continuare a relațiilor de piață în Republica Moldova este strâns legată de creșterea eficienței activității întreprinderilor mici și mijlocii. Superioritatea businessului mic constă în flexibilitatea lui, capacitatea înaltă de adaptivitate în raport cu piața, el foarte des, foarte operativ reflectă schimbările pieței de consum în special cererea ei, ușurează deplasările teritoriale ale forței de muncă și a capitalului. Numărul mare de firme și companii creează condiții favorabile de dezvoltare a concurenței. Condiții favorabile de dezvoltare obțin acele întreprinderi care funcționează eficient. Rolul businessului mic este foarte mare, el leagă economia într-un tot întreg, constituind temelia ei. În Republica Moldova antreprenoriatul este privit ca o bază sigură de creștere a veniturilor la buget, mai ales prin impozitare și ca o sursă de creștere a numărului locurilor de muncă. În afară de aceasta întreprinderile mici creează o concurență sănătoasă pe piața mărfurilor și serviciilor de consum și influențează în mod favorabil asupra situației economice și sociale a țării.

Informația analizată confirmă faptul că de la inițierea lor și până în prezent, dezvoltarea întreprinderilor micului business a obținut anumite avantaje. Cu toate acestea viața reală de zi cu zi ne dovedește că activitatea acestor unități economice sunt constrânse de o serie de probleme care pun piedici dezvoltării antreprenoriatului. Analiza rezultatelor cercetărilor științifice demonstrează că printre problemele care defavorizează dezvoltarea întreprinderilor micului business se evidențiază: lipsa unui program de stat viabil pentru

susținerea întreprinderilor mici și mijlocii; degradarea economiei; legislația Republicii Moldova despre IMM-uri este imperfectă, învechită, actele normative și instrucțiunile sunt depășite de timp, protejează traiul liniștit al funcționarilor organelor de control și a persoanelor care sunt chemate să aplice politicile sociale; insuficiența mijloacelor financiare proprii ale întreprinderilor, atât pe termen scurt (capitalul circulant), cât și pe termen lung (pentru investiții) și accesul limitat la sursele externe de finanțare; nivelul înalt al inflației; presiune din partea concurenților, în asigurarea condițiilor necesare privind crearea unui mediu concurențial (un rol deosebit aici îi aparține statului prin acte lui normative); nivelul relativ înalt al dobânzilor la credite; sistemul de impozitare imperfect; barierele administrative; lipsa mecanismelor de susținere financiară al IMM-urilor; riscurile la care sunt supuși uneori antreprenorii; efectuarea necalitativă a prognozelor, lipsa protecției IMM-urilor de structurile criminale.

Aceste probleme nu sunt rău cunoscute de factorii de decizie din Republica Moldova, activitatea căroră este orientată spre rezolvarea acestora. Există și factori care se manifestă ca ascunși, care acționează destul de frecvent și pun piedici procesului de dezvoltare a micilor afaceri. Se cere elaborarea unui pachet de legi care ar viza eliminarea restricțiilor administrative în ceea ce privește activitatea întreprinderilor micului business. O problemă actuală este deficitul de încredere în subdiviziunile antreprenoriale.

Încrederea reprezintă, atât baza relațiilor umane cât și a instituțiilor sociale. Fără un anumit grad de încredere între oameni practic nu se poate desfășura nici o acțiune socială. Deoarece cunoștințele noastre sunt limitate, majoritatea interacțiunilor sociale pot fi apreciate de pe pozițiile încrederii/neîncrederii. De aceea prezența încrederii este necesară pentru asigurarea stabilității relațiilor sociale, așa și pentru înfăptuirea unor transformări structurale de proporții.

Interesul pentru tema încrederii se intensifică, mai ales, în perioadele de instabilitate și schimbare socială când neîncrederea în sistemul său politic din partea întregii populației devine o resursă pentru transformarea societății. Dar chiar și în societățile relativ stabile acest subiect este destul de actual datorită așteptărilor puse pe încredere în prezicerea dezvoltării și menținerii stabilității sociale. Puterea dominantă și violența pot ceva timp să rezolve problema ordinii sociale, a organizării diviziunii muncii și a tot ce este legat de aceasta, dar să ofere bază pentru menținerea acestei ordini pe termen lung ea nu va putea.

Analiza fenomenului încredere prevede interpretarea conținutului noțiunilor principale: „încredere” și „capital social”. Ele caracterizează abordările care sociologic explică noțiunile indicate și explică interacțiunea dintre nivelul de

Încredere și dezvoltarea succesivă a businessului mic și mijlociu. Prin „capital social” vom înțelege totalitatea resurselor de care dispune individul ca membru al unei comunități sociale, care este încadrată în rețeaua legăturilor de grup și de asemenea mecanismele sociale ale apariției acestor resurse plus condițiile de funcționare a capitalului. De alte forme de capital el se deosebește deoarece se împarte nu în obiecte sau subiecte concrete, dar în relații dintre subiecte. Pentru constituirea capitalului social sunt necesare așa componente ca rețele sociale, norme sociale și încredere. Unii cercetători sunt dispuși să apropie sau să confunde capitalul social cu încrederea sau cu așa o stare care se manifestă printr-o credință: care sunt caracterizate de sinceritate, onestitate, conștiinciozitate. Există trei moduri de a acumula capital social sau de formare a încrederii: experiența personală, similitudinea caracteristicilor sociale ale partenerilor, garanții și recomandări de încredere.

Deci una din problemele ce frânează dezvoltarea succesivă a micului business este lipsa încrederii dintre antreprenori și de asemenea a societății și statului în raport cu antreprenorii și a oamenilor de afaceri față de societate și stat. Sensul acestei probleme poate fi interpretat în felul următor: încrederea oamenilor de rând unul față de altul exercită o influență benefică asupra dezvoltării societății, în același rând și asupra businessului mic și mijlociu, însă neîncrederea – corespunzător negativă. Relațiile de piață nu pot exista atunci când fiecare depune eforturi, se stăruie să-l înșele pe cel apropiat, pe coleg. Dimpotrivă aceste relații cer sinceritate, cinste și transparență în exercitarea îndatoririlor sale, așteptând un astfel de comportament de la alții. O parte din cercetători abordează încrederea ca un indicator al dezvoltării unei noțiuni mai generale înțelegând prin acesta, diferite bunuri care pot fi obținute cu ajutorul apartenenței la anumite sisteme de relații sociale. Aceasta nu este de mirare, deoarece omul fiind admis în anumite scheme sociale poate să-și păstreze statusul de membru al acesteia numai atunci când și-a păstrat relațiile de încredere cu ceilalți membri ai săi, ai comunității.

În fond se disting două abordări ale definiției sensului de încredere: prima este legată de înțelegerea acesteia ca strategia rațională a actorilor sociali, care având încredere se străduiesc să-și atingă obiectivele în mod eficient, a doua se bazează pe interpretarea sociologică clasică a acțiunii sociale ca un lucru realizat în conformitate cu normele și regulile existente făcând parte din practicile obișnuite. În funcție de rolul, pe care îl exercită în comunitate (societate) se disting mai multe tipuri de încredere. Mai des întâlnim încrederea personală (interpersonală, sau încredere între oameni, persoane, indivizi) și

Încredere instituțională (încredere oamenilor în instituțiile sociale și reprezentanții lor). Utilizând același criteriu putem evidenția încredere verticală care unește încrederea oamenilor în organizații (guvernamentale, partide politice, de apărare a ordinii publice, sindicate, Biserică etc.), încredere pe orizontală a indivizilor, oamenilor obișnuiți între ei. Aceste tipuri de încredere au o răspândire mai largă deoarece ele determină în mare măsură perspectivele creșterii economice ale unei țări sau a unei regiuni a lumii. Dacă partenerii de afaceri au încredere unii în alții și în instituțiile existente costurile de producție scad. Societățile cu un nivel ridicat de credibilitate cum ar fi Japonia, Germania și SUA ar putea cu eforturi nu prea mari să creeze organizații solide de business neutilizând, refuzând serviciile propriilor familii. O alternativă la constituirea unei relații de încredere este fie refuzul companiei de a face legături (conexiuni) ocazionale când se încearcă să rezolve un număr impunător de probleme din cadrul organizației: fie refuzul de a încheia (semna) contracte stabile în care se încearcă să se reflecteze posibile oferte, opțiuni pentru dezvoltarea relațiilor. Și unele și altele sunt însoțite de o creștere considerabilă a costurilor organizaționale.

În același timp vom menționa că un nivel scăzut de încredere în societate nu este în sine o condiție absolut prohibitivă pentru dezvoltarea afacerilor. Societățile cu nivel scăzut de încredere în străini – precum China, Franța, Italia, Coreea de Sud au fost în stare să meargă destul de departe în dezvoltarea businessului, însă formele specifice de organizare a acestuia rămân necunoscute. Savantul japonez F. Fukuyama [2] caracterizează aceste societăți ca fiind familiste. Încrederea socială impersonală pentru aceste societăți nu este tipică. Cetățenii tind să aibă încredere și în alte persoane, chiar și din afara comunității numai cu condiția că ei sunt membri ai familiilor lor sau a unei alte asociații mai extinse, bazate tot pe legături familiale sau de „clan” (rudenie). Iar afacerile s-au adaptat acestei culturi (ordini): micile afaceri au obținut un caracter familial, în timp ce afacerile mari s-au dezvoltat cu sprijinul statului. În același timp distribuția întreprinderilor a căpătat un caracter în formă de „șă”: pe de o parte există un număr mare de firme familiale relativ mici, pe de altă parte un număr mic de întreprinderi mari deținute și sprijinite de stat. Problemele existente pot cauza urmări nefaste, un nivel foarte scăzut de încredere. Cu toate acestea nici acest nivel de încredere nu este o barieră absolută, de netrecut pentru businessul mic, deși această formă împiedică dezvoltarea afacerilor.

Vorbind despre influența încrederii asupra dezvoltării și funcționării antreprenoriatului mic și mijlociu nu putem trece cu vederea impactul pe care îl exercită încrederea asupra activității de muncă a întreprinzătorului. Aici atenția principală trebuie acordată nu personalității antreprenorului și nu stimulentele

care aduc venit companiei, ci nemijlocit activității antreprenoriale de muncă, caracterului ei activ. Actorul social în procesul implicării sale în diferite episoade ale activităților economice acumulează un anumit bagaj de competențe și tipuri de sarcini a practicilor antreprenoriale, în același timp își formează o identitate de întreprinzător. Însă personalitatea antreprenorului este privită ca purtător al activității antreprenoriale, datorită căreia ea devine accesibilă pentru observația exterioară. În cadrul acestei abordări, sistemul instituțional în care activează (operează) antreprenorul este definit ca fiind neomogen (eterogen) fiind format atât din modele de comportament rigid, formalizat, cât și din practici elastice informale. Prin urmare unul dintre motivele de bază ale antreprenorilor, alături de câștigul material este să câștige legitimate și să obțină încredere în comunitatea de business, din partea clienților, colegilor și a organizatorilor businessului. Toate acestea oferă motive pentru a determina activitatea antreprenorială ca acțiuni active ale subiectului social, subordonate ideii generale de creare și dezvoltare a unei noi organizații economice în vederea extragerii de beneficii materiale și stabilirii unor legături sociale trainice între oameni. Acest tip de activitate apare la antreprenori sub influența nevoilor și intereselor individuale. Ele sunt cauzate de capacitatea de a formula în mod independent idei și concluzii despre activitatea sa, precum și utilizarea în acest scop a unor metode și procedee noi. În acest scop sunt folosite mijloacele pe care le au la dispoziție. Activitatea de muncă dinamică se realizează pe parcursul întregului proces de antreprenoriat.

Cercetarea rolului încrederii în dezvoltarea antreprenoriatului mic și mijlociu a fost efectuată de Centrul de Sociologie și Psihologie Socială al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice în 2021. Au fost colectate datele sociologice despre nivelul unității sociale în localitățile de reședință și societate, încrederea populației în instituțiile sociale, securitatea personală și libertățile sociale, gradul de satisfacție a populației de calitatea serviciilor sociale, încrederea interpersonală și altele. Informația sociologică a fost scoasă în evidență cu ajutorul metodelor: ancheta bazată pe chestionar, observația sociologică și interviul. În acest scop a fost elaborat un ghid de interviu și un chestionar cu ajutorul căruia au fost chestionați 1698 respondenți (inclusiv 241 antreprenori). Eșantionul a fost selectat prin metoda aleatorie. Subiecții concreți pentru investigație au fost aleși după următoarele criterii: nivel de studii, vârsta, statut profesional, ramura economiei în care activează subiectul. În lucrare sunt utilizate materialele interviului în profunzime cu 120 antreprenori efectuat în 2018-2019. Compararea datelor obținute cu numărul total al populației (ansamblul populației) nu depășește 5,0%.

Rezultatele cercetărilor sociologice efectuate în ultimii ani în Republica Moldova demonstrează că unitatea și coeziunea socială nu sunt fenomene caracteristice societății moldovenești. Într-un sondaj efectuat în 2018 de Asociația Sociologilor și Demografilor din Moldova la întrebarea „După părerea Dvs. cât de unită este societatea din Republica Moldova?” au fost obținute următoarele răspunsuri: deloc unită - 16,9%, puțin și foarte puțin unită - 68,7%, mult și foarte mult unită - 8,3%, restul - 6,1% n-au apreciat gradul de unitate a societății moldovenești [3]. Date cu astfel de tendințe se conțin în toate cercetările sociologice efectuate la tema dată în ultimele decenii. Deci coeziunea societății rămâne o problemă actuală. Pentru consolidarea ei este necesar de a utiliza diverse metode și mijloace, în același rând și cele sociale. Dezbinarea societății lasă amprenta sa și asupra încrederii sociale a populației. Despre nivelul de încredere existent în societatea noastră ne vor vorbi răspunsurile la următoarea întrebare. Cercetarea a stabilit că aproximativ 1 din 10 persoane care au răspuns la întrebarea „În general, ați spune că se poate avea încredere în majoritatea oamenilor din Republica Moldova sau este nevoie să fiți vigilenți în relația cu oamenii?” au declarat că se poate avea încredere în majoritatea oamenilor. Acei care au ales varianta de răspuns „trebuie să fii vigilent” s-au dovedit a fi de 8 ori mai mulți - 73,3% În același timp 17,7% dintre persoanele investigate au remarcat că deloc nu poți avea încredere în oameni (*Tabelul 1*).

Tabelul 1. Răspunsurile la întrebarea „Ați spune că se poate avea încredere în majoritatea oamenilor din Republica Moldova sau este nevoie să fiți vigilent în relații cu ei?”

	Se poate avea încredere în majoritate oamenilor		Trebuie să fii vigilent		Deloc nu poți avea încredere în oameni		Nu-i răspuns/ nu știu	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Total pe eșantion	148	8,7	1245	73,3	301	17,7	4	0,2
Sexul: Femei	78	8,9	665	75,7	134	15,2	2	0,2
Bărbați	70	8,5	580	70,8	167	20,4	2	0,2
Salariat membru al cooperativei	78	8,1	714	74,2	166	17,3	4	0,4
Antreprenor	20	8,3	188	78,0	33	13,7	0	0,0
Lucrător familial neremunerat	23	11,0	132	62,9	55	26,2	0	0,0

Formarea și manifestarea încrederii în societate depinde de un număr mare de factori sociali, demografici și politici: nivel de studii, identitate, regim politic etc [2]. Într-o cercetare efectuată în Moscova s-a constatat că nivelul de încredere în societatea de tranziție de la socialism la instituirea relațiilor de piață s-a micșorat de la 54,0% în 1989 până la 18,0% în anul 2007. Nivelul de încredere general al antreprenorilor în oameni puțin diferă de cel stabilit pentru întregul eșantion. Dintre întreprinzători numai 8,3% au menționat că se poate avea încredere în majoritatea oamenilor, 78,0% au notat că în relații cu oamenii se cere vigilență, iar 13,7% au declarat că deloc nu poți avea încredere în oameni. Analiza informației din teren va continua cu încrederea în cercul de persoane apropiate respondentului. Acest tip de încredere are o importanță deosebită în viața fiecărui om, în special a antreprenorilor, unde încrederea în persoanele care formează anturajul nemijlocit al lor și al afacerii este foarte importantă. Fără sprijinul acestora (a acestui cerc de persoane) este greu de activat. Acest cerc, de regulă, este, format din rude și prieteni. Aceștia sunt oamenii cu care actorii comunică și sunt în contact permanent. Încrederea care apare în aceste împrejurări se bazează pe simțul de simpatie, solidaritate, responsabilitate reciprocă, încredere în onestitatea celuilalt, prietenie și cooperare. Funcționarea normală a acestui cerc permite actorului să-și satisfacă nevoile de bază, de identitate să-și formeze prietenii și tovărășii stabile, să capete respect și autoactualizare, să capete siguranță, punct de sprijin atât în cazurile eșecurilor proprii, cât și a tulburărilor și crizelor sociale. În cadrul cercetării noastre a fost luată în considerare specificul încrederii interpersonale al populației, relația acesteia cu caracteristicile socio-demografice, atitudinea față de propria lor viață și societate în ansamblu. Respondenții manifestă mult interes față de cercul de persoane care îi înconjoară. Rezultatele cercetării sociologice demonstrează că populația țării înalt apreciază modul de funcționare a cercurilor create în jurul persoanei. Datele din *Tabelul 2* arată că atât oamenii de rând cât și antreprenorii acordă multă încredere familiilor lor. Dintre persoanele chestionate 96,3% au indicat că ei simt sprijinul familiei în activitatea lor zilnică, iar dintre antreprenori - 93,3% au indicat aceasta. Aici vom menționa că o parte însemnată din micile afaceri funcționează pe baza membrilor familiilor, ei sunt lucrători ai întreprinderilor proprii mici și mijlocii. În cercetarea noastră, fiecare al treilea antreprenor chestionat (31,7%) este angajat cu normă deplină, fiind membru al familiei, devine lucrător principal al întreprinderii proprii, 18,8% au marcat că anterior afacerile lor s-au bazat în trecut numai pe membrii propriilor familii, 23,3% ne-au comunicat că membrii familiilor lor

Încredere – factor de dezvoltare a întreprinderilor mici și mijlocii și condiție de consolidare ...

Într-un fel sau altul le acordă ajutor în dezvoltarea businessului, iar 26,7% nu se bazează și nici nu s-au bazat pe ajutorul membrilor familiei. Deci rezultatele cercetării ne indică că membrii familiilor oamenilor de afaceri le acordă multă atenție antreprenorilor în dezvoltarea businessului.

În topul aprecierilor importanței încrederii în cercul de oameni constituit în jurul persoanei investigate pe locul 2 s-au situat prietenii. Circa 80,0% dintre respondenții eșantionului general au indicat că ei au încredere în cercul de prieteni care îi înconjoară, iar din rândul antreprenorilor această pondere este egală cu 82,8%. Pentru antreprenori activitatea profesională este legată de afaceri și rolul prietenilor în activitatea antreprenorială este privită de ei altfel. Mai mult de jumătate din respondenți au încredere în colegii de muncă și vecini. Deși aceste cifre sunt mai mici decât încrederea în familie și prieteni, ele sunt mai mari decât încrederea populației în instituțiile puterii. Deci datele obținute reflectă structura generală a priorităților valorice ale cetățenilor țării. Familia, rudele, prietenii sunt categoriile de persoane care se bucură de cea mai mare încredere însă colegii, vecinii au mai puțină încredere. Probabil atunci când vine vorba de a oferi asistență în problemele nu prea mari, în problemele actuale, ce nu sunt asociate cu mari dificultăți, vecinii, colegii sunt persoane în care se poate avea încredere. Dar dacă merge vorba de o situație dificilă, de criză, familia este pe primul loc, iar pe al doilea – prietenii. Dacă cercul de cunoștințe apropiate se bucură de o încredere considerabilă, atunci se observă tendință opusă în ceea ce privește reprezentanții locali.

Tabelul 2. Încrederea respondenților în cercul lor apropiat de persoane (eșantion: populație - 1698, antreprenori - 241)

Denumirea categoriilor	Nu am deloc încredere		Nu prea am încredere		Oarecare încredere		Foarte multă încredere		N/S N/R	
	eșan- tion	antre- pre- nori	eșan- tion	antre- pre- nori	eșan- tion	antre- pre- nori	eșan- tion	antre- pre- nori	eșan- tion	antre- pre- nori
Colegii Dvs de muncă	7,3	7,5	19,3	22,0	48,6	46,9	8,7	4,6	16,0	19,1
Vecinii Dvs	11,8	19,5	31,4	33,6	46,9	42,3	5,7	4,1	4,2	0,3
Prietenii Dvs	2,9	4,1	14,6	12,9	56,9	63,9	22,8	18,7	2,8	0,4
Familia Dvs	1,1	0,8	1,6	3,3	18,6	20,7	77,7	75,1	1,7	0
O persoană necunoscută	42,8	41,1	29,4	27,8	6,9	4,1	0,8	0,4	20,1	26,7

În continuare vom examina încrederea cetățenilor în celelalte instituții sociale. Rezultatele investigațiilor sociologice arată că pe parcursul ultimilor 30 de ani încrederea populației în instituția Bisericii în raport cu alte instituții sociale este mai ridicată. Datele din *Tabelul 3* indică ponderea respondenților care au încredere în instituția nominalizată.

Investigația efectuată în 2021 demonstrează că populația Republicii Moldova acordă Bisericii multă încredere.

Din numărul total al persoanelor investigate 64,2% au declarat că activitatea Bisericii corespunde intereselor și doleanțelor lor, iar fiecare al patrulea respondent a notat că acordă Bisericii foarte multă încredere. Din numărul antreprenorilor investigați 42,7% au indicat că exprimă Bisericii multă încredere, iar 17,5% acordă Bisericii foarte multă încredere. În cazul nostru instituția Bisericii, după cum am mai menționat, este întrecută după încredere numai de familie 96,3% și prietenii persoanelor investigate 80,0%. Pe locul următor în topul instituțiilor sociale după încredere s-a situat instituția Primăriei localităților cu 41,9% de susținători, care în sondajele anterioare era apreciată de 20-30% de respondenți. Cu aceste instituții aproape fiecare cetățean are relații și activitatea lor este cunoscută mai bine și respectiv are o apreciere mai pozitivă. Alături de Primărie cu 36,1% de susținători în prezenta cercetare se găsește Președinția țării. Credibilitatea mijloacelor de informare în masă este evaluată de 35,4% respondenți, iar dintre antreprenorii chestionați - 36,5% au evaluat satisfăcător încrederea în mass-media. Pe măsura încadrării cât mai active a mijloacelor mass-media în elucidarea problemelor sociale, nivelul de încredere a populației în activitatea radioului, TV, presei scrise etc. va continua să crească. Organizațiile nonguvernamentale sunt niște instituții noi ale societății noastre.

Din rândul persoanelor investigate numai 31,2% (antreprenori 23,2%) au menționat că au încredere în aceste organizații, însă mulți cetățeni nu sunt cunoscuți cu activitatea acestor instituții, ele sunt confundate de unii cu diferite organizații: DOSSAF, apărarea pasivă, crucea roșie – se consideră că ele sunt de prisos în societate. În ultimii 4-5 ani în Republica Moldova s-a făcut mult, s-au întreprins anumite măsuri privind înlăturarea din sfera conducerii a elementelor infracționale. Aceasta a contribuit la lărgirea democrației în țară, a ridicat nivelul de credibilitate în instituțiile de vârf ale societății: Președinție, Parlament și Guvern (vezi *Tabelul 3*).

**Tabelul 3. Încrederea respondenților în instituțiile sociale, %
(eșantion: populație - 1698, antreprenori - 241)**

Denumirea instituțiilor	Nu am deloc încredere		Nu prea am încredere		Oarecare încredere		Foarte multă încredere		NȘ/NR		Încrezuți în activitatea instituțiilor sociale	
	eșan- tion	antre- prenori	eșan- tion	antre- prenori	eșan- tion	antre- prenori	eșan- tion	antre- prenori	eșan- tion	antre- prenori	eșan- tion	antre- prenori
Parlament	32,2	36,1	38,5	43,2	22,1	17,4	1,8	1,7	5,4	1,7	23,9	19,1
Guvern	31,9	36,6	37,8	48,2	23,3	17,8	2,0	1,2	3,7	1,7	25,3	19,0
Președintele țării	27,3	31,5	31,1	34,9	28,7	25,3	7,4	5,0	5,5	3,3	36,1	30,3
Partide politice	45,0	57,3	37,6	28,6	10,4	9,1	0,2	0,8	0,9	4,1	10,6	9,9
Justiție	38,2	47,3	37,8	34,0	15,7	13,7	0,9	1,6	7,4	3,4	16,6	15,3
Poliție	30,2	38,2	36,0	34,4	25,4	20,7	2,9	5,0	5,4	1,7	27,5	25,7
Procuratura	37,8	46,5	35,0	28,2	18,7	17,8	1,9	4,1	6,6	3,3	20,6	21,9
Primărie	21,7	28,2	30,7	29,0	36,5	36,5	6,6	5,4	4,5	0,8	43,1	41,9
Organizațiile nonguvernamentale	24,7	34,0	27,9	32,4	27,1	22,0	4,1	1,2	16,3	10,4	31,2	23,2
Mass-media	19,8	20,3	40,8	40,2	31,4	35,7	2,0	0,8	5,4	2,9	35,4	36,5
Biserica	10,0	16,6	18,4	22,8	39,6	42,7	24,6	17,5	7,4	0,0	64,4	60,0

În societatea noastră există și alte instituții importante ca școala, armata, formațiuni economice etc. însă mai actuale și mai apropiate de cetățeni sunt instituțiile ce apără drepturile populației și ordinea publică. Aici ne vom referi la justiție, poliție și procuratură. Aceste instituții joacă un rol important în consolidarea businessului și coeziunii sociale. Rezultatele cercetării arată că mai mulți respondenți au încredere în poliție 27,5%, în organele procuraturii - 20,6%, iar în justiție - 16,6%. (Tabelul 3). Antreprenorii au evaluat justiția cu 15,3%, poliția - 25,7%, procuratura - 21,9%. Tot aici vom menționa că este mare și cota acelor care au indicat că nu au încredere sau nu prea au încredere în organele de drept și de apărare a ordinii publice: 83,4% n-au acordat încredere justiției, 79,4% nu pot aprecia pozitiv activitatea procuraturii, iar 72,5% n-au încredere în poliție. Nivelul de încredere a cetățenilor în justiție este un indicator care reflectă starea de spirit din societate și atitudinea acesteia față de justiție. Este evident

faptul că analiza percepției publice a justiției trebuie să cuprindă atât opiniile cetățenilor, beneficiarilor justiției cât și cele ale sistemului judiciar. Deși au fost realizate schimbări instituționale esențiale și este modificat cadrul legislativ totuși aceste schimbări n-au conferit activității din acest domeniu un nivel calitativ nou și n-au condus la consolidarea unui sistem de justiție echitabil, corect și orientat spre rezolvarea necesităților justițiabililor și prestarea unor servicii accesibile populației.

Analiza cercetărilor științifice și practica vieții sociale ne vorbesc de faptul că justiția din Republica Moldova se confruntă cu un șir de probleme: nivelul răspândirii corupției în întregul domeniu al justiției este alarmant de înalt, promovarea judecătorilor și a procurorilor este insuficient de transparentă și nu este bazată pe merit, nu toate structurile Consiliului Suprem al Magistraturii funcționează în mod suficient, calitatea serviciilor prestate de profesiile conexe sistemului justiției este neadecvat, lipsesc mecanismele eficiente de responsabilizare a actorilor din sectorul justiției. În prezent se desfășoară anumite activități pentru reformarea sistemului de justiție, însă reformele se realizează greu și anevoios.

Prezenta cercetare a constatat că încrederea reprezintă baza unei relații sănătoase, ce aduce sentimente pozitive tuturor celor implicați în relații.

Antreprenorii cât și oamenii de rând acordă cea mai multă încredere instituțiilor care formează cercul de persoane apropiate din jurul indivizilor, actorilor (rudelor, prietenilor, vecinilor, colegilor). Biserica rămâne o instituție înalt apreciată. Transformările care au avut loc în societate în ultimul timp au modificat puțin încrederea oamenilor în instituțiile puterii, organelor de drept și menținerea ordinii publice, însă gradul de încredere în aceste instituții rămâne la un nivel scăzut.

Rolul principal în apariția încrederii în instituții aparține organizațiilor menite să sprijine reproducerea normelor și practicilor din domeniul instituțional. Principalele rezultate ale impactului pozitiv al încrederii asupra activității antreprenoriale sunt capacitatea de a atrage resurse limitate, de a reduce costurile de afaceri asociate cu mecanisme suplimentare de control, de a reduce conflictele și de a motiva creșterea satisfacției partenerilor de business și de a contribui la aplicarea în practică a noilor cunoștințe și a inovațiilor. Pentru aceasta este necesar de a elabora un complex de măsuri de susținere și stimulare a businessului mic. În acest context, statul trebuie să asigure businessul mic cu credite ieftine, leasing-uri, scutiri provizorii de impozite, prelungirea termenilor de achitare a creditelor, asigurări cu facilități

și înlesniri. Populația, în special cea din zonele rurale, are mare necesitate de servicii de cizmărie, croitorie, de frizării, de întreprinderi de prelucrare a producției agricole, de producere a materialelor de construcție. Dezvoltarea întreprinderilor businessului mic și mijlociu pot contribui la satisfacerea acestor nevoi ale populației, la ridicarea nivelului de ocupare a forței de muncă, a încrederii sociale, creșterii veniturilor oamenilor, îmbunătățirii calității vieții și consolidarea coeziunii sociale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Drucker P. F. Management: Tasks, Responsibilities, Practices. London: Routledge, 2011.
2. Доверие и недоверие в условиях развития гражданского общества. Москва: НИУ ВШЭ, 2013. стр. 24-41.
3. Evoluția clasei mijlocii în Republica Moldova: premise socioeconomice și politice: Studiu sociologic. / Coord.: Victor MOCANU. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice și Politice. (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). 2018. p. 260.
4. Dicționar de sociologie. București, 1998, p. 606.
5. Constandachi Gh. Republica Moldova la un sfert de secol de independență. Chișinău, 2016, p. 68.
6. Mocanu V. Încrederea populației în instituțiile sociale și politice: factor cheie al coeziunii sociale în Republica Moldova. (Accesat 12.05.2022). <https://icjp.asm.md/content/increderea-populatiei-institutiile-sociale-si-politice-factor-cheie-al-coeziunii-sociale>
7. Colesca S. O. Factorii determinanți ai încrederii on-line. În: Revista Economie, Seria management, 2007, vol. 10 (2), pp. 27-37.
8. Egger, Florian N. "Trust Me, I'm an Online Vendor": Towards a Model of Trust for E-Commerce System Design. In: CHI'00 extended abstracts on Human factors in computing systems, 2000, pp. 101-102. <https://dl.acm.org/doi/abs/10.1145/633292.633352>

PARAZITISMUL FACTIC – FENOMEN DE UZURPARE A COEZIUNII SOCIALE

FACTUAL PARASITISM – PHENOMENON OF USURPING OF THE SOCIAL COHESION

Andrei DUMBRĂVEANU,
doctor în sociologie, conferențiar universitar
<https://orcid.org/0000-0003-4427-7119>

Summary

Used in ancient Greece to clarify, in fact, a social state, the “parasite” notion was formed of two words: para - “beside” and sitos - “food”. Biologists took over the word “parasite” to classify beings that live on the body of other beings, feeding exclusively on the substances produced by the later. The notion “social parasitism”, frequently used by official propaganda in the USSR, served as an instrument of class struggle and has a political connotation. Ambiguously, this phrase entered the Soviet legal system, where it was interpreted according to ideological views and party directives. Thus, the individual convicted of crimes within the meaning of the “social parasitism” notion, as treated by Bolshevik politicians, after completing his sentence and returning to civil society, bore a stigma in his identity documents, which marked him for the rest of his life, and sometimes not only him, but also his descendants, placing them in disadvantaged social categories, restricting their access to a prestigious job. Soviet ideology never tried to elucidate the real causes of the emergence of parasitism in society, the social problems that caused social ills, the pathogen of which could become any person who was physically and morally healthy, but who wouldn’t fit within the Soviet communism clichés. To assert themselves and survive in the social environment, the corrupt, the thieves, the lazy, the beggars etc., act parasitically, yet what these elements of society do is not social parasitism, but rather factual parasitism. Factual parasitism can be prevented, minimized and treated as an individual or group plague, but first it must be recognized as an objective phenomenon that exists in society, with forms and manifestations to be studied, standardized, and classified.

Keywords: *parasite, environment, natural, social environment, social parasite, political connotation, social ills, state institutions, factual parasitism.*

Introducere

Ideea acestui studiu se datorează cercetărilor calitative și cantitative efectuate în teren, pe parcursul anului 2021, în cadrul proiectului „Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierei de Uniunea Europeană”.

Parazitismul factic – fenomen de uzurpare a coeziunii sociale

---

Ca prilej, a servit interviul aprofundat: „Solidaritate, unitate, apartenență, încredere, participare”, unde răspunsurile respondenților la întrebările „Ce înseamnă o societate unită?; Ce reprezintă o societate dezbinată?” s-au grupat după cum urmează:

- *Nepăsarea, neglijarea, indiferența, lipsa totală de empatie, de predispunere pentru a da o mână de ajutor altuia – acestea fiind indicate ca manifestări ce periclitează coeziunea socială;*
- *Dezbinarea este produsă de minciună, de violență, de ignoranță, de orgoliu și mânie – toate acestea se întâmplă atunci când oamenii se înșală unul pe celălalt. Minciuna e capul relelor sociale;*
- *Într-o societate dezbinată nu există acele puncte comune, pe care se poate sprijini individul, nu este un ideal comun, sunt doar niște grupuri: fiecare cu ideile și prioritățile lui, neacceptând sau neglijând pe ale celorlalți;*
- *O societate unită înseamnă o societate în care totul este în armonie, legile lucrează eficient și corect, lipsește corupția, iar oamenii sunt respectuoși și politicoși;*
- *În societatea dezbinată valorile morale lipsesc, mereu se întâmplă neînțelegeri între membrii ei și din acestea rezultă mai multe probleme, cum ar fi: creșterea criminalității, a corupției, nerespectarea legilor;*
- *Am oarecare rezerve asupra termenului „solidaritate”, care a fost devalorizat de cei care l-au lansat în scopurile lor revoluționare, au tulburat lumea, au dezbinat-o, ca în numele solidarității de clasă să inventeze și să se ascundă după noțiunea de „dușmani ai poporului”, omorând milioane de oameni.*

Totodată în cercetarea cantitativă efectuată în perioada 15 noiembrie – 20 decembrie 2021 pe un eșantion aleatoriu, reprezentativ, format din 1698 de persoane la întrebările: „Cât de frecvent ați participat în ultimii trei ani la activități de caritate pentru a ajuta familiile vulnerabile” răspunsurile s-au repartizat în felul următor: rareori sau deloc - 81% din respondenți; des - 13%; foarte des - 3%; și la: „Ați oferit donații bănești și caritabile?”, după cum urmează: rareori și deloc - 77%; des - 16%; foarte des - 4%.

Analizând opiniile respondenților în interviurile aprofundate și datele cantitative obținute în urma anchetării de teren putem conchide următoarele: respondenții consideră, că acțiunile caritabile pot stimula coeziunea socială, iar ignoranța, minciuna, lenevia, corupția, nihilismul, și negarea, nerespectarea legilor, ipocrizia provoacă dezbinare în societate. Însă cercetările cantitative dovedesc, că puțini cetățeni (16%-20% dintre respondenți) se implică în acțiuni caritabile. Majoritatea - 81% n-au participat în nici un fel la acțiuni caritabile în

anul ce a precedat cercetarea. Un motiv ar putea fi atitudinea cinică a unor persoane ce sunt ajutate, dar care fiind apte de muncă, ignoră lucrul și preferă un mod de viață existențial, prin exploatarea ajutoarelor sociale. Drept argument putem aduce opiniile expuse într-o discuție în focus-grup, cu asistenți sociali și profesori de licee, înregistrată acum nouă ani în timpul realizării proiectului „E Durabil+. Activizarea comunității locale – element-cheie al procesului educațional din perspectiva participării sociale”, implementat de Asociația de Dezvoltare și Promovare Socio-Economică CATALACTICA Moldova și CATALACTICA București. La întrebarea: „În ce măsură și cum sunt ajutate familiile social-vulnerabile cu copii de școală?” am notat următoarele opinii: *„Ne vin foarte multe ajutoare de peste hotare: haine pentru copii și adulți, produse alimentare. Noi suntem recunoscători oamenilor care le trimit, mai puțin recunoscători sunt destinatarii care beneficiază de aceste ajutoare. Unele familii – asta și fac! – doar așteaptă ajutoare: acolo mamele s-au dezvățat să spele hainele copiilor, folosind de-a gata altele primite curate. Când le vin produse alimentare, se adună împreună și zile întregi o duc în chefurii. Oamenii aceștia niciodată n-au lucrat, au așteptat doar să le pice de undeva ceva și sunt niște „paraziți sociali”, care în alte timpuri, cei de teapa lor erau trași la răspundere penală pentru trândăvie. Acum e libertate, fiecare trăiește cum dorește. Și nici copiii lor nu frecventează școala; și nu avem ce le face, deoarece măsurile restricționare au putere slabă. Ceilalți văd și prind curaj. Exemplul rău e molipsitor.”*

Argumentarea problemei cercetate

Vreme de trei decenii Republica Moldova se află în febra transformărilor democratice, liberale, politice, economice, sociale. În această perioadă a apărut și se afirmă o nouă generație, s-a schimbat esențial structura socială. În societate se răspândesc valorile morale, culturale, sociale, economice, caracteristice statelor cu democrații dezvoltate, acolo unde mulți emigrează, mergând la munci mai bine plătite decât acasă. Situația geografică și transparența frontierelor face ca în Republica Moldova să se întâlnească interesele Comunității Statelor Independente (CSI) și ale Uniunii Europene (UE). Atunci când respondenții vorbesc de uzurparea solidarității, a coeziunii, dâșii invocă mai multe boli ale societății antrenate în turbulențele tranziției îndelungate: corupția, justiția afiliată, hoțiile de toate felurile și nivelurile, individualismul de grup, apatia mulțimilor – toate se manifestă pe un fundal cuprins de reminiscentele trecutului. Una dintre aceste reminiscente este și „parazitismul social”, o sintagmă - metaforă politică, de care generațiile în vârstă n-au uitat, dar care, în

anumite situații, se impune prin evidență. „Parazitul social” era considerat, în public, ca „dușman al poporului” și condamnat drastic de regimul sovietic.

Ipoteza cercetării

Parazitismul social reprezintă o formă de manifestare în societate a unei categorii de populație, considerată în Uniunea Sovietică „dușmănoasă poporului trudit”, „paraziții sociali”, fiind priviți la fel ca și paraziții din lumea animală, erau izolați, tratați prin muncă corecțională sau nimiciți fizic. La trei decenii după falimentarea puterii sovietice, sintagma „parazit social” se folosește tot mai frecvent în limbajul politic, publicistic, științific din Federația Rusă, întâlnindu-se ca noțiune de etichetare a unor categorii sociale și în procesele comunicării din Republica Moldova.

Scopul studiului constă în cercetarea și expunerea aspectelor istorice și sociale, a evoluției în timp și a rezonanței în mediul social post-comunist a sintagmei „parazitism social”.

Metodele cercetării

La elaborarea studiului am efectuat investigații pe multiple planuri: am analizat documente istorice, date statistice și empirice, obținute prin anchete aleatorii; am aplicat metodele sociologice de cercetare calitativă prin interviuri și discuții în focus-grup. Am studiat lucrări consacrate proceselor de tranziție în țările CSI, ale stratificării lor sociale, cu manifestarea fenomenelor de schimbare în mediul social și reacția oamenilor la acestea; la fel, am cercetat studii referitoare la: formele biologice ale parazitismului și felurile de parazitare a omului în societate; factorii de rezistență și de adaptare umană la condițiile schimbătoare ale mediului social.

Paraziții, organisme în relațiile de acomodare la mediul natural

Paraziții sunt ființe care se dezvoltă pe alte ființe fără ale distruge, ci pentru a-și extrage hrana sau și pentru a-și asigura locul de trai. De regulă ei provoacă urmări negative pentru gazde, deși foarte rar pot fi și consecințe pozitive. În timpuri îndepărtate toți paraziții au avut un strămoș liber comun, care la un moment al evoluției lui și-a pierdut o enzimă, un ferment de care depindea capacitatea celulelor de a asigura aportul de energie pentru funcții vitale. De fapt, a pierdut un catalizator ce oferea organismului un număr de câteva milioane de reacții chimice. Acel strămoș a supraviețuit, compensând lipsa enzimei

prin stabilirea unor relații de acomodare la alte organisme vii, folosindu-le ca mediu de viață și totodată utilizând energiile vitale ale lor. Paraziții au evoluat și s-au diversificat concomitent cu gazdele lor. Fenomenul de parazitism poate fi conceput ca o noțiune biologică cu implicații antropologice, ce are drept suport un proces biologic avantajos pentru parazit și nociv pentru gazdă [1]. Paraziții sunt foarte răspândiți, fiind reprezentați de specii de viruși, bacterii, protozoare, viermi, insecte, ciuperci, plante superioare. Și parazitul, și gazda pot aparține atât regnului animal, cât și vegetal [2, p. 582].

Problematica parazitismului și a paraziților din mediul natural - biotopuri și biocenoze - este studiată în parazitologie, o știință care, potrivit obiectivelor sale, are două componente: parazitologie generală și parazitologie specială, ultima divizându-se în parazitologia plantelor și cea clinică, care, la rândul ei, se împarte în parazitologie medical-umană și medical-veterinară. Știința în domeniul parazitologiei a acumulat un arsenal bogat de cunoștințe odată cu dezvoltarea și perfecționarea instrumentelor de cercetare. Fără o cunoaștere aprofundată anatomică, fiziologică și evolutivă a paraziților, a mediului lor vital, este greu, uneori chiar imposibil, de diagnosticat prezența parazitului în corpul gazdă, ca și supravegherea, prevenirea, combaterea lui.

Termenul de parazit este de origine elenă și este format din două cuvinte: „para” ceea ce înseamnă alături și „sitos”- hrană, mâncare. Noțiunea de „parasitos” era folosită de greci pentru a face lumină în mediul social, a determina situația unor oameni, existența unora pe seama celorlalți. În aspect biologic, în mileniul doi înainte de Hristos (2000-1200 î.e.n.), egiptenii antici au observat și au menționat documentar viermii „Heltu”, „Hovit”, „Pent”, care trăiau în corpul uman provocând boli. În 460 î.e.n. Hipocrat descrie echinococoza și cisticercocoză, viermi ce existau în corpul oamenilor și al animalelor. Biologii au împrumutat noțiunea de parazit de la filosofi greci, atribuindu-i valențe ce s-au multiplicat pe parcurs.

„Paraziții sunt viețuitoare care își găsesc hrana și adăpostul pe un alt organism viu, fără să-l omoare, cum fac prădătorii”. (Leukart, în 1879);

„Parazitismul constă în anumite raporturi biologice care se stabilesc între două specii de viețuitoare”. (N. Leon, în 1922);

„Organisme care folosesc alte organisme vii drept mediu de viață, sursă de hrană și adăpost, prin care își asigură în totalitate, sau numai parțial, relația cu mediul înconjurător”. (Doghel, în 1947);

„Parazitismul constituie complexa interrelație a două organisme din care unul, (parazitul), este adăpostit, temporar sau permanent, de către altul,

(gazdă), se hrănește cu umorile și țesuturile lui și-i cauzează daune”. (D. Antipin, V. Eršov, în 1959);

„Parazitismul trebuie considerat ca fenomen biologic de considerațiune specială între două viețuitoare de specii diferite”. (A. Niculaescu, în 1964);

„Parazitismul este o relație inter-specifică obligatorie, cu efect pozitiv pentru parazit și negativ pentru gazdă”. (Odum, în 1971)

„Parazitismul constituie o inter-relație între două organisme de specii diferite. Prin parazit se înțelege acel organism care folosește alt organism drept sursă de hrană și biotop și care a trecut pe seama organismului parazit, parțial sau total, problema reglării raporturilor lor reciproce cu mediul”. (E. Chiriac, N. Dulceanu, în 1975) [3, p. 10-13].

Astfel, prin sintagma „două organisme de specii diferite” parazitismul este situat în câmpul cercetărilor biologice și, mai puțin sau deloc, ale celor antropologice, sociologice; deși, inițial, filosofii antici au perceput termenul de parazit pornind de la relațiile sociale, interumane, de la situația omului față de celălalt. În esență, parazitismul are repere definitorii, prin care poate fi identificat atât în societățile biologice, cât și în societatea umană.

Relații între doi parteneri pentru a obține hrană și a supraviețui.

Relații între doi parteneri pentru a obține adăpost.

Partenerii există unul din contul celuilalt în mod determinat după principiul: parazit-organism gazdă.

Parazitul are caracter patogen, iar gazda manifestă imunitate la acțiunea nocivă a acestuia, acțiune ce poate conduce la formarea unor elemente de determinare genetică pentru gazdă.

Relațiile parazit și gazdă prevăd stabilirea unor raporturi ce conduc la formarea unui echilibru dinamic de avertisment continuu pentru gazdă, exprimat prin presimțiri inexplicabile, printr-un fel de oboseală, de boală presupusă. Boala parazitara conduce la modificarea indicatorilor funcțiilor vitale, încetinește procesul dezvoltării, trezește reacții de apărare. La început acțiunea patogenă a parazitului e violentă, însă scade pe parcurs. E un proces de durată, care, în cazul paraziților corpului biologic, implică legile selecției naturale și formează în timp o toleranță reciprocă între parteneri: parazit-gazdă. În aspect biologic, parazitismul este un fenomen complex, care exprimă rezultatul luptei pentru existență și a concurenței dintre specii. Formele parazitismului animal sunt determinate de mai multe criterii: caracter obligatoriu, localizare, durată, specificitatea gazdei, ciclul biologic etc [1, p. 15-18].

În funcție de caracter, poate fi:

parazitism accidental - când paraziții în mod obișnuit pătrund în corpul gazdei, unde se dezvoltă și-i produc leziuni, (de exemplu, musca domestică se dezvoltă în mod obișnuit pe materiile organelor moarte, dar se poate dezvolta și pe țesuturi vii);

parazitism facultativ - presupune o conviețuire între două organisme, în care parazitul facultativ este acela care se asociază cu o gazdă pentru a o folosi ca să obțină hrană și loc de reproducere, totodată parazitul facultativ are și capacitatea de a trăi independent, atâta timp cât condițiile de mediu îi permit;

parazitism obligatoriu - este cel mai răspândit și presupune cel puțin un stadiu de viață parazită;

parazitism oportunist - o formă de relații ale parazitului cu gazde non-patogene sau slab patogene în situații obișnuite, dar care pot deveni patogene când rezistența gazdei scade;

hiperparazitism - este atunci când un parazit trăiește în dependență de un alt parazit; fenomenul este utilizat în combaterea biologică, distrugerea unor specii dăunătoare economiei umane prin folosirea paraziților lor naturali.

În funcție de localizare poate fi:

parazitism de suprafață, ectoparazitism - când paraziții se află la suprafața, pe învelișul cutanat, se dezvoltă pe tegumentul gazdei;

parazitism în organele interne, endoparazitism - se dezvoltă în țesuturi, în organele din corpul gazdei.

După durată, există:

parazitism temporar sau periodic repetat (intermitent) - reprezintă o relație parazit-gazdă de scurtă durată, contactul cu gazda, de regulă, fiind necesar pentru a se hrăni;

parazitism staționar - se manifestă când relația parazit-gazdă este de lungă durată sau pe toată viața.

După tipicitatea gazdei poate fi:

parazitism singular (monoxen) - are loc atunci când parazitul trăiește, se manifestă pe o singură gazdă;

parazitism variat (polixen) - paraziții sunt adaptați la mai multe gazde.

După ciclul biologic există:

parazitism cu ciclu direct (homoxen) - în asemenea cazuri paraziții au o singură gazdă, iar stadiile pre-parazitare se dezvoltă în mediul ambiant;

Parazitismul factic – fenomen de uzurpare a coeziunii sociale

---

parazitism cu ciclul indirect (heteroxen) - atunci când paraziții pot avea două, trei și mai multe gazde, de regulă o gazdă este definitivă, celelalte fiind intermediare, iar viața parazitului depinde și de mediul extern;

parazitism cu ciclul autoheteroxen - în acest caz gazda poate fi atât definitivă, cât și intermediară, iar parazitul evită mediul exterior.

Gazda este elementul de care depinde existența parazitului, asigurându-l cu hrană, formând mediul lui de viață și de reproducere. Tipizarea gazdelor este la fel de importantă ca și a parazitismului pentru a înțelege evoluția acestui fenomen și a stăpâni metode și tehnici de combatere. Există următoarele tipuri de gazde:

gazdă definitivă - adăpostește formele adulte ale paraziților;

gazdă intermediară - reprezintă specia în care este concepută specia parazită;

gazdă intercalară - este reprezentată de organisme ce pot interveni într-un ciclu de parazitism direct.

Parazitismul este un mod special de viață, care poate exista numai în urma adaptării parazitului la condițiile gazdei, altfel gazda l-ar nimici, ar elimina parazitul din circuitul ei energetic. Ca aceasta să nu se întâmple, paraziții dau dovadă de un mare și divers potențial de adaptare. Ei și-au dezvoltat mijloace de pătrundere, de migrare, de atașare la corpul gazdei fără ai trezi reacții adverse. Paraziții sunt foarte fecunzi și au un aparat reproductiv extrem de dezvoltat, sistemele lor nervos și circulator sunt simplificate, modul lor de hrănire este simplu. Adaptările la mediul vital al paraziților se produc în diferite stadii ale lor, atât în ciclul de adult, cât și în primele lor faze. Unii paraziți sunt protejați în ouă, astfel rezistă vreme îndelungată la condiții dure de mediu, alții se dezvoltă fiind protejați de gazde intermediare. Așa conservarea și perpetuarea speciei lor este bine asigurată. Toți paraziții care populează o gazdă, luați împreună, formează o parazitocenoză cu legile și dinamica ei de dezvoltare care se află sub influența gazdei, dar și a mediului ambiant al acesteia. În acest fel, biologia și parazitologia studiază: factorii ce influențează apariția și dezvoltarea paraziților pe corpul gazdei care țin fie de gazdă, fie de mediul extern; raportul parazit-gazdă; construcția și funcționarea biosistemului parazită; căile de invazie și de părăsire a gazdei; acțiunile paraziților asupra gazdei; reacțiile gazdei la acțiunea parazită; imunitatea antiparazită; mecanismele prin care paraziții evită reacțiile de apărare ale gazdei; mecanismele de protecție antiparazită folosite de organismul infestat; profilaxia antiparazită etc.

Parazitismul are ca suport două elemente de bază: asigurarea cu hrană din contul altuia și folosirea habitatului, a locului de trai și mediul ambiant al celui alt. De regulă, hrana este primordială și relațiile parazit-gazdă se formează în așa mod încât parazitul manifestă atenție față de gazdă în măsura în care gazda să-și mențină energia vitală de care depinde și viața parazitului. Ecologia socială a paraziților ne dovedește, că la unele specii prevalează habitatul. Acele specii practică o formă particulară de reproducere exprimată prin *parazitism la cuib sau nudicol*. Fenomenul e caracteristic pentru 80 de specii de cucii, 82 specii de găște, o specie de rațe, trei specii de văduvioare și reprezintă o strategie aparte de înmulțire, autoconservare și autoorganizare, ce constă în posibilitatea de a depune cât mai multe ouă, (speciile neparazite de cuc fac numai 2-7 ouă, iar cele parazite până la 20) [2, p. 532]. Ouăle sunt depuse într-o perioadă de două luni, la intervale mari de timp și au un colorit variabil la diferite femele, așa încât să fie asemănătoare cu ouăle speciilor-gazdă. Perioada de incubație a ouălor de cuc este de 11-12 zile, mai scurtă decât a gazdelor, ceea ce face ca puiul de cuc să iasă din ou și să prindă putere înaintea puilor gazdei. El e activ și solicită hrană multă, iar părinții manifestă grijă și dragoste, căutând din răspuțeri să-i potolească foamea, deși nu seamănă de loc cu puii lor proprii. În timp ce sunt preocupați de hrănirea progenerurii, puiul cucului aruncă din cuib ouăle sau puii gazdei, concurenții eventuali sau prezenți [4].

Există clase de animale care au un mod de viață social pronunțat. Albinele, furnicile, termitelile, anumite specii de viespi trăiesc în grupuri mari în care fiecare component al familiei cooperează în activitățile de colectare a hranei, de construire a habitatului familiei (a cuibului), de protecție (securitate) a familiei, de creștere a puietului. Aceste trăsături de viață sunt asigurate de un sistem dezvoltat de comunicare între indivizi, individ și grup.

Revista științifică *Nature Ecology and Evolution* a publicat un studiu efectuat în comun de profesorii a două universități germane: biologul evolutiv J. Korb de la Universitatea din Freiburg și bioinformaticianul E. Borberg-Bauer, biologul evolutiv M. Harrison, biologul evolutiv E. Jongepier de la Universitatea Westphalian Wilhelms din Munster. Cercetătorii au descoperit proteinele care joacă un rol-cheie în comunicarea chimică a termitelor, una dintre cele mai importante cauze implicate în evoluția comunicării în familiile insectelor sociale. S-a dovedit că, deși sunt situate aproape, termitelile și furnicile nu sunt strâns legate între ele. Termitelile au apărut dintr-un grup de gândaci acum 150 milioane de ani, iar albinele și furnicile cu 50 milioane de ani mai târziu, pe o ramură îndepărtată din arborele de familie a insectelor [5]. Sunt familii de

furnici care se manifestă ca drept cei mai iscusiți constructori de habitate din lumea animală. Aceste insecte ce nu depășesc câțiva zeci de milimetri în lungime pot ridica construcții de 7,5 m înălțime și de 12 m în diametru. Însă partea impozantă a edificiului se află sub pământ și poate atinge o adâncime de până la 70 m. Este o arhitectură de neimaginat cu săli sferice și galerii întortocheate la diferite nivele ce se întind pe distanțe de zeci de kilometri, înzestrate cu construcții inginerești, cu sisteme de ventilare, de canalizare realizate de meșteri-zidari care comunică prin hormoni „sociali”, fără a calcula și a aplica legile rezistenței materialelor, într-un mediu lipsit total de lumină [6].

În aceste furnicare, orașe-stat există o viață socială cu legi și structuri, cu diviziune a muncii, cu indivizi și grupe sociale, care de milioane de ani își exercită funcțiile: fie de simpli muncitori, fie de ostași de pază, de luptători, de cercetași, fie de ocrotitori și crescători de puiet. Centrul vital administrativ al unei colonii de furnici, ce poate atinge o populație de sute de milioane, iar adesea de miliarde de rezidenți, se află în camera regală, unde se adăpostește regina mamă, o furnică uriașă în comparație cu celelalte și chiar cu regele minuscul. Mărimea reginei e motivată de sarcina ce o poartă, ea depune zilnic câte 30 000 de ouă, care tot atunci sunt luate în fălci de lucrătoarele serviciului de reproducere și transportate în sala de incubație. Sistemul social în mușuroi este impecabil, el asigură existența unei mari metropole dens populate, cu indivizi de mici dimensiuni.

Furnicile au în familia lor un parazit care se manifestă prin ocuparea și folosirea habitatului întregii colonii. Este furnica din specia *Formica*, numită astfel căci produce acid formic, pe care îl folosește drept armă, dar se mai numește și furnica de lemn, căci se hrănește cu fibre lemnoase. Furnica *Formica* populează locuri diverse, fie în orașe și sate, fie în păduri și câmpii; se întâlnește în zonele temperate din Europa și America de Nord. Cuiburile furnicilor *Formica* se află sub pietre, în cioturi de copaci, în sol și au formă de crater mic cu o turelă deasupra, ori de mușuroaie mari. Specia *Formica* poate avea mai multe regine în aceeași colonie, sau mai multe cuiburi aparținând de aceeași colonie, iar reginele pot fi solitare, se pot înmulți prin împerechere și pot fi sau nu înrudite.

Furnicile *Formica* manifestă un comportament social parazitar în habitatul familiei lor. În unele grupuri, reginele vergine nu încep colonii pe cont propriu, ci invadează coloniile altor grupuri, unde își formează relații cu localnicii, apoi alungă regina-gazdă, îi ajută pe locuitori să-și crească puii, apoi naște puii ei și populează cu aceștia colonia. Există și grupuri *Formica* care, atunci când își

instalează regina în cuib străin, furnicile muncitoare atacă colonistele pentru a le determina să lucreze în folosul lor [7].

Homo sapiens, ca specie a regnului animal, a apărut pe lume cu mult mai târziu decât furnicile. Acestea la fel ca și albinele sunt mai în vârstă decât omul cu circa 150 milioane de ani. Însă omul, pe parcursul evoluției, s-a transformat din animal social al instinctelor naturale în ființă socială a spiritului și a rațiunii, păstrând codificată genetic o moștenire biologică bogată. Dorința de afirmare i-a înaripat dragostea și gândirea, iar uneltele și armele l-au ridicat în vârful piramidei trofice, i-au lărgit câmpul de comunicare. Omul a învățat să citească, să înțelege, să transmită codificat urmașilor săi informația văzută și nevăzută. Astfel, homo sapiens s-a îndepărtat mult de animale, dar nu s-a rupt din lumea lor, ci a rămas doar o parte componentă a naturii, a câmpului energiilor fizice, biologice, spirituale care îl înconjoară, îl ocrotesc, îl fac să fie Om. Organizarea socială a umanității conduce omul pe căi ce depășesc instinctele animalice, aceste căi au deschis orizonturile religiei, ale moralei, ale culturii și artei, ale justiției. Omul a devenit puternic, a obținut drepturi supreme, dar nu și supremație.

Când Omul s-a evidențiat în regnul său e greu de presupus; din ce material a fost primul lui instrument de lucru, era din piatră de silex sau din lemn, era cuțit, bolovan sau ciomag. Este însă indiscutabil, în mod paradoxal, strămoșul omului a făcut atunci primul pas spre cultură. „Din momentul în care se constituie, cultura formează un sistem generativ care menține și perpetuează în mod invariant complexitatea fenomenală a societății. Dar codul cultural, ca și codul genetic, ba chiar mai mult decât acesta, este supus unor modificări diversificatoare care își au originea în variațiile ecosistemice, în schimbările de „nișă”, în inovațiile morfologice apărute în sânul praxisului fenomenal” [8, p. 224]. Odată cu dezvoltarea culturii, omul a dezvoltat și a perfecționat și diviziunea muncii, fenomen care se întâlnește la toate speciile superioare, ierarhic subordonate din lumea animală. Urmărind evoluția societăților moderne, Emil Durkheim constată că diviziunea muncii determină formele de coeziune socială și evoluția lor de la solidaritate mecanică la solidaritatea organică. Oamenii sunt egoiști în sinele ființelor lor, căci ei sunt legați unii de alții în mod emoțional prin cultură. Relațiile dintre indivizii umani au temelii spirituale, formate de religie, de norme morale, legi juridice ce determină convingerile și valorile sociale, formează conștiința socială și asigură integritatea socială, solidaritatea rezidenților sociali. Conștiința socială este factorul determinant de consolidare și menținere a societății. Or, conștiința socială se formează în rezultatul relațiilor dintre indivizi, care fac ca omul să înțeleagă cine este celălalt. Acest proces de cunoaștere

a omului pe sine și importanța sa în raport cu ceilalți este foarte complicat și necesită calități deosebite, tocmai aceste calități despart pe om de lumea animală unde există un singur fel de solidaritate, cea mecanică. Solidaritatea mecanică este formată din indivizi care se aseamănă între ei, iar în cazul societății umane: gândesc la fel, se îmbracă la fel, se comportă și trăiesc în același mod; iar conștiința socială domină definitiv sau parțial conștiința individuală. Altfel spus, câmpul psihologic comun este dominant și nu lasă loc de manifestare câmpului psihologic individual. Perfecționând continuu instrumentele, tehnologiile de muncă, relațiile de producere, îmbunătățind legile de drept și normele de conduită, oamenii fac să se îndepărteze de solidaritatea mecanică și se apropie tot mai mult de solidaritatea organică. Aceasta este o formă de solidaritate asemănătoare cu unitatea funcțională a organelor corpului uman, unde de fiecare organ depinde activitatea creierului, iar de activitatea creierului depinde la rândul său și activitatea fiecărui organ [9]. Cultura face să se manifeste solidaritatea organică, să se transforme conștiința individuală prin noi valențe, ea conduce la dispariția uniformității și face să apară o diversitate bogată de forme în viața socială, de bunuri și relații între oameni. Lucrul la fel ca și personalitatea este o parte a societății. Astfel putem vorbi și de solidaritatea lucrurilor. Juriștii consideră că există două genuri de legi: ale lucrurilor și ale responsabilităților. Primul gen a dat naștere la dreptul de moștenire, dar nu stabilește și relațiile dintre persoana moștenitoare și restul societății. Dreptul asupra lucrurilor cuprinde dreptul asupra proprietății sub toate formele ei: intelectuală, materială, mobilă, imobiliară etc. Deoarece, numai prin intermediul relațiilor dintre oameni, lucrurile sunt incluse în circuitul social, atunci rezultatul acestor relații poate fi considerat solidaritate negativă. Ca urmare a acestei solidarități, voințele nu se mișcă spre scopuri determinate, ci numai lucrurile, rânduite după anumite criterii, se mișcă în jurul voințelor [9, p. 114]. Spre deosebire de solidaritatea mecanică sau solidaritatea organică, care sunt forme de coeziune umană rezultate în urma diviziunii muncii, solidaritatea negativă rezultă în urma rapoartelor juridice de obținere și folosire a unor lucruri, a unor proprietăți de către persoane beneficiare, fără ca acestea să fi investit vreun fel de energie, un efort cât de mic în acele lucruri, care au aparținut altor oameni adesea necunoscuți noilor beneficiari. Aici intervine caritatea care trebuie delimitată de dreptate, căci dreptatea este necesară pentru buna funcționare a vieții sociale, iar dăruirea este doar o parte a facerii de bine. În timpurile îndepărtate ale antichității eline, facerea de bine era marcată de statutul social al individului uman, cel „de lângă masă” - „parasitos” nu avea același drept la

hrana de pe masă ca și acel ce se afla la masă, doar atât. În rest, dreptul de a sta la masă era asigurat de invitația celui care avea acest drept, el putea să ofere bucatele de pe masă conform dorinței lui.

Grecia antică reprezenta un conglomerat de orașe-state între care cele mai impunătoare erau Atena și Sparta cu formele lor de organizare socială, de guvernare și manifestare a culturii. Antichitatea elină a creat condiții favorabile pentru afirmarea demosului, pentru organizarea politică a cetățenilor, a elaborat reguli de drept care explicau și ocroteau proprietatea privată, conducerea reprezentativă, libertatea juridică și fizică. Toate acestea luate împreună au făcut să prospere educația, arta, cultura și știința. Deși acele timpuri n-au fost deloc ușoare, ba dimpotrivă, au născut războaie și conflicte atât între eleni, cât și cu invadatorii atrași de bogățiile Eladei. Însă statele-cetăți au născut dreptul civil, ele au format un nou tip de om, cetățeanul; prin modul lor de dezvoltare socială acestea ofereau un teren fertil de observare, de analiză și sinteză pentru filosofie, considerată drept știință a științelor. Școala de la Atena condusă de Socrate a format mari gânditori, între care Platon și Aristotel și care au lăsat pagini de referință în evoluția civilizației universale. În lucrarea sa „Republica” Platon descrie izvorul ideal al bunăstării statului-cetate. Filosoful prezintă și analizează patru forme de guvernare a unui stat:

Timocrația: o societate condusă de oameni care iubesc onoarea. Această formă de guvernare rezultă din urmașii părinților care au alte mentalități caracteristice. Onoarea, baza acestei forme de guvernare duce la dorințe de posesiuni și bunăstare.

Oligarhia: formă de guvernare ce creează o confuzie între statutul economic și onoare, proces care este responsabil pentru căderea în oligarhie. Această injustiție împarte lumea în săraci și bogați, creând oportunități pentru infractori. Cei bogați complotază împotriva celor săraci și viceversa.

Democrația: odată ce împărțirea socioeconomică crește, cresc și tensiunile dintre clasele sociale. În urma conflictelor care izvorăsc din asemenea tensiuni, democrația înlocuiește oligarhia. Săracii înving oligarhii, ca rezultat democrația acordă libertăți cetățenilor.

Tirania: libertățile excesive acordate cetățenilor de către democrație duc la tiranie, cea mai violentă formă de guvernare. Aceste libertăți împart oamenii în clase socioeconomice: dominantă, capitalistă și muncitorească. Tensiunile dintre clasa dominantă și capitalistă, impun clasa muncitorească să caute protecție în libertățile democratice. Muncitorimea investește toată puterea ei în demagogul ales democratic, care este corupt de puterea obținută și devine tiran. El își formează un anturaj mic de susținători ce îi asigură protecție [10].

Noțiunea de parazit apare în Grecia avangardistă din antichitate în vremurile când filosofii căutau soluția miraculoasă a bunăstării – o formă de guvernare ideală ca să asigure tuturor cetățenilor un loc echitabil la masa cu bucate. Statul bunăstării descris de Platon este o lucrare educativă politologică, care trezește discuții și ne îndeamnă să gândim cum poate fi făurită bunăstarea fiecăruia și a celor de alături. Un fel de exercițiu care ne angajează la fel de captivant ca și cel de construire a unui perpetuum mobile, motorul ce funcționează fără surse de energie. Natura în veșnica ei mișcare și schimb de energie: de la căldură la frig și viceversa mai puțin, de la frig la cald, a lăsat un loc, alături de hrană și pentru cei ce nu pot imediat ajunge la ea.

Termenul de „parazit” reprezintă portretul unor grupuri de oameni în timpul lor istoric. Fiind utilizat mai întâi în limbaj politic și juridic, de unde, preluat de scriitori și jurnaliști, obține rezonanță socială. În diferite perioade de dezvoltare a culturii și civilizației, oamenii exploatează și pun sens în conținutul perceput imaginar al noțiunii de parazit, în funcție de necesități și interese, de sistemul de valori acceptat de ei.

În 1925, prozatorul rus Mihail Bulgakov scrie nuvela fantastică „Inimă de câine”, o satiră la adresa regimului comunist și a dictaturii proletarietului ce se instaura în Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (URSS). Autorul, cu mijloace literare, prezintă rezultatul unei experiențe medicale. Profesorului Preobrajenski i s-a făcut milă de un patruped vagabond, ce îngheța în stradă, Șaric, l-a luat la el acasă, i-a oferit hrană aleasă și loc de trai – un apartament luxos. Într-o zi profesorul a hotărât să întinerească organismul câinelui, folosind metoda de revigorare sexuală, descoperită și practică de el asupra organismului uman, i-a transferat câinelui hormoni extrași de la un individ recidivist penal, alcoolizat, care și-a pierdut viața în urma unui conflict de stradă. Ca prin minune, câinele s-a transformat în om. Făptura nou-creată s-a împrietenit cu activiștii bolșevici și cu președintele comitetului locativ Șmondel, care, într-o zi, au intrat în casa profesorului în scopul exproprierii unei părți din spațiul său locativ pentru a fi oferită, chipurile, oamenilor nevoiași. Șmondel i-a dat prietenului său anonim mai întâi un nume și acte în regulă: Poligraf Poligrafovici Șaricov și titlul legal de nou locatar în casa profesorului, ajutându-l să se angajeze și la un post de muncă, de nimicire a pisicilor ce populau subsolurile fără control. Poligraf Poligrafovici, câinele adăpostit, hrănit și transformat în om de profesorul Preobrajenski a devenit un element component al regimului. Prin comportamentul său cultivat de Șmondel, Șaricov făcea insuportabilă viața profesorului care de fapt l-a creat în mod experimental și l-a adus printre

oameni. Ajuns la culmea umilinței, profesorul a repetat în sens invers experiența și Poligraf Poligrafovici Șaricov a devenit din nou Șaric.

În anii douăzeci, după lovitura de stat din octombrie/noiembrie 1917, bolșevicii au instaurat dictatura proletariatului, au declarat război fără compromis elementelor burgheze, moșierilor, chiaburilor, intelectualilor nedeterminați, ofițerilor armatei țariste, adepți ai vechiului regim – tuturor acestor categorii sociale considerate de noua putere ca elemente parazitare care au supt sângele proletariatului, muncitorilor și țăranilor săraci. În mai 1926, în urma unei percheziții efectuate la domiciliul lui Bulgakov de către Direcția de Stat Politică Unită - OGPU, poliția politică secretă, manuscrisul nuvelei a fost confiscat. Abia în 1968, „Inimă de câine” a fost publicată în revista „Грани” (Fațete), editată de emigranții ruși în Frankfurt pe Main, Germania Federală. Două decenii mai târziu, în timpul restructurării proclamate de M. Gorbaciov povestea lui Bulgakov a fost tipărită în URSS de revista „Znamia” (Drapelul).

Nuvela „Inimă de câine” a fost ecranizată în 1976 de Alberto Lattuada, (Italia) [11] și de Vladimir Bortko (URSS), în 1988 [12]. Doi regizori, reprezentanți ai două curente aparte în cinematografie: A. Lattuada, adept al neorealismului italian și V. Bortko, discipol al școlii sovietice de film al realismului socialist – fiecare educat într-un mediu social diferit de celălalt, ba chiar diametral opus – în ambele versiuni, prezintă raportul dintre facerea de bine și elementul parazitărilor în societatea sovietică, într-un discurs cinematografic aproape identic, deși realizat în perioade de timp diferit. Filmele redau imagini și personaje vii ale societății bolșevice, descrise de M. Bulgakov. Regizorii au văzut cu ochii minții lor acea atmosferă umană, au pătruns pe tărâmul politicului ce influența acțiunile oamenilor, au înțeles caracterele personajelor și relațiile dintre ele. Demonstrând situația indivizilor în societatea dictaturii celor asupriți, au redat, prin limbaj cinematografic, idealuri și energii declanșate de lupta pentru egalitate, echitate socială; împotriva paraziților.

Parazitism social: concepte, controversate, confluente

Cuvântul „parazit” în sens social și politic se răspândește masiv în Rusia Sovietică începând cu anul 1917, când poetul Arcadie Koț a tradus din franceză în rusă „Internaționala”, imnul Comunei din Paris, scris de Eugene Pottier și declarat de către bolșevici, după revoluția din octombrie, drept imn al statului și al partidului comunist. Koț a efectuat o tălmăcire liberă a textului. Originalul francez: „La terre n'appartient qu'aux hommes,/ L'oisif ira loger ailleurs.” în rusă a fost interpretat astfel: „Владеть землей имеем право,/ Но паразиты – никогда.”

(„Avem dreptul la pământ,/dar paraziții niciodată” (*tr.d.*)) Mot-a-mot fraza lui Pottier înseamnă: „Pământul nu aparține, decât oamenilor, / Leneșul va pleca în altă parte.” Koț, în mod conștient a substituit cuvântul „leneș” prin cuvântul „paraziți”, care, de fapt, nu este sinonim cu leneș, astfel a aprofundat sensul mesajului și i-a dat textului un caracter revoluționar larg, politic, de luptă de clasă, căci termenul „paraziți” nu include numai leneși, trântori, ci și alte categorii sociale.

Koț a tradus „Internaționala” în același timp când V. Lenin, conducătorul bolșevicilor, elabora documentul ce a stat la baza constituțiilor Rusiei Sovietice: „Declarația drepturilor muncitorilor și a popoarelor exploatare”. În articolul patru declarația prevede următoarele: „În scopul nimicirii straturilor parazitare și a organizării economiei se introduce pentru toți contribuția prin muncă” [13]. În decembrie 1917, Lenin scrie articolul „Cum să organizăm întrecerea”, în care expune metodele de luptă cu dușmanii de clasă ai proletariatului, forme de reeducare, procedee de contabilizare și control asupra bogaților, escrocilor și paraziților, „de curățire a pământului rusc de toate insectele dăunătoare, de purici, escroci, de ploșnițe, de bogați, de alții și de alții”. Lenin afirmă că pot exista mii de metode de nimicire, de reeducare a paraziților sociali, depinde de măiestria executorilor.

Într-un loc, câteva zeci de oameni bogați, o duzină de escroci, o jumătate de duzină de muncitori care se sustrag de la muncă vor fi întemnițați.

În alt loc, vor fi puși să curețe closetele.

În al treilea, după ce vor fi scoși din carceră, li se vor da bilete galbene, pentru ca poporul trudit să poată urmări comportamentul lor, considerându-i drept persoane dăunătoare.

În al patrulea, vor fi împușcați pe loc, unul din zece, învinuiți de trândăvie.

În al cincilea, vor fi aplicate diverse combinații de mijloace și căi (de exemplu, prin eliberare condiționată), pentru a obține o corecție rapidă a elementelor reformabile dintre cei bogați, burghezi intelectuali, escroci și huligani.

Cu cât mai mare este diversitatea, cu atât este mai bine, căci experiența generală devine mai bogată și succesul socialismului va fi mai sigur și mai rapid, cu atât mai ușor va fi pentru practică, căci numai practica poate elabora cele mai bune metode și mijloace de luptă [14].

Conform ideilor leniniste, în URSS, munca devine metoda prioritară de educare și reeducare. Dreptul la muncă este considerat ca primordial și consfințit prin constituție, iar munca fizică a muncitorilor devine cea mai valoroasă. În 1918, V. Lenin elaborează mecanismele de reeducare prin muncă în primul lagăr de concentrare - model de la Mănăstirea Soloveț, situată în Arhipelagul

Solovki din Marea Albă. Una dintre cele mai impunătoare mănăstiri ale Rusiei Imperiale devine alma mater a GULAG-ului: Direcția Principală a Lagărelor și Locurilor de Detenție [15]. După moartea lui Lenin, metodele leniniste de luptă cu paraziții sociali, de reeducare prin muncă în lagăre de concentrare au fost „perfecționate” de Iosif Stalin și acoliții lui. Sistemul GULAG-ului a crescut până la treizeci de mii de locuri de detenție, situate pe teritoriul URSS, de la Cercul Polar și până în Kazahstan, din Belarus și până în Kamceatka, un stat în stat, o putere măreață bazată pe închisori, unde milioane de oameni construiau orașe, căi ferate, canale de navigație, fabrici și uzine, dobândeau cărbune, fier, aur și uraniu. Paraziții sociali munceau pentru o hrană mizeră în condiții insuportabile, condamnați la ani mulți de trudă, de explorare a unor pământuri noi, nepopulate. Cele mai mari lagăre de reeducare prin muncă, în timpurile de maximă intensificare a luptei cu „dușmanii poporului”, numărau între 60 și 200 de mii de condamnați. Conform documentelor de care dispune Muzeul Istoriei GULAG-ului, circa 20 milioane de oameni au trecut prin purgatoriul acestui sistem sovietic, din care 1,7 milioane au pierit de foame, de boli, istoviți în urma muncii ori executați prin împușcare. Între ei au fost și criminali, dar și mulți au fost condamnați, numai pentru faptul, că au dat de bănuț de a fi gândit altfel, că se deosebeau de ceilalți prin cultura comportamentului, prin felul de a se îmbrăca, de a-și ține gospodăria, de a lua atitudine în soluționarea unor probleme economice sau sociale – prin tot ceea ce putea trezi suspiciuni politice, de nesupunere autorităților și regimului [16]. Stalin justifica în mod teoretic și ideologic politica de represiune prin doctrina elaborată de el, conform căreia, intensificarea luptei de clasă crește pe măsura dezvoltării socialismului. Urmașul lui Stalin în fruntea Comitetului Central al Partidului comunist al Uniunii Sovietice (CC al PCUS), Nichita Hrușciiov, la congresul al XX al PCUS, a condamnat politic teroarea represivă, instaurată de regimul stalinist. El a abolit tribunalele speciale numite *troica*, a reformat sistemul de justiție, așa încât nimeni nu putea fi acuzat de infracțiuni politice fără aprobarea comitetului local de partid, producând astfel „un dezgheț” în viața politică. Hrușciiov a redus la maxim dimensiunile GULAG-ului. Dar lupta cu parazitismul social n-a încetat, ci a trecut într-o altă fază. Congresul al XXII al PCUS a aprobat noul program al PCUS, prezentat de Hrușciiov, care prevedea construirea bazei tehnice și materiale a comunismului în timp de două decenii. Generația sovietică, născută după al II-lea Război Mondial, urma să trăiască în comunism. Hrușciiov a declanșat o reformă fără precedent în agricultură, scopul ei fiind asigurarea îmbelșugată a constructorilor comunismului cu produse alimentare. Astfel a fost elaborat un

plan de depășire a Statelor Unite ale Americii (SUA) la producția de lapte, carne și unt. Autoritățile locale și-au asumat planuri mari de producție; dar planurile lor rămâneau doar pe hârtie. La 4 mai 1961, Prezidiul Sovietului Suprem al Federației Ruse emite decretul „Cu privire la intensificarea luptei împotriva persoanelor „fără ocupație, a trântorilor, paraziților...”, care se sustrag de la munca social utilă și duc un mod de viață antisocial, parazitar”. Legea respectivă prevedea ca cetățenii care au atins majoratul și sunt apți de muncă, dar nu doresc să îndeplinească cea mai importantă obligație constituțională: să muncească cinstit, în funcție de abilitățile lor, ci se sustrag de la munca social-utilă și caută să obțină venituri câștigate în afara câmpului muncii din exploatarea terenului, a mașinilor, a spațiului de locuit, sau comit alte infracțiuni antisociale, care le permit să ducă un mod parazitar de viață, sunt condamnați de judecățile raionale/orășenești și expulzați în zone special amenajate, pe o perioadă de la doi până la cinci ani, cu confiscarea bunurilor dobândite în afara câmpului muncii și implicarea obligatorie în muncă la locul deportării. Aceleași măsuri preventive pot fi pronunțate atât de judecătoriile raionale/orășenești, cât și de colectivele de lucrători din întreprinderi, ateliere, instituții, organizații, kolhozuri și brigăzi de kolhoz, persoanelor care au un loc de muncă la întreprinderi, instituții de stat și publice, sau care sunt membri ai kolhozurilor doar în aparență, și, care, folosind beneficiile și avantajele muncitorilor, kolhoznicilor și angajaților, efectiv subminează disciplina muncii, se angajează în activități antreprenoriale private, trăiesc din mijloace necâștigate în câmpul muncii sau comit alte acte antisociale care le permit să ducă o viață parazitară. Organele executive, străjerii ordinii și apărătorii disciplinei au dat dovadă de vigilență și promptitudine. La 1 august 1961, în Federația Rusă au fost identificați 130 mii de oameni care duceau un mod parazitar de viață. Iată două exemple elocvente. Inginerul Vasilenco a încetat să lucreze din 1947, când și-a făcut o fermă de iepuri și a început să trăiască din veniturile pe care le obținea: sute de piei de iepuri le preda la stat, iar carnea o vindea la piață. După ce a fost avertizat ca să meargă la muncă, el s-a angajat paznic la o fermă de cai, dar a continuat să crească iepuri. În rezultat a fost condamnat la 5 ani de privațiune de libertate pentru infracțiune de parazitism, cu confiscarea proprietății: o casă de locuit, o vacă, un taur, 340 iepuri. Un alt caz din regiunea Moscova. Cetățeanul Ignatov lucra pompier, cu un salariu lunar de 31 ruble, totodată cultiva legume pe terenul de lângă casă, pe care le vindea la piață. Din veniturile obținute a construit două case: pentru el și pentru fecior, și-a cumpărat două mașini. Prin hotărârea judecății, Ignatov a fost deportat pe 5 ani cu confiscarea averii [17].

Lupta cu persoanele ce se sustrag de la munca social utilă: indivizi fără ocupație, trântori, paraziți; și duc un mod de viață antisocial, parazită, declanșată de PCUS sub conducerea lui N. Hrușciiov, s-a extins și a ajuns și în localitățile Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (RSSM). Conform deciziilor luate de organele de partid și de stat, loturile de pe lângă gospodăriile private au fost reduse până la 5-12 ari. Au fost impuse populației impozite pentru pomii fructiferi, pentru „șeptel”: oi, capre, vite, păsări etc.

Parazitismul social stalinist renăștea pe timpul lui Hrușciiov, fiind considerat un demon al tuturor relelor, obstacol în calea ce ducea lumea spre comunism și devenea obiect de noi discuții și abordări juridice. De fapt de fiecare dată când în URSS se schimba conducerea de vârf și în fruntea partidului venea un nou secretar general al CC al PCUS parazitismul social revenea în vizorul politic. Ultima oară, a declanșat o luptă acerbă împotriva parazitismului social lurii Andropov, secretar general al CC al PCUS (1982-1984), fost președinte al Comitetului de Stat pentru Securitate - KGB din URSS (1967-1982). Putem conchide că sintagma „parazitism social” utilizată frecvent de propaganda oficială din URSS ca instrument al luptei de clasă are conotație politică. În mod ambiguu, această sintagmă a pătruns în sistemul de drept sovietic, unde a fost interpretată în funcție de viziuni ideologice și directive de partid. Astfel, individul condamnat pentru infracțiuni cuprinse de sensul noțiunii de „parazitism social”, așa cum îl tratau politicienii bolșevici, după ce își isprăvea pedeapsa și revenea în societatea civilă, purta un stigmat în actele de identitate, care îl marca pentru tot restul vieții, iar uneori nu numai pe el, ci și pe urmașii lui, situându-i, deopotrivă, în categorii sociale defavorizate, îngrădindu-le accesul la un loc de muncă prestigios, bine plătit, la condiții mai bune de trai, la studii superioare etc.

Acuzații de parazitism erau aplicate în mod deosebit intelectualilor etichetați ca disidenți politici, unor scriitori, actori, ingineri. Prezentăm câteva nume sonore: Iosif Begun, activist pentru drepturile omului, poet-traducător, Vladimir Voinovici, scriitor, Andrei Amalrik, jurnalist și dramaturg, Elena Bonner, soția academicianului Saharov, activistă pentru drepturile omului, Igor Șafarevici, matematician, Roi Medvedev, pedagog și publicist, Alexandr Galici, bard și scriitor, Natan Șaranski, inginer-mecanic, activist pentru drepturile omului etc. Pentru a evita un proces de judecată, mulți dintre ei, de exemplu poetul Joseph Brodsky, au acceptat să muncească la locuri prost plătite, dar care solicitau mult timp: măturători de stradă, fochiști la cazanele de cartier; iar alții (cazul lui Vladimir Bucovski, scriitor și publicist) au fost supuși psihiatriei punitive.

Parazitismul factic – fenomen de uzurpare a coeziunii sociale

---

Parazitismul social ridicat la scara de fenomen, folosit în scopuri ideologice și invocat ca justificare a acțiunilor politice de represiune a cetățenilor incomozi, opozanți, ieșiți din tiparele puterii, a fost utilizat pe larg de propaganda autoritară; dar nefiind, totuși ceva ieșit din comun, caracteristic numai regimului bolșevic, comunist. Acest fenomen s-a manifestat și în Germania hitleristă începând cu anul 1937, unde se numea asocialitate sau indiferență socială. Asociale erau considerate persoanele care nu erau în stare sau nu doreau să se includă în viața socială, pe care naziștii le mai numeau „elemente străine societății”. Acestea reprezentau: oameni fără cămin, cerșetori, etnici evrei, țigani, trândavii, alcoolicii, retardații mintal și bolnavii psihici, pacifiștii, homosexualii, lesbienele, prostituatele, proxeneții. Joseph Goebbels, Ministrul Propagandei Publice a regimului nazist, considera că asocialii trebuie nimiciți prin muncă [18]. Spre deosebire de Germania hitleristă, unde asocialitatea, ca noțiune socială, a fost exploatată până în 1945, când s-a prăbușit regimul nazist, în URSS, parazitismul social a devenit un stereotip înrădăcinat în mentalitatea populației, care divizează societatea conform atitudinii și aprecierii oamenilor față de muncă. Munca forțată în sistemul GULAG-lui a făcut să apară o formă de rezistență față de condițiile inumane și de lipsă a drepturilor elementare ale omului, care a luat denumirea „hoți în lege” sau „hoții legali”. Hoția în lege a devenit un fenomen unic în lume, care a apărut în URSS și este caracteristic sistemului de reeducare prin muncă în închisorile sovietice.

Hoția în lege – imunitate socială sau rezistență politică

Hoția a existat de când lumea, ba mai mult: hoții, ajunși la pârnaie aveau parte de un fel de empatie din partea unor oameni. În folclorul popoarelor se întâlnesc cântece, balade, legende unde infractorii, hoții, condamnații sunt văzuți ca luptători împotriva inegalităților sociale, asupririi și nedreptăților, fiind prezentați în culorile unui romantism tragic, adesea eroc. În Rusia, din cele mai vechi timpuri, creația populară a temnițelor era renumită, iar hoții activau spontan, în mod separat sau în grupe haotice. GULAG-ul a născut legea care a sistematizat hoția, a organizat-o, a prefăcut-o din instrument în mecanism, din grup în instituție cu structuri, subordine și disciplină, avansare ierarhică și pedepse tari, ridicând hoția la nivel de stat în stat, cu economia ei specifică, aparte, tenebră, capabilă să submineze din umbră, din ilegalitate, activitatea economică și socială a statului bolșevic. Această lege conține doar 6 postulate de bază, din care rezultă prevederile obligatorii pentru membrii comunității, „oamenilor cu dreptate”:

1. Respectarea și susținerea „ideii de hoție”.
2. Sinceritatea unuia față de celălalt.
3. Implicarea de oameni noi în mediul comunității hoțeste, de preferat, tineri.
4. Inadmisibilitatea de a fi funcționari ai organelor de drept și ai serviciilor speciale.
5. Interzicerea angajării în activități politice.
6. Stabilirea puterii hoților în lege în lagărele de detenție, în instituții penitenciare și de arest preventiv.

Drept urmare a acestor postulate de bază rezultau legi și acțiuni suplimentare – „înțeleșuri”:

1. A refuza de a fi la cheremul oricărei structuri de putere.
2. A nu depune niciodată mărturie.
3. A nu pleda niciodată vinovat.
4. A „ține” ordinea „în zonă”, a soluționa conflictele, a preveni intrigile și certurile, înjunghierile.
5. A aranja aprovizionarea în izolatorul de pedeapsă, carceră și în celulele cu regim sever de detenție.
6. A întregi bunurile hoției, adică, a tributului încasat de la condamnați, prizonieri și alte persoane.
7. A onora părinții, în special, mama.
8. A insufla tinerilor „normele adevărate” de viață, a explica care sunt „înțeleșurile adevărate”.
9. A nu avea înregistrare la locul de trai niciodată.
10. A fi corect între hoți la jocul de cărți.
11. A nu se răzbuna pe furiș.
12. A nu fura de la ai săi, a nu fi „șobolan” între bărbați.
13. A nu silui femeile. [19]

Autorul codului de conduită a hoților în lege rămâne anonim. Există mai multe versiuni referitor la apariția și dezvoltarea hoției în lege. Citind cu luare aminte postulatele și „înțeleșurile” codului, constatăm că avem de a face cu un cod de onoare a hoților și nu cu un cod moral, indicat pentru ca să fie impus. Astfel codul hoților în lege devenea mod de viață acceptat de la sine de indivizii ce nu recunoșteau normele impuse și căutau mijloace și căi de a rezista, de supraviețuire, de adaptare la noile condiții și de uzurpare totodată a puterii. Aceste raționamente ne fac să susținem viziunea publicistului și istoricului

criminalității ruse A. Sidorov, care consideră că autorul codului provine din ofițerimea imperială rusă, un vizionar ce a elaborat codul axându-se în viitor pe conceptul organizațiilor conspirative. El a depășit cu mult prin gândire magistrală pe hoții de elită ce elaborau planuri de jaf și știau cum să le pună în acțiune, dar care în situații impuse de politic acționau fără sistem. „Paternitatea legii de hoți aparține unei persoane foarte educate și foarte disciplinate, care provenea dintre foștii ofițeri albi condamnați la reeducare, căci urau puterea sovietică” [20]. În anul 1924, la Mănăstira Soloveț a fost adus pe etape din Odesa, Naftalii Frenkel. Acesta, prin firea sa, reprezenta aventurierul tipic și revoluționarul asumat, escrocul și hoțul. Înainte de Marele Război Mondial, Frenkel a lucrat ca șef de șantier în Nicolaev, într-o companie ruso-germană, apoi a învățat meseria de constructor la un colegiu din Germania. Revenit de la studii, părăsește domeniul construcțiilor și face comerț cu lemn, iar în anii războiului trece la comerțul cu arme, care îi aduce mari averi. În 1918, se întâlnește și are relații apropiate cu Mișca Iaponicic, legendarul bandit din Odesa, iar când acesta a format regimentul Lenin în Armata a treia Ucraineană, Frenkel se înrolează ca voluntar și participă la câteva lupte. După război, revine în Odesa și organizează o companie maritimă sub umbrela căreia dezvoltă afaceri de contrabandă, de producere clandestină și vânzare a hainelor de brand de peste hotare. În același timp, Frenkel colabora în taină cu Direcția Unită a Politicii de Stat - OGPU, organul special al securității, condus de temutul Feliks Dzierzynski. La indicația lui Dzierzynski, în 1923, activitatea lui Frenkel este supusă controlului, care descoperă o delapidare de 8 000 de dolari din bugetul OGPU. În 1924, Frenkel a fost condamnat la moarte, însă pedeapsa i-a fost înlocuită cu 10 ani de muncă corecțională în Lagărul de Concentrare cu Destinație Specială Soloveț (LCDSS). Am prezentat momentele esențiale din biografia lui Naftalii Frenkel, pentru că acest personaj a contribuit indirect la apariția codului hoților în lege. Când Frenkel a ajuns la locul de detenție, LCDSS număra 5800 de deținuți: hoți recidiviști înrâiți, tâlhari de buzunare și jefuitori de case, intelectuali umaniști și ingineri, diplomați, artiști și ofițeri albgardiști. Condițiile de trai erau infernale, în lagăr băntuia tifosul și zilnic mureau zeci și sute de oameni. Frenkel s-a oferit să schimbe situația. El i-a propus direcției colaborare și s-a angajat ca timp de o zi să construiască o baie pentru deținuți, dacă i se va da sub conducere o grupă de marinari. Șefii au fost de acord, iar Frenkel și-a îndeplinit promisiunea. În felul acesta, el și-a câștigat o situație care i-a permis să obțină un loc prielnic pentru a se manifesta și a se afirma. Treptat, el organizează

acea forță de muncă uriașă, fabuloasă și practic lipsită de preț din GULAG. În scurt timp, condamnatul Frenkel ajunge șef al secției generale de producere și exploatare. El aplică invenția sa – metoda hranei diferențiate. Tainul standard este înlocuit prin hrana diferențiată, repartizată în funcție de cantitatea, complexitatea și calitatea lucrului efectuat. Astfel, el a făcut să sporească repede productivitatea muncii. Totodată creștea și numărul deținuților, în trei ani de la venirea lui Frenkel în LCDSS, numărul acestora a crescut de patru ori, ajungând la 21 900. Pentru merite deosebite și purtare exemplară, în 1927, Frenkel este eliberat, dar continuă să activeze în LCDSS pentru binele patriei. Într-o scrisoare adresată lui Stalin în 1929, el expune detaliat metoda sa de reeducare prin creșterea productivității muncii în GULAG, după care este invitat la o discuție personală cu tov. Stalin, în care a fost convingător, susținând cu argumente, că GULAG-ul trebuie și poate deveni un suport temeinic al construirii comunismului, fapt pentru care a fost avansat în grad, decorat de mai multe ori, iar experiența sa a fost promovată permanent în sistemul de lagăre de concentrare și închisori din URSS. Or, experiența lui Frenkel avea drept suport umilința, discreditarea umană, munca istovitoare pentru un tain mizerabil, ce expunea organismul distrofiei, bolilor și apropia moartea prematură și, până la urmă, se încadra în reeducarea prin muncă. O atare experiență nu putea să nu trezească reacția elitelor din lagărele de detenții și din închisori, a hoților, a ofițerilor, intelectuali și combatanți, a oamenilor vizionari. Codul de onoare al ofițerilor a servit drept punct de pornire pentru codul hoților în lege, care s-a răspândit în sistemul GULAG odată cu măsurile de reeducare prin creștere a productivității muncii elaborate de N. Frenkel, devenind instrument de protest politic și de supraviețuire prin o rezistență organizată. Acesta a declanșat o luptă interminabilă pentru idealurile celor două tabere, asemănătoare prin metodele lor teroriste, parazitare, în ultimă instanță și de dobândire a bunurilor: una, bolșevică, aflată la putere și alta, a hoților în lege, situați în opoziție. Postulatul Nr.1 al codului: Respectarea și susținerea „ideii de hoție” proclama hoția veșnică, traiul din furtul averii dobândite prin muncă onestă de alții, adică un trai doar parțial parazitărilor, căci dobândirea unor bunuri prin furt solicita un anumit efort intelectual și fizic, care uneori putea eșua și costa chiar viața. Iar articolul Nr.1, expus în „Înțeleșuri”: „A refuza de a fi la cheremul oricărei structuri de putere” prevedea, în primul rând, sustragerea de la munca impusă de sistemul GULAG, zădărnicierea planurilor de făurire comunistă pe stomacul gol, ceea ce însemna presiuni severe, carceră, prelungirea termenului de detenție și chiar pedeap-

sa cu moartea. GULAG-ul era un sistem criminal și dur, acolo unde selecția indivizilor într-un mediu social extrem mutila destine, caractere și vieți omenești și se manifesta mai dur decât în lumea animală din pădurea siberiană. Mulți hoți în lege și-au aflat sfârșitul în GULAG, dar nu toți, unii au rezistat și, căliți, au revenit la libertate, unde au continuat cu un nou avânt cauza hoției în lege, respectând cu strictețe codul lor de „onestitate” hoțescă și ritualurile hoției în lege, formate și perfecționate în condiții de detenție. Între acestea: procedurile de încoronare a autorității hoțesti; de formare și gestionare a casei comune, fondul de bunuri al societății hoților în lege (obșciacul); de recrutare a noilor membri din rândul celor tineri; de ajutor social familiilor nevoiașe și a unor membri ai comunității hoțesti, unde domină o disciplină dură, fără echivocuri, societate formată de indivizi cu statut diferit în aspect profesional, ocupațional, dar și ierarhic social. Elementul de bază al societății hoților în lege este „obșciacul”- fondul financiar, administrat de autoritatea hoților în lege. Responsabili de formarea casei financiare sunt, în parte, toți membrii comunității hoților, iar tributul este adunat de „polojeneț”- „situatul”, persoană numită de hoțul în lege ca să activeze din partea sa, și de „smotriașcii”- hoț în lege cu autoritate de supraveghetor și conciliator al conflictelor între hoți. Fondul financiar se acumulează din contribuțiile infractorilor profesioniști, din racket (adesea sub pretext de protecție), remunerări pentru ajutorul acordat la soluționarea litigiilor între întreprinzători etc. Este folosit în cele mai diverse scopuri pentru menținerea comunității de hoți în lege: dezvoltarea de activități economice (întreprinderi de producere, de transport, șantiere de construcții, cafenele, restaurante etc.); sponsorizarea acțiunilor sociale în sprijinul comunității hoților în lege; organizarea unor manifestări culturale; mituirea organelor de justiție, de luare a deciziilor politice și executive ș.a. Hoția în lege s-a perfecționat, adaptându-se mult mai ușor decât instituțiile statului la noile transformări economice și sociale, declanșate de restructurarea proclamată de Mihail Gorbaciov la sfârșitul anilor '80 ai secolului XX și a luat noi forme în CSI în urma colaborării cu structurile de forță, de securitate, trecute în rezervă dar și cu oamenii politici, adesea formând structuri oligarhice comune. Deci, în epoca post-sovietică de liberalism economic, nu mai putem trata terminologia și criteriile de apreciere, de clasificare a parazitismului în mediul social după modelele utilizate de bolșevici și descendenții lor în epoca construirii socialismului dezvoltat.

„Parazitismul social” – subterfugiu lingvistic sau mijloc propagandistic de coeziune socială

În mediul social-uman parazitismul se manifestă sub alte forme decât în mediul natural, deși, până la urmă, un individ caută să trăiască, iar uneori să supraviețuiască pe seama altuia sau a unui grup, ori un grup, pe seama întregii societăți, așa-numitul parazitism social poate fi asemănat cu cel din lumea animală doar prin instinctul existențial. Mediul social uman este artificial și nu poate fi perceput în afara mediului natural. Fizicul și biologicul i-au determinat apariția, însă dezvoltarea de mai departe a mediului social-uman se datorează culturii, științei și tehnologiilor, învățământului și educației, adică a tot ceea ce se numește creație umană.

Parazitul, adică „cel de alături de masă” putea să contribuie la producerea hranei, însă nu avea acces la hrană de rând cu toți mesenii, cu toate acestea putea să se folosească de hrană pe furiș, înainte sau după ce mesenii se săturau. Parazitul reprezenta o parte a unui întreg social, care se afla la masă, forma masa, dar era alături, și nu împreună cu ceilalți, situația lui fiind determinată de unele legi, cutume, circumstanțe de ordin social. Evoluția societății a făcut ca termenul de „parazit” să obțină sens în funcție de cultura oamenilor, de preferințele lor politice, de drepturile lor. Sintagma „parazitism social”, utilizată frecvent în URSS, avea conotații politice din start, fiind folosită în scopuri propagandistice, de luptă pentru instaurarea dictaturii proletariatului, chiar din primele zile ale manifestărilor bolșevice. Dreptul la muncă, în expunere bolșevică, constituia, în mod declarativ, o forță mobilizatoare pentru cei flămânzi și săraci, dar nu prevedea nici explicit și nici implicit asigurarea lor din belșug cu hrană. Ori anume cei care munceau: țărani gospodari, muncitorii cu inițiativă și demnitate, care aveau axă, gândind și având inițiative și elanuri creatoare, tocmai ei erau, de fapt, incomozi și nu conveneau regimului, în special, intelectualii care cunoșteau rostul muncii și nu încuviințau întru totul faptele puterii – anume aceste categorii sociale formau majoritatea deținuților care au fost mânați în lagăre și închisori pentru a fi reeducați prin muncă. În asemenea circumstanțe, în instituțiile statului de reeducare forțată s-au manifestat hoții în lege. Declanșarea restructurării economiei centralizate, de tip sovietic, pornită în urma reformelor politice ale liderului comunist M. Gorbaciov, odată cu liberalizarea economiei și privatizarea mijloacelor de producere, a deschis un teren nemaipomenit de propice pentru hoții în lege și a condus la prăbușirea URSS și a întreg lagărului socialist din Europa Centrală și Est. Dar nu definitiv.

Acordurile de la Beloveja, Belarus semnate de Federația Rusă, Ucraina și Belarus la 7-8 decembrie 1991, fixau dispariția de jure a URSS, însă prevedeau și formarea unei comunități de state slave, mai târziu numită Comunitatea Statelor Independente. La 21 decembrie 1991, la Almaty, Kazahstan, liderii a 11 foste republici unionale, între care și Republica Moldova au semnat Declarația de la Almaty, de constituire a CSI, la care, în decembrie 1993, a aderat și Georgia. Conform Declarației de la Almaty statele semnatare se angajau să coopereze la formarea și dezvoltarea unui spațiu economic comun, se considerau state neutre din punct de vedere militar și fără arme atomice, toate armele tactice nucleare dislocate pe teritoriul URSS reveneau Federației Ruse. Declarația de la Almaty marca sfârșitul procesului de construire a suveranității și independenței fostelor republici unionale, care, în discursul politic internațional, au început să fie numite și state membre ale Comunității Statelor Noi. În aspect politic, Federația Rusă și-a asumat dreptul de succesori al URSS, moștenind și o parte din patrimoniul material și spiritual al URSS. Însă nu numai atât. Procesele de liberalizare economică, metodele de privatizare a marilor întreprinderi industriale, de constituire a noilor structuri și sisteme financiare, deformarea pieței libere practicate în Federația Rusă, nu puteau să nu se regăsească în spațiul economic comun, unde hoții în lege se simțeau ca peștii în apă. Dacă comunitatea hoților din perioada sovietică s-a manifestat prin opoziție ireconciliabilă față de stat, atunci membrii bandelor criminale din Rusia post-sovietică s-au orientat spre menținerea legăturilor largi cu oamenii puteri [21].

Hoții în lege au pătruns în structurile politice, în organele puterii politice și de stat, au format corporații, cartele economice naționale și transnaționale [22].

Inna Rîvkin, sociologă rusă renumită, reprezentantă a școlii de sociologie sovietică de la Novosibirsk, condusă pe vremuri de Tatiana Zaslavski, o reprezentantă emblematică a sociologiei sovietice, în studiul eseistic „Социальные болезни современной России. Публицистическое исследование” (Maladiile societății în Rusia contemporană. Investigație publicistică), consideră că societatea în Rusia post-sovietică e afectată de un spectru larg de boli ereditare, prezentându-le roentgenograma [23]. Autoarea descrie simptomele bolilor societății, structura și cauzele generării lor, prezintă urmările provocate de maladiile societății asupra sistemului imun al statului. Studiul este transdisciplinar, produs la interferența dintre filosofie, economie, politologie și sociologie și expune aspecte din practicile sociale și social-politice ale Rusiei contemporane. Sunt prezentate cazuri de clinică morbidă a societății, ce perturbă echilibrul structurii sociale și provoacă dezechilibru în funcționarea instituțiilor

sociale. Cercetătoarea trage semnale de avertisment pentru oamenii politici și de afaceri, cetățenilor ruși pătrunși de simțăminte civice, privitor la consecințele bolilor societății asupra perspectivelor prosperării statului. Ea consideră că maladiile societății reprezintă disfuncții ale condițiilor de viață a populației, adică încalcări ale multitudinii de condiții ce formează mediul societății umane. Bolile societății afectează funcționarea anumitor elemente ale societății și ale sistemului de relații sociale și influențează trăsăturile comportamentale ale grupurilor sociale; manifestându-se în mod specific, modifică condițiile de viață ale populației. Rîvkin susține că există două tipuri de maladii ale societății: primul se manifestă prin acte de comportament în mod individual, iar al doilea cuprinde societatea în ansamblu, deși are trăsături individuale. Ea structurează bolile societății după criteriile psihologice, economice și politice. Sunt însă multe boli unde „suferinzii” sunt subiecți ai diferitor grupe de putere, dar aceste boli sunt acoperite de „taina secretului profesional”, știința nu le pătrunde și opinia publică nu cunoaște nimic de ele, ca și cum nici n-ar exista. Cauzele ce provoacă maladiile societății sunt în primul rând de ordin politic și se manifestă în: limitarea libertății de exprimare; separarea nominală a puterilor în stat; lipsa unei opoziții consolidate; practicarea unor alegeri imitate și nu adevărate; ne funcționarea sistemului judiciar. Toate acestea fac ca democrația să fie impusă de sus, să devină o naivitate, căci până la urmă se transformă fie în anarhie, fie în tiranie. Sau se preface într-o administrare perfidă executată de oficiali și birocrați, care poate și ea fi măturată de mânia poporului, însă, din nou, locul ei îl ocupă ori anarhia, ori dictatura – o mlaștină fără capăt [23, p. 27]. Într-un atare stat unde poporul se înșală mereu, se agravează și atitudinea lui față de muncă, fapt ce afectează negativ producerea bunurilor și, în ultimă instanță, conduce la deteriorarea economiei, la reducerea nivelului de trai, la creșterea sărăciei, la starea de apatie a populației. O altă cauză a maladiilor societății este conștiința socială, morala indivizilor – o chestiune subtilă a „materiei sociale”. Morala socială se reflectă în trăsăturile intelectului uman, care se formează din copilărie în mediul familiei. Societatea (în Rusia, *n.a.*) nu dispune de mijloace eficiente de gestiune a moralității. Există libertate, dar nu există restricții morale. Nu există legături sociale temeinice, mecanisme sociale funcționabile care să determine, să reglementeze comportamentul oamenilor. Morala socială este slăbită și substituită de cultul banilor, în fața cultului banilor principiile morale se retrag pe teren secundar. Corupția în Rusia este al doilea „sistem sanguin”. Legile împotriva corupției sunt neputincioase, presa ar putea fi un instrument de combatere, dar „stă de pază” cenzura. Investigațiile efectuate

În domeniul economiei informale dovedesc că aceasta prosperă în urma colaborării cu firmele juridice legale care au o puternică influență în activitatea tenebră a economiei. Cât privește elucidarea acoperirii infracțiunilor criminale, apoi aici apar fațetele criminalității politice, juridice și economice. În asemenea circumstanțe, crește și se extinde numărul de grupuri antisociale. Rusia este lumpenproletariată rapid și la scară largă. Milioane de oameni coboară până în fundul prăpastiei ca să nu se ridice de acolo niciodată. Straturile asociale au crescut atât de mult încât produc moralitate asocială, pe care o reproduc nu numai în mediul lor propriu, dar și în toată societatea [23, p. 108-109].

Timp de două decenii (1991-2011) de reforme efectuate în Rusia (eseul a fost scris în 2011, *n.a.*), stratul de conducere a țării s-a schimbat. Dacă pe timpul lui Elțin statul era condus de politicieni și oameni de afaceri, apoi, odată cu venirea lui Putin în vârful piramidei, la putere au fost promovate forțele de securitate, care, pe timpul puterii sovietice, numai executau indicațiile politice, dar nu reprezentau politicul, ele n-au fost învățate să ia decizii politice. Însă ajunse la putere, aceste forțe au aplicat ceea ce știau mai bine și au început să se împace de minune cu marele capital și cu structurile oligarhice. Oricât de perfecți pot fi ofițerii Serviciului Federal de Securitate (SFB): pot fi tați buni, prieteni minunați, profesori inteligenți – un lucrul e cert: ei sunt oameni de forță și slujitori ai forței, cunoscând bine strategia de „apărare-ofensivă” și nu strategia politică, care solicită inteligență de sistem, prognoză la scară largă, conceperea proiectelor de modele de viață pentru milioane de oameni [23, p. 48]. În eseul „Maladiile societății în Rusia contemporană” nu se întâlnește sintagma „parazitism social”, deși autoarea o cunoștea din anii tinereții, de când studiase operele lui Stalin la Facultatea de Filosofie a Universității din Leningrad, fiind familiarizată cu această noțiune încă de la Universitatea din Tomsk, unde își elabora teza de doctor în economie. Inna Rîvkin folosește sintagma „maladii ale societății”, căci cunoștea bine cine și în ce scopuri folosea sintagma de „parazitism social”. Pledoaria pentru „maladii sociale” vine din convingerea ei ce răzbate printre rânduri, precum că parazitismul social, vehiculat de regimul bolșevic conține în sine esența antiumană a acestui regim: „Regimul bolșevic a ținut societatea în „mănuși de fier”. Statul nu era puternic numai prin nume, ci și prin politica exercitată de el: legile nu erau doar adoptate, „scrise”, ci și executate. Controlul administrativ asupra comportamentului cetățenilor în URSS a fost puternic și eficient. Se temeau chiar să întârzie la serviciu. Mai ales în primii ani ai puterii sovietice, în anii 1920, când oamenii erau judecați. Pentru faptul că întârziu 20 minute la serviciu plăteau o amendă. Poporul

sovietic a fost adaptat la modul de trai condiționat de regimul administrativ. Bolile societății n-au ieșit „la suprafață” aproape deloc. Mai exact, au ieșit, dar, parcă „punctate” fiind, ele aveau nuanțe semitransparente. Astfel, locuitorii țării se temeau de acțiunile represive ale statului și se străduiau să nu încalce legile și să fie ascultători” [23, p. 24]. Inna Rîvkin prezintă un tablou multidimensional al stării de sănătate a societății în Rusia zilelor noastre, iar analiza maladiilor societății ruse ne ajută să înțelegem mai bine faptele de care sunt în stare indivizii acestei societăți, cum pot acționa elementele conducătoare ale unei atare societăți în raport cu cetățenii statului lor, dar și cât de consecvenți sunt în respectarea angajamentelor ce și le asumă față de conducătorii altor state. Lucrarea ne oferă date și fapte concludente, ca să putem analiza sistemic și să înțelegem felul de a fi al indivizilor din societatea rusă, motivațiile deciziilor lor în relațiile de colaborare politică, economică, culturală, științifică cu partenerii de dezvoltare, cu vecinii mai apropiați și mai îndepărtați, între care se află și Republica Moldova. Eseul Innei Rîvkin conține imagini vizionare referitor la evoluția maladiilor societății ruse și modul de administrare a lor de către conducerea actuală. Eseul a fost editat înainte cu trei ani de anexarea Crimeii la Federația Rusă și de declanșare a războiului ruso-ucrainean, consecințele căruia vor schimba echilibrul social, economic, politic nu numai între Rusia și Ucraina, între statele europene, dar și între toate țările lumii.

Nu putem nega existența unor elemente depravate, care tulbură echilibrul, mersul stabil al vieții în societate. În mediul natural, speciile biologice se formează și evoluează în urma luptei pentru existență, în permanentă adaptare la condițiile noi, apărute pe parcursul unui proces de lungă durată. Mediul social-uman este doar o parte creată de om în mod artificial în tot întregul numit mediul înconjurător. Prin artificialitate, anume mediul social devine un mediu al umanismului, al relațiilor de reciprocitate între indivizii umani, oameni care formează mediul lor social în așa fel, încât să se afirme între ei permanent și pregnant consensul. Numai astfel societatea poate să prospere, să evolueze pe principiile dezvoltării durabile, adică ale unui mod sigur de dezvoltare economică și socială, de comunicare și înțelegere, fără ca unii indivizi să pericliteze interesele vitale, echilibrul echitabil, calitatea vieții altora ori ale unor grupuri de indivizi, fără să poată provoca destabilizarea bunului mers al societății în întregime, compromițând interesele viitoarelor generații. Paraziți ai societății pot deveni persoanele sau grupurile de indivizi, care în virtutea unor circumstanțe sau probleme de ordin social, ori în urma unor accidente sau a unor boli congenitale, nu se pot adapta la mediul social și caută surse de existență folosind

bunuri care nu le aparțin și la care nu au dreptul de a le folosi. În ultimele două decenii ale sec. XX, în Federația Rusă, fenomenul parazitării în societate este abordat metodic în aspect propagandistic, dar și științific: filosofic, politologic, sociologic sub denumirea de „parazitism social”.

Cităm din autoreferatul disertației de doctor în filosofie „Социальные паразиты как общественное явление” (Parazitismul social – fenomen al societății, *t. a.*) elaborată sub conducerea profesoarei universitare, Valentina Policarpov, doctor habilitat la Universitatea Federală de Sud din Rostov pe Don, în aprilie 2008.

Parazitismul social sub diferite forme: furt, tâlhărie, racket, șantaj, fraudă, activitate financiară speculativă etc. crește în ritm rapid, alimentând constant criminalitatea. V. Luneev, specialist notoriu în domeniul criminologiei menționează gravitatea acestui fenomen, clasându-l, după aspectul său devastator, pe locul doi după război. Iar, dacă comunitatea mondială mai reușește să rezolve cumva problema prevenirii războaielor, atunci cel mai mare pericol pentru umanitate, pentru dezvoltarea sa democratică, economică îl prezintă criminalitatea națională și transnațională, care se află în creștere rapidă și include în mod tradițional amenințările militare și teroriste, de mediu și genetice.

Lumea contemporană este condusă de capitalul financiar speculativ, fictiv, care s-a desprins din capitalul real, de producție și care îl întrece de multe ori pe acesta din urmă. Capitalul financiar este legat organic de „societatea de consum”, parazitată în esența ei și care prezintă caracteristica țărilor din „miliardul de aur”.

Sintagma intră în uz în a doua jumătate a anilor 90 ai sec. XX și este folosită mai des în scopuri de propagandă în Federația Rusă și se referă la SUA, Canada, Europa de Vest, Israel și Japonia, cu o populație de circa un miliard de locuitori, care beneficiază din plin de resursele naturale și energetice ale Pământului în detrimentul majorității statelor sărace, care dețin aceste resurse.

„Societatea de consum”, în urma dezvoltării masive a tehnologiilor informaționale, se confruntă cu o schimbare, fixată în conceptele de: „Informatică”, „Societate de rețea”, „Revoluție a computerelor”, „Societate a cunoașterii”. Totodată constatăm, că funcționarea eficientă a societății bazată pe tehnologiile informaționale solicită doar 20% dintre cei mai calificați lucrători, oameni de știință și specialiști din toată lumea, dar preponderent din țările „miliardului de aur”. Restul de 80% din populația planetei, ceea ce în țările occidentale se dovedește a fi în viitor clasa de mijloc, va trebui să dispară. Ar însemna că 80% din toată populația va fi asigurată într-o măsură oarecare de o cultură globală de masă sub formă de divertisment, un mod de existență sumbră, care va per-

mite doar asigurarea cu hrană suficientă pentru viață. Prin urmare, societatea informațională în lumea globalizată creează premise ale transformării a 80% din populația planetei Pământ în paraziți sociali [24].

În surse mediatice ușor accesibile, parazitismul social este prezentat drept putere exoterică ce cucerește sufletele oamenilor, fiind capabilă să distrugă societatea prin utilizarea energiilor cosmice, ale răului, ale întunericului. Parazitul social, în primul rând, caută să-i distrugă pe cei mai puternici indivizi ai societății („oamenii puternici”, liderii), care pot interveni și-l încurcă să acționeze. Iar pe cei care nu sunt capabili să-l împiedice (care nu au capacități de rezistență), parazitul social îi subordonează influențându-i (îi înrobește). Impunerea influenței lor asupra oamenilor este realizată de paraziții sociali în diferite moduri: prin atragerea în unele manifestări, tradiții și ritualuri pervertite, prin diverse credințe, prin mass-media, printr-o cultură distorsionată, prin depravare, frică constantă, teroare etc. [25]. În unele publicații media, destinate unui public larg, sunt prezentate metodele și tacticile paraziților sociali folosite în acțiunile lor de subminare a puterii statului [26], fiind prezentate componentele sistemului parazitar, decodificate principiile parazitismului social și influența acestuia asupra răului social [27] etc. În sursele științifice: monografii, articole în reviste de specialitate sunt analizate căile de dezvoltare a civilizațiilor și stările de impas a reformelor [28], tendințele generale ale criminalității și manifestările criminalității interetnice [29], formele, cauzele apariției și metodele de luptă cu parazitismul social [30]. Analizând literatura publicistică, dar și de specialitate, constatăm că parazitismul social în Rusia, din flagel al societății, devine principalul învinuit (țap ispășitor) pentru insuccesele dezvoltării democratice, al calității scăzute a vieții, al stopării unei prosperări economice, un dușman pertinent ce amenință securitatea națională și uzurpează capacitatea de apărare a statului. Într-un studiu elaborat în 2015, cercetătorii Institutului de Tehnologii Umanitare Militare din Federația Rusă considerau că parazitismul social este un mod de existență al unui subiect social (un individ sau o entitate juridică, un grup de indivizi, o structură organizată a unui stat etc.) pătruns de ideologia câștigului personal cu orice preț, drept consecință a cultului „vițelului de aur” și activează conform unor standarde morale duble. Parazitul social se străduie să trăiască din contul altor oameni și nu participă la munca creativă, imitând doar activitatea în domeniul apărării țării, în realitate, jefuind spatele frontului. Îngrădirea pătrunderii parazitului social în complexul militar industrial al țării și în armată este cea mai importantă sarcină a apărării și a securității naționale a Rusiei. Și nu numai atât. Specialiștii în domeniul tehnologiilor de umanizare

militară constatau politologic că viața în Rusia nu poate fi construită pe principiile contrapunerii, de exemplu „Putin-Obama”, „Putin-Merkel” etc. Confruntarea Rusiei cu Statele Unite ale Americii și cu Uniunea Europeană este dezastruoasă. În acest sens, este mai rezonabil să fie folosită o nouă categorie de sintagme de opoziție: „Putin - paraziții sociali externi”, „Putin - paraziții sociali interni”. Avantajele unei atare comunicări constau în păstrarea vagă a conținutului de inamic extern și inamic intern, care poate fi utilizată arbitrar în tacticile caracteristice unui nou tip de război împotriva parazitismului social actual, care provoacă aici și acum un rău evident pentru toți rușii. Pornind de la faptul că separarea puterilor în stat în Rusia nu și-a atins scopul, cercetătorii tehnicilor militare umaniste constatau că societatea rusă este guvernată de o nouă forță, pentru care intrarea în confruntare cu lumea exterioară (paraziții sociali internaționali) a solicitat un nou proiect intern – lupta cu paraziții sociali din interiorul țării, poziționați mai ales în spatele frontului, în Complexul Militar Industrial, Ministerul Apărării, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Situațiilor Excepționale, în partide, instituții sociale, culte religioase etc. Sloganul „Rusia este un stat moral” are avantaje atât externe, cât și interne. Statul rus nu dăunează sieși și nici altora, el făurește pentru sine și pentru cei din jurul său. Însă pentru a utiliza în practică acest slogan, nu este suficient ca el să fie numai declarat. Este necesar a lansa o campanie de luptă cu inamicul intern – parazitismul social [31]. O campanie de luptă înseamnă solidarizarea tuturor celor curați și onești, celor care servesc cu onoare patria, înseamnă unirea lor – coeziunea socială pentru a spori rezistența poporului în fața unui inamic ascuns, nevăzut, care se află alături și amenință securitatea, bunăstarea tuturor. O campanie de luptă cu parazitismul social înseamnă și o stare de vigilență și de solidaritate totodată cu conducerea de vârf, aflată la cârma statului într-o lume globalizată. Declarat drept dușman al poporului, parazitismul social în Federația Rusă din zilele noastre, ca și acum un secol în URSS, are una și aceeași ținută: poartă tunică politicului. M. Petrov, într-un studiu intitulat „Социальный паразитизм: сущность и типология – к постановке проблемы” (Parazitismul social: esență și tipologie – formulare a problemei) caută un echilibru între marxism-leninism – ideologie inițiatoare a luptei de clasă a proletariatului exploatat cu exploatarea capitaliști, paraziți pe corpul clasei muncitorești și teoria producerii economice libere, asigurată de administrarea exploatarelor. Autorul constată, că exploatarea pe parcursul evoluției civilizației au asigurat buna funcționare a unor sisteme de relații sociale economice mai progresive decât cele precedente lor. Inegalitățile de clasă nu prezintă altceva decât niște sti-

mulente pentru progresul social și economic, iar munca de administrare depusă de clasa dominantă se califică drept lucru efectuat de producători. Astfel proprietarii exploatare, în același timp sunt și nu sunt paraziți sociali. M. Petrov elaborează o tipizare a formelor de parazitism social, care se manifestă după modul cum indivizii își atribuie bunurile societății. Cea mai complexă, după caracterul ei, este varietatea birocratică a parazitismului social. Administrația chemată în slujba societății, de mai multe ori în istorie a generat crize care au provocat chiar dispariția unor state întregi. Natura antisocială a birocrăției a rămas în conștiința socială a popoarelor și în analele științifice. Degenerarea parazitară a birocrăției, conform constatărilor autorului, se produce sub influența a doi factori:

1. Corupția – folosirea funcțiilor oficiale în scopuri personale.

2. Funcționalitatea, mai exact – disfuncționalitatea, se manifestă prin apariția unor disproporții în structurile ierarhice de administrare și în creșterea decalajului dintre beneficiile și consumurile societății.

Corupția este individuală și colectivă, ultima este mai stabilă și mai sigură în atingerea scopurilor, căci formează o rețea de corupți. În afara rețelei pot activa grupe cu specializare îngustă, dinastii, clanuri de familie și asociații pământene apropiate acestora. M. Petrov susține că parazitismul social este complex și contradictoriu, iar manifestările sale sunt specifice și necesită abordări independente. Pentru a evita confuziile, autorul studiului consideră că ar fi necesar ca parazitismul social să fie numit cvasiparazitism [32].

Aspecte geografice/locale/naționale ale parazitării în mediul social

În anul 2020, comedia neagră, de oroare, „Paraziții”, realizată de regizorul Bong Joon-ho din Coreea de Sud este decorată cu patru trofee Oscar, anterior fiind apreciată ca film de mare succes și decorată cu Palme d'Or, apoi a devenit filmul de limbă străină cu cele mai mari încasări în Marea Britanie. Bong Joon-ho aduce pe ecranul de cinema drama tragico-comică a două familii de coreeni: Kim și Park, care fac parte din două clase sociale diferite, în una dintre cele mai bogate țări ale lumii. Familia Kim locuiește într-un semi-subsol, plin de gândaci, în condiții marginale, toți fiind șomeri, fără speranță. La un moment dat, fiului lui Kim îi surâde norocul să fie angajat repetitor de engleză în casa familiei Park, unde este o viață prosperă, dar încărcată de naivitate. Ca să obțină locul de muncă râvnit Ki-woo, fiul, ajutat de sora sa, elaborează un document fals ce confirmă studiile lui de engleză. De aici începe un șir de escrocherii, prin care familia Kim pătrunde în casa Park, clandestin, căci ascund cine de fapt sunt. Ca să obțină loc de muncă și pentru părinții lor, Ki-woo, fiul

și Ki-jung, fiica pun la cale intrigi în care familia Park crede și concediază persoanele deja angajate. Astfel familia Kim ajunge stăpână în casa Park. Sfârșitul culminează cu un act grotesc și tragic totodată, după care familia Park dispare în corpore din viață, tatăl Kim rămâne ascuns de restul lumii ca să-și ducă viața în subsolul casei Park, iar fiul Ki-woo revine cu mama și sora în semi-subsolul lor, unde miroase urât și unde visează la bani mulți ca să cumpere o casă ca a familiei Park [33].

Regizorul Bong Joon-ho ține în suspans spectatorul, oferindu-i periodic, în porții mici, la momente potrivite compasiune și ură, atracție solidară și protest față de oamenii care prin escrocherie, impostură și impertinență – paraziții, caută să-și facă loc, să se alimenteze din sursele snobilor, naivi și creduli, căroră chiar dacă îi desconsideră, le fac aparent și servicii. El ne prezintă în culori persuasive portrete de oameni-paraziți din societatea coreeană, altele decât cele din societatea rusă la începuturile erei comuniste, redată cinematografic în „Inimă de câine”, după nuvela fantastică a lui M. Bulgakov. Portretul omului-parazit în societate, relațiile lui cu ceilalți și atitudinea publicului față de acțiunile acestuia rămân în spațiu și în timp filmic, trezind reacții similare indiferent de geografia, naționalitatea și vremea manifestării individului care caută să trăiască bine, folosindu-i pe ceilalți drept sursă de energie. Parazitismul este o stare umană firească, prezentând simptomele clinice ale disfuncționalității instituțiilor sociale și se manifestă la unii indivizi dotați cu un simț dezvoltat de supraviețuire, în funcție de cultura lor, de bagajul educațional și de orizontul inteligenței lor. Iar bolile societății sunt provocate de probleme sociale, politice, economice, de drept. Astfel, omul parazit prezintă trăsături generale acumulate în mod particular în societatea din care face parte; altfel, el nu reușește să se adapteze la condițiile de mediu social în care se află. Cercetările pe parcursul a două decenii efectuate de Centrul de Sociologie și Psihologie Socială ne dovedesc că tranziția spre o lume dezvoltată democratic și economic, marcate de emblema cursului de aderare și de apropiere a Republicii Moldova de Uniunea Europeană au produs schimbări în mediul social, în comportamentul oamenilor, în structura socială, în relațiile dintre individ și grup, dintre organizațiile instituționale și sociale ale statului.

Reformele democratice, economice, financiare, juridice au produs transformări în structura socială, au divizat oamenii în: bogați (circa 2%), care își permit luxul, libertatea vieții – totul și săraci (75%), care au venituri pentru a le asigura doar existența. Numai 21% dintre cetățeni sunt independenți economic și dau dovadă de activitate socială înaltă. Aceștia sunt oameni de afaceri mici și mijlo-

cii, fermieri, manageri, muncitori calificați, intelectuali din sfera învățământului, a medicinei, a culturii. Ei contribuie la ocuparea forței de muncă și la formarea venitului național. Iar cele 2% de oameni bogați, în mare, reprezintă exponenții nomenclaturii din perioada sovietică sau descendenții lor, care au beneficiat de turbulențele tranziției, alimentate parțial tot de ei ca să profite fraudulos de un sistem judiciar, unde se iau decizii în condiții limitate, susținând doar mimarea reformelor. În mare parte, ei și-au însușit bunurile publice, au dezvoltat afaceri dubioase, au creat grupări oligarhice și au pătruns în viața politică, în scopul protejării și multiplicării bunurilor, obținute ilegal. Aceștia influențează procesele democratice din perspectiva intereselor lor, în acest strat se regăsesc elementele individuale și din rețeaua corupților, precum și ale birocraților – toți aceștia formează elita indivizilor paraziți, între care și arhitecții și executorii fraudei bancare de un miliard de euro și mai multe. Corupția este o problemă socială de sistem, cu repere și legături transfrontaliere; ea afectează instituțiile statului din temelii și până în creștet, provocând sărăcie, instabilitate, maladii sociale. Cercetătorul Ion Mocanu, în articolul „Coeziunea socială și încrederea în instituții ca factori de modernizare a Republicii Moldova în epoca globalizării” argumentează ideea, că lipsa transparenței în activitatea organelor publice, imposibilitatea de a rezolva problemele cotidiene fără de mită, lipsa justiției imparțiale și multe altele sunt carențele sistemului. Conform studiului sociologic „Coeziunea socială”, realizat de Centrul de Sociologie și Psihologie Socială, încrederea respondenților în justiție este de 14%, cam tot atâta cât și încrederea într-o persoană necunoscută, acest fapt plasează justiția pe unul din ultimele locuri al încrederii față de instituțiile sociale [34, p. 95-97].

Conform datelor Biroului Național de Statistică, numărul persoanelor condamnate în 2018 a fost de 11,9 mii, ceea ce înseamnă că, în fiecare zi, în Republica Moldova, erau condamnați câte 33 de oameni. Pedepsa cu închisoarea a fost aplicată pentru cei care au comis infracțiuni grave și deosebit de grave. În 2018, în închisori, își ispășeau pedeapsa 5 725 de deținuți. Acest număr reprezintă pe toți deținuții care se aflau în penitenciare la data respectivă, inclusiv pe cei care au intrat în instituțiile de privare de libertate în 2018. Cercetarea raportului cantitativ între numărul persoanelor condamnate și a celor private de libertate necesită un studiu aparte, care ar elucida calitatea procesului juridic și implicit coruperea oamenilor legii. Cercetătoarele Tatiana Spătaru și Rodica Falcă, în studiul „Reintegrarea socială a persoanelor private de libertate”, ajung la concluzia că instituțiile penitenciare trebuie să-și schimbe metodele de administrare. Penitenciarele, în Republica Moldova, rămân instituții de tip

totalitar, în sensul că, atât deținuții cât și personalul închisorilor, împart soarta vieții de izolare. Comportamentul personalului este strict reglementat și restricționat, ceea ce conduce la formarea respectului de sine al personalului, însă nu și la formarea unor metode educative, care să fie perfecționate continuu. Astfel șansele de reintegrare a persoanelor private de libertate rămân nevalorificate [35, p. 102].

Concluzia respectivă naște noi ipoteze, care solicită elucidarea unor probleme de ordin social, cum sunt colaborarea dintre deținuți și reprezentanții personalului penitenciarelor în operațiunile de spargere a unor conturi de card și prădare a bancomatelor de către deținuții aflați în detenție; producerea infracțiunilor noi în grup de către deținuții care și-au „ispășit pedeapsa” și s-au bucurat de câteva zile de libertate. Problemele respective provoacă boli sociale, unde agenții lor patogeni sunt oameni ce practică un mod parazitărilor de viață.

O altă categorie de indivizi situați la periferia mediului social, asociați în felul lor, formal fiind liberi, dar nefiind considerați ca atare și de ceilalți, – căci, pentru a exista, ei sunt în stare să comită infracțiuni – sunt oamenii străzii, sau persoanele fără adăpost. Destinul lor este dramatic. În Republica Moldova oamenii străzii se întâlnesc doar în orașele: Chișinău și Bălți, dar mai răătăcesc unii și prin micile orașele cu statut de centru raional. Petru Negură, în eseul sociologic „Persoanele fără adăpost din Chișinău: suport social precar și alienare instituțională” constată: „Vulnerabilitatea persoanelor fără adăpost provine, alături de alți factori, dintr-o deteriorare a suportului social: ele sunt excluse și discriminate, în mare, de societate (la angajare, la servicii de sănătate, la o justiție corectă), dar și pentru că majoritatea dintre ele au pierdut legătura cu mediul familial și comunitar, care le-ar fi oferit suport și protecție, pe fundalul unui proces de precaritate de dimensiuni multiple, inclusiv de ordin sistemic” [35, p. 119].

Ar fi incorect să numim persoanele fără adăpost „paraziți sociali”, deși, ca să poată supraviețui, aceste persoane pot încălca legile societății, pot recurge la furt, la ocuparea unor spații private ori publice. Însă au ajuns pasibile de a comite ilegalități fiind constrânse de anumite împrejurări, la acel moment neobservate de societate, iar starea lor de vagabondaj, de apatie e și o formă de protest împotriva societății, fiind neînțeleasă de ceilalți. Am putea mai degrabă să-i numim oameni cu nevoi speciale, care trebuie reintegrați în mediul social sănătos.

Emigrarea în căutare de locuri de muncă bine plătite, cu tehnologii performante devine o problemă socială polivalentă. În prim-plan apar remitențele, banii ce eclipsează impactul emigrării asupra instituției familiale, a procesului educațional al copiilor; în plan social, asupra situației demografice ș.a.

Emigrarea pentru o bunăstare aparentă provoacă boli sociale cu urmări de lungă durată în societate. Angela Mocanu în articolul „Probleme social-psihologice ale copiilor cu părinți peste hotare” constată, că numărul tinerilor cu vârsta cuprinsă între 15 și 29 ani, care nici nu lucrează, nici nu învață este în creștere și constituie peste 27% din numărul total de tineri. Efectele negative ale acestui proces pot fi atenuate prin implicarea tuturor actorilor sociali în procesul educativ al copiilor rămași fără supraveghere părintească [35, p. 59].

Remunerarea mică, neechitabilă, este o motivație a unora, numărul cărora este în creștere; a altora care se eschivează de la muncile ce li se oferă și pe care pot să le execute, însă preferă să facă treabă puțină și să obțină bani mari. Conform datelor oficiale, publicate în media în prima jumătate a anului 2022, numărul brațelor de muncă în Republica Moldova era de 854,2 mii de persoane, cu vârsta de peste 15 ani, din care nu fac parte pensionarii, elevii, studenții și persoanele care practică numai activități casnice în gospodărie. Iar numărul populației ocupate era de 828,5 de mii de persoane. Un simplu calcul ne dovedește că, oficial, în Republica Moldova 25,7 mii persoane sunt în căutare de muncă. Notițele din cercetările de teren din toamna anului 2021 nu mă lasă să uit, că sute de hectare de livadă rămâneau la sfârșit de octombrie neculese din cauza că prețul muncii a câte 300-400 lei pe zi, oferit de proprietari nu era acceptat. Cunosc un antreprenor care și-a suspendat activitatea de creștere a oilor și de producere a brânzei de oaie din cauza că nu putea angaja ciobani la un salariu lunar de 7-8 000 lei lunar, plus hrană zilnică. Piața muncii este dură în condițiile liberalismului economic. Lecțiile ei au consecințe practice cu efecte grave de regulă atât pentru indivizi, cât și pentru societate. Ultima este, însă, puternică prin înțelepciunea colectivă, conștiința și justiția socială, prin faptul că poate elabora instrumente și mecanisme ce pot fi aplicate metodic, cu tact și în spirit umanist, pentru a evita modul parazitar de finanțare al unor indivizi, similar modului de viață parazitară ființelor din lumea animală.

Moment de concluzii și păreri

Folosită în Grecia Antică pentru a clarifica în fapt o stare socială, noțiunea de parazit a fost formată din două cuvinte: para - alături și sitos - mâncare. În vechea Romă, parazitul era cel invitat la masă de un bogătaș, doar pentru a-l amuza, a-l distra. Biologii au preluat cuvântul parazit pentru a efectua clasificarea ființelor ce trăiesc pe organismul altor ființe, hrănindu-se și exclusiv cu substanțele produse de acestea. Ulterior cuvântul parazit a devenit element de bază în definirea unor ramuri ale științelor biologice și medicale, precum

Parazitologia Generală, Parazitologia Plantelor, Parazitologia Veterinară, Parazitologia Medicală Umană etc. Parazitologia studiază: paraziții și parazitismul, clase și specii de organisme ce trăiesc pe corpul altora; relațiile dintre gazdă și parazit; bolile pe care paraziții le provoacă gazdei; mecanisme și modalități de transmitere a paraziților; gazdele receptive etc.

De la științele biologice termenul de parazit a migrat spre domeniile: umanist, social și politic, unde a fost folosit la mod figurat, pentru a marca o persoană ce nu produce bunuri, nu muncește, dar trăiește pe seama alteia. Apoi termenul s-a extins asupra unor grupuri de indivizi, astfel a apărut metafora de „parazitism social”, cuvântul-obiect a fost substituit de cuvântul-imagie. Metafora „parazitism social” a devenit instrument persuasiv, de propagandă politică, des utilizată cu și fără de sens în Rusia bolșevică, pentru că mulțimile gândesc în imagini. „Parazitul social” devenea o anti emblemă, un anti simbol – întruchipare a dușmanului făuririlor socialiste, mascotă-țintă în lupta de clasă cu dușmanii poporului: fel de fel de leneși, trândavi, figuri depravate, burghezi, chiaburi, trădători ai cauzei proletariatului, opozanți ai regimului – toți învinuiți de sabotaj, de crimă împotriva viitorului făurit de poporul trudit. Parazitismul social capătă imaginea forței antagonice în conștiința de masă, cap de acuzare pentru insuccesele și greutățile făuririi comunismului. Eforturile ideologice ale puterii erau îndreptate pe frontul de luptă cu parazitismul social, unde se aplicau diverse tactici de reeducare prin muncă, ceea ce însemna: muncă în folosul statului în supravegherea și sub responsabilitatea colectivului; muncă în lagăre de concentrare; muncă silnică în lagăre speciale de detenție. Paraziții sociali, care nu se lăsau a fi educați prin muncă, erau nimiciți. Metodele de reeducare a paraziților sociali în lagăre de concentrare și în închisori au condus la apariția unei forme de rezistență organizată împotriva muncii și regimului, numită „hoții în lege” – formă unică în lume de protest, dar și de crimă organizată. În URSS „hoții în lege” au devenit categorie socială aparte și ilegală, dar cu acte clandestine în regulă, cu codul lor de conduită, pe care îl respectau cu fidelitate și disciplină „soră cu moartea” în comunitatea lor. Protestul justificat și disciplina de fier au făcut ca „hoții în lege” să pătrundă în structurile economice și administrative, unde promovau corupția și subversiunea sistemului. După dispariția URSS, „hoții în lege” au făcut corp comun cu formațiunile politice, au pătruns în organele de forță și s-au integrat în structuri oligarhice și politice. Au apărut noi forme, metode și tehnici de delapidare economică, de exploatare a resurselor statului și a bunurilor ce aparțin întregului popor, de sărăcire a acelor mulți și de îmbogățire frauduloasă a acelor puțini, dar puternici în felul lor.

În RSSM termenul de „parazit”, ori sintagma de „parazit social” avea înțeles de ocară, de acuzare, de marginalizare, la fel ca și în toate republicile-surori din URSS. Odată cu dispariția URSS, și noțiunea metaforică de „parazit social” a trecut în desuetudine. Ea revine, însă, în alt deceniu, al doilea al sec. XXI, în limbajul politic uzual utilizat în Federația Rusă.

Cercetătorii sociologi ruși nu folosesc metafora de „parazitism social”, ci sintagma „maladii ale societății”. Considerăm, că orișice societate la fiecare etapă de dezvoltare a civilizației sale este însoțită și de anumite maladii, provocate de problemele sociale și politice, cu care se confruntă unii indivizi, grupe sau societatea în întregime. Problemele sociale și politice conduc la dezechilibru în mediul social, proces ce poate destabiliza funcționarea organismelor statului și ale societății, poate provoca maladii sociale ce slăbesc forțele de coeziune socială și lasă ca factorii nocivi social să atace integritatea, starea morală, sănătatea fizică și psihică a unor indivizi, a unor reprezentanți ai puterii sau a unor grupe sociale întregi. În asemenea împrejurări, indivizii afectați de maladiile societății se rup de pe orbita energiilor centripete, care asigură solidaritatea socială, și recurg la parazitism pentru a supraviețui sau a se afirma. Ideologia sovietică niciodată n-a încercat să elucideze cauzele reale ale apariției parazitismului în societate, problemele sociale ce provocau boli ale societății, agent patogen al cărora putea deveni oricare om sănătos fizic și moral, dar care nu se încadra în clișeele comunismului sovietic. Pur și simplu, mult timp, ideologia sovietică a interzis sociologia, considerând-o știință falsă. Iar parazitismul nicidecum nu poate fi social pentru că în esența sa este antisocial. Ar fi nedrept, din mai multe considerente, ca să asemănăm individul ce folosește energia corpului social, fără a contribui la producerea ei, cu organismul biologic ce se alimentează din energia vitală a altui organism, unde și trăiește. De fapt am proceda la fel ca și constructorii comunismului cu dușmanii de clasă, etichetați drept „paraziți sociali”. Sunt indivizi și indivizi, care caută să supraviețuiască, fiecare în felul său stabilește anumite relații cu mediul social. Într-un fel procedează corupții și în altfel „hoții în lege”, tâlharii de drumul mare, racketul, coțcarii, prostituatele, cerșetorii, indivizii cu nevoi speciale, persoanele fără adăpost, copiii străzii etc. Pentru a înțelege motivațiile lor, mai întâi ar trebui să-i recunoaștem de oameni cu drepturi egale cu ale celorlalți. Nu putem analiza faptele lor și nici lua decizii corecte referitor la ele din start atribuindu-le calificativul de „paraziți” ai societății și nici cvasi-paraziți, ceea ce ar însemna pe jumătate, aproximativ, aproape, cam paraziți. În situații duplicitare ne întrebăm: sunt ori nu sunt paraziți paraziți? Fenomenul parazitismului

a fost confirmat și este studiat de știința biologică și de medicină, termenul de parazit este utilizat cu referire și la societatea umană, numai că are un înțeles metaforic, aproximativ, cu sens figurativ. Corupții, hoții, leneșii, cerșetorii etc. ca să se afirme, să supraviețuiască în mediul social acționează în mod parazitar, însă ceea ce fac aceste elemente ale societății nu este un parazitism social, ci mai degrabă parazitism factic. Cuvântul factic provine din germanul „faktisch”, și înseamnă alcătuit, format, nefiresc, artificial. Nu studiem un parazitism caracteristic mediului natural, unde legile biologiei acționează în mod obiectiv și stabil, ci un parazitism provizoriu, alcătuit, artificial produs în anumite circumstanțe. Parazitismul factic poate fi prevenit, minimalizat și tratat ca molimă individuală sau de grup, dar, mai întâi, el trebuie recunoscut ca fenomen obiectiv ce există în societate, cu forme și manifestări ce urmează a fi studiate, tipizate, clasificate. Parazitismul factic solicită eforturi într-un câmp de interferență a sociologiei, științelor juridice, politice, economiei sociale.

Înainte investigațiilor științifice oamenii de artă în creațiile lor literare, de cinematografie și teatru au marcat aria antropologică a parazitismului factic. Nu ne putem opri aici pur și simplu. Cuvântul de final aparține lui Edgar Morin și nu este adresat numai antropologiei.

„Antropologia fundamentală trebuie să recunoască omul ca ființă vie, pentru a-l distinge de celelalte vietăți, trebuie să depășească alternativa ontologică natură/cultură. Nici pan-biologism, nici pan-culturalism, ci un adevăr mai bogat, care să confere biologiei umane și culturii umane un rol mai însemnat, pentru că este un rol pe care fiecare și-l impune reciproc celeilalte.” [8, p. 214]

REFERINȚE BIBLOGRAFICE

1. Dărăbuș Gh. Parazitologie generală. Timișoara: Editura Mureș, 2002.
2. Dediu I. Enciclopedie de ecologie. Chișinău: Î.E.P. „Știința”, 2010.
3. Tălămbuță N., Chihai O. Zooparazitologie. Chișinău, 2008.
4. Dimitrie R. Mic atlas ornitologic. București: Editura Albatros, 1983.
5. Evoluția socială a termitelor – Știință știință, 2022. (topbrainscience.com)
6. <http://www.myamazingearth.com/.../giant-ant-colony.../>
7. Formica – Wikipedia
8. Morin E. Paradigma pierdută: natura umană. Iași: Apollonia, 2013.
9. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии, Москва: Наука, 1991.
10. Platon. Republica, în Opere, vol. V, traducere în limba română de Andrei Cornea, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.
11. Собачье сердце, 1976 г. Реж. Альберто Латтуада – Bing video

12. Собачье сердце (фантастика, реж. В. Бортко, 1988 г.) – Bing video
13. Декларация прав трудящегося и эксплуатируемого народа (ВЦИК) – Викитека (wikisource.org)
14. Как организовать соревнование? Полное собрание сочинений. Том 35. Октябрь 1917 – март 1918 (wikireading.ru)
15. Роль Владимира Ленина в создании Соловецких лагерей и ГУЛАГа (solovki.ca)
16. Карта ГУЛАГа: 8 самых страшных советских лагерей – Russia Beyond по-русски (rbth.com)
17. „Внушить полезный страх” – Власть – Коммерсантъ (kommersant.ru)
18. Чёрный треугольник – Википедия (wikipedia.org)
19. Александров Ю. Очерки криминальной субкультуры, Права человека, Москва, 2012.
20. Великие битвы уголовного мира. История профессиональной преступности Советской России. Книга первая (1917-1940 г.г.), Чонлайн (полностью и бесплатно), страница 4. (mir-knig.com)
21. Организованная преступность в России | это... Что такое Организованная преступность в России? (academic.ru)
22. Русская мафия. Воры в Законе. Русский криминал. Интервью – YouTube
23. Рывкина И. Социальные болезни современной России. Публицистическое исследование. Москва, 2011.
24. Адаптология: Социальный паразитизм как общественное явление. (scorcher.ru)
25. Николай Левашов: Природа Светлых и Тёмных сил. Социальные паразиты (via-midgard.com)
26. «Социальные паразиты» - уничтожают Россию - Z- Сергей Александрович Бабичев - V – КОНТ (cont.ws)
27. Ящик пандоры – Расшифровка термина «социальный паразит» (pandoraopen.ru)
28. Козин Н. Цивилизационные тупики реформ // Свободная мысль-XXI. 2005, № 9.
29. Лунеев В. Преступность XX века: мировые, региональные и российские тенденции. Москва, 2005.
30. Никитенко П., Чигирёв В., Юнацкевич П. Профилактика социального паразитизма. Серия книг: нравственный ноосферный путь человечества. Минск, 2008.
31. „Социальный паразит – Внутренний враг” как механизм внутренней мобилизации военно-промышленного комплекса и армии России. (ast.social)
32. Петров М.А. Социальный паразитизм: сущность и типология – Документ (refdb.ru)
33. Паразиты (2019) смотреть онлайн бесплатно в хорошем качестве (kinogo.biz)
34. Mocanu V., coordonator. Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierii de Uniunea Europeană, Volumul I, Chișinău, 2021.
35. Mocanu V., coordonator. Evoluția clasei mijlocii în Republica Moldova. Premise socioeconomice și politice. Partea II, Chișinău, 2019.

SOLIDARITATE ȘI ÎNTRAJUTORARE ÎN CONTEXT RELIGIOS CREȘTIN-ORTODOX: VALENȚE TEOLOGICE ȘI PSIHOSOCIALE

SOLIDARITY AND MUTUAL HELP IN THE CHRISTIAN-ORTHODOX RELIGIOUS CONTEXT: THEOLOGICAL AND PSYCHOSOCIAL VALENCES

Mihail POTOROACĂ, *cercetător științific*

<https://orcid.org/0000-0002-2898-0093>

Summary

This study analyzes how the idea of solidarity and help is present in Christianity. We analyzed this fact using sources of theological literature, but also some qualitative researches conducted in 2020 and 2021. Using data from a survey conducted in 2021, we studied how frequency of prayer associates and correlates with prosocial acts, prosocial activism, and social participation. At the same time, we analyzed to what extent greater religious activism is associated with greater trust in people and greater expectation of help.

The idea of solidarity and help is intrinsic to Christianity, and every Christian is invited to move from orthodoxy to orthopraxy. Both are very important and have an inseparable connection with each other. According to the qualitative research respondents, Christian behavior includes charitable behavior. Priests are often seen as those who inspire the community to be solidary and help each other, or at least, that it should be so. The person of the priest is important, his way of being is important.

Those who pray more frequently report higher levels of social activism and participation. Christians who pray more often are surer that they could count on help from the state, the town hall, friends, neighbors and colleagues. And those who pray more frequently report a higher level of trust in most people.

Keywords: *solidarity, participation, Orthodox Christianity, Church, priest, prayer, mutual help, prosocial behavior, moral elevation, trust, charitable behavior.*

Introducere

În viața de fiecare zi, de multe ori putem auzi zicându-se despre cineva că este „creștin adevărat” sau că cineva se comportă „creștinește”. Dar care ar fi înțelesurile și dedesubturile acestor expresii? În ce măsură solidaritatea și întrajutorarea sunt caracteristice creștinismului și vieții practice a unui creștin? Pentru a răspunde la aceste întrebări ne-am propus să realizăm un studiu ce se propune a avea valențe interdisciplinare. Trăim într-un spațiu majori-

tar creștin-ortodox. Cultura și istoria populației din Republica Moldova este strâns legată de creștinism și valorile creștine. Acestea influențează toate sferile vieții de zi cu zi a oamenilor. De mulți ani, în toate sondajele, Biserica apare cu cel mai înalt nivel de încredere din partea populației. În același timp, nu toată populația care se identifică ca aparținând cultului creștin-ortodox este la fel de activă din punct de vedere religios. Și nu toți creștinii sunt la fel de interesați de viața spirituală. Unii creștini sunt mai versați în cunoașterea conținuturilor credinței pe care o mărturisesc, alții mai puțin. Iar mulți sunt cei care contactează cu biserica doar în anumite momente mai importante ale vieții lor. Există mai multe moduri de a evalua activismul religios. Multe cercetări, studii, pe lângă evaluarea apartenenței la un cult religios sau altul, se interesează și despre faptul cât de des oamenii frecventează locașurile de cult sau cât de des participă la slujbe religioase. În studiul de față am optat să ne interesăm despre faptul cât de frecvent se roagă creștinii. Pe de o parte, din cauză că cercetarea cantitativă a fost realizată în noiembrie-decembrie 2021, în plină pandemie, când o parte din oameni stăteau în carantină, și ar fi fost anapoda de evaluat frecventarea slujbelor. Pe de altă parte, frecvența rugăciunii vorbește despre cât de mult persoana este atașată de credința pe care o are și cât de mult încearcă să pună în practică valorile pe care aceasta le transmite. Deoarece la slujbe o persoană poate asista pasiv, iar în rugăciune trebuie să se manifeste activ.

Scopul studiului dat ar fi evaluarea interdisciplinară, teologică și psihosocială, a legăturii dintre practicarea credinței și întrajutorare.

În cadrul cercetării date ne-am propus câteva obiective:

1. Studiarea modului în care sunt abordate tema solidarității și întrajutorării în cercetările și scrierile teologice creștin-ortodoxe;
2. Studiarea locului și rolului rugăciunii în viața creștină evidențiată în scrierile teologice;
3. Analiza aspectelor psihologice legate de întrajutorare;
4. Cercetarea tendințelor în ceea ce privește comportamentul de ajutorare în funcție de frecvența rugăciunii;
5. Studiarea relației dintre frecvența rugăciunii pe de o parte și expectanța ajutorului, încrederea în oameni pe de altă parte.

O ipoteză generală a studiului ar fi: Cu cât frecvența rugăciunii este mai mare cu atât este mai probabil de a avea comportament prosocial mai activ.

Cadrul teoretic

Ideea de solidaritate în context spiritual general și în cel creștin.

Ar fi complicat de dat o definiție unică termenului de solidaritate. Ideea de solidaritate socială, foarte populară în discursul sociologic, istoric s-a dezvoltat din ideea de milostenie creștină. Inițial având un caracter religios, aceasta a început să fie mult utilizată și în spațiul laic, secular [1, p. 4]. În același timp, o interpretare și o abordare pur sociologică ar scăpa esența viziunii creștine, cea care de fapt reprezintă o sursă de sens și orientare valorică pentru viața creștină [2]. De aceea ne-am propus să abordăm acest subiect și din perspectivă teologică.

În teoria lui Emile Durkheim funcția socială a religiei este de a fi sursă de solidaritate pentru membrii unei comunități. În această concepție baza solidarității ar fi un sistem de reprezentări colective, iar mecanismele de producere a solidarității sunt acțiunile după reguli comune, cum ar fi ritualurile religioase [3, p. 67-68]. Încercând să privească mai larg și să actualizeze teoria lui Durkheim la timpurile noastre, Batanova P. V. scoate în evidență faptul că credințele religioase sunt niște reprezentări despre natura sacrului și natura relației dintre sacru și profan. Reprezentările colective privind ceea ce este sacru și ce nu, precum și modelele de comportament ce trebuie adoptate față de ceea ce este sacru ar sta, de fapt, la baza solidarității între oameni [3, p. 67-71].

Solidaritatea între oameni poate fi privită ca un aspect al spiritualității deoarece implică o relație și este legată de niște valori și viziuni asupra existenței. Solidaritatea transcende sfera individualismului, ceea ce este privat, și ne leagă de alții [4, p. 192].

Francesc Torralba în lucrarea sa dedicată inteligenței spirituale (cea prin care o persoană rezolvă probleme legate de valori și de sens) afirmă că: „Nimeni, nici un decret-lege, nici un stat, nu poată să impună obligația solidarității. Aceasta se naște dintr-o convingere profundă și reflexivă a persoanei care, conștientă de apărarea demnității tuturor oamenilor, a coeziunii profunde ce există între toate ființele universului, reacționează în fața inegalităților nedrepte, încercând să le smulgă cauzele din rădăcini” [4, p. 193].

Potrivit lui Richard Rorty, persoana solidară lărgeste eul la sfera celorlalți. El afirmă că: „a spune despre cineva că este solidar înseamnă a-l defini ca fiind o persoană înțelegătoare, deschisă, dispusă a stabili și a menține relații de colaborare și de cooperare, înseamnă a-l considera o ființă sensibilă față de lumea durerii, a nedreptăților și a discriminărilor de orice fel: într-un cuvânt a fi generos.” [4, p. 191]

Deși termenul „solidaritate” este unul mai recent, raportat la vârsta creștinismului, ideea de solidaritate este una foarte prezentă în Biserica creștină. În limbajul teologic mai des este utilizat termenul de „comuniune” (în greacă „koinonia”) care are mai multe sensuri și conține în sine și ideea de solidaritate. Astfel, unul din înțelesuri ar fi „Comuniunea Duhului Sfânt”, ceea ce înseamnă o experiență „personală și comunitară a Duhului lui Hristos, care se exprimă în sentimentul de solidaritate creștină, de filantropie, de întrajutorare și asistență reciprocă” [5, p. 95].

Părintele Prof. Dumitru Stăniloae afirmă că: „umanitatea fiecăruia se realizează în Hristos într-o solidaritate cu toți semenii”. Tot el afirmă că există o „solidaritate între cei ce cred în Hristos” și că suntem uniți „prin iubirea Lui” [6, p. 317]. Această solidaritate transcende cumva planul vieții acestea pământești și putem vorbi despre o comuniune între cei vii și cei adormiți. În acest sens Părintele Dumitru Stăniloae zice că: „acest element a fost dezvoltat în tradiția Bisericii ortodoxe” și că „multe suflete pot fi scoase de la iad prin rugăciunile celor vii și în faptul că sfinții pot ajuta prin rugăciunile lor, pe cei vii și pe cei morți în păcate” [6, p. 331]. O idee importantă este că: „Nu poate fi cineva deplin fericit de bunătățile primite de la Dumnezeu dacă nu se bucură de ele împreună cu alții, împreună cu toți. Bunătățile lui Dumnezeu își actualizează tot cuprinsul lor numai prin împreună bucuria de ele.” [6, p. 317]

Pentru viața unui creștin este important de a trece de la ortodoxie, dreapta mărturisire și preamărire a lui Dumnezeu, la ortopraxie, la slujirea aproapelui și a lumii. Există o legătură inseparabilă între spiritualitatea personală și diaconie (înțelegând ca slujirea aproapelui) [5, p. 279-280]. Acestea două (ortodoxia și ortopraxia) ar trebui să fie „pentru viața fiecărui creștin coordonatele centrale ale vieții sale sacramentale, familiale și sociale, adică o mărturisire neîntreruptă a lui Iisus Hristos ca Fiul lui Dumnezeu Celui adevărat și veșnic” [7, p. 378-379].

Pentru un creștin modelul suprem al iubirii și dăruirii de sine pentru aproapele este persoana lui Hristos [8]. În cartea Faptele Apostolilor se arată că acei ce sunt în comuniune cu Hristos sunt în comuniune de dăruire cu ceilalți [8, p. 241]. Iisus Hristos sintetizează întregul mesaj al Scripturii Vechiului Testament în două porunci de bază, menționând că în aceste două „se cuprind toată Legea și Proorocii”. Acestea sunt: „să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău, să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși” [9, p. 77].

Sfântul Grigorie de Nazianz arată în Cuvântarea 14, intitulată „Despre iubirea de săraci”, că iubirea este prima și cea mai mare poruncă, este „conținutul

fundamental al Legii și al profeților”, iar împreună-simțirea și împreună-suferința cu aproapele reprezintă cea mai mare iubire” Este cea mai mare deoarece „în forma simpatiei și a comuniunii omul participă activ la viața celui alt, a aproapelui aflat în lipsă” [8, p. 241].

Sfântul Ioan Gură de Aur spunea că trebuie să învățăm cu toții „să fim cât mai umani”, pentru că „nimic nu poate fi mai mareț pe lume decât umanismul” [8, p. 242]. Vorbind despre întraajutorare și solidaritate creștină Sf. Ioan aduce ca exemplu metaforic felul în care este alcătuit corpul nostru și modul în care părțile acestuia conlucrează și se ajută reciproc. Toți creștinii formând cumva un corp comun. *„Ce minunată slujire reciprocă în trup! Cum fiecare membru nu lucrează decât la binele comun și nu-și găsește decât în devotamentul față de alții apărarea sa proprie. Vedem noi vreodată membrele noastre invidiindu-se unele pe altele, refuzând să-și ajute reciproc? Cu totul dimpotrivă, nu se apără ele, nu se ajută ele cu o grabă reciprocă? ... Așa trebuie să fie unii pentru alții toți credincioșii, fi ai Bisericii, membre ale trupului mistic a lui Hristos. Așa trebuie să se întraajutoreze...”* [10, p. 63].

Sf. Ioan zice că nu doar cei săraci ar avea nevoie de ajutor, ci este un ajutor reciproc, toți oamenii depind unii de alții, fiecare are un anumit rol în societate, ce trebuie îndeplinit pentru ca ea să lucreze, și chiar și bogații au nevoie de ajutorul altora. El propune și un experiment mental în care îi pune pe bogați într-un oraș, iar pe cei săraci în alt oraș fără posibilitatea ca aceștia să comunice între ei. În concluzia pe care o face, Sf. Ioan zice că cei bogați ar supraviețui mai greu, din cauză că nu ar ști să îndeplinească anumite activități de muncă. *„Atât de mare este trebuința de ajutorul altora, încât chiar de ar fi cineva mai bogat decât toți oamenii din lume, totuși nu va fi scutit de această legătură și de a avea nevoie de cel mai mic. Nu numai cei săraci au trebuință de cei bogați, ci și cei bogați au trebuință de cei săraci, ba încă mai multă nevoie au bogații de săraci decât săracii de bogați”* [10, p. 63]

Din perspectivă creștină opera filantropică poate fi privită ca o „condiție pentru a obține viața de veci” [9, p. 77]. În sensul său general, întraajutorarea ar putea avea mobiluri cu totul străine de trăirea creștină. Creștinismul ortodox privește caritatea din perspectiva ideii de sfințire și jertfă pentru aproapele. În acest sens Pr. Costachi Grigoraș afirmă că: „opera filantropică este efect și în același timp premisă a sfințirii” [9, p. 75] și că „opera de caritate este urmarea, efectul, atâta cât se află el, a unei sau a unor vieți trăite în jertfire pentru a-i sluji pe alții” [9, p. 71].

Valoarea rugăciunii în viața unui creștin și urmările ei.

Deoarece în calitate de variabilă independentă în analiza datelor cantitative a prezentului studiu am ales frecvența cu care respondenții practică rugăciunea, am decis să facem o scurtă trecere în revistă a modului cum subiectul rugăciunii este abordat în scrierile și cercetările teologice.

Rugăciunea ocupă un loc central în viața unui creștin. Bunăoară, pentru a potența acest lucru, Biserica Ortodoxă Română a proclamat anul 2022 drept „Anul omagial al rugăciunii în viața Bisericii și a creștinului”. Preafericitul Patriarh Daniel în cuvântarea rostită cu acest prilej în Catedrala Patriarhală din București menționa că „fără rugăciune nu este Biserică și nici viață creștină”. Ea are un rol mobilizator și de inspirație, „ne ajută să vedem în fiecare om un frate și în fiecare frumusețe a creației un dar de la Dumnezeu”, ea „ne dăruiește inspirație și putere pentru a rosti cuvântul frumos și pentru a săvârși fapta bună” [11].

Pr. Prof. Dr. Ion Bria afirmă în Dicționarul de Teologie Ortodoxă că rugăciunea este „un element esențial al pietății interioare personale”, de rând cu milostenia, și că este mai importantă decât ritualul exterior, încă din perioada istorică a Vechiului Testament. Rugăciunea este un element central al vieții creștine celei personale și comunitare [5, p. 338-340].

În aceeași idee, Pr. Dr. Ioan Mircea arată că rugăciunea este „implorare, mijlocul de comunicare spiritual cu Dumnezeu, cu vorba sau cu gândul, și legătura de unire între frații de aceeași credință”. Este pârgă principală a vieții duhovnicești [12, p. 448-449].

Părintele Ilarion Felea, teolog și mărturisitor, în lucrarea sa cu caracter apologetic, „Religia iubirii”, scrisă în 1946, vorbind despre locul pe care îl ocupă rugăciunea afirmă că: „Nu putem vorbi despre cultul religios, și despre religie, fără să vorbim și despre rugăciune, care este cel mai important act de cult, însăși esența, viața cultului creștin” [13, p. 78].

Gabriel Bunge, ieromonah și teolog cercetător, în lucrarea sa dedicată practicii rugăciunii personale afirmă că dacă credința nu este practică, atunci ea se evaporă și dispare. Iar în acest context, rugăciunea este un fel de „*barometru al intensității credinței*”, forma ei practică [14, p. 227].

Părintele Ion Cârciuleanu în lucrarea sa dedicată rugăciunii afirmă că toate cărțile de slujbă sunt cărți de rugăciune, iar orice act religios începe cu o rugăciune. Ea reprezintă o exprimare a vieții creștine și leagă creștinul de Dumnezeu [15, p. 32].

Nu orice fel de rugăciune are aceeași calitate, contează mult în ce fel este realizată, în ce stare se află omul, ce gen de comportament adoptă omul. Rugăciunea trebuie să fie făcută „cu credință, stăruință, cu post și milostenie” [12, p. 448-449]. Ultima ar însemna că rugăciunea ar trebui completată cu „fapta cea bună”, deoarece fapta „adeverește credința, cuvintele și sentimentele prin care e mărturisită” [15, p. 32].

Sfântul Ioan Gură de Aur afirmă că într-un fel rugăciunea precede faptele bune: „Rugăciunea este cap tuturor faptelor celor bune și întărire și rădăcină” [16, p. 719].

O abordare psihosocială a întraajutorării, comportamentul prosocial.

Dacă încercăm să abordăm tema solidarității și întraajutorării din perspectivă psihosocială, atunci termenul cel mai potrivit și mai apropiat care ar acoperi semnificația acestora ar fi cel de comportament prosocial.

După părerea lui Septimiu Chelcea prosocial este „acel comportament intenționat, realizat în afara obligațiilor profesionale și orientat spre susținerea, conservarea și promovarea valorilor sociale”. El trebuie să fie realizat conștient și prezența intenției de sprijinire a valorilor sociale este obligatorie [17, p. 445].

Pentru a identifica un comportament prosocial Hans Werner Bierhoff propune două condiții: intenția de a ajuta alte persoane și libertatea alegerii, acordarea ajutorului în afara obligațiilor profesionale. La acestea D. Bar-Tal, Sharabany și Raviv adaugă condiția ca acesta să fie realizat fără așteptarea recompenselor externe [17, p. 445].

În viziunea lui Lindeberg, comportamentul prosocial ar fi un comportament intenționat care aduce beneficii altora (nu în mod necesar cu lipsă de interes pentru propria persoană) care presupune o jertfă, un sacrificiu din partea celui care adoptă comportamentul. Lindenbergh menționează că există cel puțin cinci forme de comportament prosocial: cooperarea, faptul de a fi corect cu ceilalți, altruismul, faptul de a fi de încredere (abținerea de a încălca promisiunile), atenția la alții [18].

În cadrul comportamentului prosocial contează mult aspectul situațional. Comportamentul prosocial variază situațional în cadrul aceleiași persoane. Situația concretă influențează foarte mult dacă acesta va avea loc [18].

Lindenbergh consideră că diferite tipuri de relații pot necesita diferite tipuri de comportament prosocial. El a analizat fenomenul din perspectiva *Goal Framing Theory* și a modelelor mentale a relațiilor. Ideea ar fi că comportamentul prosocial poate apărea din cauza a diferitor motivații de bază combinate

cu imaginea mentală pe care o avem în privința relației cu o persoană concretă [18]. Diferite aspecte ale situației în care se află cineva, cum ar fi factorii sociali, instituționali și culturali, pe de o parte și trăsăturile, aptitudinile persoanei, pe de altă parte, influențează puternic tipul de *frame* principal și tipul de model mental relațional care sunt operative într-o situație dată. Tipul de comportament prosocial sau lipsa lui se datorează intersecției dintre toți acești factori și procese [18].

Există trei tipuri de *frame*-uri principale care reprezintă diferite motivații de bază, ce ar putea determina comportamentul prosocial: *frame*-ul normativ (ce are ca scop de a acționa adecvat), *frame*-ul de câștig (ce are ca scop de a mări propriile resurse) și *frame*-ul hedonic (ce are ca scop de a se simți mai bine). Cu alte cuvinte o persoană ar alege să se comporte prosocial din cauza a trei motive: deoarece comportamentul este dezirabil social, când există anumite „norme” sociale în acest sens; deoarece acesta oferă un câștig oarecare, este văzut bine și mărește capitalul social; deoarece comportamentul creează emoții și trăiri pozitive. Toate aceste motivații se pot combina [18].

Multe cercetări arată că empatia resimțită de o persoană față de o altă persoană ar fi o condiție importantă pentru un comportament prosocial. O altă condiție importantă ar fi capacitatea persoanei de „a se identifica”, de a se pune în locul altcuiva și a privi din perspectiva lui [19, p. 4-5].

Rezultate experimentale (J.H. Bryan și N.H. Walek, 1970) arată că observarea unui model prosocial sporește probabilitatea de a acorda ajutor. Acest fapt demonstrează că expunerea la modele prosociale mărește probabilitatea de întrajutorare umană [17, p. 447-457].

În această ordine de idei, am încercat să vedem dacă există studii psihologice în privința ajutorării, comportamentului prosocial în context creștin. Poate cel mai cunoscut experiment este cel al samarineanului milostiv. Acesta a fost realizat de către Danieli C. Batson împreună cu o echipă. Experimentul reia situația din parabola biblică cu același nume. Redăm mai jos această pildă pentru a înțelege ideea experimentului [20, p. 169].

„Un om oarecare cobora de la Ierusalim la Ierihon, și a căzut între tâlhari, care, după ce l-au dezbrăcat și l-au rănit, au plecat, lăsându-l aproape mort. Iar din întâmplare un preot cobora pe calea aceea și, văzându-l, a trecut pe alături. De asemenea și un levit, ajungând la acel loc și văzând, a trecut pe alături. Iar un samarinean, mergând pe cale, a venit la el și, văzându-l, i s-a făcut milă, și, apropiindu-se, i-a legat rănilor, turnând pe ele untdelemn și vin, și punându-l pe dobitocul său, l-a dus la o casă de oaspeți și a purtat grijă de el. Și a doua zi, scoțând doi dinari, i-a

dat gazdei și i-a zis: Ai grijă de el și, de vei mai cheltui, eu, când mă voi întoarce, îți voi da.” (Luca 10, 30-35) [21]

În cercetare au participat studenți seminariști de la „Princeton Theological Seminary”. Aceștia au fost puși în două situații experimentale. Unii au fost rugați să se reculeagă reflectând la pilda bunului samaritean, pentru a putea ține un mic discurs despre asta. Ceilalți trebuiau să se gândească la posibilele profesii pe care studenților le-ar plăcea să le îmbrățișeze. După aceea, participanții au fost invitați să participe la o conferință legată de ceea ce au reflectat într-o altă clădire a universității. La o parte din studenți li s-a spus că „Mai durează câteva minute, dar puteți să mergeți”, iar celorlalți că „Ați întârziat. Sunteți așteptați de câteva minute. Deci, ați face mai bine să vă grăbiți”. În drum între cele două clădiri studenții au întâlnit un om care stătea la pământ și gemea de durere. Faptul de a fi grăbit sau nu a fost o variabilă ce a influențat puternic rezultatul. Aproape două treimi dintre cei care nu se grăbeau i-au acordat ajutor, iar din cei ce se grăbeau doar 10%. Situația experimentală de a pregăti un discurs despre parabola samariteanului milostiv sau despre profesii nu a afectat semnificativ comportamentul de ajutorare [20, p. 169], [22].

Experimentul a arătat că graba este un factor important, ce ar putea opri pe cineva de a oferi ajutor unei persoane aflate la nevoie. Paradoxal, aceasta devine o piedică chiar dacă subiecții merg să vorbească despre pilda bunului samaritean [22, p. 107-108].

Batson a ajuns la concluzia că faptul de a gândi despre bunul samaritean nu mărește semnificativ un comportament de ajutorare, dar faptul de a fi în grabă îl scade semnificativ [22, p. 107-108]. Se pare că atunci când o persoană este grăbită i se îngustează harta cognitivă. Într-un interviu realizat după experiment aproape toți participanții au menționat că au văzut persoana care stătea la pământ. O parte dintre subiecți nu au perceput scena de pe alee ca o ocazie de decizie etică, din cauza grabei, deci nu au realizat o posibilă nevoie de a acorda ajutor. Alți subiecți arătau anxioși după întâlnirea de pe alee și au decis să nu se oprească, fiind puși într-o situație de a alege. În situația din experiment participanții se grăbeau la întâlnire având sentimentul că sunt așteptați de experimentator, pe care trebuiau să-l ajute. Într-un fel, subiecții erau într-un conflict interior, trebuiau să aleagă între a se opri și a ajuta pe omul de pe alee sau de a ajuta pe experimentator [22, p. 107-108]. Putem concluziona că într-o situație concretă comportamentul prosocial, faptul de a ajuta sau nu, depinde de timpul disponibil și circumstanțe [23, p. 63].

Trebuie să menționăm că deși J. M. Darley și C. D. Batson (1973) arată în studiul lor că faptul de a reflecta la parabola bunului samaritean nu afectează comportamentul de ajutorare, o analiză ulterioară a aceluiași date experimentale, realizată de Anthony G. Greenwald, demonstrează că, totuși, reflectarea la parabolă a crescut șansa în favoarea ajutorării [24].

Emoții morale și modele de comportament moral

Un alt subiect interesant în cadrul temei întrajutorării și actelor prosoziale este cel al emoțiilor complexe, în acest context există o întreagă familie de emoții morale. Ele se referă la reacții afective la evenimente și situații ce nu afectează direct persoana. Emoțiile morale sunt reacții afective legate de interesele sau bunăstarea societății în general sau al altor persoane decât cel care le simte și le trăiește [25, p. 79].

Gray și Wegner (2011) propun o schemă în care emoțiile pot apărea în funcție de relația dintre un „agent”, care sau generează, sau elimină un prejudiciu față de un „receptor”. Observatorul va simți o anumită emoție în funcție de combinația celor două dimensiuni ce caracterizează situația, cea obiectivă (cauzarea prejudiciului sau eliminarea lui) și cea a perspectivei pe care o adoptă (spre agent sau spre receptor). Combinarea acestor două criterii pot genera patru tipuri de reacții emoționale la observator. Observatorul va simți furie și dezgust moral dacă este orientat spre agentul responsabil de prejudiciu. Dacă se orientează la receptorul prejudiciului va simți compasiune și tristețe moral-empatică. Dacă contemplă situația receptorilor ajutorului primit va trăi bucurie moral-empatică, iar dacă se axează pe agentul acestui ajutor va simți înălțare morală [25, p. 80]. Conceptul de înălțare morală (sau elevare morală) a fost propus de către J. Haidt în 2003 [25].

Elevarea morală este o trăire caldă, înălțătoare pe care oamenii o simt atunci când sunt martorii unor acte neașteptate de bunătate și compasiune. Aceasta determină pe omul care o simte să ajute pe alții și să devină o persoană mai bună [26].

Înălțarea morală apare ca efect al actelor extraordinare de caritate, fidelitate și compasiune realizate de oameni obișnuiți. Sunt niște acte pozitive și necondiționate precum acordarea de ajutor celor ce au nevoie. După Diessner, ea este o reacție emoțională la contactul neașteptat cu instanțe ale frumuseții morale [25, p. 77].

Rezultatele cercetărilor arată că „înălțarea morală induce o perspectivă mai pozitivă asupra caracterului oamenilor în general, un fel de optimism cu privire la trăsăturile fundamentale ale rasei umane”. [25, p. 82]

Dragostea și dorința de afiliere pare să fie un răspuns obișnuit pentru oamenii care sunt martorii unor fapte sfinte sau dacă urmăresc comportamentul unui sfânt, sau chiar, dacă aud despre faptele lor. Dacă dezgustul este o emoție negativă ce face mai puternice granițele eului și apără de ceea ce este moral condamnat, elevarea este o dorință de a se afilia cu cei care sunt admirabili din punct de vedere moral [26].

Înălțarea morală este în strânsă legătură cu dezgustul moral, ambele fiind doi poli a unei axe. Dezgustul moral este o reacție afectivă ce apare în contactul cu depravarea morală. Ambele au un rol informativ pentru persoana care le trăiește. Precum „dezgustul informează despre apropierea de degradarea morală și, în cazul analizei propriilor comportamente, despre amenințarea cu alunecarea în subsolul axei morale, înălțarea morală oferă conștiința contactului cu comportamente valorice superioare față de cele obișnuite și deci cu modele care merită urmate în privința propriilor alegeri” [25, p. 79].

Landis arată în studiul său că frecvența experiențelor și emoțiilor de elevare morală corelează pozitiv cu autoraportarea comportamentelor altruiste. Un alt studiu a arătat că înălțarea morală este în relație cu voluntariatul pe termen lung și scurt. Mai multe cercetări arată o influență pozitivă asupra manifestării comportamentelor prosociale. Unele studii au arătat existența unor diferențe de gen în ceea ce privește probabilitatea de apariție a acestei emoții, persoanele de genul feminin sunt mai predispuse în acest sens. Înălțarea morală poate atenua efectele negative ale orientării spre dominanța socială asupra comportamentelor sociale, precum și atenuază efectele licențierii morale [25, p. 83-86].

Într-un experiment la un grup de subiecți li s-au arătat secvențe dintr-un documentar despre viața Maicii Tereza. Un alt grup, de control, a privit alt gen de filmulețe, o comedie sau un alt documentar. Studiul a arătat că participanții ce au privit filmulețul moral înălțător au raportat că se simt mai inspirați, ei doreau mai mult să acționeze prosocial și erau mai predispuși să facă muncă de voluntariat într-o organizație de caritate [26].

Într-o cercetare preliminară, realizată de Jennifer A. Silvers și Jonathan Haidt, autorii au încercat să vadă în ce măsură elevarea morală influențează relația dintre o mamă care alăptează și un prunc. Experimentul a arătat că femeile într-o măsură mai mare sunt dornice să-și hrănească și să-și îmbrățișeze copiii în situația în care au privit un filmuleț ce induce elevare morală, decât în situația în care au privit un filmuleț ce induce o stare de amuzament. Datorită acestor rezultate cercetătorii au concluzionat că astfel de efecte sugerează faptul că înălțarea morală ar fi legată de eliberarea hormonului oxitocină în organism [27].

A. Holman și L. Gherasim arată că înălțarea morală ar putea crea un efect de multiplicare a actelor prosociale. Un comportament prosocial motivat de înălțare morală indusă din observarea unei situații, poate induce la rândul său înălțare morală la alți observatori [25, p. 86]. Aici putem remarca că mediul unei comunități religioase creștine ar putea fi unul cât mai potrivit pentru a genera astfel de comportamente inspirate de la alții și care la rândul lor inspiră pe alții.

Încredere și ajutorare, percepția celuilalt

Un alt subiect al acestui studiu este încrederea pe care o au grupurile de creștini mai activi și mai pasivi în ceilalți oameni. Încercând să cercetăm încrederea în contextul solidarității și ajutorării am găsit un studiu interesant realizat de Dorota Jasielska. Cercetătoarea a încercat să investigheze legătura dintre încrederea situațională și starea de bine subiectivă introducând încă o variabilă în această relație, cea a bunătății sau ajutorului acordat. Studiul a arătat că experiența încrederii poate fi un predictor al stării de bine, iar experiența de a avea comportament prosocial amplifică acest efect. Cu cât o persoană are mai multă experiență în a ajuta pe alții cu atât, atunci când demonstrează încredere într-o situație se va simți mai fericit. Studiul nu a arătat o legătură directă dintre încredere și actele de binefacere. Elementul comun între cele două ar consta în atitudinea pozitivă față de alții. Autoarea studiului încearcă să explice acest fapt prin aceea că încrederea s-ar baza în același timp pe altruism și pe o așteptare a reciprocității, iar pentru a o avea e nevoie ca o persoană să creadă că celălalt are cele mai bune intenții [28].

În acest context, un studiu interesant din domeniul neuroștiințelor realizat de Kanwisher N. și Downing P. arată că noi nu suntem niște recipienți pasivi ai informației ce vine asupra organelor noastre senzoriale, ci niște participanți activi ai procesului nostru de percepție [29]. Intenția pe care o avem influențează și ne modifică percepția [30].

Aspecte metodologice

Studiul de față prezintă o analiză a două serii de date: cantitative și calitative. În partea cantitativă a analizei am utilizat datele obținute în cadrul unui sondaj realizat de Centrul Sociologie și Psihologie Socială al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, în perioada 15 noiembrie – 20 decembrie 2021, pe un eșantion de 1698 persoane. Eșantionul este aleatoriu, reprezentativ pentru populația adultă a Republicii Moldova, în funcție de mediul de reședință, sex, vârstă, nivel de educație, regiune geografică.

În cadrul chestionarului folosit a fost inclusă întrebarea „Cât de des vă rugați?”. Frecvența rugăciunii a fost folosită în calitate de variabilă independentă. Din cadrul eșantionului au fost selectate persoanele care s-au declarat creștin-ortodocși, 1525 la număr (89,8% din întregul eșantion). Acestea au fost plasate în trei grupuri în funcție de frecvența cu care se roagă: În fiecare zi (226 participanți, 14,8% din cei declarați ortodocși), Deseori (474 participanți, 31,1% din cei declarați ortodocși), Uneori/Deloc (813 participanți, 53,3% din cei declarați ortodocși).

În tabelele ce descriu rezultatele apare și un rând pentru întregul eșantion, acesta se referă la rezultatul obținut pentru toți cei 1698 de subiecți, în care sunt incluși și cei ce nu sunt creștini.

Am realizat Testul Chi-Pătrat de asociere pentru a vedea dacă există diferențe în modul în care se distribuie rezultatele.

În partea calitativă am folosit trei surse de date:

1. Rezultatele obținute în cadrul focus-grupurilor exploratorii realizate în perioada ianuarie-februarie 2020: 2 focus-grupuri în satele Fundul Galbenei, raionul Hâncești (10 participanți) și Mirești, raionul Hâncești (24 participanți);

2. Informații obținute în cadrul interviurilor individuale aprofundate realizate în perioada mai 2020, de echipa de cercetare de la CSPA, pe un eșantion non-representativ de 95 de respondenți. Respondenții selectați au un statut formal sau informal de lider în comunităților lor și/sau în societate;

3. Rezultatele obținute în cadrul interviurilor individuale aprofundate realizate în 2021: în perioada 10 aprilie – 12 mai, pe un eșantion de 52 respondenți, femei și bărbați adulți de statut socioprofesional divers din mediul rural/urban, grupe de vârstă diferite, regiuni geografice diferite, vorbitori de limbă română și rusă (origini etnice diverse) din 36 localități.

În cazul tuturor acestor investigații nu a existat o întrebare directă referitor la spiritul de întraajutorare în context religios, cu tangențe creștine. De aceea, în procesul analizei informației am selectat răspunsurile, secvențele, în care apar așa cuvinte ca „ajutor”, „solidaritate” și altele similare, am verificat dacă acestea apar în compartimentele legate de aspectele confesionale ale solidarității și coeziunii sociale, dacă lângă aceste cuvinte apar cuvintele „biserica”, „preot”, „creștin”. De menționat că printre respondenții interviurilor sunt și preoți.

Rezultatele analizei răspunsurilor din cercetarea cantitativă realizată în 2021

Deoarece ajutorul reciproc, întrajutorarea presupune faptul de a fi în poziția celui care oferă ajutor și în același timp de a fi în situația celui care primește ajutorul, am analizat ambele aspecte. În acest sens, din cadrul chestionarului utilizat în cercetarea cantitativă realizată în 2021 am selectat mai mulți itemi relevanți pe care i-am grupat în două compartimente: disponibilitatea de a acorda ajutor și participare, expectația ajutorului și încredere.

1. Disponibilitatea de a acorda ajutor și participare

Frecvența rugăciunii și disponibilitatea de a acorda ajutor în diverse situații

În chestionarul folosit pentru cercetare au fost incluse câteva întrebări în care respondenții trebuiau să evalueze în ce mod ar reacționa în cazul dacă s-ar pomeni într-o situație în care cineva ar avea nevoie de ajutor, de sprijin sau de apărare. În total au fost descrise 4 situații. Respondenții aveau 3 variante de răspuns: „Nu aş întreprinde nimic”, „Aş suna la poliție sau la asistență socială”, „I-aş acorda suport direct”. Am analizat răspunsurile în funcție de frecvența cu care se roagă participanții la studiu. Pentru fiecare situație am realizat Testul Chi-Pătrat de asociere, pentru a vedea dacă există asocieri semnificative din punct de vedere statistic în ceea ce privește distribuția rezultatelor în funcție de frecvența rugăciunii. De fiecare dată am obținut rezultate semnificative, $p < 0,001$.

O primă situație se referea la modul în care ar reacționa respondentul dacă ar vedea o persoană batjocorită/maltrată în transportul public, *Tabelul 1*.

Tabelul 1. Disponibilitatea de a ajuta o persoană batjocorită/maltrată în transportul public, în funcție de frecvența rugăciunii

	Nu aş întreprinde nimic	Aş suna la poliție sau la asistență socială	I-aş acorda suport direct	Nu ştiu/non răspuns
În fiecare zi	4,4%	31,4%	52,7%	11,5%
Deseori	4,4%	39,5%	41,6%	14,6%
Uneori/Deloc	9,6%	30,6%	45,0%	14,8%
Întregul eșantion	7,9%	31,7%	46,4%	14%

După cum putem observa, cei ce se roagă în fiecare zi într-o măsură mai mare ar acorda suport direct persoanei maltratate în transportul public. Astfel s-ar comporta peste jumătate dintre respondenții din grupul respectiv, față de

41,6% din cei ce se roagă deseori și 45% din cei ce se roagă uneori și deloc. În același timp, observăm că cei ce se roagă Uneori/Deloc într-o pondere mai mare (9,6%) nu ar întreprinde nimic în această situație, decât cei din grupurile În fiecare zi și Deseori (câte 4,4%).

O altă situație a fost aceea în care participantul la studiu ar vedea o persoană în vârstă singură în stradă într-o noapte foarte geroasă.

Tabelul 2. Disponibilitatea de a ajuta o persoană în vârstă singură în stradă într-o noapte foarte geroasă, în funcție de frecvența rugăciunii

	Nu aș întreprinde nimic	Aș suna la poliție sau la asistența socială	I-aș acorda suport direct	Nu știu/non răspuns
În fiecare zi	0,4%	30,5%	57,5%	11,5%
Deseori	0,6%	36,3%	54,2%	8,9%
Uneori/Deloc	4,1%	31,6%	48,6%	15,7%
Întregul eșantion	2,7%	32,6%	51,9%	12,8%

Aici observăm două tendințe, o dată cu creșterea frecvenței rugăciunii crește ponderea celor care aleg să acorde suport direct (de la 48,6% pentru Uneori/Deloc la 57,5% pentru grupul În fiecare zi), în același timp, descrește procentul celor care nu ar întreprinde nimic (de la 4,1% la 0,4%).

În a treia situație, respondenții trebuiau să răspundă ce ar face în cazul dacă ar vedea că o persoană de etnie romă este abuzată verbal într-un magazin.

Tabelul 3. Disponibilitatea de a ajuta o persoană de etnie romă abuzată verbal într-un magazin, în funcție de frecvența rugăciunii

	Nu aș întreprinde nimic	Aș suna la poliție sau la asistența socială	I-aș acorda suport direct	Nu știu/non răspuns
În fiecare zi	11,9%	25,7%	31,0%	31,4%
Deseori	8,2%	23,8%	29,3%	38,6%
Uneori/Deloc	16,4%	20,2%	20,9%	42,6%
Întregul eșantion	13,6%	22%	25%	39,4%

În această situație o pondere mare a respondenților nu a știut cum să răspundă. Observăm că ponderea celor care nu au dat un răspuns crește o dată cu descreșterea frecvenței rugăciunii (de la 31,4% la 42,6%). În același timp, cu cât

e mai mare frecvența rugăciunii cu atât mai mare e ponderea celor ce aleg să acorde suport direct sau să apeleze la o instituție.

În situația a patra, subiecții trebuiau să răspundă cum ar proceda în cazul în care ar vedea că cineva maltratează un animal în parc/stradă.

Tabelul 4. Disponibilitatea de a interveni în cazul în care cineva maltratează un animal în parc/stradă, în funcție de frecvența rugăciunii

	Nu aș întreprinde nimic	Aș suna la poliție sau la asistența socială	I-aș acorda suport direct	Nu știu/non răspuns
În fiecare zi	5,3%	31,4%	53,1%	10,2%
Deseori	4,9%	25,7%	48,5%	20,9%
Uneori/Deloc	8,4%	21,6%	50,2%	19,8%
Întregul eșantion	6,5%	24,5%	50,4%	18,7%

Atestăm faptul că în această situație avem o pondere mai mare a non-răspunsurilor în grupurile Deseori (20,9%) și Uneori/Deloc (19,8%) față de grupul În fiecare zi (10,2%). Putem vedea, în același timp, că ponderea celor care apelează la instituții crește odată cu creșterea frecvenței rugăciunii.

Participare civică și activism social în funcție de frecvența rugăciunii

În continuare am dorit să vedem în ce măsură se schimbă ponderea participării la diverse evenimente și activități a participanților studiului în funcție de frecvența rugăciunii.

Pentru a ușura analiza și vizibilitatea rezultatelor am unit răspunsurile legate de frecvența participării astfel: Deloc și Rareori într-o categorie, Frecvent și Foarte frecvent în altă categorie. Rezultatele le-am sintetizat în *Tabelul 5*.

Nu am găsit diferențe semnificative din punct de vedere statistic în ceea ce privește modul în care s-au distribuit rezultatele în funcție de frecvența rugăciunii pentru participarea la „Întruniri/adunări la nivel de comunitate”. Pentru celelalte evenimente și activități avem rezultate statistic semnificative. O dată cu creșterea frecvenței rugăciunii crește și frecvența participării la toate tipurile de evenimente și activități.

Diferențe mai mari de pondere găsim între cei ce se roagă în fiecare zi (28,3%) și celelalte grupuri de frecvență (16,2% și 11,3%) în privința „Activităților de caritate pentru a ajuta persoane/familii vulnerabile”. O situație similară găsim pentru „Oferirea de donații bănești pentru scopuri caritabile” (În fiecare zi - 35,0%, Deseori - 21,5%, Uneori/Deloc - 14,5%).

Tabelul 5. Gradul de participare la diverse evenimente și activități, în funcție de frecvența rugăciunii

		Deloc/ Rareori	Frecvent/ Foarte frecvent	Nu știu/îmi vine greu să răspund
Întruniri/adunări la nivel de comunitate	În fiecare zi	77,9%	20,8%	1,3%
	Deseori	82,1%	16,9%	1,1%
	Uneori/Deloc	83,3%	15,3%	1,5%
	Întregul eșantion	80,9%	17,8%	1,3%
Evenimente culturale/ sociale organizate la nivel de comunitate	În fiecare zi	69,9%	28,8%	1,3%
	Deseori	75,3%	23,4%	1,3%
	Uneori/Deloc	80,0%	18,2%	1,8%
	Întregul eșantion	76,4%	22,2%	1,4%
Activități de caritate pentru a ajuta persoane/familii vulnerabile	În fiecare zi	67,7%	28,3%	4,0%
	Deseori	81,4%	16,2%	2,3%
	Uneori/Deloc	85,7%	11,3%	3,0%
	Întregul eșantion	81,0%	16,4%	2,7%
Activități voluntare organizate de biserica din care faceți parte	În fiecare zi	70,8%	24,3%	4,9%
	Deseori	82,7%	16,5%	,8%
	Uneori/Deloc	90,3%	7,6%	2,1%
	Întregul eșantion	82,5%	15,1%	2,4%
Activități voluntare organizate de organizații obștești/lideri comunitari/ asociații de părinți	În fiecare zi	77,4%	18,1%	4,4%
	Deseori	79,3%	15,6%	5,1%
	Uneori/Deloc	89,4%	7,0%	3,6%
	Întregul eșantion	83,6%	12,3%	4,1%
Ați oferit donații bănești pentru scopuri caritabile	În fiecare zi	62,8%	35,0%	2,2%
	Deseori	75,9%	21,5%	2,5%
	Uneori/Deloc	81,9%	14,5%	3,6%
	Întregul eșantion	76,6%	20,1%	3,4%

Cei ce se roagă în fiecare zi și cei ce se roagă frecvent pe de o parte au o diferență de pondere mai mare (18,1% și 15,6%) față de cei ce se roagă uneori sau deloc (7,0%) în ceea ce privește „Activitățile voluntare organizate de organizații obștești/lideri comunitari/asociații de părinți”.

În concluzie putem spune că cei care se roagă mai frecvent auto raportează un nivel mai mare de activism social și participare.

2. Expectanța ajutorului și încredere

Expectanța ajutorului și frecvența rugăciunii

Am încercat să vedem în ce măsură creștinii cu practică diversă a rugăciunii (în ceea ce privește frecvența) contează pe ajutorul diverselor instituții și persoane. Am văzut în subcapitolul anterior că cei care se roagă mai des au o mai mare deschidere de a acorda ajutor. În același timp, credem că acordând ajutor, aceștia vor percepe mediul în care se află mai deschis în a acorda suport lor la nevoie.

Tabelul 6. Răspunsurile la întrebarea În ce măsură credeți că ați putea conta pe ajutor din partea următoarelor instituții/persoane, în funcție de frecvența rugăciunii

		Deloc/ În mică măsură	În mare măsură/ În foarte mare măsură	NȘ/NR	Semnifica- ția Testului Chi-Square de asociere
Statul	În fiecare zi	84,5%	10,2%	5,3%	p<0,001
	Deseori	91,1%	8,4%	,4%	
	Uneori/Deloc	94,7%	4,1%	1,2%	
	Întregul eșantion	92,3%	6,2%	1,4%	
Primăria	În fiecare zi	83,2%	9,3%	7,5%	p<0,001
	Deseori	88,0%	11,0%	1,1%	
	Uneori/Deloc	90,0%	8,2%	1,7%	
	Întregul eșantion	88,9%	9,0%	2,1%	
Rudele	În fiecare zi	29,6%	68,1%	2,2%	p=0,052
	Deseori	37,3%	62,0%	,6%	
	Uneori/Deloc	38,1%	61,3%	,6%	
	Întregul eșantion	36,1%	63,0%	,9%	
Prietenii	În fiecare zi	46,0%	46,0%	8,0%	p<0,001
	Deseori	56,8%	40,9%	2,3%	
	Uneori/Deloc	59,5%	39,0%	1,5%	
	Întregul eșantion	56,6%	40,9%	2,5%	
Vecinii	În fiecare zi	61,5%	29,6%	8,8%	p<0,001
	Deseori	69,2%	28,1%	2,7%	
	Uneori/Deloc	81,1%	17,0%	2,0%	
	Întregul eșantion	75,6%	21,3%	3,1%	
Colegii	În fiecare zi	57,5%	31,9%	10,6%	p<0,001
	Deseori	69,6%	28,1%	2,3%	
	Uneori/Deloc	70,8%	26,8%	2,3%	
	Întregul eșantion	69,6%	27,1%	3,4%	

Analizând datele prezentate în *Tabelul 6* observăm o tendință, cu cât creștinii se roagă mai des ei sunt mai siguri că ar putea conta pe un ajutor din partea statului, primăriei, prietenilor, vecinilor și colegilor. Diferențele sunt ceva mai mari între cei care se roagă în fiecare zi (46%) pe de o parte și cei care se roagă deseori (40,9%), uneori și deloc (39%) de cealaltă parte în ceea ce privește prietenii.

Nu am găsit asocieri semnificative în răspunsuri pentru categoria Rudele. Ceea ce arată că între grupurile ce reprezintă nivele de activism religios nu există diferențe mari în această privință, deși tendința este aceeași ca și în cazul celorlalte categorii.

Frecvența rugăciunii și încrederea în oameni

În secțiunea ce urmează ne-am propus să analizăm în ce măsură frecvența rugăciunii se asociază cu nivele de încredere în diverse categorii de oameni. În analiza de mai sus am văzut că cei ce se roagă mai des tind să perceapă că vor primi mai curând ajutor în caz de nevoie. Am putea presupune că în această situație încrederea față de oameni ar fi mai mare. În cadrul chestionarului folosit în cercetarea cantitativă din 2021 a existat întrebarea „*În general, ați spune că se poate avea încredere în majoritatea oamenilor în Republica Moldova sau este nevoie să fiți vigilenți în relația cu oamenii?*”. Am încercat să vedem cum răspund oamenii cu diversă practică a rugăciunii la această întrebare.

Tabelul 7. Răspunsurile la întrebarea dacă se poate avea încredere în majoritatea oamenilor din Republica Moldova, în funcție de frecvența rugăciunii

	Se poate avea încredere în majoritatea oamenilor	Trebuie să fi vigilenți	Deloc nu poți avea încredere în oameni	NȘ/NR
În fiecare zi	17,3%	70,8%	11,1%	,9%
Deseori	6,8%	69,4%	23,4%	,4%
Uneori/Deloc	9,0%	73,8%	17,2%	0%
Întregul eșantion	8,7%	73,3%	17,7%	0,2%

Observăm că cei ce se roagă în fiecare zi într-o măsură mai mare afirmă că pot avea încredere în majoritatea oamenilor (17,3%), e practic dublu față de cei ce se roagă uneori sau deloc (9%) și față de întregul eșantion (8,7%). Atestăm faptul că rugăciunea de fiecare zi, într-adevăr se asociază cu o încredere mai mare în oameni în general. În același timp, e interesant să constatăm că cei ce se roagă deseori sunt mai sceptici în ceea ce privește încrederea, decât cei ce se roagă în

fiecare zi și, în același timp, decât cei ce se roagă uneori sau deloc, afirmând într-o pondere mai mare că nu poți avea încredere deloc în oameni (23,4%).

În cadrul întrebărilor din chestionar, respondenții erau rugați să-și imagineze o situație în care și-au pierdut portmoneul cu o sumă mare de bani. Apoi să evalueze probabilitatea ca o persoană pe care nu o cunosc să le întoarcă portmoneul. Ne-am propus să analizăm modul cum au răspuns participanții la studiu la această întrebare în corelație cu frecvența cu care se roagă.

Tabelul 8. Evaluarea probabilității ca o persoană străină să întoarcă portmoneul cu bani, în funcție de frecvența rugăciunii

	Mare / Foarte mare	Mică / Deloc	Nu știu/îmi vine greu să răspund
În fiecare zi	9,7%	81,0%	9,3%
Deseori	4,6%	88,6%	6,8%
Uneori/Deloc	4,2%	86,7%	9,1%
Întregul eșantion	4,9%	87,1%	8,0%

Putem vedea că cei ce se roagă în fiecare zi într-o pondere de două ori mai mare (9,7%) evaluează probabilitatea ca fiind mare sau foarte mare, decât cei ce se roagă Deseori (4,6%) și Uneori/Deloc (4,2%).

Într-o altă întrebare, respondenții au fost rugați să evalueze probabilitatea întoarcerii portmoneului dacă în locul persoanei străine ar fi fost un vecin.

Tabelul 9. Evaluarea probabilității ca vecinul să întoarcă portmoneul cu bani, în funcție de frecvența rugăciunii

	Mare / Foarte mare	Mică / Deloc	Nu știu/îmi vine greu să răspund
În fiecare zi	40,7%	53,5%	5,8%
Deseori	27,0%	63,3%	9,7%
Uneori/Deloc	20,3%	68,9%	10,8%
Întregul eșantion	25,0%	65,5%	9,4%

Și în acest caz cei ce se roagă în fiecare zi au evaluat semnificativ mai mult probabilitatea (40,7%), decât cei ce se roagă Deseori (27%) sau Uneori/Deloc (20,3%).

În continuare am încercat să vedem în ce mod diferă încrederea în diverse categorii de persoane în funcție de frecvența rugăciunii.

Tabelul 10. Încrederea în diverse categorii de persoane, în funcție de frecvența rugăciunii

		Nu am deloc încredere / Nu prea am încredere	Oarecare încredere / Foarte multă încredere	Nu știu/ îmi vine greu să răspund	Semnificația Testului Chi-Square de asociere
Colegii de muncă	În fiecare zi	18,1%	61,1%	20,8%	p<0,05
	Deseori	27,2%	58,2%	14,6%	
	Uneori/Deloc	27,3%	56,3%	16,4%	
	Întregul eșantion	26,6%	57,4%	16,0%	
Vecinii	În fiecare zi	29,6%	66,4%	4,0%	p<0,001
	Deseori	39,5%	54,4%	6,1%	
	Uneori/Deloc	46,0%	50,6%	3,4%	
	Întregul eșantion	43,2%	52,6%	4,2%	
Prietenii	În fiecare zi	18,1%	79,6%	2,2%	p=0,195
	Deseori	14,3%	82,1%	3,6%	
	Uneori/Deloc	19,1%	78,5%	2,5%	
	Întregul eșantion	17,5%	79,7%	2,8%	
Familia	În fiecare zi	1,3%	97,8%	,9%	p<0,05
	Deseori	1,9%	95,6%	2,5%	
	Uneori/Deloc	2,2%	97,4%	,4%	
	Întregul eșantion	2,7%	96,2%	1,1%	
O persoană necunoscută	În fiecare zi	76,5%	10,6%	12,8%	p<0,01
	Deseori	67,3%	8,2%	24,5%	
	Uneori/Deloc	73,3%	7,3%	19,4%	
	Întregul eșantion	72,2%	7,7%	20,1%	

Dacă analizăm datele prezentate în *Tabelul 10*, putem observa câteva tendințe: cu cât crește frecvența rugăciunii crește și încrederea în colegii de muncă, în vecini și în persoane necunoscute. Nu atestăm diferențe semnificative în modul cum respondenții au evaluat încrederea în prieteni și nu găsim diferențe mari în ceea ce privește încrederea în familie. Putem concluziona că prietenii și familia constituie un cerc mai restrâns în care o persoană comunică des și respectiv, în mediul acesta un nivel de încredere mai înalt este consubstanțial. Se pare că rugăciunea ar putea să înceapă să joace un rol în ceea ce privește

Încrederea atunci când e vorba de relații în afara câmpului mai apropiat, atunci când aceste relații sunt condiționate cumva din afară, de mediul de muncă/studiu sau spațiul de locuit.

Solidaritatea și ajutorul reciproc în context religios creștin menționate în cercetările calitative

În cadrul studiului de față am folosit și surse calitative de informații din cadrul a trei cercetări realizate de Centrul Sociologie și Psihologie Socială: rezultatele obținute în cadrul focus-grupurilor exploratorii realizate în perioada ianuarie-februarie 2020, informații obținute în cadrul interviurilor individuale aprofundate realizate în 2020 și cele obținute în cadrul interviurilor similare realizate în 2021.

Scopul acestei analize a fost de a repera percepțiile și gândurile respondenților privind Biserica, creștinismul ortodox, activitatea preoților în contextul temei întrajutorării și solidarității.

În cazul tuturor acestor investigații nu a existat o întrebare directă referitor la spiritul de întrajutorare în context religios, cu tangențe creștine. De aceea, în procesul analizei informației am selectat răspunsurile, secvențele, în care apar așa cuvinte ca „ajutor”, „solidaritate” și altele similare, am verificat dacă acestea apar în compartimentele legate de aspectele profesionale ale solidarității și coeziunii sociale, dacă lângă aceste cuvinte apar cuvintele „biserica”, „preot”, „creștin”. De menționat că printre respondenții interviurilor sunt și preoți.

Am încercat să reperăm câteva teme ce apar mai des printre răspunsurile selectate. În *Tabelul 11* se poate vedea lista acestora împreună cu numărul de mențiuni. Putem observa că trei din ele se referă la persoana preotului, astfel acesta este văzut ca un exemplu și ca sursă de ajutor. O altă categorie de teme are în calitate de cuvinte-cheie „credința” și „fapte” (comportamente). O idee pe care o găsim aici este că credința este legată de fapte, iar anumite schimbări în credință se reflectă asupra faptelor. Iar dintre toate comportamentele, anume cel caritabil, filantropic de iubire și stimă față de celălalt este identificat ca unul creștin. O a treia categorie de teme se referă la exemple concrete de solidarizare și spațiul în care acesta are loc în viața creștină, cel al Bisericii.

Vom trece în revistă mai întâi temele legate de persoana preotului.

Tema ce a sunat de cele mai multe ori se referă la faptul că ***Preotul trebuie să fie un exemplu*** pentru credincioși și comunitate în ceea ce privește manifestarea coeziunii și solidarității. Astfel, unul dintre respondenți zice: „*Preotul trebuie să fie ca un exemplu pentru sat.*” (Focus-grup, Mirești)

Tabelul 11. Temele găsite în cadrul investigațiilor calitative referitoare la solidaritate și ajutorare în context creștin

Tema	Mențiuni
Preotul trebuie să fie exemplu	5
Credința în Dumnezeu schimbă comportamentul	4
Exemple de solidarizare creștină	4
Percepția asupra Bisericii ca spațiu de întraajutorare	3
A avea comportament caritabil înseamnă a avea comportament creștin	3
Persoana preotului sursă de ajutor	2
Creștini prin fapte concrete/Credința prin fapte concrete	2
Credincioși care ajută	1
Exemple concrete de preoți model	1

Un alt respondent, fiind preot, aduce un exemplu din propria experiență, în care modul său de comportament a motivat pe alții să fie solidari.

„Credința fără fapte este moartă. Dar și să iubești pe aproapele ca pe tine însuși, multe alte. Dar și faptul că particip și eu. În toate activitățile am participat și eu și colegul meu părintele X. Am participat împreună, am lucrat împreună cot la cot cu restul lumii. Nu am stat într-o parte. Cred că și asta a motivat lumea să participe.” (Interviu 2020, B_36-45_rural_rom-mold_superioare)

Alt preot intervievat răspunzând la una din întrebările ghidului de interviu (Ce credeți că ar trebui să facă biserica/preotul pentru ca să apropie oamenii din R. Moldova?) afirmă că preotul are mai multe roluri și toate acestea sunt spre sporirea duhului iubirii de aproapele.

„Să educe oamenii în sensul respectiv, de a fi uniți, că însăși porunca evanghelică spune: lubiți-vă unii pe alții și lubește pe aproapele tău ca pe tine însuși. Să explice concret oamenilor cine este aproapele fiecăruia dintre noi. Și în felul ăsta oamenii se vor uni. Plus la asta să fie preotul implicat în diferite acțiuni, activități de dezvoltare a comunității, activități de întraajutorare a persoanelor care au nevoie de ajutorul respectiv.” (Interviu 2020, B_36-45_urban_rom-mold_superioare_public)

Un intervievat zice că atunci când preotul nu are comportament adecvat misiunii pe care o are acest fapt determină și pe cei din jur să procedeze la fel.

„Dar dacă omul vede că preotul încalcă... și eu sunt mai prost ca dânsul? Dar de ce să nu încalc și eu?” (Participant focus-grup, Fundul Galbenei)

Tot referindu-se la preoți, doi dintre intervievați arată că în localitățile lor preoții sunt priviți ca surse de ajutor la nevoie. Unul din ei afirmă că lumea din localitatea lui se adresează în primul rând la membrii bisericii.

„Avem foarte multe cazuri când chiar și tinerii se adresează la preot pentru ajutor...” (Participant focus-grup, Mirești)

„În primul rând apelează la membrii bisericii, în al doilea rând apelează la rude, desigur, la vecini și la alte comunități religioase, sau comunități legate de serviciu.” (Interviu 2020, B_36-45_urban_rom-mold_superioare_privat)

Găsim mai multe teme legate de cuvintele „credință” și „fapte”. Cea pe care o găsim mai des transmite ideea că **Credința în Dumnezeu schimbă comportamentul** oamenilor.

În acest sens, unul dintre participanții la interviurile individuale aprofundate afirmă că Biserica, și am zice credința pe care o propovăduiește, ar putea genera comportamente prosociale.

„Biserica ar putea fi nu cea care pune sub ascultare poporul către stat. Ar putea să stimuleze comportamente pe care nu le poți face prin obligație... Nu poți decreta de azi solidaritate în toată țara. Biserica ar putea să construiască rețele de solidaritate.” (Interviu 2020, B_36-45_Chisinau_rom-mold_superioare_non-guv)

Același respondent afirmă că Biserica „ar fi punctul în care oamenii ar învăța niște lucruri, căci sunt foarte multe chestii în Biblie despre ajutor reciproc, despre încredere, despre dragoste.” (Interviu 2020, B_36-45_Chisinau_rom-mold_superioare_non-guv)

Doi dintre respondenți vorbesc despre frica lui Dumnezeu sau frica de a greși în fața Lui, care-i face pe oameni să aibă un comportament mai moral.

„Consolidarea societății depinde de Biserică mult. Pentru că dacă omul ar avea o frică de Dumnezeu, și-ar evalua un pic comportamentul, și l-ar schimba.” (Focus-grup, Mirești)

„Dar, vreau să spun că la piață, cu vânzătorii, poate doar de câteva ori m-au înșelat acolo. Dar așa, în general, oamenilor le este frică de Dumnezeu. Și chiar mi-au returnat, deoarece am dat greșit banii, mi-au returnat și mi-au spus că am greșit. Și îmi spun vânzătorii: Nu am nevoie de ceea ce nu e al meu, nu vreau să iau păcat asupra mea. Și s-a întâmplat de mai multe ori...” (Interviu 2020, F_56-65_Chisinau_rusa_superioare_AA)

Alți doi intervievați ce aparțin mediului bisericesc menționează faptul că credința și faptele unui creștin sunt strâns legate între ele, nu se pot separa, credința se concretizează și se manifestă prin fapte bune, prin trăire. Iar faptele bune creștinești ar trebui săvârșite fără a aștepta ceva în schimb.

„Nu poți să te limitezi la o trăire personală, atunci ar fi un egoism, noi nu ne putem mântui de unii singuri. Ne arătăm dragostea numai în relații cu ceilalți, de lângă noi. Pentru că ce folos dacă ești credincios, dar pe ceilalți nu-i accepți, îi urăști, nu-ți împarți pâinea ta cu aproapele, nu îl faci pe celălalt fericit. Cred că nu le putem separa. Pornește de la sine, de la creșterea personală și se răsfrânge spre cei din jur.” (Interviu 2020, B_26-35_Chisinau_rom-mold_superioare_NG)

„În mare parte oamenii singuri fac lucrul acesta deoarece de mai multe ori am vocalizat acel mesaj că credința fără fapte este moartă. Și trebuie să ne dăm seama că credința este partea pe care o manifestăm prin mărturisire a vieții noastre, dar nu putem mărturisi credința fără ca să dăm dovadă prin fapte concrete că suntem creștini. Și facem nu pentru a avea ceva în schimb, ci pentru e corect să fii bun.” (Interviu 2020, B_36-45_rural_rom-mold_superioare_NG)

Câțiva respondenți vorbesc despre un comportament „creștinesc”, acțiuni „creștine” descriindu-le ca filantropice, de ajutor pentru ceilalți, astfel **a avea un comportament creștin înseamnă a avea comportament caritabil**. Primul îl include pe ultimul.

„În comună s-a format o tradiție veche ca cei tineri să-i ajute pe cei vârstnici, ca cei care sunt mai mulți să vină alături de cei singuratici, ca cei puțin mai bogați să nu fie nepăsători față de familiile social vulnerabile, cu mulți copii, cu oameni bolnavi. Acestora de sărbători, iar uneori nu numai li se oferă cadouri sub formă de alimentare, îmbrăcăminte, produse sanitare. Sunt acțiuni de semnificație majoră, creștină, care se manifestă la nevoi mai acute.” (Interviu 2020, B_26-35_rural_rom-mold_superioare_public)

„Pentru oamenii din anturajul meu este foarte dezvoltat sentimentul de a ajuta pe cineva, de a-i oferi un serviciu pur omenesc, pur creștinesc, pentru că fiecare poate nimeri în situații grele din viață în care am putea avea nevoie de ajutor.” (Interviu 2020, B_56-65_Chisinau_rom-mold_superioare_NG)

O altă idee pe care am găsit-o în interviuri este faptul că nu toți cei care se declară creștini au un comportament corespunzător. Aici este vorba sau despre acei ce au o atitudine ostilă față de cei care au alte viziuni, sau despre acei creștini care vin la biserică cu scopuri pur „lumești” și așteaptă rezultate ime-

diate în viața lor concretă doar pentru faptul că au venit la biserică și au pus o lumânare, de genul să îi meargă bine în viață, să i se îndeplinească o dorință. E vorba despre acei creștini care merg „la biserică ca la o vrăjitoare”.

O altă categorie de teme pe care o regăsim în interviuri este faptul că **Biserica este un spațiu de întraajutorare**, în sens larg, de ajutor reciproc spiritual, psihologic, moral și chiar material.

Unul din respondenți care a menționat acest rol al Bisericii, accentuează faptul că Biserica o face dintotdeauna și de multe ori acest lucru rămâne neobservat.

„Să nu uităm că nimeni practic nu mai atrage atenția la diferitele acțiuni de întraajutorare care au loc cel puțin lunar la bisericile noastre, inclusiv din Republica Moldova. Aceasta a ajuns a fi un clișeu - biserica ajută pentru că așa trebuie și așa e firesc.” (Interviu 2021, F_46-55_urban_rom-mold_superioare_public)

Un alt interviuat vede în Biserică o organizație care ar fi obligată să întreprindă măsuri spre sporirea bunăstării sociale și educarea membrilor comunităților creștine în spirit de întraajutorare.

„Biserica trebuie să se axeze pe nevoile societății, să sprijine oamenii neajutorați, cei cu dezabilități. Să creeze centre de ajutorare a lor, cu haine, mâncare, produse de primă necesitate. Să educe membrii parohiei în privința bunătății și ajutorării reciproce, a ocrotirii naturii, a animalelor.” (Interviu 2020, F_46-55_Chisinau_rom-mold_super_public)

O idee similară a exprimat unul din respondenți, atunci când a răspuns la întrebarea Ce credeți că ar trebui să facă biserica/preotul pentru ca să apropie oamenii din Republica Moldova?

„Biserica ar trebui să aibă un rol umanitar mult mai înalt: să se implice în ajutorul persoanelor nevoiașe, să se implice în probleme sociale care există în unele localități și astfel ar putea să devină un actor important care ar apropia oamenii.” (Interviu 2020, B_26-35_Chisinau_rom-mold_super_ONG)

Mai mulți respondenți dau exemple concrete despre faptul în care Biserica, mediul creștinesc au fost spații de întraajutorare sau au generat, inițiat acțiuni ample de caritate.

„Deja sunt 7 ani de când în fiecare an de Crăciun și Paște noi facem colete la biserică. Noi am început a repartiza colete familiilor social vulnerabile și bătrânilor. Și copilul din clasa a IX-a, care a fost inițiatorul acestui program, este clopotarul de la biserică. Împreună cu părintele și cu alți copii cu care activează, au repartizat co-

lete celor nevoiași și uitați-vă pe parcurs inițiativa aceasta la școală.” (Participant focus-grup, Fundul Galbenei)

„Am văzut cazuri în care... comunități unde preoții reușesc să implice lumea în activități de voluntariat. Există la noi misiuni sociale, Diaconia este una care a reușit să creeze această coeziune și să predisună oamenii spre unitate, ajutor, să unească, să aibă activități comune. Acolo unde este posibil și preotul are resurse de energie necesare ar putea să se implice în activități sociale pe lângă activitatea spiritual-religioasă.” (Interviu 2020, F_26-35_urban_rom-mold_superioare_NG)

Unul dintre respondenți din mediul bisericesc ce a avut experiența de a trăi o perioadă în Italia afirmă că bisericile creștin-ortodoxe moldovenești de acolo au puterea de a aduna oamenii în jurul lor formând adevărate comunități, în care oamenii pe lângă scopuri spirituale pentru care se adună se și ajută reciproc.

„Ajută oamenii, prin faptul că e o comunitate unde vin mulți oameni, unii sunt de mult timp acolo, alții abia veniți și astfel se ajută unul pe altul. Cei care sunt de mai mult timp acolo, ei îi ajută să se acomodeze, să-și găsească de lucru uneori, e destul de greu să găsești de lucru acolo fără o recomandare. Când vii în comunitatea ta cineva poate să te ajute sau să te recomande.” (Interviu 2020, B_26-35_Chi-sinau_rom-mold_superioare_privat)

Concluzii

Ideea de solidaritate și întraajutorare este intrinsecă creștinismului, iar fiecare creștin este invitat să treacă de la ortodoxie la ortopraxie (de la dreapta mărturisire și preamărire a lui Dumnezeu la slujirea aproapelui și a lumii), una completând pe cealaltă. Ambele sunt foarte importante și au o legătură inseparabilă între ele.

După cum menționează Pr. Ion Bria, „trezirea de la spiritualitatea personală la diaconie, la slujirea socială nu este deloc ușoară. Aici un mare rol are îndrumarea pe care Biserica o dă credincioșilor săi pentru a discerne valorile evanghelice.” [5, p. 279-280]

Potrivit respondenților din cercetările calitative comportamentul creștin include în sine pe cel caritabil. De multe ori preoții sunt văzuți ca cei care inspiră comunitatea să fie solidară și să se ajute reciproc sau, cel puțin, că ar trebui să fie așa. Persoana preotului este importantă, felul lui de a fi e important. În același timp unii respondenți văd în preot o sursă de ajutor în localitățile din care fac parte.

Deseori respondenții preoți evită să vorbească despre faptele caritabile pe care le fac, din cauza principiului „să nu știe stânga ta ce face dreapta” (multe

acte de binefacere nu se mediatizează). Biserica nu este un ONG care se ocupă de bunăstarea socială, dar poate genera astfel de acțiuni. Activitățile sociale vin după cele spiritual-religioase.

Experimentul bunului samaritean ne arată că stresul și graba îngustează câmpul cognitiv, iar acest fapt face ca omul să observe mai puțin ce se întâmplă în jurul lui și să fie mai puțin receptiv la necesitățile altora. Această constatare ne aduce la ideea că timpul de rugăciune (sau cel puțin unul de meditație, în special dacă vorbim de cei ce nu sunt creștini) ar putea fi un bun prilej pentru liniștire și de asigurare a unui contact mai bun cu propria persoană și ceilalți.

Sigur, e foarte important de avut în vedere că nu orice gen de rugăciune are aceeași calitate. Contează multe aspecte, precum timpul în care se roagă cineva, locul, contextul etc. În studiul de față am putut evalua doar frecvența cu care se roagă respondenții. Dar, o rugăciune mai deasă mărește șansele ca cel ce se roagă să aibă acces mai mare la conținuturile oferite de credința pe care o are. Iar acestea îi oferă și modele de comportament.

Studiul cantitativ pe care l-am realizat ne arată că cei ce se roagă în fiecare zi într-o măsură mai mare ar acorda suport direct unei persoane maltratate în transportul public, unei persoane în vârstă singură în stradă într-o noapte foarte geroasă. Cu cât e mai mare frecvența rugăciunii cu atât mai mare e ponderea celor ce aleg să acorde suport direct sau să apeleze la o instituție în cazul dacă ar vedea că o persoană de etnie romă este abuzată verbal într-un magazin. În cazul în care ar vedea că cineva maltratează un animal în parc/stradă ponderea celor care apelează la instituții crește odată cu creșterea frecvenței rugăciunii.

Cei care se roagă mai frecvent auto raportează un nivel mai mare de activism social și participare. Creștinii care se roagă mai des sunt mai siguri că ar putea conta pe un ajutor din partea statului, primăriei, prietenilor, vecinilor și colegilor. Cei ce se roagă în fiecare zi într-o măsură mai mare afirmă că pot avea încredere în majoritatea oamenilor. Iar cu cât crește frecvența rugăciunii crește și încrederea în colegii de muncă, în vecini și în persoane necunoscute. Nu atestăm diferențe semnificative în modul cum respondenții au evaluat încrederea în prieteni și nu găsim diferențe mari în ceea ce privește încrederea în familie.

Studiile din domeniul comportamentelor prosociale ne arată că expunerea la modele prosociale mărește probabilitatea de întrajutorare umană. Iar oamenii care au trăit emoția de înălțare morală tind să vadă oamenii ca fiind mai buni și au motivația de a deveni mai buni ei înșiși [25]. Mediul unei comunități religioase creștine ar putea fi unul cât mai potrivit pentru a genera astfel de comportamente inspirate de la alții și care la rândul lor inspiră pe alții.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Гофман А. Б. Солидарность или правила, Дюркгейм или Хайек? о двух формах социальной интеграции. In: Социологический ежегодник 2012. Сб. научных трудов. Ред. Н. Е. Покровский, Д. В. Ефременко. М.: ИНИОН РАН; Кафедра общей социологии НИУ ВШЭ, 2013, с. 97-167.
2. Petraru Gh., Pr. Dr. Teologie fundamentală și misionară, ecumenism. Iași: Editura Performantica, 2006, 402 p.
3. Батанова (Врублевская) П. В. О грядущих основаниях солидарности: религия и мораль в социологической теории Эмиля Дюркгейма. In: Вестник ПСТГУ. Серия I: Богословие. Философия. Религиоведение, Вып. 4 (66), 2016, с. 67-83.
4. Torralba F. Inteligența spirituală. București: Curtea Veche Publishing, 2012, 284 p.
5. Bria I., Preot Prof. Dr. Dicționar de Teologie Ortodoxă. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994, 428 p.
6. Stăniloae D., Pr. Prof. Dr. Teologia dogmatică ortodoxă, vol.3. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2003, 485 p.
7. Cloșcă C. M., Pr. Dr. Atitudinea Bisericii Ortodoxe față de noile mișcări religioase. În: Teologie și viață, Nr. 1-6, ianuarie-iunie 2008, pp. 378-406.
8. Cristescu V., Lect. dr. Despre iubirea de săraci. În: Teologie și viață, nr. 1-6, ianuarie-iunie 2003, pp. 240-262.
9. Grigoraș C., Pr. Conf. Dr. Legătura între viața liturgică și opera de caritate. În: Teologie și viață, nr. 7-12, iulie-decembrie 2004, pp. 71-78.
10. Petcu L. Lumina Sfintelor Scripturi: Antologie tematică din opera Sfântului Ioan Gură de Aur, vol. I. București: Anestis, 2008, 963 p.
11. Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. 2022 – „Anul omagial al rugăciunii în viața Bisericii și a creștinului” și „Anul comemorativ al sfinților isihăști Simeon Noul Teolog, Grigorie Palama și Paisie de la Neamț”, 02 Ian, 2022 Disponibil: <https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/mesaje-si-cuvantari/2022-anul-omagial-al-rugaciunii-in-viata-bisericii-si-a-crestinului-si-anul-comemorativ-al-sfintilor-isihasti-simeon-noul-teolog-grigorie-palama-si-paisie-de-la-neamt-168144.html>
12. Mircea I., Preot Dr. Dicționar al Noului Testament. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1995, 578 p.
13. Felea I. V. Religia iubirii. Alba-Iulia: Reîntregirea, 2009, 542 p.
14. Bunge G. Practica rugăciunii personale după tradiția sfinților Părinți sau “Comoara în vase de lut”. Sibiu: Deisis, 2021, 246 p.
15. Cărciuleanu I., Pr., Rugăciunea, cale spre desăvârșire și mântuire. Iași: PIM, 2008. 366 p.
16. Petcu L. Lumina Sfintelor Scripturi: Antologie tematică din opera Sfântului Ioan Gură de Aur, vol. II. București: Anestis, 2008, 1046 p.
17. Chelcea S. Comportamentul prosocial. În: Psihologie socială: Aspecte contemporane. Iași: Polirom, 1996, pp. 444-457.

18. Lindenberg S., Fetschenhauer D., Flache A., Buunk B. Solidarity and Prosocial Behavior: A Framing Approach. In: *Solidarity and Prosocial Behavior: An Integration of Sociological and Psychological Perspectives*, NY: Springer, 2006, pp 3-41.
19. Молчанова. Н. В. Просоциальное поведение как условие эффективного межкультурного взаимодействия. In: *Известия Саратовского Университета. Новая Серия. Серия: Акмеология Образования. Психология Развития*, № 1, 2013, с. 3-7.
20. Chelcea S. *Un secol de cercetări psihosociologice*. Iași: Polirom, 2002, 232 p.
21. *Biblia sau Sfânta Scriptură*. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1975.
22. Darley J. M., Batson C. D. "From Jerusalem to Jericho": a study of situational and dispositional variables in helping behavior. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 27, Nr. 1, 1973, pp. 100-108.
23. Moscovici S., coord. *Psihologia socială a relațiilor cu celălalt*. Iași: Polirom, 1998. 256 p.
24. Greenwald A. G. Does the Good Samaritan Parable Increase Helping? A Comment on Darley and Batson's No-Effect Conclusion. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 32, nr. 4, 1975, pp. 578-583.
25. Holman A., Gherasim L. R. *Elevarea morală. În: Emoțiile complexe*. Iași: Polirom, 2015, 269 p.
26. Haidt J. The Positive Emotion of Elevation. In: *Prevention & Treatment*, Volume 3, Article 3, posted March 7, 2000.
27. Silvers J. A., Haidt J. Moral Elevation Can Induce Nursing. In: *Emotion*, Vol. 8, nr. 2, 2008, pp. 291-295.
28. Jasielska D. The moderating role of kindness on the relation between trust and happiness. In: *Current Psychology*, volume 39, 2020, pp. 2065-2073. <https://link.springer.com/article/10.1007/s12144-018-9886-7>
29. Kanwisher N., Downing P. Separating the Wheat from the Chaff. In: *Science*, 282 (5386), 1998, pp. 57-58.
30. Mihalache A. S., Pr. diac. lect. dr. Conferința „Invitații la perplexitate!” -- Expunerea (de la 1:14:20 la 1:17:20). Disponibil: <https://www.youtube.com/watch?v=Zp7gEjj-djPM>

ПРАВОСЛАВИЕ КАК ФАКТОР КОНСОЛИДАЦИИ МОЛДАВСКОГО ОБЩЕСТВА В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

ORTHODOXY AS A FACTOR OF CONSOLIDATION OF THE MOLDOVAN SOCIETY IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Галина РОГОВАЯ, доктор философии, старший научный сотрудник
<https://orcid.org/0000-0003-1446-5776>

Людмила РУСТАНОВИЧ, научный сотрудник
<https://orcid.org/0000-0001-8534-4731>

Summary

This article analyzes the level and quality of solidarity of the modern Moldovan society with the help of sociological research data, assesses the possibilities of the main social institutions that actively influence the cohesion of society. Along with the family, the education system and other state institutions, the solidarity action of religious institutions is considered, it turns out, among other things, how the traditional religion, Orthodoxy, has to do with social solidarity. The factors of Orthodoxy consolidating society are revealed: religious, existential, moral. Assessing the tangible integrating role of the Orthodox Church, researchers also note that in order to develop the process of solidarity, other consolidating regulators operating in other social institutions must actively manifest themselves in society. This is especially important at the present stage, when the Republic of Moldova is actively moving towards integration into the European Union. This process means that the system of social institutions, including religious ones, existing in Moldovan society and reproducing the values of solidarity, must respond to the challenges of European integration.

Keywords: *idea of solidarity, mutual assistance, trust, resource of consolidation, Orthodoxy, factor of integration, integration, European Union, coexistence of values of solidarity*

Вызовы современности: пандемия КОВИД-19, военные действия в соседней Украине и вызванный этим массовый наплыв беженцев в Молдову, ярко показали, как важно для решения насущных проблем объединение общества, социальная солидарность. Социальная солидарность – главная сила, цементирующая и спланивающая общество, создающая общественное целое, сила, позволяющая государству успешно преодолевать трудности и результативно

достигать поставленных целей. Как показала действительность, именно солидарность молдавского общества позволила Молдове благополучно пережить тяжелые испытания пандемии. Ссылаясь на отчет Всемирной организации здравоохранения, власти констатировали, что Республика Молдова «показала пример эффективной борьбы с распространением COVID-19» [1].

Солидарность молдавского общества успешно проявила себя в период военных действий в Украине, в предоставлении убежища и помощи вынужденным переселенцам из соседней страны. Для помощи украинским беженцам в Молдове объединились практически все, и это очень радует и позволяет гордиться нашей страной. «Очень приятно, что для оказания помощи попавшим в беду жителям соседней страны, в которой идет война, в Молдове объединились и крупные компании, и простые физические лица, объединились люди, которые говорят на русском, молдавском, румынском, украинском языках, люди, которые верят в Бога и атеисты, высокие и низкие, парни и девушки, взрослые и дети. Объединились просто, чтобы помогать людям. Это и называется человечность», - отмечал один из молдавских волонтеров Андрей Елистратов [2]. Гостеприимство, которое оказывают беженцам народ и правительство Молдовы, вызвало восхищение всего мирового сообщества. «Люди распахнули для украинцев свои дома и свои сердца», - подчеркивал Генеральный Секретарь ООН Антониу Гутерриш, посетивший нашу страну в критические дни эвакуации беженцев. Он призвал и международное сообщество поддержать «эту небольшую европейскую страну, принявшую в соотношении к ее населению наибольшее число беженцев» [3].

Степень солидаризации молдавского общества объективно оценивают и граждане собственной страны. Масштабные социологические исследования «Формирование и укрепление социальной сплоченности в Республике Молдова в контексте сближения с Европейским Союзом», проведенные Ассоциацией Социологов и Демографов Молдовы в ноябре 2018 года выявили значительный процент положительной оценки сплоченности в обществе. С разной градацией оценки («очень много» - 1,1%, «много» 7,2%, «чуть более» - 7,2%), в целом, молдавское общество назвали сплоченным 49,9% опрошенных. «Очень мало» сплоченным общество назвали - 27,1%, «совсем не сплоченным» - 16,9%. «Не знаю, не отвечаю» - заявили 6,1% (в целом несплоченным общество считают 46,0% респондентов - Авт.) [4]. Наиболее важным значением солидарности, признаваемым большинством респондентов, является «помощь людям, попавшим в беду» (34,9% всех ответов). Еще одним аспектом солидарности, который респонденты считают важным, является «со-

вместная деятельность для достижения общих целей» (32,5%). На 3-м месте среди полученных ответов упомянули «общие нормы и ценности» (30%) [4]. Из этих результатов отмечаем, что респонденты выбрали скорее наиболее «осязаемые» аспекты идеи солидарности, имеющие практическую ценность и немедленную пользу, в ущерб более абстрактным значениям. Так, «общая социальная идентичность» признана важным аспектом солидарности только в 16,7 % ответов, тогда как более понятная и близкая формулировка «помощь людям, попавшим в беду (родственникам, коллегам, нуждающимся и т. д.)» - 34,9 %. Показателем солидарности и единения молдавского общества может быть объединяющее чувство гордости за образ жизни и культуру Республики Молдова. Больше половины опрошенных отметили, что очень гордятся или в той или иной степени гордятся своим отечеством - 56,4%. Аналогичным образом, в свете солидарности общества, был проанализирован вопрос о чувстве принадлежности респондентов к Республике Молдова. В ответах почти $\frac{3}{4}$ респондентов, в большей или меньшей степени, разделяют чувство принадлежности к своей стране. Ответы на вопрос: «В какой степени у Вас присутствует чувство принадлежности к Республике Молдова?» распределились следующим образом - в значительной степени - 31,3%; в некоторой степени - 41,1%; в незначительной степени - 18,8%; совсем нет - 4,0%; не знаю ответа - 4,9% [4].

К понятию солидарности относится и чувство доверия между людьми, царящее в обществе. Социологическое исследование в Молдове 2018 года выявило низкий уровень доверия между людьми. Ответы на вопрос «В целом, можете ли вы сказать, что большинству людей в Республике Молдова можно доверять?» распределились таким образом: 22,4% - можно доверять; 61,5% - нельзя доверять; не знаю 16,1% [4]. Некоторые респонденты объясняют низкий уровень солидарности из-за подчеркнутого индивидуализма граждан, другие участники - отсутствием общих ценностей, норм и идей в обществе. Важной частью общего недоверия в обществе является замеченное исследователями недоверие граждан к институтам собственного государства, что особенно выявил кризис пандемии КОВИД-19. Подмечено и то, что подобная ситуация «удел государств с нестабильной экономикой и политикой, неблагоприятными условиями проживания, низким уровнем жизни» [5, с. 52]. О причинах недоверия к институтам власти в обществе и роли властей в выработке общественной солидарности размышлял еще выдающийся социолог Эмиль Дюркейм. Полагаясь на понятие социальной солидарности, Э. Дюркейм построил одну из самых плодотворных теорий развития общества в мировой социологии. От степени солидарности зависит состояние общества – нор-

мальное или патологическое. Патология общества получила у Дюркгейма название «аномии» (аномия в узко-медицинском смысле понимается как патологическое «выпадение» из памяти названий предметов и имен - Авт.), но Дюркгеймом рассматривается как «проявление отсутствия в обществе органической солидарности». Индивид ощущает свое неопределенное положение в обществе и теряет связь с социальной группой, а затем и с обществом. Аномия, по Дюркгейму, – это состояние, при котором личность не имеет твердого чувства принадлежности, никакой надежности и стабильности в выборе линии поведения [6, с. 135]. На этом поприще также можно отметить и разработку Роберта Кинга МакИвера. Согласно Р.К. МакИверу, «социальная аномия – это состояние сознания, при котором чувство социальной сплоченности - движущая сила морали индивида - ослабевает или полностью разрушается»; аномия есть «разрушение чувства причастности индивида к обществу» [7, с. 299-313].

Применительно исследованиям прошлых веков, нельзя сказать, что сегодня социум Республики Молдова подвержен ярко выраженной аномии, но показатели уровня солидарности общества 49,9%-ми опрошенных против уровня отсутствия или малой солидарности 46,0%-ми - свидетельствуют о необходимости придания процессу формирования и укрепления социальной сплоченности в Республике Молдова особенного внимания. На это же указывают и показатели уровня доверия в молдавском обществе. Доверие же, по Френсису Фукуяме, – ключевая характеристика развитого человеческого общества, проявляющаяся как на индивидуальном уровне, так и на уровне социальном (доверие к общественным институтам и государству в целом). Именно доверие определяет прогресс; успех «самореализации» конкретного общества зависит не от рыночных принципов и не от приверженности традициям, но от «одного, распространившегося повсюду элемента культуры – уровня доверия, существующего в обществе» [8, с. 26]. Связи и отношения - обязательные условия существования социума, перестают воспроизводиться и самовоспроизводиться, что приводит к его десолидаризации [8, с. 26]. Проявление данного процесса в современной Республике Молдова тесно связано с психологическим настроением населения и его общественным состоянием: нестабильность и неуверенность в завтрашнем дне делает положение шатким, попеременное доминирование разных установок – политических, экономических, мировоззренческих - чувствительно воспроизводит аномия сегодняшнего дня. Рассогласованность в обществе подчеркивается неумением власти привести в порядок связи социальных начал. Поэтому задача формирования и укрепления солидарности в молдавском обществе стоит на повестке дня и это задача всех

социальных институтов, располагающих имманентными функцией, ресурсом и возможностью участия в этом процессе: института государства, института образования, института семьи и института церкви. Социальные институты выполняют разнообразные функции или задачи в общественной жизни, в том числе, и те, что благоприятствуют сплоченности социума: «обеспечивают устойчивость общественной жизни и осуществляют интеграцию стремлений, действий и отношений индивидов и обеспечивают внутреннюю сплоченность общности» [9].

Данное исследование не имеет задачей глубокого рассмотрения миссии институтов государства, образования или семьи. Это предмет иного многопланового анализа. В настоящем изыскании рассматривается консолидирующее действие такого института как религия, в данном случае, Православия и ее воплощения - Православной Церкви, которая является мажоритарным вероисповеданием в Республике Молдова. Известно, что уже в основе вероучения Христианства лежит идеология общечеловеческой и христианской солидарности. Слово «солидарность» обозначает согласие, единодушие, общность. Эти понятия в христианстве получают свое высшее развитие - в таких его категориях, как примирение, евхаристическое общение и братство во Христе. В своей практике религиозный институт проводит линию солидарности: объяснением прошлого, настоящего и будущего человека; регулированием морального поведения от рождения до смерти человека; одобрением или критикой социальных порядков в обществе; объединением людей и поддержкой в трудные минуты. Религиозный фактор влиятелен в обществе еще и тем, что опосредованно воздействует и на другие стороны общественной жизни. Религиозный фактор влияет на экономику, политику, государство, международные отношения, семью, на область культуры через деятельность верующих индивидов, групп, организаций в этих областях. Происходит «наложение» религиозных отношений на другие общественные отношения. Таким образом, институт Православия может анонсировать свое участие в солидаризации молдавского общества. К этому имеются предпосылки исторические и вероисповедные: Православие в течение веков объединяло народы, проживающие на этой территории, отвечая, конечно же, на вызовы своего времени. Свои вызовы и свои задачи у Православной Церкви в настоящем времени. Глубокая трансформация всех сторон бытия молдавского общества, начавшаяся в последней четверти прошлого века и продолжающаяся по сей день, изменила практически всю структуру общественных отношений, как в её морфологическом, так и содержательном планах. Реформированию подверглись все

ключевые институты социума, начиная от семьи и заканчивая государственной системой. Время реформирования задало свои вызовы и Православной Церкви. Знаменательно, что структурные и институциональные изменения не проходят бесследно и для процессов общественного воспроизводства, включающих системы консолидационных принципов и механизмов.

90-е годы XX столетия можно назвать временем «разбрасывания камней» [10] где «собирать камни» национально-особенных амбиций во многом помогла именно Православная Церковь. Республика Молдова – полиэтническое и поликонфессиональное государство. В настоящий момент в Молдове проживают представители более чем 50 национальностей [11] и представители более 70 зарегистрированных конфессий [12]. За период продвижения Республики Молдова по пути демократического строительства и поступательного национального возрождения, все этнические сообщества страны получили правовые возможности и смогли сформировать этническую идентификацию, ощутить этническую самобытность, ценность, неповторимость, обратиться к историческим корням и порадоваться тому, каким богатством и яркостью собственных традиций и культурных особенностей владеет каждое из сообществ. Но чем далее движется Молдова по пути демократических реформаций, и далее - по пути европейской интеграции и формирования европейской идентичности, тем явственнее встают задачи создания кореального общества, объединенного общими целями, идеями и ценностями, что и предписывают правила вступления новых государств в Европейский Союз [13]. Чем активнее готовится государство к вступлению в Европейский Союз, тем явственнее осознается логичность интеграционных тенденций в обществе. Логичным становится в этих тенденциях и поиск опоры на что-то общее, объединяющее этносов, населяющих Молдову. На это же указывают и исследования, выявляющие некоторый дефицит сплоченности внутри молдавского общества [4].

Известно, что гражданство, общую территорию проживания можно назвать формально-юридическими факторами, объединяющими людей в государстве. Кроме этого, людей в государстве связывает общность языка, религии, традиций, исторического развития, духовно-культурные и этнические факторы, элементы материальной культуры и масса других аспектов. В совокупности все эти факторы - каждый по-своему - обуславливают сплоченность населения определенного государства. Из названных факторов обращает внимание фактор религии как составная часть исторического развития и духовно-культурных и этнических истоков. Религия исторически была объединяющим началом для населения Молдовы. «Православная Церковь

Молдова существовала до образования государства Республика Молдова и была, и остается основной опорой нравственности и благополучия граждан этого государства, полностью обеспечивая духовную пищу, столь необходимую каждому. ... Церковь по праву является колыбелью нашего выживания как нации и, по преимуществу, основной ячейкой общества», - отмечалось в одном из документов Молдавской Митрополии, обращенных властям [14]. Действительно, следует признать, что для большинства населения Молдовы общее и объединяющее с исторических времен до наших дней это – Православная Вера, Православная Церковь. Православие объединяет молдован, украинцев, гагаузов, болгар, греков, ромов, проживающих достаточно длительное время и значительными сообществами в добрососедстве на молдавской земле. Церковь, в различных модификациях, объединяет и представителей других православных адептов, представленных меньшими общностями, белорусы, грузины, армяне, осетины Молдовы).

Исповедание объединяет своих последователей идеологией вероучения (Символ Веры), общностью исторических судеб, кодексом нравственных ценностей, общими чертами культуры, непременно господствующей в ареале его распространения. Межконфессиональные отношения могут быть разными, но внутриконфессиональные, вероисповедные обязаны объединять людей. Это, собственно, и наблюдается со стороны мажоритарного в Молдове вероисповедания. Не разъединило православных парафиан даже длившееся определенное время противостояние Молдавской и Бессарабской Митрополий. Сегодня и взаимоотношения между прихожанами, предстоятелями и пастырями Митрополий, по оценке священства, можно назвать состоянием перемирия - «священным статус-кво» [15, с. 50]. Вероисповедание собирает общество не только религиозно – вероучением, но и бытийно, социально, морально, эстетически, выполняя роль этноинтегрирующую, этноконсолидирующую, являясь моральным регулятором, хозяйственным регламентатором и политическим детерминатором. За счет каких факторов Православие способно содействовать консолидации общества? Прежде всего, за счет христианской «цивилизации любви», которая базируется на принципах уважения и сохранения прав человека («возлюби ближнего как самого себя») [16], признания глобального единения человечества и уважения культурного разнообразия («Слава и честь, и мир всякому, делающему доброе, во-первых, иудею, потом и эллину, и нет лицемерия у Бога», «имейте ту же любовь, будьте единомысленны») [17]. Церковь сегодня, как никогда, активно ратует за то, чтобы христианское учение было ангажировано в сознание прихожан чувством ак-

тивной и глубоко пережитой солидарности. Православная проповедь провозглашает: то, что объединяет людей, может и должно быть более сильным, чем то, что их отличает. Даже секулярный пласт современного сознания сегодня уже не может не согласиться с выводом Фридриха Гаека: «осознание того, что люди могут во имя общего блага жить в согласии друг с другом и что для этого ... достаточно придерживаться абстрактных правил поведения – стало, наверное, наиграндиознейшим открытием из тех, какие когда-либо совершало человечество» [18, с. 71]. Еще Эмиль Дюркгейм делал вывод о том, что «религия – фактор, поддерживающий социальную солидарность: религия в такой же мере творит общество, в какой общество творит религию» [19, с. 71]. Современные православные философы в своем понимании подтверждают этот посыл и делают свои выводы о роли религии в солидаризации общества: «христианская солидарность имеет ярко выраженное сoterиологическое (спасительное - Авт.) измерение, которое выражается в диаконическом служении и в социальной ответственности. Об этом говорит Христос Спаситель в своей проповеди о милосердии: «...алкал Я, и вы дали Мне есть; жаждал, и вы напоили Меня; был странником, и вы приняли Меня; был наг, и вы одели Меня; был болен, и вы посетили Меня; в темнице был, и вы пришли ко Мне» (Матфей 25, 35-36). Распространяемая на весь мир, вне зависимости от религиозных, национальных и любых иных обстоятельств, – эта заповедь о солидарности с каждым страждущим человеком является основополагающим побудительным мотивом диаконической деятельности христианина и придаёт высокий смысл его социальным и иным действиям» [20, с. 71].

Достоинством Православия, действующего как интегрирующая сила, состоит и в том, что это вероисповедание – древнейшее из христианских. Православная Церковь считается апостольской. В регионе, где находится Молдова, по Церковному Преданию, проповедовали апостолы Павел и Андрей. Апостольское вероучение легло на глубокий пласт дохристианской (языческой) культуры, впитав древние знания, древние верования, «языческие», то есть этно-особенные черты. Исследователи объясняют этот синкретизм – соединения дохристианских верований каждого народа с Верой Новой – так: «объявив Христову Веру господствующей в Римской Империи и ее ареалах, император Константин проводил христианизацию подчиненного ему мира «скорым шагом», что не позволило проводить кампанию должным образом – глубоко и широко, поэтому «народные, языческие (сельские) массы принимали христианство только поверхностно, а не всем умом, душой и сердцем, ибо для этого нужно продолжительное время» [21, с. 8]. Такую же картину

можно было наблюдать и при крещении Руси-Украины Святым Равноапостольным Князем Владимиром [22]. Воспринятое «скорым шагом» христианское учение в то же время дало возможность каждому православному народу сохранить свои этнические особенности, выражающиеся в обычаях, обрядах, народных приметах. Ни одно вероисповедание не сохранило так национально-особенное, как Православие, пусть, даже и не стремясь к этому. Поэтому восприятие национально-особенного у православных народов как бы «облегчено» за счет единого общего вероисповедания и не вызывает взаимного неприятия. Церковь тысячи раз осуждала дохристианские верования, но в народе они до сих пор живут. В течение многих лет православные священники Молдовы (Бессарабии) безуспешно боролись с проявлением «народных» представлений, обычаев и традиций в быту населения [23]. В настоящее время Православная Церковь, вычлняя из древнего опыта народа «рациональное зерно», стремится сосуществовать с древними знаниями и обычаями. Выходит целый ряд книг, написанных духовенством и православными исследователями, где собран этнографический материал по православным праздникам с их национальными чертами, и связанными с ними народными прогностиками и регламентациями сельскохозяйственной деятельности [24].

Напомним: на территории Молдовы Православие утверждалось путем этническо-лингвистического созидания. Согласно утверждению Мирчи Пэкура-риу, «все исследователи согласны (историки, лингвисты, теологи), что христианство (см. Православие - Авт.) пришло к южно-дунайским народам вместе с латынью, объединив автохтонных гето-даков с римскими колонистами, а позже и с славянами (нач. с 11 в.). Церковная богослужебная практика впитала в себя терминологию латинскую (Dumnezeu, Duminica, Crăciun), греческую (Evanghelie, Apostol, Episcop), славянскую (Троица, Духул, риза), потому и сегодня язык богослужения в православных храмах понятен каждому, в очередной раз содействуя единению этносов» [25, с. 134].

Православие на территории Молдовы исторически не испытывало внутренних потрясений, как это, к примеру, было в 1646 году в Украине и в 1713 году в Румынии, где Православие подвергалось расколу в виде Греко-Католицизма. Православие Молдовы всегда отличалось дружественностью и тяготением к вероисповедным центрам в иных землях – к православному Киеву и православной Москве, выполняя вероисповедно-интегрирующую роль. И на нынешнем этапе Православие Молдовы отличается перманентной терпимостью и дружественностью, что уберегло вероисповедное сообщество страны

от потрясений, переживаемых Православием Украины начиная с 1990 года по настоящее время [15, с. 42-46].

Свое вероисповедание народ Молдовы выстрадал, защищая в противостоянии с Османской империей, татарскими ордами, католической Польшей. Древняя укорененность Православия на этой территории сообщает вероисповеданию аутентичность. Теме «обороны веры» посвящены многочисленные труды историков и теологов Молдовы и Румынии, и на этом героическом полотне выступает яркий образ Стефана Великого и Святого, о котором существует мнение, что Великий Господарь Молдовы спас в сражениях с иноверцами не только Православную Веру, но и все христианство Европы [26].

Православие объединяет людей своей возможностью встречаться в общем храме на богослужении. «Нет более образующего, более воспитывающего средства, как это соприкосновение на час, на два, вот этого человека, на этом месте, в этот год с тем, что идет из-за двухтысячелетней дали, что есть центр в развитии человечества и обнимает далекие земли и неизвестные народы. Кто послушал литургию со вниманием и разумением сделал более для возделывания своего ума и сердца, чем просидев год на школьной скамье или прочтя самую содержательную книгу», - полагал православный философ Василий Розанов [27, с. 31-37]. Опуская мнение известного мыслителя о том, что невероисповедное воспитание является «некультурным» [27, с. 55], отметим, главным образом, объединяющую роль Церкви, ее соборность, которые прививают православной личности черты коллективного: веры, молитвы, сопереживания, сочувствия, общения. Церковь сильна своей соборностью, она является экзистенциальной общностью, - отмечал другой православный философ Николай Бердяев. Действие церковной «соборности» исключительно духовно-объединяющее. «В вероисповедном общении «я» с «ты» неизбежно наступает «Царство Божие», - считал Николай Бердяев [28, с. 362]. Однако наша действительность еще очень далека от «Царствия Божия», поэтому мы говорим о Православии и его социально-интегрирующей силе, скорее, как о его возможностях. Из этого посыла близки нашему времени предлагаемые Православием в качестве средства сплочения общества «общие нормы и ценности», занявшие в социологическом опросе 2018 года 3-е место среди полученных ответов. Из результатов данного опроса стоит отметить также, что респонденты из предлагаемых вариантов ответов, выбрали «осязаемые» аспекты идеи солидарности, имеющее отношение к религиозной практике как, например, понятную и близкую формулировку «помощь людям, попавшим в беду (родственникам, коллегам, нуждающимся и т. д.)» [4].

Полной реализации интегрирующего фактора вероисповедания среди православных, в определенной мере, мешает слабая вероисповедная просвещенность в массе. А, имея смутное религиозное чувство, «люди не несут на себе более ни одной из культур» [27, с. 15]. «И сегодня (20-30-е годы XX века-Авт.), отмечал далее Василий Розанов, - зачастую для многих православных «приходится открывать христианство заново» [27, с. 362]. Применительно к настоящему времени эти мысли, равным образом, актуальны. Вероисповедная просвещенность православных парафиян оставляет желать лучшего. Основная инстанция получения религиозных знаний - семья - тоже сдает вероисповедно-образовательные позиции [29, с. 78]. В глубокой же вероисповедной просвещенности сокрыты главные идеологические постулаты Православия (Христианства). «В этом же, позволю себе продолжить мысль, лежит основание общечеловеческой и христианской солидарности. Слово «солидарность» обозначает согласие, единодушие, общность. Эти понятия получают свое высшее развитие в христианстве: в таких его категориях, как примирение, евхаристическое общение и братство во Христе», - развивает суждение Митрополит Минский и Слуцкий Филарет, Патриарший Экзарх всея Беларуси [20].

Демократические процессы, успешно проводимые в Молдове, во многом, вернули Церковь в общественную жизнь, положительно сказались на свободе вероисповедания, дали Церкви возможность развиваться как институту гражданского общества, а верующим вернули доверие к Церкви. Согласно опросу, проведенному в 2014 году Институтом Общественной Политики Молдовы, 80% респондентов продемонстрировали высокую степень доверия к Церкви как институту [30], и эти данные намного выше, чем данные доверия к Правительству, Парламенту, Политическим партиям и Президенту [31]. Молдавские исследователи приветствуют, что «сфера деятельности и влияния Церкви в условиях широкой демократии увеличилась, влияние религии усилилось» [32, с. 113]. Республика Молдова официально признается самым верующим государством Европы, в которой присутствует наибольшее число православных жителей. Число приверженцев Православия в Молдове насчитывает 96,8% [33]. Но вместе с тем, как уже отмечалось, религиозная образованность прихожан остается низкой, что не позволяет им глубоко проникать в объединяющую сущность вероучения, а религиозное поведение остается на уровне обрядово-ритуальном. Да и в религиозном поведении православных наблюдается бессистемность. Те же исследования Института Общественной Политики показали, что 58% респондентов ходят в церковь реже одного раза в месяц, а 10% вообще не ходят [31], оставляя обрядовость как дань традиции.

Правда, ритуальное поведение, считал Э. Дюркгейм, - тоже несет определенную солидаризирующую нагрузку. Ритуал для Дюркгейма – это не просто проявление ценностных религиозных установок. «Он имеет большое функциональное значение для социальной «солидарности», являясь способом оживления и укрепления общепризнанных ценностных элементов, которые остаются латентными при повседневной деятельности» [19, с. 250].

Рассматривая интегрирующее начало Православной Церкви, следует отметить, что вероисповеданию порой недостает толерантности в межконфессиональных отношениях. Действуя интеграционно внутри вероисповедания, Православие бывает нетерпимо к иноверцам. Как уже было отмечено, это обстоятельство вызвано концептуальным состоянием Церкви «в обороне веры», что, в определенной степени, вызвано историческими условиями выживания вероисповедания. Постоянно чувствовать себя «в обороне Веры» православных побуждают также ряд современных обстоятельств. Эти обстоятельства продиктованы, в частности, тем, что среди иных христианских конфессий Православие занимает место меньшинства, если иметь в виду, что католиков в мире насчитывается 1 миллиард 45 тысяч, последователей разных направлений Протестантизма 350 миллионов, а православных всего 170 миллионов, не говоря уже о сравнении с количеством мусульман, которых в мире 1,6 миллиарда. В этом же ряду индуисты с их количеством в 1 миллиард, буддисты – 500 миллионов. Особую опасность для вероисповедания Православие усматривает в иницируемом на современном этапе Католической и Протестантской Церквями процессе экуменизма [34]. К тому же, «глубина религии обеспечивает интеграцию внутри группы *единоверцев*; объединяя их на основе общей Веры, но противопоставляет их тем, кто находится за пределами этой Веры, – «неверным», «инаковерующим» [19, с. 106]. Иначе говоря, глубокая вера, глубокие знания вероисповедных основ, действует интеграционно лишь внутри вероисповедания, вне Церкви адепты Православия часто нетерпимы к иноверцам. И это дает возможность упрекать Православную Церковь, что ей недостает толерантности в межконфессиональных отношениях. Как отмечают исследователи, в православном молдавском обществе для воцарения религиозной толерантности явно недостает знаний, и не только вероисповедных, но и общих – из области религий [35, с. 86-87]. Известно, что в условиях религиозного плюрализма религия выполняет две функции – соединяющую и разъединяющую людей по религиозному признаку. Степень солидарности может быть разной, не исключая возможность конфликтов, и отношения между разными верами колеблются в широких пределах – от взаимной нетерпимости,

принимающей вид конфликтов и насилия до веротерпимости, религиозной толерантности и диалога в поисках взаимопонимания. Показателем степени интеграции или дезинтеграции, согласия или раскола в обществе является мера *доверия* между людьми, вступающими в те или иные отношения. Доверие же обеспечивается, прежде всего, степенью просвещенности. Если это касается толерантности в сфере межконфессиональных отношений, то речь должна идти об образованности в сфере истории религий [35, с. 86-87].

Исследуя возможности Православия в сплочении общества, следует обратить внимание на организационную структуру, ядро религиозного института - Церковь. Именно Церковь вводит в практику главные постулаты вероисповедания. Здесь прихожане приобщаются к нормам и регулированию морального поведения от рождения до смерти. С амвонов Церкви одобряются или подвергаются критике социальные порядки в обществе. В Церкви же осуществляется практическое объединение людей и оказывается поддержка в трудные минуты. Церковь представляет собой организацию, использующую разнообразные средства, в том числе религиозную мораль, обряды и ритуалы, с помощью которых побуждает, обязывает, принуждает людей поступать соответствующим образом. Как социальный институт Церковь помогает решать жизненно важные проблемы большому количеству людей, а также одновременно выступает и инструментом социального контроля, т. к. благодаря своему нормативному характеру побуждает людей подчиняться принятым нормам и соблюдать соответствующую дисциплину. Поэтому Церковь понимается как совокупность норм и образцов поведения. У Церкви имеются колоссальные материальные средства, возможности влиять на сознание, поведение людей. Церковь доказала свою нужность обществу, т.к. она «является духовной опорой миллионам людей, в том числе ищущим справедливость, различия между добром и злом, ориентиры в виде норм морали, поведения и ценностей» [34]. Величайшее организационное достижение Церкви - объединение людей для общих целей, как религиозных (богослужбных), так и светских. В самой структуре Церкви укоренена модель коллегальности – соборность в принятии решений.

Пандемия КОВИД-19 показала, насколько организованными могут быть православные приходы в оказании поддержки населению в момент карантина. С первых дней объявленного Чрезвычайного положения в стране Православная Церковь Молдовы собирала волонтеров, которые помогали пожилым и нуждающимся людям, попавшим в трудную ситуацию, доставляя нуждающимся продукты и медикаменты [36]. Подтверждалось утверждение Макса

Вебера о том, что в критические моменты истории общество «нуждается в религии [37, с. 221-249].

Замечено, что в молдавском обществе Православная Церковь массово пользуется высоким авторитетом и уважением, независимо от степени религиозности или секуляризации. Немалую роль играет наличие профессионально подготовленного духовенства, которое формируется по иерархической системе. Всякое лицо, облеченное в духовный сан, в Молдове традиционно окружено почтением. Уже подобное отношение к Церкви и духовенству в обществе воздействует как объединяющий население фактор.

Кроме всего, нужно иметь в виду, что Церковь выступает и как юридическое лицо, владеющее определенной собственностью, которая составляет экономическую основу ее существования, что добавляет духовным лицам веса в рыночном обществе. Надо иметь в виду также и то, что увлечение экономической деятельностью привлекает некоторое неодобрение к Православной Церкви. Негативные прецеденты порой вынуждают экспертов относить действия священнослужителей к коррупционным действиям. Расследование, проведенное в рамках проекта «Антикоррупционная инициатива Молдова-Украина», реализуемое Центром журналистских расследований, Институтом Массовой Информации и Freedom House, при поддержке Правительства Канады, вскрыло ситуацию, когда церкви «из святых мест превратились в успешные предприятия. Речь идет о сотнях православных церквей Республики Молдова, которые стали золотыми жилами для священников. На деньги, полученные от верующих, некоторые духовники возводят шикарные дома, покупают автомобили класса люкс, что называется, живут на широкую ногу» [38]. Однако, следует отметить, что выявленная ситуация, столь взволновавшая зарубежных экспертов, никак не вызывает раздражения у прихожан и не умаляет авторитета Православной Церкви. Население «с пониманием» относится к предпринимательским инициативам священнослужителей Православных Церквей Молдавской Митрополии. «Дело в том, что в основе становления православных храмов, принадлежащих к Молдавской Митрополии Московского Патриархата, в начале 90-х годов с первых дней лежали добровольные пожертвования прихожан и личная инициатива священников. Правительство Молдовы, за редким исключением, не очень утруждало себя тратами на Церковь: старые храмы ремонтировались и ремонтируются, в основном, средствами самих верующих, новые строятся за счет средств Молдавской Митрополии или пожертвований прихожан. Властные структуры Молдовы активно участвовали только в восстановлении исторических

святынь – монастырей Кэприяна и Курки. Церкви, пострадавшие от произвола атеистических властей в прошлом, восстанавливались на собранные с миру средства. Строительство новых храмов становилась делом самих предприимчивых священников. Они находили жертвователей и, с благословения высших иерархов, использовали все возможности рыночных отношений: сдавали площади в аренду различным учреждениям, открывали киоски по продаже культовых (и не культовых) товаров, разливали освященную воду, - т.е. искали любые пути для добычи средств на строительство и нужды храмов. Отсюда и ... очевидное отношение некоторых священников к храму как к предприятию, которое непременно должно приносить доход» [39, с. 46]. То, что храмам Молдавской Митрополии Московского Патриархата приходится решать вопросы выживания и успешного функционирования собственными усилиями, разительно отличает их от деятельности Церковей Бессарабской Митрополии Румынского Патриархата, где храмы и священнослужители находятся под опекой Государства (Румынии) [39, с. 46]. Отсюда и терпимое отношение прихожан к повышению цен на требы, свечи и прочие услуги, оказываемые Православной Церковью Молдавской Митрополии.

Обращает внимание, что солидаризирующая энергия Православия ослабевает в обстоятельствах, когда Церковь вовлекается в государственную политику. Разность политических убеждений, в данном случае, действует как фактор разъединения населения. Поэтому 85% граждан Молдовы считают, что Церковь должна оставаться отделенной от политической сферы и 76% считают, что Церковь не должна вмешиваться в государственные вопросы [31]. Однако Православная Церковь вовлекается в политические игры с самого начала демократических реформ в суверенной Молдове. В независимой Молдове часто и радикально менялся политический курс, стремительно появлялись и исчезали политики, а мажоритарная Церковь оставалась неизменной и незабываемой, упрочивала доверие населения, уставшего от постоянной турбулентности экономики, политической системы, внутри - и внешнеполитического политического курса. Отсюда обращение политиков, в их противостоянии, к поддержке Православия. Это сильный аргумент в политических баталиях, особенно в ходе избирательного процесса и легитимации власти. Для политиков привлечение Церкви на свою сторону означало усиление партийных позиций, но это же и разделяло людей по политическим мотивам. По мнению молдавских учёных тенденции активного вовлечения Церкви в политическую жизнь «существенным образом изменили положение религии и в жизни нашей страны... в связи с предельной политизацией религиозного

вопроса» [40, с. 60], выдвинули религию на роль индикатора качества демократии, глубины перемен и ценностей. Религия в эпоху реформ оказалась в центре политической жизни страны. С одной стороны, по Конституции 1994 г. Республика Молдова – это светское государство, где «свободное развитие человеческой личности, справедливость и политический плюрализм являются высшими ценностями и гарантируются» [41]. В Конституции Республики Молдова статья 10 подчёркивает право граждан на сохранение, развитие и выражение этнической, культурной, языковой и религиозной самобытности, статья 31 гарантирует свободу совести, дух терпимости и взаимного уважения в отношениях между религиозными организациями (в молдавской трактовке – «религиозными культурами»). По Конституции запрещаются любые проявления вражды. Религиозные культы отделены от государства. Однако в государственно-конфессиональных отношениях конституционно закреплено социальное партнёрство для взаимодействия в армии, тюремном, больничном и сиротском служении. Закон Республики Молдова от 2007 г. «О свободе совести, мысли и вероисповедания» (и с дополнениями 2018 года) подтверждает конституциональное положение о светском государстве [42]. Но в реальной жизни партнёрство институтов Православия и институтов Государства продолжается. Особое отношение Государства к Православной Церкви, укоренившееся в молдавской политике во время становления суверенного государства, вызвано комплексом причин. Демократические реформы конца XX в. в Молдове облеклись в форму движения за национально-культурное возрождение региона, возвращение к традициям и вере предков, укоренённым в народной культуре. И Православие играло в этом движении ключевую роль. Не стремясь к этому целенаправленно, Православие стало знаменем национально-освободительного движения в стране, было включено в идейный арсенал всех политических объединений страны. 1990-е годы вошли в историю государственно-церковных отношений, как время кардинальных перемен, приведших к изменению публично-правового статуса Церкви, её усиливающемуся влиянию на политические и духовные процессы, выдвиганию Православия, если не де-юре, то де-факто на роль официальной государственной идеологии. Однако следует помнить, что такое положение не содействует прогрессивному движению Республики Молдова в глобализирующийся мир, в семью европейских народов, действуя как сдерживающая сила. Ведь доминирующее самопозиционирование основной массы населения Молдовы, как приверженцев Православия, было продиктовано на заре демократических перемен и борьбы за независимость не столько их политическими пристра-

ствиями, сколько ретроспективными романтическими, культурологическими и патриотическими соображениями. Православие, значимое для подавляющего большинства граждан Молдовы, выступает консолидирующим и стабилизирующим фактором на основе именно традиционных ценностей, но в дискурсе реформ и социально-политических трансформаций, направленных на европейскую интеграцию, становится чреватом расколом общества и обострением противостояний. Известно, что принципами отношения Государства и Религиозных культов выступают апробированные в большинстве стран Евросоюза: отделение, паритет, невмешательство, нейтральность и толерантность. Эти фундаментальные принципы накладывают тождественные обязательства и на деятельность Религиозных культов Молдовы в отношении политического процесса. Так, статья 15 Закона «О свободе совести, мысли и вероисповедания» «Государство и религиозные культы» гласит: «Религиозные культы и их составные части должны воздерживаться от публичного высказывания или проявления своих политических предпочтений и покровительства какой-либо политической партии или общественно-политической организации» [42]. Нейтральность в то же время не предполагает полной сепарации религии, поскольку и де-юре и де-факто признаётся особая значимость Молдавской Православной Церкви в жизни, истории и культуре народа Республики Молдова. Известны примечательные высказывания по этому поводу, как служителей Церкви, так и политических деятелей. «Православная Церковь - это божественно-человеческое учреждение, которое на протяжении двух тысячелетий действует на благо людей, даже во времена эпидемий, что проявлялось веками. Православная Церковь Молдовы существовала до образования государства Республика Молдова и была и остается основной опорой нравственности и благополучия граждан этого государства, полностью обеспечивая духовную пищу, столь необходимую каждому.... Церковь по праву является колыбелью нашего выживания как нации и, по преимуществу, основной ячейкой общества» - обращался к органам власти с заявлением Предстоятель Православной Церкви Молдавской Митрополии Митрополит Владимир, соответственно реагируя на карантинные меры и закрытие храмов во время пандемии [43]. Впечатляющее заявление делал в свое время и экс - Президент Молдовы Игорь Додон: «Православная Вера – сокровище, доставшееся нам в наследство от предков» [44].

По нашему мнению, доминантное значение Православной Церкви в общественной, в том числе и политической жизни Молдовы чреват затруднениями восприятия общества, созидającego свое существование (из истории в насто-

ящее и будущее) на основе Церкви как традиции (а об этом высказывания и политиков, и церковных иерархов), в европейском обществе, где преобладают иные - либеральные представления. Вспомним, что общества, основанные на традиции (коллективистской племенной), не оставляют, как полагал Карл Раймунд Поппер, места для личной ответственности. И общество такого типа К.Р. Поппер именуется «закрытым» и видит его отличительную черту в том, что оно посредством своеобразных *табу* жестко регулирует все стороны жизни, так что для члена сообщества (племени) правильный путь всегда определен заранее, и он редко попадает в положение, вынуждающее его сомневаться, каким образом действовать. Основу такого общества составляет, согласно К. Попперу, магическое или иррациональное отношение к обычаям социальной жизни [45, с. 216-220]. Охарактеризованное таким образом общество, предположительно, будет непонятым в мире, где господствует рациональное мышление, свобода волеизъявления личности, личная инициатива и личная ответственность за личные поступки и за судьбы сообщества, страны. А именно таким позиционирует себя европейское общество – как общество личной инициативы и личной ответственности. А, значит, и принципы солидарности европейского общества отличаются от общества, со значительным влиянием традиции.

Можно предположить, что такие различия скажутся на интеграции молдавского общества в европейское общество. Если социальные отношения в обществе, в основном, ограничиваются *обменом* (денежные отношения), если оценка взаимных услуг осуществляется исключительно в денежном эквиваленте, и в обществе, для которого характерны рассудочные, субстантивные отношения между участниками, то возникают вопросы: 1) за счет чего сплоченность таких обществ оказывается большей, чем сплоченность обществ на основе общей веры? 2) если эта сплоченность является в своей основе не моральной солидарностью, то какое отношение к социальной солидарности имеет традиционная религия с церковью как моральной общностью (в понимании Э Дюркгейма)? Нужна ли для такого общества религия в качестве интегрирующего фактора? Если нужна, то какой она должна быть, чтобы справляться с этой функцией? Возникает и такой вопрос: обязательно ли общество должно представляться в «коллективных представлениях» символически – в мифах и верованиях? Иными словами – в традиции.

«Открытость» европейского общества определяется его отношением к личности отдельного человека. Значимость самой личности для окружающего ее сообщества людей зависит от того, как эта личность воспринимает понятие солидарности. В свою очередь, солидарность напрямую связана с соблюдени-

ем прав и свобод человека, а также с исполнением им своих обязанностей, принятых перед другими членами общества. С одной стороны, солидарность является проявлением свободы личности, но с другой стороны, она же определяет зависимость человека от общества, от его культуры, целей и интересов. Таким образом, способность к проявлению солидарности является своего рода лакмусом для определения интеллектуальной и нравственной зрелости общества и составляющих его членов. Специфическое же понимание религиозного смысла жизни (обусловленное, в частности, религиозной непросвещенностью и следованием традиции) может приводить к чрезмерному развитию религиозных форм самого разного качества и масштаба: начиная от «обрядоверия» и заканчивая суеверным сектантством. Всякая чрезмерность, идущая вразрез со здоровым религиозным смыслом, может весьма исказить религиозное сознание человека или целых социальных групп. Это нужно осознавать и в молдавском обществе, где «граждане связывают свои надежды на лучшую жизнь, главным образом, с «соборным» целеполаганием», уходя от личной ответственности и экстрагируя (делегируя) свои права.

Напрашивается логичный вывод: Православие, действующее как фактор сплочения общества внутри церковного сообщества, и, в нашем случае, в рамках страны, может действовать как фактор социальной напряженности в период интеграции в Европейский Союз. Симптоматически в европейском будущем Молдовы уже различие в трактовке понятия религиозной толерантности создаст трудности в обеспечении реального равноправия для представителей разных конфессий, в частности, для представителей Православия, ведь в демократических европейских государствах приняты самые продвинутые в плане толерантности правовые акты, соблюдать которые Евросоюз обязывает всех новых членов. «Как только некоторые страны пришли к законам о допущении многих религий, они должны были обязать их проявлять взаимную толерантность...Поэтому целесообразно, чтобы законы об этих различных вероисповеданиях не только способствовали тому, чтобы они не доставляли беспокойство Государству, но и чтобы они поддерживали мир в отношениях между собой» [46, с. 45]. Интеграция в Европейский Союз, напомним, предполагает в странах - участницах данного процесса партнерство, сотрудничество, взаимозависимость и ориентацию на общие ценности. Но является ли Православие религией, ориентированной на партнерство, сотрудничество и взаимозависимость? Ведь даже при всем христианском терпении (смирении), декларируемом Православием, обращает на себя внимание то, что в православных вероисповедных программах заметное место занимает антизапад-

ничество, панславизм. Известна также направленность православных идеологии и практики против цивилизационных нововведений, что проявляется в выступлениях священнослужителей и прихожан против глобализации, унификации документов, цифрового кодирования товаров, идентификации (паспортизации) личности, что имеет прецеденты и в Молдове [34]. Обращают на себя внимание и различия в оценке общеевропейских ценностей, в том числе и толерантности. Проявит ли Православная Церковь себя как толерантная и солидаризирующая сила в интеграционном процессе? Процесс Европейской интеграции представляет для Православной Церкви приближающуюся угрозу оживлением экуменических настроений. «Мы понимаем, что экуменизм только отдаляет от нас единство: чем больше видимость его приближения, тем дальше оно отстоит от нас. Мы любим инославных христиан и потому желаем действительного и святого единства с ними. Мы не хотим ни «существования», ни «толерантности», или «множества верований», ибо всё это не является ни любовью Христовой, ни надёжным и прочным единением во Святой Троице. Мы хотим верить в то, чему причастны, и причащаться тому, во что веруем: Богочеловеку Христу, всецелому во всецелом Его Теле – Церкви. Только всецелый Богочеловек может спасти всего человека. Во имя этого всецелого Богочеловека Христа и всецелого Тела Его – Православия – мы не можем иметь дело «на равных» с «искажёнными Христами» западных христиан - римокатоликов и протестантов. Поэтому мы будем исповедовать Православие до смерти, но не пойдём на уступки. Оправдание дипломатическими целями свидетельствует только об их духовном падении и соглашательстве с духом мира сего. Евангелие же требует от нас «истинствовать в любви» (Ефрема 4:15) - откровенно высказываются православные теологи, обращаясь к Евангелию [47, с. 88], и настаивая на своем неприятии экуменизма.

Православие окажется для Европы отличным и в отношении к господствующей в европейском обществе роли личности в обществе, возводя это качество в статус индивидуализма. Ведь грани проявления личности могут колебаться от понимания индивидуализма как «самостоятельности в действиях и поступках, когда человек, если и является неотъемлемой частью коллектива, вполне может действовать самостоятельно, исходя из собственных убеждений, и при этом вероятность того, что его деятельность будет успешной, очень велика» до понятия «главенства личностных целей и желаний, что, как правило, идет в разрез с общественными или групповыми» [48]. Эти грани подмечены не только православными Отцами Церкви, но и политиками. Экс-федеральный канцлер ФРГ Вилли Брандт отмечал, делая акцент на социальной стороне про-

блемы: «Индустриальное общество Запада в течение длительного времени испытывает тенденцию к беспрецедентному индивидуализму, которая может иметь фундаментальное значение для всего будущего... Консервативные и неолиберальные круги обычно с успехом используют этот новый индивидуализм в своей политике» [49, с. 23]. Замеченное в европейском обществе качество настораживает православных богословов, они ведут его генезис от религиозных источников Католицизма и Протестантизма, с которыми Православие неминуемо встретится в Европейском Союзе, и - отмечают концептуальный индивидуализм западного христианства. Приведем высказывание современного православного богослова Георгия Капсаниса: «Сравнивая Католическую Церковь и Протестантизм, Святой наш отец Нектарий Пентапольский называет общим их свойством индивидуализм. Единственное различие между двумя этими системами следующее: в Западной Церкви (Католической -Авт.) индивид т.е. Папа является средоточием для множества безгласных и несвободных личностей, каждая из которых соотнобразовывается с решениями и мыслями одного индивида – стоящего впереди всех Папы, а в Протестантизме Церковь сосредоточена в индивиде, поэтому Западная Церковь – это не больше, чем индивид. Всякий папа судит о том, что правильно, – как ему угодно, и толкует Писание, как хочет, и возвещает то, что считает правильным, – чем же он отличается от многообразных догматистов Протестантской Церкви? Есть ли различие между одной и другой непогрешимостью? Если в Церкви протестантов каждый индивид составляет Церковь, то в Западной Церкви всю Церковь образует индивид – каждый новый Папа» [47, с. 88]. «Чтобы не обольщаться отношением к нам (православным - Авт.) католиков, стоит послушать, о чем говорят в минуту откровенности самые известные представители папизма», - «открывает глаза» (на судьбу православных в Европе) другой современный богослов: «Так, знаменитый богослов Ив Конгар заявляет, что молитва о единстве «означает для католиков молитву о расширении Католической Церкви, в которой и находится Церковь Христа и Апостолов», [50, с. 11-13] и что «Католическая Церковь остаётся той, какая она есть, и призывает других прийти к ней» И значит, «пусть каждый скажет: Святая Гора Афон никогда не согласится с надуманными православно-католическими «единениями» и «соборами», а значит, никогда не согласится с ними и Православие» [51, с. 24].

С точки зрения объективных наблюдателей Православная Церковь проявляет себя инерционно, скорее не в силу активного сопротивления европейской интеграции, а в силу ортодоксального курса «в обороне веры». «Мы, православные, пребываем верными Апостольскому Преданию и Деяниям

Церкви – семи Вселенским Соборам; «в защиту общего достояния – отеческого сокровища здоровой Веры - мы стоим, сражаясь – утверждая, вслед за Отцами Церкви, современные священнослужители, в том числе и в Молдове [52]. Но все-таки нужно учитывать опыт Евросоюза: здесь правовая поддержка и уважительное отношение к традициям и верованиям народов, заявлены в уставных документах ЕС и обеспечивают протекцию всем Церквям, в том числе и Поместным Православным Церквям (Греции, Болгарии, Румынии), которые уже пребывают в рамках Союза. Возможные отличия в социально-экономическом развитии православных стран, возможно, объясняются спецификой вероисповедания, но, скорее всего, неопределенностью статуса Церкви как социального института и несовершенством церковно-государственных отношений в данных странах. Известный польский социолог Ян Щепаньский, указывая на основные условия эффективного функционирования социальных институтов – четкое определение этих функций, - утверждает: «Если функции института определены нечётко, он не может без конфликтов включиться в глобальную систему институтов данного общества, и наталкивается на различные противодействия» [53, с. 189]. А выдающийся русский философ И.А. Ильин так определил соотношение функций Государства и Церкви: «Церковь и Государство взаимно инородны - по установлению, по духу, по достоинству, по цели и по способу действия. Государство, пытающееся присвоить себе силу и достоинство Церкви, творит кощунство, грех и пошлость. Церковь, пытающаяся присвоить себе власть и меч Государства, утрачивает свое достоинство и изменяет своему предназначению. Церковь не должна брать меча - ни для насаждения веры, ни для казни еретика или злодея, ни для войны, в этом смысле Церковь «аполитична», задача политики не есть ее задача; средства политики не суть ее средства; ранг политики не есть ее ранг» [54, с. 174]. Тем не менее, в государствах преобладания православного вероисповедания Церковь обычно претендует на особый статус. Такое положение сложилось в православных государствах исторически, отражая глубокое убеждение в благотворном воздействии религии на политику и общественную мораль. Положение Православной Церкви как существенной «составной части духовной жизни» характерно для Молдовы, России, Украины и Беларуси. Правительства государств ареала влияния Русской Православной Церкви, похоже, во многом перенимают греческий опыт в плане «сотрудничества Правительства и Церкви» Ведь Православная Церковь в Греции является государственной религией, что официально закреплено в Конституции страны. Следует отметить, что склонности к доминированию среди религиозных организаций и к тесной

связи с государственной властью, в той или иной мере, сохраняет Православие и в других Поместных Церквях. Следовательно, деятельность и Молдавской Митрополии Московского Патриархата, и Бессарабской Митрополии, принадлежащей Румынской Православной Церкви в Молдове содержат те же имманентные признаки Православия. Известно, что Православная Церковь в Румынии имеет де-факто государственный статус, и жалование духовенству выплачивается из государственной казны. Подобное положение провоцирует смещение статусов и функций Государства и Церкви, вызывая к жизни вмешательство церкви в дела государства, а государства – в дела церкви, что недопустимо в государствах развитой демократии [55, с. 86].

Попытки смещения статусов и функций во взаимоотношениях Государства и Церкви случаются и в Молдове. Иерархи Православной Церкви (обеих Митрополий - Авт.) позволяют себе вмешиваться в политику, политики же время от времени умышленно окрашивают Православную Церковь политическими красками, экстраполируя свои действия на Церковь и вовлекая Церковь в политические противостояния. Православное вероисповедание воспринимается как значительная идеологическая подпорка в государстве, как «духовные скрепы» общества. Подобные примеры, демонстрируя неопределенность статуса Института Церкви в Молдове, часто дают основание для политической и социальной нестабильности в обществе. Можно только надеяться, что потенциально, с развитием церковно-государственных отношений смещение статусов и функций Государства и Церкви изживется, и это положительно скажется как на консолидации граждан внутри страны, так и на интеграции Молдовы в Евросоюз [56, с. 190-237].

На пути интеграции в Евросоюз надо иметь в виду и отношение Православия к атмосфере рационализма, царящей в Европе. Еще Макс Вебер, оценивающий особую роль Церкви в обществе в формировании церковно-государственных отношений и заявляющий о «консолидирующей и интегрирующей функции Церкви в обществе, что спланирует общество» [37, с. 221-249], особо отмечал «дух расчетливости» (calculating spirit) капитализма. По его мнению, пуританизм «преобразовал эту «расчетливость», являющуюся важным компонентом капитализма, из средства ведения хозяйства в принцип всего жизненного поведения» [37, с. 250].) Заметим, что в традиционных обществах, в частности, в молдавском, представления о хозяйственной деятельности, (и, в целом, мироощущение, антропологическая модель и гносеология) вытекают из совершенно других постулатов. Традиционное общество ограничивает социальную активность, основанную на частном интересе и личной

инициативе [57]. Православное общество вероисповедно не приемлет рациональности и расчетливости. Согласно учению православных святых, смысл жизни православного христианина заключается в обоении – приобщении человека к воплощенному Богу, уподоблении Богу посредством стяжания Святого Духа. Отцы Церкви отстаивают позицию, что католическое и протестантское богословие дают смыслу жизни юридическое (правовое) толкование, в то время как православное – стоит на позициях нравственного. Первое акцентирует свое внимание на акте искупления человека Иисусом Христом (то есть на справедливости Бога), второе – на соучастии («дерзновении») человека, следующего за Христом, в процессе спасения (то есть на любви и милости Бога) [58].

Подводя итоги исследования, заметим, что эксперты, характеризующие Православную Церковь Молдовы как фактор, спланивающий общество, позитивно оценивают имеющиеся солидаризационные ресурсы Церкви: исторические корни вероисповедания, соборность, практика коллективной молитвы, близость к народной традиции. Позитивного влияния религиозно-традиционного мировоззренческого компендиума на общественное сознание не приуменьшить. Нельзя отрицать: традиционная культура любого народа содержит позитивные истины, адресованные для любой сферы жизнедеятельности, будь то труд, семейный быт, взаимоотношения людей. Разумеется, развитие национальной культуры, родного языка, популяризация этнических традиций, обычаев, народных промыслов, верований предков укрепляют и развивают этнокультурную самобытность – основу национальной самоидентификации. Однако религиозная часть традиции при том, что религия и церковь законодательно отделены от государства, де-факто имеет в нашем обществе «широкие полномочия»: религиозная проповедь, информация о религиозных праздниках, события в церковной жизни, очерки о деяниях чудотворцев и прочие религиозные знания широко популяризируются в средствах массовой информации с просветительной и воспитательной целью. Распространение знаний о европейских ценностях и нормах жизни, наравне с распространением религиозных (преимущественно, православных - Авт.) никак не объективируются в молдавском социуме. В то же время, предметная информация о жизни в Европе востребована в Молдове. Осознавая это, эксперты хотели бы акцентировать и специфические проявления в Православии, которые могут обнаруживаться в процессе интеграции молдавского общества в Европейский Союз. Позитивно оценивая роль Православия в сплочении много-

национального молдавского общества, исследователи считают необходимым принять меры к совершенствованию церковно-государственных отношений в стране, соответственно существующим правовым нормам, к чему побуждают форматы общества развитой демократии, к которому стремится Республика Молдова [59, с. 250]. Очевидно, приходит время диффундировать православное (патриархально-традиционное) мировоззрение, доминирующее в настоящий момент в молдавском обществе [60, с. 226-227], европейской информацией, пропагандой европейских ценностей, что непременно обогатит путь интеграции и облегчит формирование европейской идентификации у граждан Молдовы. Вспомним, как отреагировала Православная Церковь и ее адепты на принятие в Республике Молдова Закона «Об обеспечении равенства» в мае 2012 года. Еще до принятия этого правового акта Церковь активно протестовала против его положений и инициировала массовые протесты верующих. Это случилось только потому, что в обществе отсутствовали знания о том, что поддержка сексуальных меньшинств не входит в перечень европейских ценностей, изложенных в Маастрихтском договоре. По-видимому, приходит время «открыть окна» для проникновения в молдавское общество настоящих знаний о содержании и значении европейских ценностей, изложенных в исторических документах Копенгагенской Конвенции и согласующихся с Маастрихтским договором. Это основополагающие документы, где изложен перечень европейских ценностей как «общего наследия» ЕС, которые Союз предлагает новым членам своего сообщества в качестве «признания и присутствия» в их мировоззренческих конпендиумах [61].

Очевидно, чтобы вписаться в европейский мир, для молдавского общества существует необходимость поиска толерантного сосуществования ценностей из разных мировоззренческих конпендиумов: традиционного и общеевропейского. На данном этапе у Европейского Союза есть чему поучиться. Европейский Союз уже накопил достаточный опыт более или менее гармоничного межконфессионального сосуществования, включая православные страны. Европейский Союз дает надежду и на гармоничное сосуществование государств с различным государственным устройством, с различной этнической идентификацией граждан и на их сотрудничество на благо мирного и устойчивого развития. О законодательной базе и принципах жизнедеятельности союзного сообщества очень мало известно гражданам Республики Молдова. В то же время предметная информация о жизни в Европе востребована в Молдове, особенно если иметь в виду активное движение страны к ЕС, которое намечается в последнее время.

По крайней мере, следует ознакомить граждан с тем, что в большинстве европейских стран относительно активной религиозной пропаганды преобладает мнение, что «разумная политика светских правительств гораздо важнее для процветания общества, чем массовая религиозность». «Комплексный анализ множества социально-экономических показателей в 17 процветающих странах «первого мира» не подтвердил гипотезу о том, что высокий уровень религиозности населения способствует благополучию общества. Напротив, по совокупности всех доступных показателей наиболее религиозные общества оказались наименее благополучными» [62].

Можно утверждать, что молдавское общество сегодня нуждается в активном европейском просвещении с приобщением для этой миссии всех институтов государства и всех средств образования. Особенно претендует на такое образование молодое поколение, которому, преимущественно и предстоит жить в европейском сообществе [62]. Следует не упускать из виду, что Православная Церковь продолжает обосновывать и преувеличивать особую собственную миссию: «После того, как обрушилась идеология коммунистическая, возникла духовная ниша, и нам никуда не деться от того, чтобы вслед за всем цивилизованным миром создать объединяющую идеологию, базирующуюся на принципах христианской морали в ответ на свивающуюся идеологию эгоизма и разобщения» [20, с. 88]. Не отрицая определенно секвестированную объединяющую роль религии, в данном случае, Православия, но, в ответ на стойкое мнение православного священства исследователи не склонны и наделять объединяющим действием исключительно религию. Видимо, пришло время создавать сопутствующую объединяющую идеологию, наполненную европейскими ценностями.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. <https://easily.com/ru/news/2020/05/19/moldaviya-uspeshno-preodolevaet-pandemicheskiy-krizis-premer> (посещен 01.06.2022).
2. <https://news.un.org/ru/story/2022/05/1423552> (посещен 01.06.2022).
3. <https://noi.md/ru/obshchestvo/dlya-pomoshhi-ukrainskim-bezhencam-v-moldove-obiedinilisi-vse-i-jeto-ocheni-raduet> (посещен 01.06.2022).
4. Формирование и укрепление социальной сплоченности в Республике Молдова в контексте сближения с Европейским Союзом. / координатор: Виктор Мокану. Том 1: Социологическое исследование. Кишинев: Центральная типография. 2021. 248 стр. <http://www.platzforma.md/arhive/387456> (посещен 30.05.2022).
5. Роговая Г. Тест на моральный иммунитет: вызовы пандемии COVID-19. В: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2021, nr. 3, pp. 40-60.
6. Дюркгейм Э. О разделении труда. Перевод А. Б. Гофмана, Москва: Канон, 1996, 432 с.
7. Цит. По Мертон Роберт, Кинг. Социальная структура и аномия. В: *Социология преступности (современные буржуазные теории)*. Москва, 1966, с. 299-313.

8. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию. Перевод Павлова Д. Б., Кирющенко В., Колопотин М., Москва: Издательство АСТ, 2008, 736 с.
9. [https:// papeleta.ru/the-ear-treatment/socialnye-instituty-ih-osnovnye-socialnye-instituty/](https://papeleta.ru/the-ear-treatment/socialnye-instituty-ih-osnovnye-socialnye-instituty/) (посещен 03.06.2022).
10. Книга Екклесиаста, 3:20.
11. [https:// progemorroj.ru/what/kakie-natsionalnosti-zhivut-v-moldavii.html](https://progemorroj.ru/what/kakie-natsionalnosti-zhivut-v-moldavii.html) (посещен 16.05.2022).
12. <https://ru.history-hub.com/religioznye-verovaniya-v-moldva> (посещен 16.05.2022).
13. <http://krimnalog.ru/evropejskaja-konvencija-o-zaschite-osnovnyh-prav-i-svobod-ee-harakteristika-89942/> (посещен 16.05.2022); https://ozlib.com/887653/sotsium/amsterdamskiy_dogovor_problemy_dalneyshego_razvitiya_evropeyskoj_integratsii (посещен 16.05.2022).
14. <https://newsmaker.md//rus/novosti/pravoslavnaya-tserkov-ne-biznes-kotoryu-mozhno-ostanovit-na-vremya-epidemii-na-vremya-epidemii-mitropolit-vladimir-osudil-pravitelstvo-kiku/> (посещен 17.09.2020).
15. Роговая Г. Православная церковь в светском государстве: ситуация Республики Молдова и Украины. В: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, nr.3, 2019, pp. 37-51.
16. Послание к Римлянам, 2:15.
17. Послание к Филиппийцам, 2:2.
18. Гаек Ф. Очерки. Ленинград: Наука, 1971, 125 с.
19. Дюркгейм Э. Элементарные формы религиозной жизни. пер. с франц. В. Земсковой; под науч. ред. Д. Куракина, Москва: «Элементарные формы», 2018, 808 с.
20. Митрополит Минский и Слуцкий Филарет, Патриарший Экзарх всея Беларуси, О насилии, солидарности и справедливости. In: exarchate.by/resource/Dir0000/Dir0001/Page0004.html (посещен 26.05.2022).
21. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. Вінніпег: Слово, 1988, 363 с.
22. Кузмин А. Г. Падение Перуна. Становление христианства на Руси. Москва: Молодая гвардия, 1988, 240 с.
23. Кишиневские епархиальные ведомости 1897-1910 гг.
24. См. Băieșu N. Poezie obiceilor calendarice moldovenilor, Chișinău: Cartea moldovenescă, 1978, 108 с.; Чубинский П. П. Календарь народных обычаев и обрядов, Киев: Веселка, 1992, 290 с.; Жданова А. С., Островская М. Д. Календарь народных примет обычаев и обрядов. Москва: Мир книги, 2008, 224 с.; Петровская Е. К., Какой у нас сегодня праздник, мама? Москва: Станкин, 1992, 64 с.; Роговая Г. Пасха и двенадцатые праздники Православной Церкви. Кишинев: Инесса, 2000 г. 143 с. и др.
25. Păcurariu M. Istoria Bisericii Ortodoxe Romane, compendiu, Chișinău: Știința, 1993, 407 с.
26. См. Ștefan cel Mare și Sfânt 1504 - 2004, Portret în legendă. Sfânta Mănăstire Putna: Mușatinii, 2003, 238 р.; Мирон Костин, Летопись земли молдавской. Перевод с молдавского Михаила Лупашко по тексту «Мирон Костин, Опере», Кишинэу: Литература артистикэ, 1989, 192 с.

27. Розанов В. Сумерки просвещения, Москва: Педагогика, 1990, 624 с. http://du-gward.ru/library/rozanov/rozanov_sumerki_prosvechenia.html/гл.ХУ1. (посещен 17.06.2022).
28. Бердяев Н. Самопознание. Ленинград: Книга, 1991, 448 с.
29. Бабий А. И. Православие в Молдавии: история и современность. Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1988, 86 с.
30. https://hmong.ru/wiki/Religion_in_Moldova (посещен 17.09.2020).
31. <https://cyberleninka.ru/n/respublika-moldova-religiya-i-politika-v-optike-demokraticeskikh-reform-kontsa-xx-nachala-xxi-v> (посещен 08.05.2022).
32. Калкей Г. Демократия и религия в кризисном обществе. В: Процессы демократизации в Республики Молдова: реалии, тенденции, перспективы. Материалы международной научно-практической конференции, 20 мая 2014 года. Кишинев: Типография Реклама, 2014, 140 с.
33. pan.md/obschestvo/barometr/2015/12/08/ (посещен 17.11.2020).
34. ru.ortodox.md/monitoring/01/04/2017 (посещен 17.05.2022).
35. Роговая Г. Православная церковь в светском государстве: ситуация Республики Молдова и Украины. В: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, nr.2, 2018, p. 81-87.
36. <https://ru.sputnik.md/society/20200402/29733493/pravoslavnaya-tserkov-moldovu--pomozhet-nuzhdayuschimsya.html> (посещен 04.10.2020).
37. Вебер М. Хозяйство и общество. Очерки понимающей социологии. т.2. Москва: Издательский дом ВШЭ, 2017, 432 с.
38. <https://anticoruptie.md/ru/rassledovaniya/sotsialnye/pravoslavnye-tserkvi-usreshnyj-biznes-v-moldove-i-ukraine> (посещен 01.06.2022)
39. Роговая Г. Православная церковь в светском государстве: ситуация Республики Молдова и Украины. В: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, nr.1, 2020, p. 45-60.
40. Брага Л., Роговая Г. Религия и политика в контексте демократических преобразований в Республике Молдова. URL: <https://docviewer.yandex.ru/view> (дата обращения: 12.05.2020).
41. Конституция Республики Молдова. Дата принятия 29 июля 1994 года, ст.4., ст.31.
42. Закон Республики Молдова от 11 мая 2007 года, № 125-XVI «О свободе совести, мысли и вероисповедания» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 10.11.2018).
43. <https://newsmaker.md/rus/novosti/pravoslavnaya-tserkov-ne-biznes-kotoryu-mozhno-ostanovit-na-vremya-epidemii-na-vremya-epidemii-mitropolit-vladimir-osudil-pravitelstvo-kiku/> (посещен 17.09.2020).
44. <https://aif.md/dodon-pravoslavnaya-vera-sokrovishche-dostavsheesja-nam-v-nasledstvo-ot-predkov> (посещен 30.11.2019).
45. Поппер Карл Раймунд, Открытое общество и его враги. Т. 1, Москва: Международный фонд «Культурная инициатива». Soros Foundation USA, 2009, 301 с.

46. Хабермас Ю. «Когда мы должны быть толерантными? О конкуренции видений мира, ценностей и теорий», В: Социологические исследования, 2006, № 1, с. 45-53.
47. Архимандрит Георгий (Капсанис), игумен монастыря преподобного Григория на Святой горе Афон. Православие и гуманизм. Православие и папизм. Пермь: Православное общество «Панагия», 2005. 198 с.
48. <https://fb.ru/article/167273/individualizm---eto-cto-za-ponyatie-kakovy-print-sipyi-individualizma> (посещен 17.06.22).
49. Брандт В. Воспоминания, Москва: Новости, 1991, 528 с
50. Конгар Ив. Богословские молитвы о христианском единстве. Афины, 1968, с. 13-16.
51. Калогерос Иоанн. Второй Ватиканский генеральный римокатолический собор и его экуменические усилия с православной точки зрения. Фессалоники, 1965. 124 с.
52. www.pravsvito.com/docs/ru/pravila-vselenskih_soborov.html (посещен 30.09.2017).
53. Щепаньский Ян, Элементарные понятия социологии. Москва: Прогресс, 2003, 228 с.
54. Ильин И. А. Теория права и государства. Издание 2-е, дополненное (под редакцией и с биографическим очерком В. А. Томсинова). Москва: Зерцало, 2008, 405 с.
55. Роговая Г. Православная Церковь (МП) в евроинтеграционном процессе Молдовы, В: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, nr. 2, 2018, p. 81-87.
56. Роговая Г. Церковно-государственные отношения в Республике Молдова в кризисных условиях пандемии COVID -19, În: Meritocrație, Professionalism, Integritate: deziderate versus realități. Materiale conferinței științifice cu participare internațională din 19 noiembrie 2020, Chișinău: «Tipografia Centrală», 2021, с 190-237.
57. <https://terme.ru/termin/tradicionnoe-obschestvo.html> (посещен 17.06.2022).
58. <https://nmvl.ru/kak-nazyvayutsya-osoznannye-predstavleniya-o-mire-i-meste-v-nem-cheloveka/> (посещен 17.06.2022).
59. Брага Л. И. Место религии в обществе в свете интеграционистских идей переходного периода, В: Procese integraționaliste din Republica Moldova/ Elaborarea strategiei naționale. Chișinău: Vector, 2000, pp. 249-252.
60. Визитей Н. Идеолого-мировоззренческая ситуация в Молдове: истоки, основные противоречия, возможные трансформации. Moldova, România, Ucraina bună-vecinătate și colaborare regională, Chișinău, 1998, 342 с.
61. <https://valhalla.ulver.com/f39/t12806.html>; https://ru.wikipedia.org/wiki/Европейские_ценности (посещен 28.04.2022).
62. <https://rostovhramvrs.ru/samye-religioznye-strany/> (посещен 18.04.2022).
63. Рустанович Л. Ценностно-политические ориентации и пути повышения социальной активности молодежи Республики Молдовы. В: Implementarea practică a conceptului «politici bazate pe dovezi». Experiența internațională și bune practici pentru Republica Moldova. Materiale conferinței științifice cu participare internațională din 2 decembrie 2020, Chișinău: «Tipografia Centrală», 2021, с. 190-231.

**DIMINUAREA COEZIUNII „PE ORIZONTALĂ”
ȘI CREȘTEREA COEZIUNII „PE VERTICALĂ”
ÎN REPUBLICA MOLDOVA
ÎN CONTEXTUL PANDEMIEI COVID-19 (2020-2021):
O ANALIZĂ CANTITATIVĂ ȘI CALITATIVĂ**

**THE DECREASE OF “HORIZONTAL”
COHESION AND THE INCREASE OF “VERTICAL”
COHESION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE
CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC (2020-2021):
A QUANTITATIVE AND QUALITATIVE ANALYSIS**

Petru NEGURĂ, doctor în sociologie, conferențiar universitar

<https://orcid.org/0000-0001-5337-0767>

Lucia GAȘPER, doctor în psihologie

<https://orcid.org/0000-0001-5794-8386>

Mihail POTOROACĂ, cercetător științific

<https://orcid.org/0000-0002-2898-0093>

Summary

The comparative analysis of the research results carried out by CSPS/ICJPS in 2020 and 2021, through in-depth interviews and questionnaires, indicates a relative decrease in the perception of “horizontal” cohesion and solidarity (between members of communities and society) in the Republic of Moldova during the COVID-19 pandemic (2020-2021). These results are consistent with the literature review regarding the various components of social cohesion and social capital during the pandemic (2020-2022). At the same time, the results of the questionnaire survey attest to a relative increase in trust in government institutions and in satisfaction with the management of the pandemic by state institutions. This finding suggests an increase in the perception of “vertical” cohesion (between citizens and institutions) in Moldova during the same period. According to the researchers, this result is determined by a conjunctural effect, namely the change of the political class in the summer of 2021.

Keywords: *social cohesion, social capital, solidarity, trust, COVID-19 pandemic, social support, adjustment strategies, social transformations.*

Pandemia COVID-19 a arătat cât de importantă este încrederea în instituții, solidaritatea și coeziunea socială în întreaga lume, mai ales în situații de dezastre și crize profunde. Acest articol își propune să urmărească evoluția princi-

palelor componente ale coeziunii sociale (în special încrederea și solidaritatea socială) pe parcursul mai multor faze ale pandemiei, între martie 2020 și mai 2021, într-o societate în care încrederea instituțională și solidaritatea socială au fost tradițional scăzute.

În primele luni ale pandemiei, Republica Moldova, ca și alte țări din Europa de Est, a raportat o rată de infecție relativ scăzută. Experții au subliniat că tocmai din cauza slăbiciunii sistemului de sănătate și a vulnerabilității percepute față de noul virus, restricțiile de izolare au fost aplicate cu fermitate în Republica Moldova și alte țări din Europa de est în primele zile ale pandemiei [1]. În toamna anului 2020, Moldova a fost însă printre țările din regiune cu rate ridicate de infectare cu noul tip de coronavirus și multe decese. Pe măsură ce îngrijorările socioeconomice și neîncrederea în instituțiile statului au crescut, expresiile pozitive de coeziune și solidaritate și respectarea generală a regulilor de prevenire a răspândirii virusului (cum este portul măștii în public) au făcut loc sabotării tacite a măsurilor guvernamentale, în special a celor percepute a contrazice interesele economice ale populației, cum ar fi regulile de distanțare socială [2]. Rata de infectare și cea de mortalitate COVID-19 au crescut constant de la începutul anului 2021 până la începutul lunii aprilie 2021, după care ambele au continuat să scadă până în iulie 2021. În mod oficial, guvernul și Ministerul Sănătății au menținut toate restricțiile instituite în aprilie 2020, inclusiv portul măștii în transportul public și alte spații publice [2]. În realitate, experiența de zi cu zi de trai în Republica Moldova confirmă că aceste restricții (cum este portul măștii medicinale în spații publice) nu sunt respectate și nici supravegheate nici măcar în spațiile aglomerate. Se poate deci observa un decalaj între discursul oficial asupra restricțiilor legate de pandemie și realitatea de zi cu zi care ignoră cu desăvârșire aceste restricții oficiale. Pe parcursul anului 2021, s-a observat o oboseală generalizată (așa-numita „pandemic fatigue”), atât în rândurile populației, cât și a autorităților de resort, chiar și în perioadele de creștere a ratelor de infectare și mortalitate COVID-19. Acest fenomen este propriu majorității societăților, nu doar Republicii Moldova [3]. Cu toate acestea, decalajul dintre discursul oficial și practica cotidiană pare cu deosebire accentuată în Moldova și alte țări din regiune. Acest articol va căuta să înțeleagă acest decalaj între normele scrise și practica socială în contextul pandemiei COVID-19. Ipoteza noastră de lucru este că discrepanța dintre normă și aplicarea ei, în contextul pandemiei COVID-19, este în legătură cu încrederea populației în instituții, dar și cu capacitatea instituțiilor de a pune în aplicare propriile decizii.

Sondajele de opinie efectuate în Republica Moldova începând cu mai 2020 relevă o încredere scăzută în instituțiile guvernamentale [2]. Încrederea scăzută în instituțiile de stat a alimentat o neîncredere larg răspândită în interpretarea oficială a evenimentelor din faza incipientă a pandemiei de COVID-19. Explicațiile conspiraționale au cunoscut o răspândire largă. Potrivit unui sondaj realizat în mai 2020 de WatchDog și CBS-Research, jumătate dintre respondenți au fost de acord că „virusul [COVID-19] nu este mai periculos decât gripa obișnuită și totul se face în mod intenționat pentru a distruge economia” [2].

Acest studiu examinează o serie de constatări privind solidaritatea socială, coeziunea socială percepută și încrederea în instituțiile din Moldova în fazele ulterioare ale pandemiei (în special în noiembrie-decembrie 2021) în comparație cu cele din faza timpurie a pandemiei COVID-19 (martie-mai 2020). Mai multe studii au abordat relația dintre coeziunea socială, evoluția ratei infecției și de deces în urma virusului COVID-19. Acest articol își propune să măsoare încrederea în instituțiile statului, o componentă centrală a coeziunii sociale, în asocierie cu atitudinile respondenților față de pandemia COVID-19. În plus, acest studiu subliniază dimensiunea insecurității socioeconomice în raport cu încrederea în instituții și solidaritatea socială și coeziunea percepută. Analiza calitativă a interviurilor aprofundate realizate în mai 2020 și în mai 2021 abordează aspecte importante ale coeziunii sociale și anume transformările sociale, solidaritatea socială și percepția coeziunii sociale în fazele târzii ale pandemiei în comparație cu faza timpurie a pandemiei.

Coeziune, solidaritate și încredere socială: cadru teoretic

Pentru acest articol, am aplicat conceptul de coeziune socială în cadrul teoriei calității sociale dezvoltată de W. Beck, Y. Berman, D. Phillips și alții [4], [5]. În cadrul modelului de calitate socială, coeziunea socială este definită drept „măsura în care relațiile sociale, bazate pe identități, valori și norme, sunt împărtășite” [5, p. 61]. Schiefer și van der Noll [6, p. 592] definesc coeziunea socială drept un „atribut descriptiv al unei comunități, care indică calitatea coexistenței colective”. Această definiție este în concordanță cu conceptul lui Chan, To și Chan [7, p. 290] și anume:

„Coeziunea socială este o stare de fapt care se referă la interacțiunile pe verticală, cât și la cele pe orizontală dintre membrii societății, caracterizată printr-un set de atitudini și norme care includ încrederea, sentimentul de apartenență și disponibilitatea de a participa și de a ajuta, precum și manifestările comportamentale ale acestora.”

Bazându-ne pe modelul calității sociale în acest articol ne concentrăm asupra câtorva aspecte ale coeziunii sociale, și anume încrederea în instituții, solidaritatea socială și coeziunea socială percepută.

Încrederea este un aspect-cheie al coeziunii sociale și al capitalului social [8], [9], [10]. Conform unei definiții minime, încrederea se bazează pe „încrederea reciprocă că nicio parte nu va exploata vulnerabilitatea alteia” [11, p. 1133]. În cadrul modelului calității sociale, încrederea este o componentă centrală a coeziunii sociale. Ca și solidaritatea, încrederea aparține domeniului „normelor integrative ale valorilor” [8], [12]. O societate este coezivă în măsura în care membrii acelei societăți au încredere unii în alții și în principalele instituții [7], [6]. Încrederea dintre oameni și instituții consolidează și armonizează relațiile într-o comunitate bazată pe norme comune [9]. Cercetătorii disting între „încrederea generală” [9] sau „încrederea generalizată” [13], care este o credință și o atitudine generică care ajută oamenii și comunitățile să coopereze eficient și corect, și „încrederea specifică” între indivizi și instituții [8]. Pe măsură ce se extinde dincolo de familie, încrederea devine tot mai difuză și anonimă [9]. În aceeași ordine de idei, oamenii de știință disting între „încrederea pe verticală” – încrederea în politicieni și instituțiile statului – și „încrederea pe orizontală”, împărtășită între semenii [14]. Giddens și Luhmann delimitează încrederea interpersonală, pe de o parte, de încrederea în sisteme abstracte. Încrederea instituțională se află între acești doi poli conceptuali [9], [15], [16]. Încrederea apare ca o soluție în situațiile de risc și incertitudine în relațiile dintre semenii și între oameni și sisteme [15], [17], [12]. Pentru a spori încrederea oamenilor în guvern și, în consecință, în instituțiile și politicile administrate de guvern, este necesar să se reducă complexitatea deciziilor ulterioare ale guvernului [16], [18], [12].

Dovezi empirice sugerează că evoluțiile sociale moderne din majoritatea țărilor democratice au condus atât la erodarea încrederii în instituții, cât și între indivizi, fie că acestea sunt democrații de lungă durată sau democrații post-autoritare [19], [14], [12]. Potrivit cercetătorilor, răspândirea corupției urmată de scandaluri politice repetate raportate în mass-media tinde să alimenteze neîncrederea atât în politicieni, cât și în guverne [19], [20], [14]. Scăderea încrederii ar putea transforma „climatul” sau „cultura încrederii” într-o „cultură a cinismului”, care va afecta coeziunea socială și bunăstarea societății [12]. Cetățenii ar putea avea „motive întemeiate” să nu aibă încredere deplină în politicieni, în timp ce unele forme și grade de „neîncredere instituționalizată” sunt prevăzute de însuși principiul politicii democratice [19], [14]. Neîncrederea devine perturbatoare la nivel societal atunci când este aplicată unor

persoane sau instituții specifice, iar apoi devine neîncredere generalizată și pe larg răspândită, în știință sau în democrație.

Solidaritatea este un alt concept-cheie în cadrul modelului de calitate socială pe care se concentrează acest articol. Articolul examinează gradul și formele de solidaritate și sprijin pe care respondenții le-au arătat și observat în comportamentul propriu și al altora în fazele ulterioare ale pandemiei (în primele luni ale anului 2021) față de prima fază a pandemiei COVID-19 (martie-mai 2021). Conform unei definiții de bază, solidaritatea se referă la acte sau atitudini de sprijin sau ajutor acordate altor persoane [21], [22]. La fel ca încrederea, solidaritatea este o componentă a domeniului „normelor și valorilor integrative” în cadrul teoriei coeziunii sociale [8]. Savanții definesc solidaritatea prin intermediul câtorva dimensiuni. Solidaritatea „pe orizontală” caracterizează manifestările de sprijin între persoane din cadrul aceluiași grup, în timp ce solidaritatea „pe verticală” se referă la acte și atitudini de ajutor și sprijin între persoane din diferite grupuri [21]. Acest element al definiției este în concordanță cu teoria solidarității „mecanice” (în cadrul comunităților) și a solidarității „organice” (în societățile moderne) a lui Emile Durkheim (1893). [23]. De Beer și Koster (2009) [21] identifică mai multe dimensiuni care determină manifestările solidarității: amploarea reciprocității acesteia (unilaterală vs. bilaterală); tipul de organizare (formală vs. informală); gradul în care un anumit act este voluntar (voluntar vs. obligatoriu); domeniul său de aplicare (local, național sau global) și forma sa (în formă de timp, bani sau în natură). Conform unei alte definiții, sentimentele subiective de solidaritate implică un set de componente precum „încrederea” („convingerea că un partener de schimb nu va abuza de încrederea actorului”), „apreciere afectivă” („sentimente pozitive față de partener și evaluări ale acestuia”), „unitate socială” („percepția relației ca unitate socială, cu actori uniți în scop și interese”) și „sentimente de angajament față de partener” [24, p. 227]. Societățile în care acțiunile de sprijin bazate pe reciprocitate indirectă sunt o regulă (în care persoana care oferă sprijinul nu se așteaptă la o recompensă directă) manifestă o solidaritate socială sporită, inclusiv o încredere mai puternică, un respect afectiv mai ridicat, percepția unei mai mari unități sociale și sentimente mai puternice de angajament [24]. În sfârșit, Hechter (1987) definește solidaritatea ca o formă de conformare cu regulile unui grup [25].

Acest articol examinează încrederea instituțională, în special încrederea în guvern, în măsura în care aceasta relaționează cu diferite expresii de solidaritate și cu percepția coeziunii sociale – sau cu „unitatea socială”, așa cum apare

în interviuri. Examinăm încrederea și solidaritatea ca părți ale domeniului „normelor și valorilor integrative”, în cadrul teoriei coeziunii sociale și al modelului de calitate socială.

Analiza literaturii despre coeziune socială, încredere și solidaritate în contextul pandemiei COVID-19 (2020-2022)

Cercetările privind coeziunea socială și capitalul social au cunoscut o aplicare largă în contextul pandemiei de COVID-19. Multe studii au sugerat că ratele de infectare și de mortalitate au fost mai coborâte în țările și regiunile cu coeziune socială și capital social ridicate [26], [27], [28], [29], [30], [31], [32], [33]. Studiile publicate în 2021 și 2022 au confirmat această tendință [34], [35]. Alte studii din această perioadă au arătat totodată limitele coeziunii sociale în fazele ulterioare ale pandemiei (începând cu 2021) și anume: reducerea încrederii interpersonale, limitarea coeziunii și solidarității sociale la spațiul național, exacerbarea inegalităților sociale și discriminarea anumitor categorii de persoane. Vom discuta aceste studii în cele ce urmează și în analiza rezultatelor cercetării.

Încrederea socială, în special încrederea în instituții, a contribuit la prevenirea răspândirii virusului, deoarece respectarea regulilor de sănătate depinde de nivelul de încredere în factorii de decizie [36], [37]. Încrederea în guvern și instituțiile statului este, prin urmare, un factor determinant al respectării regulilor de carantină respectarea regulilor de sănătate depinde de nivelul de încredere în factorii de decizie [36]. Mai multe studii sugerează că încrederea în actorii politici și în instituții, precum și legitimitatea politică și instituțională, au favorizat acceptarea regulilor sanitare în contextul pandemiei COVID-19 [38], [39], [40], [41], [42], [43]. Percepția amenințării colective în timpul pandemiei a tins să sporească suportul cetățenilor față de instituțiile statului. Dar acest suport a depins și de gradul perceput al performanței acestor instituții în gestiunea pandemiei [44]. Încrederea în instituțiile politice a avut un impact pozitiv asupra acceptării restricțiilor mai ales în cazul respondenților cu convingeri liberale [38]. La fel, un nivel de educație mai mare a fost asociat cu o încredere mai mare în instituții [45]. Un studiu realizat cu respondenți tineri în Bosnia și Herțegovina arată că un grad mai mare de amenințare percepută a predispus la respectarea mai strictă a măsurilor de sănătate, chiar și în condițiile unui nivel foarte scăzut de încredere politică [46]. O cercetare realizată cu date despre cinci țări cu democrație afirmată sugerează că teama de COVID-19 a avut un impact pozitiv puternic asupra sprijinirii restricțiilor sanitare, în detrimentul sprijinului pentru libertățile civice [47].

Studiile arată că o coeziune socială ridicată, definită prin aderarea colectivă la norme, încredere și valori, determină o cooperare mai mare a populației cu autoritățile statului și organizațiile societății civile în combaterea pandemiei [30], [31]. Creșterea încrederii în instituții se realizează de-a lungul timpului, prin intervenții coerente și echilibrate ale guvernului și ale altor instituții ale statului [48]. Un capital social ridicat, în special prin angajamentul civic și încrederea în instituțiile statului, au ajutat la combaterea virusului [40], [34], [35]. Un nivel ridicat al libertății de exprimare în societate este asociat în schimb cu un nivel scăzut de încredere în instituțiile guvernamentale în contextul pandemiei, din motivul discursului critic față de instituțiile guvernamentale articulat în presa liberă pentru acțiunile insuficiente sau prea restrictive ale instituțiilor statului [45]. În societățile puternic divizate politic între susținătorii și oponenții guvernului, rata de mortalitate COVID-19 a fost mai ridicată decât în societățile mai unite din acest punct de vedere, cu o încredere instituțională ridicată [49]. Coeziunea socială și reziliența comunității au fost resurse importante pentru redresare după dezastru. Totodată, pandemia COVID-19 a afectat coeziunea și bunăstarea familială, în special în familiile vulnerabile [50].

Regulile impracticabile, inaplicabile și ambigue ar putea crea efecte opuse celor dorite [51]. În țările în care guvernul nu a reușit să ia măsuri ferme de sănătate în martie și aprilie 2020, coeziunea comunității a jucat un rol pozitiv în prevenirea răspândirii virusului [28], [31], [52], [33]. În schimb, în China autoritară, respectarea regulilor de sănătate s-a bazat mai mult pe încrederea politică și mai puțin pe încrederea interpersonală [53].

Pe baza unui studiu comparativ al diferitelor măsuri guvernamentale pentru a contracara efectele pandemiei COVID-19, Petrović et al. (2020) [1] sugerează că țările est-europene, cu o încredere tradițional mai scăzută în instituții, au aplicat intervenții mai stricte pentru a impune distanțarea fizică, ceea ce a dat rezultate mai bune în faza inițială a pandemiei față de majoritatea țărilor occidentale caracterizate printr-o încredere mai mare în guvern [1].

Încrederea generalizată (în special, cea interpersonală) și afilierea de grup au contribuit la reducerea acceptării restricțiilor anti-COVID-19 [38], [40], [54]. Încrederea interpersonală a scăzut în pandemie în special la acele persoane care căutau să se protejeze și să-și protejeze familia [55]. Încrederea generalizată și încrederea în vecinătate au crescut în rândul persoanelor cu statut socioeconomic mai înalt, dar au scăzut în rândul persoanelor cu statut socio-economic mai scăzut [56].

Potrivit studiilor, crizele majore, dezastrele și cataclisme pot mobiliza societățile, pot consolida sentimentul de apartenență la grup, pot crea solidaritate între oameni și, prin urmare, pot facilita coeziunea societății pe termen mediu și lung [51]. Coeziunea socială crește în momente de criză în societățile în care solidaritatea este în mod normal scăzută [22], dar manifestările de solidaritate ar putea diminua dacă o parte semnificativă a acelei societăți nu se simte la fel de vulnerabilă și nu respectă restricțiile impuse pentru depășirea crizei [51].

Măsurile adoptate de autoritățile publice, implicarea organizațiilor sociale și activismul social al cetățenilor au jucat un rol important în minimizarea efectelor crizelor socioeconomice provocate de pandemie [57], [58]. Comportamentul altruist a cunoscut o efervescență în prima fază a pandemiei, dar a scăzut simțitor în următoarele faze ale pandemiei [59]. Totuși, după cum arată mai multe studii, acțiunile de solidaritate și suport social s-au limitat în general la spațiul național [60]. Mai mult, aceste acțiuni de solidaritate au vizat în principal cetățenii și într-o măsură mai mică persoanele imigrante [61]. Relațiile de suport și solidaritate la nivel național au fost subminate de stereotipuri rasiale și experiențe de discriminare [62]. Un studiu longitudinal efectuat în Anglia sugerează că în iunie 2020 coeziunea percepută a scăzut, în special în cartierele cele mai defavorizate, în special în ceea ce privește „încrederea în vecinătate”, față de perioada de dinainte de pandemie [63]. Inițiativele de solidaritate în toată lumea au fost subminate de ideologia neoliberală în planul politicilor de sănătate care a promovat ideea responsabilității individuale în pandemie [64].

Această scurtă analiză a literaturii sugerează că societățile cu coeziune socială mai ridicată, caracterizate printr-un nivel ridicat de încredere, solidaritate și coeziune socială percepută, au fost mai eficiente atât în prevenirea răspândirii virusului, cât și în combaterea efectelor negative ale pandemiei. Cu toate acestea, pandemia de COVID-19 a exacerbat vulnerabilitatea grupurilor și comunităților defavorizate. Pandemia a avut un impact negativ asupra încrederii interpersonale, în special în rândurile persoanelor vulnerabile în fața virusului. Manifestările de solidaritate au cunoscut o efervescență mai ales în prima fază a pandemiei, dar acestea s-au limitat în general la spațiul național.

În compartimentele de text ce urmează vom examina modul în care societatea moldovenească a răspuns la criza creată de pandemia COVID-19 în primele luni ale anului 2021 (ianuarie-mai 2021) în comparație cu primele luni ale pandemiei în anul precedent (martie-mai 2020). O analiză comparată longi-

tudinală a datelor cantitative privind încrederea instituțională, atitudinile față de pandemie și indicatorii de succes ai combaterii pandemiei este urmată de o analiză calitativă a interviurilor semi-structurate privind transformările sociale, solidaritatea socială și coeziunea socială percepută în perioada pandemiei, în 2020 și 2021.

Metodologia cercetării

Autorii acestui studiu au realizat în mai 2020 și în aprilie-mai 2021, cu colegii de la Centrul Sociologie și Psihologie Socială (CSPS) al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (ICJPS) din Republica Moldova, o anchetă calitativă prin aplicarea interviului aprofundat, semi-directiv, cu 95 de subiecți (mai 2020) și cu 52 de respondenți (aprilie-mai 2021). Ținem să specificăm că la estimarea diferenței dintre numărul de surse și referințe între cele două serii de interviuri (mai 2020 și mai 2021) trebuie relativizată cu referire la numărul respondenților în cele două eșantioane (95 în 2020 și 52 în 2021). În orice caz, comparația dintre numărul de teme și subteme în analiza interviurilor în cele două serii de interviuri (2020 și 2021) are o valoare pur calitativă, și nu statistică. Interviurile de cercetare au fost aplicate pe baza unui ghid de interviu elaborat de către echipa de cercetători de la CSPS în jurul a câtorva teme, pornind de la un șir de indicatori privind coeziunea socială, și anume: identitate și apartenență, rețele sociale și participare, încredere, suport și solidaritate socială, norme integrative și securitate socioeconomică [8]. Ghidul de interviu conține și câteva întrebări care vizează stările de spirit, comportamentele și transformările sociale în perioada pandemiei COVID-19. Interviurile transcrise au fost analizate în echipă după modelul „grounded theory”, cu ajutorul programului de analiză a datelor calitative NVivo-10 [8], [65]. În cadrul acestui model metodologic a fost analizată distribuția categoriilor tematice (teme și subteme), a conceptelor și construcțiilor teoretice și ideologice în funcție de genul, mediul de reședință, statutul socio-ocupational, vârsta și apartenența etnică a participanților la interviu.

Unul din criteriile de selecție a respondenților, determinat în urma discuțiilor în cadrul echipei de cercetare, a fost ca respondenții să aibă un statut formal sau informal de lider în comunitățile lor și/sau în societate. Scopul acestei selecții a fost de a produce un corpus de informații calitative, formulate de lideri și experți în domeniile și în comunitățile lor. Eșantionul anchetei calitative a fost structurat în funcție de genul, mediul de reședință, statutul socio-ocupational, vârsta și apartenența etnică a respondenților, după cum urmează. În ancheta prin interviu

efectuată în mai 2021, eșantionul a fost structurat după gen: au fost intervievați 29 respondente femei și 23 respondenți bărbați (în total 52 de respondenți); după vârstă: respondenții au fost divizați în funcție de șase categorii de vârstă: 16-25 ani (n=12), 26-35 ani (n=6), 36-45 ani (n=7), 46-55 ani (n=12), 56-65 ani (n=7) și 66-75 ani (n=8); după mediul de reședință al participanților, au fost generate două categorii: zona rurală (n=18), zona urbană, inclusiv municipiul Chișinău (n=34); în funcție de statutul ocupațional, eșantionul este împărțit în următoarele subgrupe: angajați din sectorul public (n=27), angajați în sectorul privat (n=10), angajați în sectorul non-guvernamental (n=2), autoangajați (n=5), pensionari (n=2) și neangajați (n=1). Conform criteriului apartenenței etnice, majoritatea participanților s-au declarat moldoveni/români (n=49) și ruși (n=3). Din punctul de vedere al nivelului de studii, majoritatea respondenților au studii superioare (n=43) și studii medii (n=9).

Echipa de cercetare nu a avut ambiția de a selecta un eșantion reprezentativ la nivel național. Din acest motiv, anumite subgrupe sunt suprareprezentate și anume persoanele cu studii superioare, persoanele de apartenență etnolingvistică moldoveni/români și persoanele angajate în sectorul public. Cu fiecare dintre participanții la cercetare a fost acordat în mod verbal un acord de participare la cercetare, cu obligația asumată de cercetători de a respecta anonimatul și confidențialitatea datelor personale.

Datele calitative obținute prin analiza interviurilor au fost coroborate cu unele rezultate ale anchetei cantitative prin chestionar realizată în iulie-august 2020. Această cercetare a fost realizată pe un eșantion reprezentativ la scară națională, probabilistic și stratificat de 1202 de subiecți adulți, cu o marjă de eroare de +/- 3%. Ca și în cazul interviurilor aprofundate, chestionarul a fost structurat pe câteva compartimente ce conțin întrebări formulate în baza principalilor indicatori ai coeziunii sociale, menționați mai sus.

A doua etapă a cercetării a fost desfășurată în perioada 15 noiembrie – 20 decembrie 2021, în 87 de localități a republicii, pe un eșantion de 1698 persoane, cu o marjă de eroare de +/- 2,8%. Eșantionul este aleatoriu, reprezentativ pentru populația adultă a Republicii Moldova, în funcție de mediul de reședință, sex, vârstă, nivel de educație, regiune geografică.

Printre întrebările prezente în chestionar au figurat și câteva referitoare la criza pandemică: cinci întrebări se referă la fricile ce pot apărea în condițiile pandemiei, iar o întrebare și-a propus să evalueze gradul de satisfacție față de modul în care autoritățile moldovene au gestionat pandemia COVID-19.

Transformările sociale, încrederea socială și coeziunea socială percepută în contextul pandemiei COVID-19 (2020-2021): o analiză calitativă

Principalele teme discutate de respondenți în cadrul interviurilor calitative, analizate în această secțiune a articolului, sunt următoarele:

- Transformările sociale percepute de respondenți în contextul pandemiei COVID-19;
- Tipuri de suport social și manifestări de solidaritate în perioada pandemiei;
- Unitate/coeziune socială contra COVID-19.

Transformarea socială percepută în contextul pandemiei COVID-19 (2020-2021)

Persoanele intervievate în cadrul cercetării calitative realizate în 2020 și 2021 au abordat transformările sociale și cele individuale cu relevanță socială, pe care respondenții le-au constatat în perioada anterioară realizării interviurilor, în contextul pandemiei COVID-19. Luările de cuvânt care se referă la această temă au reluat într-o formă simplificată întrebările din 2020, în special:

„Credeți că pandemia a schimbat cumva comportamentele oamenilor? Dați exemple.”

Pentru ambele perioade în care au fost efectuate interviurile aprofundate (mai 2020 și aprilie-mai 2021) au fost identificate 37 de subteme create în cadrul temei „Coeziunea socială în contextul pandemiei COVID-19”. Pentru perioada 2021 patru dintre aceste subteme au o semnificație generală pozitivă (transformările sociale care au avut loc în contextul pandemiei poartă un caracter pozitiv), opt subteme au un caracter negativ (transformările sociale sunt percepute drept preponderent negative), iar celelalte 11 subteme au o semnificație neutră sau ambivalentă. Din totalul de 66 de referințe identificate în interviurile realizate în 2021, 14 se referă la subteme cu semnificație pozitivă, 23 se referă la subteme cu semnificație negativă, iar 29 referințe sunt atribuite unei subteme cu semnificație neutră sau ambivalentă (*Tabelul 1*).

Numărul de referințe cu semnificație neutră sau ambivalentă ($n=29$) primează cantitativ asupra celor pozitive și negative. Această estimare sumară ne sugerează că persoanele intervievate în cadrul acestei cercetări (2020-2021) apreciază mai degrabă în mod neutru/ambivalent transformările sociale determinate de pandemie decât în mod pozitiv sau negativ (*Tabelul 1*).

Tabelul 1. Distribuția generală a subtemelor și referințelor la tema „Transformări sociale în contextul pandemiei COVID-19” (2020-2021) în funcție de semnificația generală (pozitivă, negativă, ambivalentă)

Semnificația generală a subtemelor	Numărul de teme 2020	Numărul de teme 2021	Numărul de referințe 2020	Numărul de referințe 2021
<i>pozitivă</i>	5	4	43	14
<i>negativă</i>	6	8	27	23
<i>neutră/ambivalentă</i>	22	11	111	29
Total	33	23	181	66

Sursa: Analiza calitativă a interviurilor realizate în mai 2021.

Cele mai multe surse pentru anul 2021 (n=9) exprimă o lipsă de schimbare a oamenilor în contextul pandemiei față de perioada pre-pandemie, dar și față de primele faze ale pandemiei (din 2020): „*Eu schimbări în comportamentul oamenilor n-am observat, nu se respectă distanța socială, iresponsabilitatea cetățenilor se observă peste tot*” (B/26-35/rur/rom/med/priv)¹. (Tabelul 2) Observăm în acest fragment de interviu o nuanță de sens negativă, exprimată de respondent în sensul lipsei vreunei schimbări înspre bine.

Lipsa schimbării este percepută de o respondentă dintr-o localitate rurală ca pe un efect al obișnuinței, al normalizării vieții în pandemie: „*Nu cred că lumea foarte tare s-a schimbat. Oamenii nu au putut să-și schimbe radical viața. Da, anul trecut, când au stat din luna martie, la aceste trei luni, a fost mai strașnic, dar cum au început copiii să circule la școală și s-au scos restricțiile, oamenii au revenit repede la normal. Am impresia că pe moldoveni nu-i sperii cu nimic. Doar cu amenzile un pic îi mai opresc*” (F/46-55/rur/rom/sup/pub). Acest fragment de interviu sugerează că odată cu ridicarea restricțiilor legate de frecventarea școlii de către copii și a locului de muncă de către adulți, oamenii au avut percepția „revenirii la normal” în ciuda fluctuațiilor ratelor de infectare.

¹ Fiecare referință este codificată în funcție de datele socio-biografice ale interviuatului : gen (F/B); vârstă (16-25, 26-35, 36-45 etc.), mediu de reședință (rural, urban: rur/urb); apartenență declarată (moldovean-mold, ucrainean-ukr, rusă-rus etc); studii (superioare - sup, medii - med), sectorul de activitate profesională (public - pub, privat - priv, non-guvernamental - NG, autoangajat - autoang, neangajat - neang, pensionar - pens). Astfel, B/36-45/urb/mol/sup/pub înseamnă că interviuatul era bărbat, rezident urban, moldovean, cu vârsta de 36-45 de ani, cu studii superioare și angajat în sectorul public.

Tabelul 2. Frecvența surselor și referințelor la tema „Transformări sociale în contextul pandemiei COVID-19” (2020-2021)

Denumirea temei/subtemei	2020		2021		semnificație
	surse	referințe	surse	referințe	
COVID transformare socială	0	0	1	1	+/-
Reflecții existențiale	13	14	1	1	+/-
În fața lui Dumnezeu toți sunt egali	1	1	0	0	+/-
Reevaluarea vieții personale	6	7	1	1	+/-
Lipsă schimbare	15	20	9	12	+/-
Luare de atitudine medici	1	1	0	0	+/-
Lumea la început mai rea, apoi mai bună	1	1	0	0	+/-
Lumea mai precaută	11	11	6	6	+
Oameni mai receptivi	3	3	2	2	+
Oamenii au devenit mai buni	14	15	2	2	+
Oamenii devin mai egoști	3	3	0	0	-
Oamenii mai conștienți microbiologie	1	1	0	0	+/-
Oamenii mai fricoși	2	2	6	6	-
Oameni mai distanți	0	0	1	1	-
Oamenii mai închiși	0	0	3	3	-
Oamenii mai modești	0	0	1	1	-
Oamenii mai răi	5	5	2	2	-
Oamenii mai responsabili	9	9	4	4	+
Oamenii mai suspicioși	1	1	2	2	-
Pandemia a arătat cum sunt oamenii de fapt	5	6	1	1	+/-
Pandemia duce la izolare	11	11	2	2	-
Pandemie experiență necunoscută	3	3	0	0	+/-
Relațiile sociale mai clare	1	1	0	0	+/-
Sănătatea – valoare primară	3	3	5	5	+/-
Schimbare așteptată – înșelată	1	1	0	0	+/-
Schimbare de mentalitate	1	1	0	0	+/-
Schimbare deprinderi consum	5	6	1	1	+/-
Schimbare deprinderi timp liber	1	1	0	0	+/-
Schimbare oameni informați	1	1	0	0	+/-
Schimbarea condițiilor de lucru	11	11	1	1	+/-
Speranță lumea mai bună	5	5	0	0	+
Transformarea ierarhiei valorilor	4	4	2	2	+/-
Transformare-revoluție post-COVID	1	2	0	0	+/-
Transformări și bune și rele	2	2	2	2	+/-
Transformări negative	5	5	5	5	-
Trecerea vieții sociale pe online	6	7	3	3	+/-
Unii oameni mai buni, alții mai răi	15	17	0	0	+/-
Total	167	181	63	66	

Pentru doi respondenți (2s/2r în 2021, față de 14s/15r în 2020), societatea/lumea a devenit, în general, mai bună în perioada pandemiei. Acești respondenți descriu această perioadă ca pe o schimbare spre bine, făcând referință la accentuarea calităților pozitive de personalitate ale concetățenilor: *„Puțin s-a schimbat, dar cred că mai puțin decât ar fi trebuit, oamenii au devenit mai receptivi, mai sensibili, mai empatici, poate și mai atenți față de sănătatea lor, față de sănătatea apropiaților, mai înțelegători cu medicii, cu toate că este și în sens invers schimbare, dar cred că pozitiv este mai mult”* (F/46-55/urb/rom/sup/pub). Observăm în acest caz o ușoară oscilație a respondentului, provocat de întrebarea cercetătorului, între o schimbare în general pozitivă și una mai degrabă negativă. Conștienți de gravitatea generală a crizei creată de pandemie, mai multe persoane intervievate încearcă să vadă și „partea plină a paharului”, fiind sensibili la manifestările de responsabilitate, bunătate și solidaritate pe care le-a generat nevoia comună, așa cum alții sunt înclinați să vadă mai degrabă „partea goală a paharului”. Diminuarea proporțională a numărului de referințe la această subtemă poate sugera că respondenții au constatat calitatea bunății oamenilor într-o măsură mai mică decât în 2020.

Doi respondenți consideră că oamenii au devenit mai răi (2s/2r în 2021), comparativ cu 5s/5r în 2020). O tânără respondentă își manifestă îngrijorarea privind deteriorarea stării de spirit a oamenilor în contextul pandemiei: *„Cel mai mult mă îngrijorează faptul că în loc să fie mai buni și mai recunoscători oamenii, văzând ceea ce se întâmplă în lume, ei dimpotrivă parcă ar fi mai înrăiți și ar căuta o cale de răzbunare. Sunt însă și excepții. Iar aici cred că se ciocnesc cap în cap extremele”* (F/16-25/urb/rom/sup/pub).

Se poate presupune că, în interpretarea respondenților, transformarea oamenilor în „mai buni” sau „mai răi” corespunde cu răspunsul specific pe care diferiți subiecți îl formulează față de o situație de tensiune și risc în funcție de experiența și personalitatea fiecăruia.

Calitățile pozitive iau, pentru câteva subteme, o semnificație specifică: lumea a devenit mai precaută (6s/6r), mai responsabilă (4s/4r), mai receptivă (2s/2r).

A crescut numărul celor care consideră că oamenii au devenit mai fricoși (6s/6r în 2021, față de 2s/2r în 2020). Potrivit unui respondent, *„(...) frica aceasta a devenit mai proeminentă, de moarte, de chestii care pot apărea subit, unele cazuri le cunosc personal, și lumea este destul de stresată.”* Același respondent interpretează originea acestui sentiment generalizat de frică drept un efect al activității mass-media: *„Eu cred că media amplifică chestia cu frica, când toate cazurile se unesc sub umbrela pandemiei devine un fel de paranoie colectivă, mai ales*

[la] oamenii în vârstă” (B/36-45/rur/rom/sup/autoang). Unii respondenți descriu oamenii ca fiind mai neîncrezuți și mai speriați, fiindu-le frică pentru propria viață, mărturisind pierderea încrederii în autoritățile statului și în medicii din cauză că nu s-au întreprins la timp măsurile de securizare a cetățenilor față de virus (B/26-35/rur/rom/sup/pub). Din motivul sentimentului de risc permanent și totodată al incertitudinii într-o societate în care nu toți oamenii împărtășesc aceeași definiție a problemei, unii respondenți consideră ca oamenii au devenit mai suspicioși (2s/2r în 2021, față de 1s/1r în 2020).

Unii respondenți consideră că pandemia a făcut oamenii mai responsabili (4s/4r în 2021, față de 9s/9r în 2020). „2020 [a fost] un an foarte dificil. A fost necesar să ne conformăm anumitor restricții, să ne schimbăm anumite deprinderi. După mine, societatea a fost mai unită. Lumea s-a responsabilizat după o perioadă de timp de la începutul pandemiei și chiar și sărbătorile de masă nu au scos lumea din case. În august [2020], când am fost la Chișinău, majoritatea lumii purta masca. Deci responsabilitatea față de ceilalți există” (B/16-25/rur/rom/med/elev). Responsabilitatea împărtășită în condițiile pandemiei este, pentru unii respondenți, o dovadă a unității în societate. Pentru alți respondenți, însă, responsabilitatea s-a exprimat prin preocuparea pentru sănătatea individuală și prin retragerea în sânul familiei: „În mare parte da, [oamenii] au devenit mai responsabili, mai familiști, au pus mai mult accent pe sănătatea personală și a oamenilor dragi” (B/36-45/urb/rom/sup/pub).

În interpretarea unui respondent, lumea a devenit mai receptivă la nevoile altora, mai ales la nevoile celor din grupurile vulnerabile la virus: „Oamenii au devenit mai buni, mai receptivi și la adresarea unui bătrân să cumpere să zicem medicamente sau să cumpere pâine sau alte produse alimentare. Lucrul acesta îl face oricine la care se adresează” (F/56-65/urb/rom/sup/pub).

O persoană consideră că în pandemie oamenii au devenit mai preocupați de reevaluarea vieții personale și a valorilor pe care aceasta se bazează (1s/1r). Pentru câțiva respondenți (5s/5r), sănătatea devine o valoare primară, aceștia fiind mai atenți la sănătatea lor și a familiei (F/26-35/rur/rom/sup/autoang). Perioada pandemică a demonstrat că sănătatea este valoarea cea mai de preț, față de care celelalte valori, cum ar fi confortul și bunăstarea, care trec pe planul doi: „Pandemia ne-a făcut să ne schimbăm prioritățile de la cele financiare, materiale, la cele de sănătate, familie” (B/16-25/rur/rom/med/elev).

O parte din respondenți constată schimbarea obișnuințelor oamenilor în urma regimului de carantină, anume prin trecerea unei părți a vieții sociale în spațiul virtual (3s/3r în 2021, față de 6s/7r în 2020). „Da, (...) pandemia a schimbat

comportamentul multora din noi. Au fost afectați profesorii și elevii, și studenții – procesul didactic a avut loc mai mult online decât în sălile de curs. Au fost schimbate prioritățile și obișnuințele părinților: regula privind programul strict de maxim 30 de min în fața telefoanelor sau a tabletelor a devenit istorie, odată ce și copiii de grădiniță au făcut activități online. Nu în ultimul rând, persoanele în etate și cele din grupurile de risc au fost forțate să stea în izolare, pentru a diminua riscul de îmbolnăvire. Pandemia a schimbat comportamentul oamenilor în toate domeniile, nu doar în ce privește socializarea, comunicarea, munca, odihna, călătoriile etc.” (F/46-55/urb/rom/sup/pub); „... Nimeni nu-și putea închipui că școlile pot fi închise și lecțiile vor trece pe online. Acum aceasta a devenit obișnuit” (B/16-25/rur/rom/med/elev).

Alți doi respondenți au menționat în 2021 că pandemia a venit cu transformări și bune și rele (2s/2r în 2021 vs. 2s/2r în 2020): „Pandemia a creat, în general, o nouă realitate în modul de viață și activitate al oamenilor și al instituțiilor: munca la distanță, organizarea comunicării on-line, automatizarea maximală a proceselor de producere, autoizolarea persoanelor, respectarea unor reguli specifice în spațiile publice, măștile de protecție, dezinfectarea, distanța socială, reducerea drastică a întâlnirilor și contactelor interumane. În același timp, atestăm creșterea importanței familiei, a căminului casnic, a spațiului privat de trai, a grijei active față de oamenii afectați de virus. Și coeziunea internațională s-a manifestat, dar și competiția acerbă pe acest teren nou, al testelor, vaccinurilor etc. (B/46-55/urb/rom/sup/pub).

Ca și în 2020, dar proporțional dublu mai semnificativ, cinci respondenți consideră că pandemia a adus transformări negative (5/5 în 2021 vs. 5/5 în 2020). „Eu cred că pandemia totuși a lăsat amprente în comportamentul oamenilor. Ei au devenit furioși, mai agresivi. De exemplu, atunci când cerem să respecte măsurile de protecție corecte, aceștia reacționează cu răutate, nu își păstrează distanța în cozi, după ce le faci o remarcă, sunt capabili să se arunce asupra ta. O consecință este și faptul că mare parte a timpului și-l petrec în mediul on-line, devenind o rutină a vieții cotidiene. Asta ne face mai inhibați, mai rezervați față de cei din jur.” (F/26-35/urb/rom/sup/priv).

Din punctul de vedere al categoriilor sociale ale respondenților (gen, reședință sau grupă de vârstă), nu putem constata diferențe semnificative în distribuția răspunsurilor la tema „transformărilor sociale în pandemie”. Se poate totuși observa că interviurile cu respondenții femei și locuitori din medii urbane au fost în general mai bogate în referințe la această temă decât bărbații și respectiv locuitorii din medii rurale. Astfel, interviurile cu femeile au generat 42 referințe (față de 24 în interviurile cu bărbații) iar interviurile cu orășenii au creat 45 referințe (față de 21 referințe în interviurile cu respondenți săteni).

Acest detaliu ne poate sugera doar că tema transformărilor sociale a fost una mai relevantă pentru femei și orășeni decât pentru bărbați și rezidenți rurali.

Analiza tematică a interviurilor din această temă generică ne arată că majoritatea respondenților, la fel ca și în anul 2020, percep perioada pandemiei COVID-19 drept una traversată de schimbări individuale și sociale semnificative. A crescut numărul respondenților care percep această perioadă de criză drept una de schimbări negative. Totodată, numărul celor care percep schimbări pozitive sau neutre/ambivalente a rămas proporțional la fel de ridicat. Potrivit acestor aprecieri, oamenii au devenit mai precauți, mai responsabili. Persoanele intervievate au exprimat și multe neliniști și au observat multe manifestări de frică, de închidere în sine, de neîncredere și de înstrăinare. Lipsa de schimbare a fost percepută de mai mulți respondenți. Aceasta dobândește în mai multe cazuri o nuanță negativă.

Constatăm totodată că în fazele târzii ale pandemiei (2021), observațiile respondenților despre pandemie pe care le calificăm drept *idealiste* au devenit simțitor mai puține sau, în cazul unor teme, au dispărut cu desăvârșire. Astfel, teme cu semnificație idealistă, semnificative în 2020 prin numărul de referințe, precum: „Reflecții existențiale” (13s/14r – 2020 vs. 1s/1r – 2021), „Reevaluarea vieții personale” (6s/7r – 2020 vs. 1s/1r – 2021), au devenit nesemnificative în 2021 (*Tabelul 2*). La fel, respondenții care au constatat că „oamenii au devenit mai buni” sunt proporțional mai puțini față de 2020 (14s/15r în 2020 vs. 2s/2r – 2021). Totodată, importanța sănătății ca valoare primară a crescut în interviurile din 2021: „Sănătatea – valoare primară” (3s/3r – 2020 vs. 5s/5r – 2021). În 2020, noutatea și caracterul de urgență a fenomenului predispunea respondenții la reflecții cu caracter filosofic, despre viață și moarte, privilegiind valorile idealiste celor materialiste. Discursul persoanelor intervievate a avut un caracter mai pragmatic în 2021 față de 2020, dar și a arătat că oamenii au fost mai pregătiți să înfrunte consecințele pandemiei.

Suport social și solidaritate socială în fazele târzii ale pandemiei (2020-2021)

Ca și în interviurile aprofundate realizate în mai 2020, persoanele intervievate în mai 2021 s-au pronunțat de asemenea asupra diverselor forme de suport social și a manifestărilor de solidaritate în care ei înșiși sau alte persoane au fost implicați în perioada pandemiei.

Întrebările din ghidul de interviu care au stimulat respondenții să se expună la această temă sunt următoarele:

- Cât de unită credeți că este a fost societatea noastră în pandemie? Dați exemple.
- Credeți că pandemia a schimbat cumva comportamentele oamenilor? Dați exemple.

Am împărțit subtemele din această temă generică în trei mari categorii semantice: subtemele cu semnificație generală pozitivă, subtemele cu semnificație negativă și cele cu semnificație neutru-ambivalentă (*Tabelul 3*).

Tabelul 3. Distribuția generală a subtemelor și referințelor tematice la tema „Suport și solidaritate în contextul pandemiei COVID-19” în funcție de semnificația generală a subtemelor (pozitivă, negativă sau neutră/ambivalentă) anii 2020-2021

Semnificația generală a subtemelor	Numărul de subteme 2020	Numărul de subteme 2021	Numărul de referințe 2020	Numărul de referințe 2021
<i>pozitivă</i>	6	5	73	6
<i>negativă</i>	6	1	17	4
<i>neutră/ambivalentă</i>	3	2	11	6
Total	15	8	101	16

O examinare fugitivă a *Tabelului 3* scoate în evidență că interviurile realizate în 2021 au generat un număr de referințe mult mai mic ($n=16$) față de cele din 2020 ($n=101$) la această temă. În plus, observăm că în 2021, referințele cu semnificație generală pozitivă au devenit proporțional mult mai puțin pregnante față de cele negative și neutre/ambivalente (în 2020, referințele pozitive erau covârșitoare). Vom încerca să analizăm această evoluție în cele ce urmează.

Lista subtemelor și frecvența surselor și referințelor la aceste subteme ne arată evoluția acestor categorii tematice în interviurile din 2021 față de cele din 2020 (*Tabelul 4*). În primul rând, observăm nu doar o reducere a numărului referințelor tematice, ci și o reducere a bogăției tematice la această temă. Subtemele care și-au păstrat importanța în 2021 sunt următoarele: „Suport & solidaritate COVID” (5s/5r – 2021 vs. 7s/7r – 2020); „Acțiuni solidaritate” (2s/2r - 2021 vs. 20s/34r – 2020) și „Lipsă solidaritate COVID” (4s/4r – 2021 vs. 8s/11r – 2020). De remarcat de asemenea că o temă precum „Suport vârstnici” (0s/0r – 2021 vs. 17s/20r – 2020), care se referă la acțiunile de suport și solidaritate față de persoanele în etate, considerate de epidemiologi cei mai vulnerabili față de COVID-19, nu a acumulat nicio referință în interviurile din 2021, în timp ce această temă a fost una din cele mai saliente după numărul de referințe în interviurile din 2020. Această constatare ne sugerează că în interviurile din

2021 tema solidarității sociale/interpersonale a dobândit un loc mai degrabă secundar în raport cu alte teme, față de interviurile din 2020 în care această temă a fost una pe larg abordată de respondenți. O altă constatare care se impune este că în interviurile din 2021, referințele la subtemele cu semnificație negativă și cele cu semnificație neutre/ambivalente domină câmpul semantic al interviurilor în detrimentul subtemelor pozitive. Altfel spus, respondenții din 2020 au fost mult mai sensibili la acțiuni pozitive de solidaritate, pe când în 2021 referințele la acestea au fost mai puține, iar „lipsa de solidaritate” a fost mai degrabă o observație consensuală.

Tabelul 4: Frecvența surselor și referințelor la tema „Suport și solidaritate în contextul pandemiei COVID-19” anii 2020-2021

	Denumirea temei/subtemei	2020		2021		semnificația
		surse	referinte	surse	referinte	
1	Suport & solidaritate COVID	7	7	5	5	+/-
2	Abuz acțiuni suport	1	1	0	0	-
3	Acțiuni solidaritate	20	34	2	2	+
4	Grijă apropiați	9	11	1	1	+
5	Informare rude	2	3	0	0	+
6	Lipsă politici de solidaritate	1	1	0	0	-
7	Lipsă solidaritate COVID	8	11	4	4	-
8	Lipsă suport vârstnici	1	1	0	0	-
9	Societatea solidară - COVID	1	1	1	1	+
10	Solidaritate impusă	1	1	0	0	-
11	Solidaritatea descurajată	1	2	0	0	-
12	Suport copii învățământ la distanță	2	3	0	0	+/-
13	Suport medical COVID	1	1	1	1	+/-
14	Suport psihologic	3	4	0	0	+
15	Suport vârstnici	17	20	0	0	+
16	Donații vaccin	0	0	1	1	-
17	Solidaritate neutră - susținere reciprocă	0	0	1	1	+/-
	Total	75	101	16	16	

Respondenții care au abordat în diverse feluri tema generică „Suport și solidaritate COVID-19” au menționat și în 2021 un anumit număr de acțiuni de suport și ajutorare: suportul moral și psihologic, informațional (cu privire la

COVID-19, uneori asociat cu îndemnul de respectare a regulilor), cu produse de primă necesitate, alimente, îmbrăcăminte, echipamente sanitare, donație de sânge, donație de bani, servicii de livrare de produse alimentare, servicii de salubritate, suport acordat elevilor în procesul de învățământ la distanță și, nu în ultimul rând, suport medical. Printre diversele forme de suport, în anul 2021 a apărut și subtema: „donații vaccin” (1s/1r).

Subtema intitulată „Societatea solidară” a acumulat două referințe. O tânără respondentă consideră că oamenii au devenit mai generoși, mai solidari și atenți la grijile altora pe timp de pandemie. Cetățenii s-au ajutat între ei, au respectat regulile impuse de stat și au învățat să se acomodeze situațiilor de criză. De exemplu, familiile cu mulți copii au primit în fiecare săptămână produse alimentare, haine și bani de la organizații creștine de caritate (F/16-25/urb/rom/sup/ng).

Alți respondenți consideră, însă, că societatea moldovenească nu a dat dovadă de un comportament solidar: „Nu am prea auzit, dar... Valea, sora mea chiar a fost și a cerut ajutor și nu i s-a oferit. Ea s-a îmbolnăvit, ori nu, încă nu era bolnavă. S-a început Covidul, ea are copil mic, se ducea cu dânsul la magazin și pe dânsa poliția a ocărât-o. Că de ce umblă cu copilul? Dar unde să-l lase? Că nu are unde-l lăsa, că e mic să-l lase acasă. Și i-au zis să plece să ceară ajutor, că o să vină cineva să o ajute și ea a sunat la asistenta socială. (...) Nu știu eu. Nu am auzit. Acei doi bătrâni din [numele localității], părinții finului Anatol, le-am spus să nu iasă, dar el nu poate de picioare și ea nu vede deloc. Apoi plătesc la o femeie și le aducea pâinea aceasta socială și le-o pune în gard într-o torbă. Au peste 80 de ani, înainte mai umblau măcar până la magazin, dar acum... Dar fiica din Italia făcea ca să vină să îi aducă pâine, îți închipui? Dar așa, toți s-au încuiat în casă singuri, care și cum...” (F/66-75/urb/rom/med/pens). Este de remarcat că în fragmentul de interviu de mai sus, respondentă constată că nu au existat acțiuni de solidaritate în comunitatea lor, dând exemplul unor persoane vulnerabile ce aveau nevoie de ajutor. Acest suport nu a fost unul eficient și rapid, și totuși acesta a existat. Alți respondenți au fost și mai categorici în constatarea lipsei de solidaritate și a vreunor rețele de suport sociale în comunitate: „Nu știu, nu am văzut așa ceva, chiar nu am observat așa ceva. Poate pe la apartamente unde sunt mai mulți în bloc, dar la noi nu vine nimeni să te întrebe ce îți trebuie sau să îți aducă ceva, să-ți cumperi ceva, dacă tu nu ieși. Nu știu, nu, nu am văzut așa ceva. Nu te mai întrebă nimeni, fiecare pentru dânsul: s-a dus și a cumpărat. Poate în casele aiestea unde sunt multe apartamente, vecinii, unul pe altul, poate se mai ajută, dar la noi nu, nu știu...” (F/56-65/urb/rom/med/pens).

Ca și în cazul temei „transformărilor sociale”, dar cu o diferență și mai vizibilă, și la tema „Suport și solidaritate” în contextul pandemiei COVID-19, cele mai multe referințe au fost generate în interviurile cu respondentele femei (n=15), față de interviurile cu bărbați (n=1). La fel și interviurile cu locuitorii urbani au fost semnificativ mai bogate în referințe la această temă (n=13) decât rezidenții rurali (n=3). Și de această dată, constatăm că tema „suportului și solidarității” în contextul pandemiei nu a fost considerată una relevantă de către respondenții bărbați și săteni. Nu putem decât specula privind cauzele acestei diferențe.

Cei mai mulți respondenți din eșantionul anchetei din 2021 constată un declin al acțiunilor de solidaritate în societatea moldovenească, cu o diferență clară față de interviurile din 2020. Această constatare este coerentă cu rezultatele altor cercetări care au înregistrat un avânt al acțiunilor de solidaritate în „primul val” al pandemiei (în primăvara 2020), dar o descreștere a acestora în fazele următoare ale pandemiei [59].

Unitate/coeziune socială contra COVID-19

La fel ca în anul 2020, persoanele intervievate au abordat subiectul coeziunii (unității) sociale în contextul pandemiei COVID-19. Luările de cuvânt la această temă au fost formulate, în general, prin răspunsuri la următoarele întrebări (în cercetarea din 2021):

- În viziunea Dvs. ce înseamnă o societate unită, coezivă? (Dar una dezbinată?)
- Cum credeți, cât de unită este/a fost comunitatea dvs.? Dar țara?
- Prin ce se manifestă/s-a manifestat această unitate? Dați exemple.

Tabelul 5. Distribuția generală a subtemelor și referințelor tematice la tema „Unitate/coeziune socială contra COVID-19” în funcție de semnificația generală a subtemelor (pozitivă, negativă sau neutru-ambivalentă) 2020-2021

Semnificația generală a subtemelor	Numărul de teme 2020	Numărul de teme 2021	Numărul de referințe 2020	Numărul de referințe 2021
<i>pozitivă</i>	2	5	72	14
<i>negativă</i>	5	5	29	26
<i>neutră/ambivalentă</i>	4	2	37	14
Total	11	12	138	54

Din *Tabelul 5*, observăm o evoluție remarcabilă a structurii și pregnanței subtemelor din cadrul temei „Unitate/coeziune socială contra COVID-19” a interviurilor din 2021 după numărul de referințe, atât prin comparație internă (între

subtemele cu semnificație pozitivă față de cele negative și neutru-ambivalente), cât și proporțional față de interviurile din 2020. În 2021, referințele la subteme pozitive sunt mai puține (n=14) față de cele negative (n=26) și egale cu cele neutru-ambivalente (n=14). În interviurile din 2020, acest raport a fost în mod clar în favoarea referințelor la subteme cu semnificație pozitivă (72 pozitive/ 29 negative/ 37 neutru/ambivalente). Constatăm deci că în interviurile din 2020, referințele la subteme pozitive erau dominante, pe când în interviurile din 2021, referințele la temele negative sunt dominante. Grila tematică pentru anii 2020 și 2021 ne arată subtemele care au făcut obiectul unei evoluții semnificative (Tabelul 6). Observăm că principalele subteme cu semnificație generală pozitivă din cadrul acestei teme au suferit o reducere semnificativă a referințelor. Astfel, subtema „Unitate contra COVID” a evoluat de la 29s/33r în 2020 la doar 4s/4r în 2021, iar subtema „Unitate - respectarea regulilor” a scăzut de la 44s/71r la 7s/10s. Această descreștere poate fi constatată atât în termeni absoluți, cât și în cifre relative (proporțional la volumul eșantionului). În același timp, subtemele negative cum sunt „Lipsă coeziune” (8s/9r – 2021 vs. 9s/10r – 2020) și „Lipsă unitate – nerespectarea carantinei” (13s/13r – 2021 vs. 12s/16r – 2020) au scăzut de circa două ori proporțional cu volumul fiecărui eșantion (din 2020 și 2021). În schimb, subtema „Coeziune parțială COVID”, cu o prezență minoră în 2020, a devenit una pregnantă în 2021 (10s/10r în 2021 față de 1s/1r în 2020).

Ca și în cazul celorlalte două teme („transformări sociale” și „suport și solidaritate”), categoriile de respondenți care au abordat cel mai activ tema „unității contra COVID” au fost femeile (34r, față de 20r – bărbați) și rezidenții urbani (37r, față de 17r – locuitori rurali). Putem deduce că femeile și rezidenții urbani s-au simțit cei mai afectați de problema coeziunii sociale în perioada pandemiei.

O parte dintre respondenți (4s/4r) care susțin că societatea s-a mobilizat împotriva virusului, precizează că această coeziune s-a manifestat în special în perioada carantinei în prima fază a pandemiei (în primele două luni de la declararea pandemiei): *„Când a început pandemia, societatea s-a ciocnit față în față cu un necunoscut și, evident, după impactul inițial cu frica, societatea a început a se orienta și organiza cum ar putea trece prin asta fie la nivel individual, fie la nivel de societate. Au început să organizeze „ieșiri la terasă la o anumită oră cu interpretări de cântece”, a devenit superutilizat internetul: fie pentru navigare, fie pentru a discuta cu rudele, fie pentru a crea video amuzante. Părerea mea, că în perioada de Lockdown, societatea a fost unită pentru a înfrunta împreună necunoscutul”* (F/46-55/urb/rom/sup/autoang). O tânără respondentă exprimă o idee similară în acest context: *„Sunt convinsă că societatea noastră în perioada pandemiei a*

fost foarte unită. Oamenii au fost deschiși pentru a da o mână de ajutor, pentru a susține. De exemplu, familii cu mulți copii fiecare săptămână primeau produse alimentare, haine și bani de la niște organizații (...) (F/16-25/urb/rom/sup/ng). Potrivit unei respondente, unitatea a sporit, deoarece „(...) nevoia unește, aceiași taxiști care aduceau medicii gratis puteau să se gândească la faptul că ei au rămas fără clienți, și sunt în pierdere, dar ei, vezi că, totuși, s-au unit” (F/46-55/urb/rom/sup/pub).

Tabloul 6: Frecvența surselor și referințelor la tema „Unitate/coeziune socială contra COVID-19” (2020-2021)

	Denumirea temei/subtemei	2020		2021		semnificație
		surse	referințe	surse	referințe	
1	Unitate contra COVID	29	33	4	4	+/-
2	Coeziune parțială COVID	1	1	10	10	+/-
3	Izolarea - lipsa coeziunii	1	1	0	0	-
4	Lipsă coeziune	12	16	13	13	-
5	Lipsă educație	1	1	0	0	-
6	Lipsă unitate - nerespectarea carantinei	9	10	8	9	-
7	Mentalitate sovietică	1	1	0	0	-
8	Mobilizare populație fără autorități	1	1	0	0	+/-
9	Necazul unește	1	1	1	1	+
10	Toți egali în fața COVID	2	2	0	0	+/-
11	Unitate - respectarea regulilor	44	71	7	10	+
12	Coeziune medici	0	0	1	1	+
13	Dezbinare două tabere	0	0	2	2	-
14	Coeziune rudenie contra COVID	0	0	1	1	+
15	Dezbinare prin interese contradictorii	0	0	1	1	-
16	Unitate prin vaccinare	0	0	1	1	+
17	Lipsă unitate - lipsă empatie	0	0	1	1	-
	Total	102	138	50	54	

Un număr mare de respondenți (n=10) au remarcat o coeziune parțială în perioada pandemică. Potrivit acestora, societatea părea mai unită la început, dar coeziunea socială a slăbit în perioada ce a urmat „primului val” (B/26-35/rur/rom/med/priv). Mai mulți respondenți au avut o percepție disonantă față de manifestările de coeziune în pandemie. Pe de o parte, aceștia consideră că unitatea societății a crescut în special în primele luni ale pandemiei. Pe de altă

parte, aceiași respondenți constată fenomene sociale negative care au putut fi înregistrate în aceeași perioadă. Astfel, potrivit unui respondent, oamenii s-au manifestat diferit în pandemie: „Unii s-au susținut reciproc, alții au arătat indiferență pentru sănătatea lor și a celorlalți (...)”. Același respondent susține că există multă lume rătăcită, ignorantă, lipsită de cultură generală, înfumurată, fără dragoste față de aproapele său și față de sine (B/46-55/urb/rom/sup/priv). Unii respondenți apreciază un anumit grad de unitate a societății manifestată la începutul pandemiei, prin respectarea cel puțin parțială a restricțiilor impuse pentru combaterea virusului, dar în același timp constată prezența persoanelor care considerau că pandemia este un fals (F/46-55/urb/rom/sup/pub).

Un respondent din zona rurală consideră că oamenii de la țară s-au comportat diferit față de locuitorii orașelor. Potrivit acestui respondent, sătenii s-au condus de interesele personale și au manifestat scepticism față de restricțiile impuse în carantină: „(...) în pandemie majoritatea locuitorilor comunității [rurale] sunt conduși de anumite interese personale: să meargă la magazin, să-și cumpere pâinea lui, sau să meargă la poștă, să își achite nota, că mai stă lumea cu mască, da, au fost impuse anumite reguli, se păstrează distanța, dar alte chestii ieșite din comun în pandemie eu nu am văzut [în localitatea rurală]. Acele elemente de conștientizare în masă, că uite e pandemie și e momentul să ne abținem de la anumite chestii, stăm acasă, nu. Au fost cerințe impuse, [dar] fiecare încerca să le evite cum putea. Sau [se] purta masca pe barbă sau în general fără. După minte, mentalitatea omului de la țară este un pic altfel – o murit că i-a venit ceasul, sunt mai puțin influențați de televizor, mă refer la nivelul acesta mediu, cetățeanul care prășește pe deal, el nu are când asculta televizorul și nu prea crede în toate poveștile acestea, el știe de activitățile lui zilnice. Faptul că el se poate molipsi mergând în ospetie până la vecin și discutând cu el, el nu prea crede în asta.” (B/36-45/rur/rom/sup/autoang).

Această dualitate unitate/dezbinare este descrisă de un alt respondent prin scoaterea în evidență a metehnelor sociale și morale, a incompetenței și a egoismului uman, a aroganței politicienilor, a nerespectării regulilor (B/66-75/urb/rom/sup/pub). Un alt respondent susține că a fost un an în care oamenii s-au ajutat, deși la început mulți erau sceptici, „Poate la început mulți nu înțelegeau și nu credeau în virus, dar mai târziu, când au apărut bolnavii în sat, oamenii au devenit mai uniți” (B/66-75/rur/rom/sup/priv). Un alt participant consideră și el că experiența directă cu boala a schimbat modul de gândire și de comportament al multor cetățeni: „Moldovenii, ca națiune sunt foarte necredincioși. Nu cred că poate și pe ei să-i ajungă boala. Așa a fost anul trecut. Mentalitatea a început să se schimbe abia anul acesta, după ce mai mulți au stat în spitale, câțiva au decedat.

Oamenii au devenit mai responsabili. Sperăm să se schimbe comportamentul. Eu mergeam la piață cu soția și doar noi eram cu măști, iar ceilalți se râdeau de noi. De ce te temi? Eu nu mă tem să mă îmbolnăvesc, eu mă tem să nu vă îmbolnăvesc pe voi, pentru că lucrez în afara satului. Așa este atitudinea moldoveanului – egoistă. Și nu numai la noi dar în tot raionul Briceni. Astăzi se respectă mai mult regulile” (B/56-65/rur/rom/sup/publ).

La fel ca în anul 2020 (12s/16r), o parte dintre respondenții participanți la studiul din 2021 consideră că societatea a dat dovadă de lipsă de coeziune în contextul pandemiei COVID (13s/13r). O respondentă nu poate spune că societatea este unită împotriva virusului. Unii cetățeni cred că nu există pandemie, îndeamnă lumea să nu se vaccineze și nu este unită din cauza prostiei (F/56-65/urb/rom/sup/priv). Două respondente reflectează asupra evoluției coeziunii între prima fază și fazele ulterioare ale pandemiei: „*La început a fost unitate deoarece nu se știa ce se întâmplă. Oamenii nu aveau o opinie bine definită. Apoi au început manipulările și falsurile și societatea noastră în Republica Moldova a devenit dezbinată*” (F/36-45/urb/rom/sup/pub). „*Repet, nu a fost prea unită, societatea, dimpotrivă, a părut mai mult dezbinată: discuții absurde dacă cineva crede sau nu crede că există virusul, respectă sau nu regulile de distanțare socială, conflictul intergenerațional s-a acutizat, mesaje agresive și pline de ură, acuzații de tot felul difuzate pe rețelele de socializare etc.*” (F/46-55/urb/rom/sup/pub). Potrivit ambelor respondente, cauzele dezbinării societății se găsesc mai ales în răspândirea informațiilor false, care a împărțit societatea în cei ce „cred” în existența virusului și cei sceptici, ceea ce a adâncit ruptura pe criteriu vârstă, de fapt între cei ce se simt vulnerabili în fața virusului și cei ce nu-l iau în serios. Un respondent explică lipsa unității prin faptul că oamenii s-au obișnuit treptat cu pandemia (B/66-75/urb/rom/sup/pub). O respondentă descrie pe propria sa experiență evoluția propriei ei atitudini față de pericolul perceput al virusului în prima fază a pandemiei și cele care au urmat: „*(...) restricțiile ne-au mai unit, noi având așa-numita dimensiune civică; da, statul a pus persoanei niște responsabilizări. Atunci, la moment, în primele luni erau așa mai intense în acest plan, veneam acasă, mă spălam obsesiv pe mâini, (...) mi s-a părut că aspectul acesta de responsabilitate este sporit, că uite trebuie să avem grijă unul de celălalt, suntem o țară și trebuie să avem grijă de fiecare. Dar apoi ceva s-a schimbat. Am observat că mass-media foarte tare băga în cap această frică, era prea multă informație, tocmai îmi „ardeau urechile” și credeam că nu rezist, că gata, vine moartea.*” (F/16-25/urb/rom/sup/pub).

O idee apărută într-un interviu din 2021 este cea de „solidaritate neutră” și de lipsă a empatiei din motivul nerespectării restricțiilor sanitare: „*Putea și*

poate fi mai bine, dar a fost o solidaritate neutră. Au fost grupuri de oameni care s-au susținut reciproc, la fel cum au fost și mai sunt oameni care au ignorat legile totalmente și sunt reticenti la suferințele altora” (F/46-55/rur/rom/med/pub).

La fel ca și în anul 2020 (9s/10r), în 2021 respondenții explică lipsa de unitate în societate prin nerespectarea regulilor de prevenire a răspândirii virusului (8s/9r). Este remarcabil că definiția coeziunii sociale prin „împărtășirea normelor”, în cazul dat a normelor sanitare, a rămas valabilă ca și în interviurile din 2020, cu diferența notabilă că în 2021 percepția unității este văzută mai degrabă cu semnul negativ. Astfel, un respondent descrie percepția pe care o are față de lipsa de unitate a societății: „Consider că societatea moldovenească, deși se confruntă cu o gravă criză pandemică, s-a dovedit a fi insuficient de unită și solidară, atât la nivelul cetățenilor cât și la cel al guvernanților: primii – pentru că încalcă ostentativ măsurile elementare de prevenție; ultimii – pentru că au ignorat necesitatea fondurilor și politicilor de achiziții special destinate combaterii pandemiei și efectelor ei social-economice” (B/46-55/urb/rom/sup/pub). O idee interesantă pe care o adaugă acest respondent este că lipsa de unitate caracterizează atât oameni de rând, cât și clasa conducătoare, aceasta din urmă prin faptul că nu a reușit să găsească fonduri pentru a susține populația și întreprinderile afectate de criză.

Ca și în privința celorlalte două teme, analiza referințelor la tema „Unitate contra COVID-19” ne sugerează că respondenții intervievați în mai 2021 consideră într-o măsură semnificativ mai mare decât cei din mai 2020 că manifestările pozitive de unitate (coeziune) prin respectarea regulilor sanitare anti-COVID-19 au fost puține și că, dimpotrivă, lipsa unității (coeziunii) a fost mai degrabă o regulă. Pe baza experienței celor două valuri ale pandemiei, respondenții intervievați în mai 2021 consideră că unitatea (coeziunea) societății în perioada pandemiei a fost mai degrabă „parțială” (10s/10r). Altfel spus, dacă în 2020 percepția generală a respondenților era că societatea moldovenească a fost unită împotriva virusului, un an mai târziu, în 2021, respondenții au considerat că societatea a fost una dezbinată. În ambele serii de interviuri definiția unității sociale prin respectarea regulilor (sanitare) a rămas aceeași, doar că percepția generală a societății în baza acestei definiții a fost una preponderent negativă.

Aceste rezultate ale cercetării calitative privind manifestările de coeziune și solidaritate socială sunt, de altfel, consistente cu rezultatele anchetei prin chestionar, realizată de CSPS/ICJPS în iulie-august 2020 și noiembrie-decembrie 2021. Astfel, în ancheta prin chestionar din 2021, 77,7% dintre respondenți (77% în 2020) au considerat că „oamenii din comunitate se susțin și se ajută

unii pe alții” puțin sau deloc. În cercetarea prin chestionar efectuată în 2021, 37,3% (29,5% în 2020) consideră că oamenii din comunitate nu își fac griji și nu susțin deloc familia respondentului. În 2021, 33,7% dintre respondenți (21,2% în 2020) au considerat că nu pot deloc miza pe oamenii din comunitate atunci când au anumite probleme. Prin urmare, și rezultatele cercetării prin chestionar atestă un nivel scăzut al percepției solidarității sociale (definită prin disponibilitatea de suport și ajutorare a celorlalți, dar și așteptarea de a primi suport și ajutor din partea celorlalți în momente dificile), iar această percepție pozitivă a solidarității după acești parametri scade și mai mult în 2021 față de 2020.

Atitudinea respondenților față de gestionarea pandemiei COVID-19: o analiză comparativă a rezultatelor cercetărilor prin chestionar, 2020-2021

În această secțiune am analizat comparativ satisfacția privind administrarea crizei produse de pandemia COVID-19 în două perioade de referință: iulie-august 2020 și noiembrie-decembrie 2021. Analiza a fost realizată în funcție de câteva variabile precum vârsta, nivelul de educație, mediul de reședință, încrederea în instituții, încrederea în mass-media și sursele mass-media folosite mai des. Ambele chestionare au conținut întrebarea *“În ce măsură sunteți satisfăcut de faptul cum autoritățile din Republica Moldova au gestionat pandemia COVID-19?”*. Răspunsurile brute la această întrebare au fost comparate statistic, în acest scop am folosit testul Mann-Whitney.

Pentru a ușura vizualizarea comparației între ani (2020 vs. 2021), am grupat răspunsurile în două categorii: 1) cei care sunt în mare măsură și în foarte mare măsură mulțumiți; și 2) cei care sunt puțin mulțumiți sau deloc mulțumiți. În *Tabelul 7* sunt prezentate comparativ procentele celor care au răspuns că sunt în mare sau în foarte mare măsură satisfăcuți, precum și rezultatul pragului de semnificație al testului statistic.

În general, respondenții s-au arătat nemulțumiți de felul în care autoritățile Republicii Moldova au gestionat criza pandemică, acest fapt s-a atestat atât în 2020, cât și în 2021. Totuși, din ceea ce observăm, respondenții din noiembrie-decembrie 2021 sunt în general ceva mai mulțumiți (24,1%) de modul în care autoritățile au gestionat criza pandemică față de cei din iulie-august 2020 (19%). Atestăm diferențe statistic semnificative în acest sens ($P < 0,001$). Dacă ne uităm la categoriile de vârstă, constatăm o creștere semnificativă a satisfacției la grupul de vârstă 30-39 ani (de la 16,5% la 20,3%) și la grupul 40-49 ani (de

la 20,3% la 28,2%). Grupul de vârstă 65+ este singurul care atestă o descreștere a satisfacției (de la 30,3% la 26,9%). O observație pe care o putem face este că dacă în iulie-august 2020 satisfacția față de gestionarea pandemiei avea tendința de a crește odată cu vârsta, în 2021 situația s-a echilibrat. În funcție de nivelul de educație, remarcăm creșteri semnificative a satisfacției în rândul celor cu studii profesional/tehnice/ vocaționale (de la 19,1% la 21,4%) și în rândul celor cu studii superioare (de la 17,6% la 29,9%). Atât respondenții din mediul rural, cât și cei din mediul urban sunt semnificativ mai mulțumiți în cercetarea realizată în 2021.

Tabelul 7. Satisfacția față de gestionarea pandemiei în funcție de criteriile socio-demografice (vârstă, nivel de studii și mediul de reședință), comparativ 2020-2021

		Satisfacția față de gestionarea pandemiei		
		În mare sau în foarte mare măsură iulie – august 2020	În mare sau în foarte mare măsură noiembrie – decembrie 2021	Pragul de semnificație al testului Mann-Whitney
Vârsta	18-24	14,2%	17,9%	P=0,681
	25-29	15,1%	28,4%	P=0,307
	30-39	16,5%	20,3%	P<0,001
	40-49	20,3%	28,2%	P<0,001
	50-64	20,7%	23,3%	P=0,121
	65+	30,3%	26,9%	P=0,319
Nivel de educație	Studii primare/ gimnaziale	23,4%	26,0%	P=0,474
	Studii secundare/ liceu	17,4%	18,8%	P=0,681
	Studii profesional/ tehnice/ vocaționale	19,1%	21,4%	P<0,01
	Studii superioare/ doctorat	17,6%	29,9%	P<0,001
Mediul de reședință	Rural	18,1%	23,7%	P<0,01
	Urban	20,4%	24,8%	P<0,001
	Total	19%	24,1%	P<0,001

Schimbările de percepție pe care le-am atestat mai sus pot fi datorate schimbărilor politice ce au avut loc între perioadele evaluate și o încredere mai mare în guvernare. Însă, populația rămâne a fi, în linii mari, nemulțumită.

Am încercat să vedem în ce măsură gradul de satisfacție față de gestionarea pandemiei corelează cu nivelul de încredere în instituțiile politice ale statului și față de mass-media.

Tablelul 8. Încrederea în instituții și satisfacția față de gestionarea pandemiei COVID-19, noiembrie-decembrie 2021

		Satisfacția față de gestionarea pandemiei			
		În mare sau în foarte mare măsură	Deloc sau în mică măsură	Nu știu/ Nu răspund	Semnificația Testului Chi-Square
Parlament	Deloc sau puțină încredere	19,4%	78,4%	2,2%	P<0,001 Semnificativ
	Oarecare sau multă încredere	38,2%	59,9%	2,0%	
	NȘ/NR	24,2%	72,5%	3,3%	
Guvern	Deloc sau puțină încredere	19,2%	78,7%	2,1%	P<0,001 Semnificativ
	Oarecare sau multă încredere	38,0%	59,9%	2,1%	
	NȘ/NR	23,3%	73,3%	3,5%	
Președinție	Deloc sau puțină încredere	18,0%	79,4%	2,6%	P<0,001 Semnificativ
	Oarecare sau multă încredere	34,6%	64,1%	1,3%	
	NȘ/NR	21,3%	75,5%	3,2%	
Mass-media	Deloc sau puțină încredere	20,6%	76,9%	2,4%	P<0,001 Semnificativ
	Oarecare sau multă încredere	32,7%	65,2%	2,1%	
	NȘ/NR	9,8%	90,2%	-	

Participanții la studiu care au declarat o oarecare sau multă încredere în Guvern, Parlament și Președinție sunt într-o măsură mai mică nemulțumiți de modul în care autoritățile au gestionat criza. Acest fapt l-am observat atât în cercetarea din iulie-august 2020, cât și în ancheta din noiembrie-decembrie

2021. În ambele cazuri atestăm asocieri semnificative statistic între nivelul de încredere și satisfacție. În cercetarea din 2021 aceste tendințe au devenit și mai pronunțate. Pentru comparație: în 2020, 29% din cei care au încredere în Guvern, 27,8% din cei care au încredere în Parlament și 26,3% din cei care au încredere în Președinție au fost satisfăcuți de administrarea crizei. În noiembrie-decembrie 2021, 38% din cei care au încredere în Guvern, 38,2% din cei care au încredere în Parlament și 34,6% din cei care au încredere în Președinție au fost mulțumiți.

O situație interesantă semnalăm în ceea ce privește încrederea în mass-media. În iulie-august 2020 nu am găsit diferențe semnificative între cei care au încredere și cei care nu au încredere în mass-media în ceea ce privește satisfacția față de administrarea crizei pandemice. În noiembrie-decembrie 2021, atestăm o asociere semnificativă statistic în acest sens. Fiecare al treilea respondent care are încredere în mass-media este mulțumit de felul în care autoritățile au gestionat pandemia, iar $\frac{3}{4}$ dintre respondenții ce nu au încredere, sunt nemulțumiți de administrarea crizei.

În continuare, ne-am propus să analizăm în ce măsură diverse surse de informare se asociază cu satisfacția față de gestionarea pandemiei. De asemenea, am realizat o comparație între anii 2020 și 2021.

Tabelul 9. Principalele surse de informare și satisfacția față de gestiunea crizei COVID-19

	Satisfacția față de gestionarea pandemiei	
	În mare sau în foarte mare măsură <i>iulie – august 2020</i>	În mare sau în foarte mare măsură <i>noiembrie – decembrie 2021</i>
Din emisiunile televiziunii moldovenești, radio	20,0%	25,7%
Din emisiunile televiziunii românești (europene), radio	18,3%	35,4%
Din emisiunile televiziunii ruse, radio	26,0%	29,1%
Din noutățile ziarelor, revistelor moldovenești	19,2%	31,7%
Din noutățile de pe site-urile informaționale din internet	19,8%	21,4%
Din noutățile de pe rețelele de socializare	15,1%	18,4%
Din comunicarea personală cu prietenii, rude, colegi	15,7%	18,3%

Dacă în 2020 respondenții care se informează din emisiunile TV și radio din Rusia (26%) erau mai mulțumiți de modul în care autoritățile Republicii Moldova administrează criza pandemică, în 2021 mai mulțumiți au fost cei care se informează din emisiunile TV și radio din România și Europa (35,4%).

Ca și în 2020, în 2021 cei care se informează pe rețelele de socializare și din comunicare personală cu prietenii, rude, colegi sunt mulțumiți într-o măsură mai mică de succesele autorităților în lupta cu pandemia și urmările ei.

Scepticismul COVID-19 în funcție de încrederea în Guvern și Parlament, nivelul socioeconomic și nivelul de educație al respondenților

Într-o cercetare anterioară² am realizat o analiză de corelație dintre răspunsurile la întrebarea „În opinia Dvs., pandemia COVID-19 în Republica Moldova există cu adevărat sau este un mit?” din Barometrul Opiniei Publice, realizat de IPP/CBS-Axa în octombrie 2020, în funcție de încrederea în Guvern și Parlament, nivelul socioeconomic, nivelul de educație și cunoașterea personală a unei persoane testată pozitiv COVID-19. O întrebare similară a existat în cadrul BOP în februarie 2021: „Totuși credeți că pandemia este într-adevăr un virus real, sau este mai degrabă o poveste?” Am considerat oportună replicarea analizei cu noile date pentru a compara rezultatele în cele două perioade (2020 și 2021).

La comparația datelor din octombrie 2020 cu cele din februarie 2021 observăm o descreștere a ponderii respondenților care consideră că virusul este un mit și o creștere a ponderii celor care consideră că virusul este real, dar și a celor care nu pot da un răspuns. În octombrie 2020, 68,1% dintre respondenți considerau că pandemia COVID-19 mai degrabă există sau cu siguranță există, 25,7% considerau că aceasta este mai degrabă un mit sau cu siguranță un mit, iar 6,2% nu au știut cum să răspundă. În februarie 2021, 71,3% erau de părerea că COVID-19 este mai degrabă un virus real, 18,3% că este mai degrabă o poveste, iar 10,5% nu au știut sau nu au răspuns.

Nivelul statutului socioeconomic și nivelul de educație corelează cu credința în existența virusului COVID-19. Odată cu descreșterea nivelelor de educație și a statutului socioeconomic crește credința că COVID-19 este un mit. Observăm că tendința aceasta se menține și în cercetarea din octombrie 2020 și în cea din februarie 2021. Cele două caracteristici, nivelul de educație și nivelul statutului so-

² A se vedea NEGURĂ P., GAȘPER L., POTOROACĂ M. *Capital social și coeziune socială în Republica Moldova în contextul Pandemiei COVID – 19*. În: Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierei de Uniunea Europeană: Studiu sociologic, Vol. 1. Chișinău, pp. 189-190.

cioeconomic, influențează puternic modul în care o persoană percepe realitatea și o interpretează. Dacă cineva crede că pandemia COVID-19 este un mit, atunci va adopta un comportament corespunzător. Iar aceasta înseamnă un pericol mai sporit de îmbolnăvire. Putem deduce că persoanele cu nivel de educație și statut socioeconomic reduse sunt cele mai vulnerabile în condițiile de pandemie.

Tabelul 10. Sinteza răspunsurilor privind credința că pandemia COVID-19 există sau este mit, în funcție de încrederea în Guvern și Parlament, nivelul socioeconomic, nivelul de educație și cunoașterea personală a unei persoane testată pozitiv COVID-19

		Mai degrabă un virus real	Mai degrabă o poveste	NȘ/NR	Valoarea pragu- lui de semnifi- cație Chi-Square Test
Încrederea în Guvern	Foarte multă sau oarecare încredere	77,5%	15,7%	6,9%	P=0,086 Nesemnificativ
	Puțină sau de- loc încredere	69,9%	19,5%	10,6%	
Încrederea în Parlament	Foarte multă sau oarecare încredere	78,6%	13,0%	8,4%	P=0,114 Nesemnificativ
	Puțină sau de- loc încredere	70,6%	19,2%	10,2%	
Nivel socioecono- mic	Scăzut	55,2%	30,3%	14,5%	p<0,001
	Mediu	68,5%	19,9%	11,6%	
	Înalt	80,6%	12,0%	7,4%	
Nivelul educației	Scăzut	67,8%	21,7%	10,6%	p<0,05
	Mediu	68,6%	19,7%	11,6%	
	Înalt	77,5%	13,3%	9,2%	
Cunoașteți personal pe cineva care a fost testat pozitiv cu COVID-19?	Da	88,1%	6,8%	5,1%	p<0,001
	Nu	68,0%	20,2%	11,7%	

Sursa: Calculat în baza datelor oferite de BOP, IPP & CBS-Axa, februarie 2021.

O asociere semnificativă statistic a încrederii în Guvern și în Parlament cu credința în existența virusului apare în rezultatele sondajului din octombrie 2020, dar nu o găsim în cel din februarie 2021, deși tendințele se mențin.

În octombrie 2020 am atestat o relație semnificativă statistic între întrebarea „Cunoașteți personal pe cineva care a fost testat pozitiv cu COVID 19?” și credința că pandemia este un mit. În februarie 2021 această situație s-a repetat, ba mai mult, tendințele au devenit și mai evidente, 88,1% din cei care cunosc personal pe cineva testat pozitiv cu COVID-19 cred în existența pandemiei, iar fiecare a cincea persoană care nu cunoaște pe cineva personal crede că pandemia este o poveste.

Fricile legate de pandemia COVID-19: o analiză comparativă 2020-2021

Dacă comparăm rezultatele din iulie-august 2020 cu cele din noiembrie-decembrie 2021 în privința fricilor legate de pandemia COVID-19, observăm o creștere semnificativă statistic³ a fricii de a pierde locul de muncă (de la 47,8% la 52,8%). A crescut, dar ne semnificativ, frica de a nu face față cheltuielilor pentru serviciile comunale (de la 67,3% la 68,7%) și frica de îmbolnăvire, de imposibilitatea de a accesa serviciile medicale (de la 76,4% la 78,2%). În același timp, atestăm o scădere ne semnificativă a fricii de a nu putea asigura copiii cu studii de calitate și de a nu putea asigura familia cu produse de primă necesitate. Frica de îmbolnăvire și frica de a nu putea accesa serviciile medicale rămâne a fi frica cu ponderea cea mai ridicată.

Tabelul 11. Rezultatele privind fricile ce pot apărea în condițiile de pandemie COVID-19 (%), 2020-2021

	În mare sau în foarte mare măsură <i>iulie – august 2020</i>	În mare sau în foarte mare măsură <i>noiembrie – decembrie 2021</i>	Pragul de semnificație al testului Mann-Whitney (fără răspunsuri NȘ/NR)
Pierderea locului de muncă, șomaj	47,8%	52,8%	$p \leq 0,001$
Nu veți face față cheltuielilor pentru serviciile comunale	67,3%	68,7%	$P=0,193$
Boala, imposibilitatea de a accesa serviciile medicale	76,4%	78,2%	$P=0,104$
Nu veți putea asigura copiii cu studii de calitate	53,9%	47,4%	$P=0,090$
Nu veți putea asigura familia cu produsele de primă necesitate (hrană, îmbrăcăminte)	63,4%	62,2%	$P=0,521$

³ Pentru a putea realiza comparația statistică am eliminat din analiză răspunsurile NȘ/NR.

În concluzie, atestăm o corelație pozitivă dintre datele privind nivelul de încredere în instituțiile politice ale statului și cele privind nivelul de satisfacție față de gestionarea pandemiei. Acestea s-au păstrat în cele două perioade de referință ale cercetării (2020 și 2021), iar tendințele au devenit și mai pronunțate. Majoritatea respondenților s-au arătat nemulțumiți de felul în care autoritățile au administrat criza în ambele faze ale cercetării, însă această nemulțumire a scăzut în 2021. Spre deosebire de perioada iulie-august 2020, în noiembrie-decembrie 2021 nivelul de încredere în mass-media a corelat pozitiv semnificativ cu nivelul de satisfacție față de gestionarea crizei. Persoanele cu un nivel socioeconomic redus și cu un nivel de studii redus sunt și cele mai vulnerabile în contextul pandemiei, tendință confirmată în cele două perioade de referință ale cercetării.

Concluzii: o scădere a nivelului perceput de coeziune și solidaritate socială în Republica Moldova în pandemia COVID-19 (2020-2021)

O concluzie generală pe care o putem trage în baza rezultatelor cercetărilor calitative și cantitative, realizate de CSPS/ICJPS în 2020 și 2021, este că percepția solidarității și coeziunii în societatea moldovenească a scăzut semnificativ între cele două perioade de referință (2020 vs. 2021). Cei mai mulți respondenți din 2021 constată un declin al acțiunilor de solidaritate în societatea moldovenească și totodată al coeziunii (unității) sociale, definite prin respectarea normelor sociale (aici, a normelor sanitare), cu o diferență clară față de interviurile din 2020. Aceste rezultate sunt consistente cu datele cantitative privind percepția solidarității sociale măsurată în cercetarea prin chestionar. Potrivit acestor date, disponibilitatea și așteptarea privind susținerea și ajutorarea celorlalți au scăzut în pandemie între cele două perioade de referință (2020/2021). Această constatare este coerentă cu rezultatele altor cercetări care au înregistrat o creștere a manifestărilor de solidaritate în „primul val” al pandemiei și o descreștere a acestora în fazele următoare ale pandemiei [59]. Aceste rezultate confirmă și rezultatul unor cercetări potrivit cărora solidaritatea socială a crescut în momente de criză, cum a fost începutul pandemiei COVID-19, în special în societățile est-europene în care solidaritatea este în mod normal scăzută [22]. Rezultatele cercetării noastre confirmă totodată previziunile unor analize care au sugerat că manifestările de solidaritate ar putea diminua dacă o parte a societății nu împărtășește o definiție similară a vulnerabilității în fața pericolului de infectare și îmbolnăvire și nu respectă restricțiile sanitare [51].

Conform cercetării prin chestionar, satisfacția respondenților privind administrarea pandemiei de către instituțiile statului a crescut odată cu creșterea nivelului de încredere în aceste instituții între cele două perioade de referință (în 2021 față de 2020). Cercetarea prin interviu și cea prin chestionar oferă rezultate aparent contradictorii. Cercetarea calitativă scoate în evidență scăderea indicilor privind percepția solidarității „pe orizontală” (între membrii societății) și coeziunii (unității) în societatea moldovenească. Cercetarea prin chestionar accentuează o creștere a încrederii instituționale și totodată a satisfacției față de administrarea pandemiei de către autorități, în special printre respondenții cu studii superioare. În același timp, încrederea inter-personală și anume cea față de vecini, a continuat să fie scăzută, ba chiar a scăzut și mai mult, în aceeași perioadă. În 2020, 59,8% dintre respondenți aveau o oarecare încredere sau foarte multă încredere în vecini, pe când în 2021 - 52,6%. Acest fapt confirmă observația potrivit căreia indicii percepției coeziunii „pe orizontală” din societatea moldovenească au scăzut, în timp ce percepția coeziunii „pe verticală” a crescut în perioada pandemiei (2020-2021).

De ce a avut loc această evoluție aparent contradictorie a percepției coeziunii sociale în Republica Moldova? Vom încerca o explicație endogenă și una exogenă. După cum au sugerat și alte cercetări, și după cum consideră și respondenții cercetării noastre, acțiunile de solidaritate au crescut în societatea moldovenească (și în alte societăți din regiune) în „primul val” al pandemiei. Aceste acțiuni de solidaritate au fost mediatizate: se putea urmări în jurnalele de știri date despre evoluția ratelor de infectare și mortalitate (relativ mici la începutul pandemiei) și totodată a acțiunilor de participare a cetățenilor și a întreprinderilor la prevenirea răspândirii virusului și la ajutorarea celor mai vulnerabili. Odată cu evoluția pandemiei în fazele ulterioare, ratele de infectare și de mortalitate COVID-19 au crescut odată cu normalizarea de către cetățeni a efectelor și pericolului acestui virus. După cum am sugerat în studiul nostru pentru anul 2020, percepția vulnerabilității socioeconomice a anumitor categorii sociale de cetățeni i-a predispus să desconsidere vulnerabilitatea lor și a altor cetățeni față de infectarea cu COVID-19 [2]. O parte a societății a continuat, totuși, să se simtă vulnerabilă personal în fața virusului sau din empatie pentru alți cetățeni. Nerespectarea restricțiilor sanitare de către o parte semnificativă a populației i-a făcut pe acei cetățeni care se considerau mai vulnerabili, și care au respectat restricțiile sanitare, să califice comportamentul concetățenilor lor care nu au respectat restricțiile drept o dovadă de lipsă de coeziune și solidaritate socială.

Căruia fapt se datorează totuși creșterea, neașteptată față de tendințele generale în această privință până acum, a indicelui încrederii în principalele instituții guvernamentale și, odată cu aceasta, a gradului de satisfacție față de administrarea pandemiei de către autorități? O explicație plauzibilă ar putea fi determinată de re alegerea președintelui țării prin vot direct (în noiembrie 2020) și venirea la putere a unui partid politic de opoziție (în iulie 2021), ales prin sufragiu universal cu o majoritate absolută de voturi, fapt care a antrenat și o creștere de moment a încrederii în instituțiile puterii. Respondenții care au declarat o încredere sporită în instituțiile de conducere au avut tendința să aprecieze pozitiv și modul în care aceste instituții au gestionat criza cauzată de pandemie. Ținem totuși să remarcăm că încrederea față de instituțiile statului a scăzut în rândurile respondenților în etate (grupul de vârstă 65+), care reprezintă segmentul social considerat cel mai vulnerabil față de riscul de infectare și mortalitate din cauza virusului COVID-19. Acest grup de vârstă este considerat totodată bazinul electoratului partidelor autointitulate „de stânga” și pro-ruse, actualmente în opoziție.

Percepția coeziunii sociale scăzute în rândurile participanților la cercetarea noastră are și o latură pozitivă și anume împărtășirea de către respondenți a așteptării normative în privința unei coeziuni și solidarități mai ridicate în societatea noastră. Momentul de criză din prima fază a pandemiei (în martie 2020), iar mai recent și criza refugiaților declanșată de atacul Rusiei asupra Ucrainei la 24 februarie 2022, au arătat că societatea moldovenească se poate mobiliza și răspunde cu un nivel ridicat de coeziune și solidaritate. În situații considerate de normalitate, însă, inclusiv cele din fazele târzii ale pandemiei în care oamenii au normalizat efectele sanitare și sociale ale crizei, respondenții au adoptat un comportament mai pragmatic și mai puțin idealist, concentrat pe interesele individuale și pe cele ale familiei.

Pe de altă parte, creșterea relativă a încrederii în instituțiile statului și a clasei politice, și astfel a satisfacției față de administrarea pandemiei de către aceste instituții, este o resursă perisabilă care poate diminua în condițiile unor noi crize, administrate diferit de către aceleași instituții ale statului. Prin urmare, coeziunea „pe verticală” înregistrată în societatea moldovenească în toamna 2021 a fost un consens fragil care poate înceta în contextul altor crize. Condițiile depășirii acestor noi situații de criză ar putea interveni în momentul în care societatea va conștientiza necesitatea persistenței unui nivel relativ ridicat de coeziune socială, pe orizontală și pe verticală, pentru a putea face față prin efort conjugat noilor provocări.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Petrović D., Petrović M., Bojković N., Čokić V. P. An Integrated View on Society Readiness and Initial Reaction to COVID-19: A Study Across European Countries. In: *PLoS One*, 2020, Nr. 15 (11), pp. 1-21.
2. Negură P., Gașper L., Potoroacă M. Capital social și coeziune socială în Republica Moldova în contextul Pandemiei COVID – 19. În: *Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierei de Uniunea Europeană: Studiu sociologic*, Vol. 1. Chișinău, pp. 171-230.
3. Reicher S., Drury J. Pandemic Fatigue? How Adherence to COVID-19 Regulations Has Been Misrepresented and Why It Matters. In: *The BMJ* 372, 2021, No. January, pp. 6-8. <https://doi.org/10.1136/bmj.n137>.
4. Beck W., van der Maesen L. J. G., Walker A. The Concept's Empirical and Political Applicability. In: *Social Quality: A Vision for Europe* Kluwer Law International, 2001, pp. 361-378.
5. Beck W., van der Maesen L. J. G., Walker A. Theoretical Foundations. In: *Social Quality from Theory to Indicators*, edited by L. J. G. van der Maesen, and A. Walker, London: Palgrave Macmillan, 2012, pp. 44-69.
6. Schiefer D., Van der Noll J. The Essentials of Social Cohesion: a literature review. In: *Social Indicators Research*, 2017, Nr. 132 (2), pp. 579-603. <https://doi.org/10.1007/s11205-016-1314-5>.
7. Chan J., To H. P., Chan E. Reconsidering social cohesion: Developing a definition and analytical framework for empirical research. In: *Social Indicators Research*, 2006, Nr. 75(2), pp. 273-302. <https://doi.org/10.1007/s11205-005-2118-1>
8. Berman Y., Phillips D. Social Cohesion. In: *Social Quality from Theory to Indicators*. Palgrave Macmillan, 2012, pp. 149-172. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>
9. Fukuyama F. *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: Free Press Paperback, 1995.
10. Putnam R. D. *Bowling alone. The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster, 2000.
11. Sabel C. F. Studied Trust-Building New Forms of Cooperation in a Volatile Economy. In: *Human Relations*, 1993, Nr. 46 (9), pp. 1133-1170.
12. Ward P., Meyer S. Trust, Social Quality and Wellbeing: A Sociological Exegesis. In: *Development and Society*, 2009, Nr. 38 (2), pp. 339-363.
13. Hall P.A. Social Capital in Britain. In: *British Journal of Political Science*, 1999, Nr. 29 (3), pp. 417-461.
14. Sztompka P. Review Essay: New Perspectives on Trust. In: *American Journal of Sociology*, 2006, Nr. 112 (3), pp. 905-919.
15. Giddens A. Risk, Trust, Reflexivity. In: *Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*, edited by U. Beck, A. Giddens, and S. Lash, Cambridge: Polity Press, 1994, pp. 184-197.
16. Luhmann N. *Trust and Power: Two Works by Niklas Luhmann*. New York: John Wiley and Sons, 1979.
17. Luhmann N. *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*. Oxford: Blackwell, 1988.
18. Sibley C. G., Greaves L. M., Satherley N., Wilson M. S., Overall N. C., Lee C. H. J., Milojev P., Bulbulia J., Milfont T. L., Houkamau C. A., Duck I. M. Effects of the COVID-19 Pandemic

- and Nationwide Lockdown on Trust, Attitudes Toward Government, and Well-Being. In: *American Psychologist*, 2020, Nr. 75 (5), pp. 618-630.
19. Dogan M. Erosion of Confidence in Thirty European Democracies. In: *Political Mistrust and the Discrediting of Politicians*, edited by M. Dogan, Leiden: Brill, 2005, pp. 11-54.
  20. Montinola G. R. Corruption, Distrust, and Deterioration of Rule of Law. In: *Distrust*, edited by R. Hardin, New York: Russell Sage Foundation, 2004, pp. 298-324.
  21. de Beer P., Koster F. Sticking Together or Falling Apart? Solidarity in an Era of Individualization and Globalization. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2009.
  22. Voicu B., Bartolome Peral E., Rusu H., Rosta G., Comșa M., Vasile O. M., Coromina L., Tufis C. COVID-19 and Orientations Towards Solidarity: The Cases of Spain, Hungary, and Romania. In: *European Societies*, 2020, Nr. 23, pp. 1-18.
  23. Durkheim E. *De la division du travail social*. Paris: Félix Alcan, 1893.
  24. Molm L. D., Collett J. L., Schaefer D. R. Building Solidarity Through Generalized Exchange: A Theory of Reciprocity. In: *American Journal of Sociology*, 2007, Nr. 113 (1), pp. 205-242.
  25. Hechter M. *Principles of Group Solidarity*. Berkeley: University of California Press, 1987.
  26. Bartscher A. K. Social Capital and the Spread of Covid-19: Insights from European Countries. In: *CESifo Working Papers 8346*, 2020, pp. 1-53. <http://hdl.handle.net/10419/219164>.
  27. Bian Y., Miao X., Lu X., Ma X., Guo X. The Emergence of a COVID-19 Related Social Capital: The Case of China. In: *International Journal of Sociology*, 2020, 0(0), pp. 1-15. <https://doi.org/10.1080/00207659.2020.1802141>
  28. Borgonovi F., Andrieu E. Bowling together by bowling alone: Social capital and COVID-19. In: *COVID Economics*, 2020, Nr. 17, pp. 73-97.
  29. Jean-Baptiste C. O., Herring R. P., Beeson W. L., Dos Santos H., Banta J. E. Stressful life events and social capital during the early phase of COVID-19 in the U.S. In: *Social Sciences & Humanities Open*, 2020, Nr. 2 (1), pp. 1-2. <https://doi.org/10.1016/j.ssa-ho.2020.100057>
  30. Kokubun K. Social capital may mediate the relationship between social distance and COVID-19 prevalence. July. 2020, <http://arxiv.org/abs/2007.09939>
  31. Makridis C., Wu C. Ties that Bind (and Social Distance): How Social Capital Helps Communities Weather the COVID-19 Pandemic. In: *SSRN Electronic Journal*, 2020. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3592180>
  32. Pitas N., Ehmer C. Social Capital in the Response to COVID-19. In: *American Journal of Health Promotion*, 2020, pp. 1-3. <https://doi.org/10.1177/0890117120924531>
  33. Varshney L. R., Socher R. COVID-19 Growth Rate Decreases with Social Capital. In: *medRxiv*, 2020, pp. 1-11, <https://doi.org/10.1101/2020.04.23.20077321>
  34. Lalot F., Abrams D., Broadwood J., Davies Hayon K., Platts-Dunn I. The social cohesion investment: Communities that invested in integration programmes are showing greater social cohesion in the midst of the COVID-19 pandemic. In: *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 2022, Nr. 32 (3), pp. 536-554. <https://doi.org/10.1002/casp.2522>
  35. Bartscher A. K., Seitz S., Sieglösch S., Slotwinski M., Wehrhöfer N. (2021). Social capital and the spread of COVID-19: Insights from European countries. In: *Journal of Health Economics*, 2021, 80 (September). <https://doi.org/10.1016/j.jhealeco.2021.102531>
  36. Bargain O., Aminjonov U. Trust and Compliance to Public Health Policies in Times of COVID-19. In: *Bordeaux Economics Working Papers*, 2020, 33 (May).

37. Brodeur A., Grigoryeva I., Kattan L. Stay-at-Home Orders, Social Distancing and Trust (No. 553; GLO Discussion Paper), 2020, <http://hdl.handle.net/10419/217491>
38. Jäckle S., Trüdinger E. M., Hildebrandt A., Wagschal U. A Matter of Trust: How Political and Social Trust Relate to the Acceptance of COVID-19 Policies in Germany. In: *German Politics*, 2022. <https://doi.org/10.1080/09644008.2021.2021510>
39. Radu B. Trust in public institutions and compliance with measures against the COVID-19 pandemic. Case study on the metropolitan area of Cluj, Romania. In: *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 2021, Nr. 17 (63), pp. 128-150. <https://doi.org/10.24193/tras.63E.7>
40. Elgar F. J., Stefaniak A., Wohl M. J. A. The trouble with trust: Time-series analysis of social capital, income inequality, and COVID-19 deaths in 84 countries. In: *Social Science and Medicine*, 2020, Nr. 263 (September). <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2020.113365>
41. Pagliaro S., Sacchi S., Pacilli M. G., Brambilla M., Lionetti F., Bettache K., Bianchi M., Biella M., Bonnot V., Boza M., Butera F., Batur S. C., Chong K., Chopova T., Crimston C. R., Alvarez B., Cuadrado I., Ellemers N., Formanowicz M., ... Zubieta E. Trust predicts COVID-19 prescribed and discretionary behavioral intentions in 23 countries. In: *PLoS ONE*, 2021, Nr. 16 (3 March), pp. 1-16. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0248334>
42. Hartley K., Jarvis D. S. L. Policymaking in a low-trust state: legitimacy, state capacity, and responses to COVID-19 in Hong Kong. In: *Policy and Society*, 2020, Vol. 39, Issue 3, pp. 403-423. <https://doi.org/10.1080/14494035.2020.1783791>
43. Alfano V., Ercolano S. Social capital, quality of institutions and lockdown. Evidence from Italian provinces. In: *Structural Change and Economic Dynamics*, 2021, Nr. 59 (January), pp. 31-41. <https://doi.org/10.1016/j.strueco.2021.08.001>
44. Schraff D. Political trust during the COVID-19 pandemic: Rally around the flag or lockdown effects? In: *European Journal of Political Research*, 2021, Nr. 60 (4), pp. 1007-1017. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12425>
45. Rieger M. O., Wang M. Trust in Government Actions During the COVID-19 Crisis. In: *Social Indicators Research*, 2022, Nr. 159 (3), pp. 967-989. <https://doi.org/10.1007/s11205-021-02772-x>
46. Janković A., Kovačević L. Social and behavioural responses during the COVID-19 pandemic in Bosnia and Herzegovina. In: *Sarajevo Social Science Review*, 2021, Nr. 9 (2), pp. 132-142.
47. Vasilopoulos P., Mcavay H., Brouard S., Foucault M. (2022). Emotions, governmental trust and support for the restriction of civil liberties during the COVID-19 pandemic. In: *European Journal of Political Research*, 2022, Nr. 1-21. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12513>
48. Khemani S. An Opportunity to Build Legitimacy and Trust in Public Institutions in the Time of COVID-19. In: *Research & Policy Briefs (Research & Policy Briefs, Issue 32)*. 2020.
49. Charron N., Lapuente V., Rodríguez-Pose A. Uncooperative society, uncooperative politics or both? Polarization and Populism Explain Excess Mortality for COVID-19 across European regions. In: *QoG Working Paper Series*, 2020, Issue 12.
50. Behar-Zusman V., Chavez J. V., Gattamorta K. Developing a Measure of the Impact of COVID-19 Social Distancing on Household Conflict and Cohesion. In: *Family Process*, 2020, Nr. 59 (3), pp. 1045-1059. <https://doi.org/10.1111/famp.12579>

51. Elcheroth G., Drury J. Collective resilience in times of crisis: Lessons from the literature for socially effective responses to the pandemic. In: *British Journal of Social Psychology*, 2020, Nr. 59 (3), pp. 703-713. <https://doi.org/10.1111/bjso.12403>
52. Tufekci Z. How Hong Kong Did It. In: *The Atlantic*, 2020, pp.1-9. <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2020/05/how-hong-kong-beating-coronavirus/611524/>
53. Wu C. Social Capital and COVID-19: A Multidimensional and Multilevel Approach. In: *Chinese Sociological Review*, 2021, Nr. 53 (1), pp. 27-54.
54. Min J. Does social trust slow down or speed up the transmission of COVID-19? In: *PLoS ONE*, 2020, Nr. 15 (12 December), pp.1-19. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0244273>
55. Thoresen S., Blix I., Wentzel-Larsen T., Birkeland M. S. Trust and social relationships in times of the COVID-19 pandemic. In: *European Journal of Psychotraumatology*, 2021, Nr. 12 (sup1), pp. 5-7. <https://doi.org/10.1080/20008198.2020.1866418>
56. Wu C., Bierman A., Schieman S. Socioeconomic stratification and trajectories of social trust during COVID-19. In: *Social Science Research*, 2022, January. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2022.102750>
57. Angaw K. W. Policy Responses and Social Solidarity Imperatives to Respond the COVID-19 Pandemic Socioeconomic Crises in Ethiopia. In: *ClinicoEconomics and Outcomes Research*, 2021, Nr. 13, pp. 279-287. <https://doi.org/10.2147/CEOR.S300695>
58. Zagefka H. Prosociality during COVID-19: Globally Focussed Solidarity Brings Greater Benefits than Nationally Focussed Solidarity. In: *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 2022, no. 1 (32), pp. 73-86. <https://doi.org/10.1002/casp.2553>
59. Jarynowski A., Semenov A., Wójta-Kempa M., Belik V. (2021). Social Cohesion During the Stay-at-Home Phase of the First Wave of the COVID-19 Pandemic on Polish-Speaking Twitter. In: *Lecture Notes in Computer Science (including subseries Lecture Notes in Artificial Intelligence and Lecture Notes in Bioinformatics)*: Vol. 13116 LNCS, 2021, pp. 361-370. https://doi.org/10.1007/978-3-030-91434-9_31
60. Berrocal M., Kranert M., Attolino P., Bonatti Santos J. A., Garcia Santamaria S., Henaku N., Aimée Danielle Lezou Koffi, et al. Constructing Collective Identities and Solidarity in Premiers' Early Speeches on COVID-19: A Global Perspective. In: *Humanities and Social Sciences Communications*, 2021, no. 1 (8), pp. 1-12.
61. Gandenberger M. K., Knotz C. M., Fossati F., Bonoli G. Conditional Solidarity - Attitudes Towards Support for Others During the 2020 COVID-19 Pandemic. In: *Journal of Social Policy*, 2022, February 3, pp. 1-19. <https://doi.org/10.1017/S0047279421001070>
62. Galam R. Care and Solidarity in the Time of COVID-19 the Pandemic Experiences of Filipinos in the UK. In: *Philippine Studies: Historical and Ethnographic Viewpoints*, 2020, no. 3-4 (68), pp. 443-466. <https://doi.org/10.1353/phs.2020.0028>
63. Borkowska M., Laurence J. 2021. Coming Together or Coming Apart? Changes in Social Cohesion During the COVID-19 Pandemic in England. In: *European Societies*, 2021, Nr. 23 (1), pp. 618-636.
64. Flynn A. V. Solidarity and Collectivism in the Context of COVID-19. In: *Nursing Ethics*, 2022, no. 5 (29). <https://doi.org/10.1177/09697330211072371>
65. Corbin J. M., Strauss A. Grounded theory research: Procedures, canons, and evaluative criteria. In: *Qualitative Sociology*, 1990, Nr. 13 (1), pp. 3-21. <https://doi.org/10.1007/BF00988593>

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI GENERALE

Lucrarea *Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierii de Uniunea Europeană*, volumul III, se înscrie în seria de monografii elaborate prin efortul echipei Centrului Sociologie și Psihologie Socială al ICJPS, în ceea ce privește cercetările privind realitatea socială din Republica Moldova. Conținutul studiilor abordează aspecte teoretice și empirice a cercetării coeziunii sociale, solidarității și capitalului social.

În cadrul articolelor au fost abordate așa aspecte ca: încrederea instituțională și interpersonală, aspecte culturale privind coeziunea socială, activismul social și participarea civică, aspecte privind drepturi și libertăți în contextul coeziunii, contribuția surselor mass-media la formarea coeziunii sociale, capitalul social al tinerilor, parazitismul factic în contextul coeziunii, manifestări de coeziune și solidaritate pe timp de COVID-19, aspecte legate de credința creștin ortodoxă în contextul coeziunii sociale, solidarității și întrajutorării.

Cercetările empirice folosite de autorii prezentei monografii au fost realizate de CSPS al ICJPS în perioada 2020-2021 și prezintă două serii de date cantitative și calitative. În acest sens, o parte din materialele prezentate în studii conțin și analize comparative între ani. Dacă vorbim de cercetările cantitative, au fost realizate două sondaje reprezentative pentru populația adultă a Republicii Moldova, unul în perioada iulie-august 2020 (pe un eșantion de 1202 respondenți) și unul în noiembrie-decembrie 2021 (pe un eșantion de 1698 respondenți). În privința cercetărilor calitative, au fost desfășurate interviuri individuale aprofundate în perioada mai 2020, pe un eșantion non-reprezentativ de 95 de respondenți. Respondenții selectați au un statut formal sau informal de lider în comunităților lor și/sau în societate. Un alt studiu calitativ a fost realizat în perioada 10 aprilie -12 mai 2021, pe un eșantion de 52 respondenți, femei și bărbați adulți de statut socioprofesional divers din mediul rural/urban, grupe de vârstă diferite, regiuni geografice diferite.

Unul din studiile prezentei monografii analizează relația dintre drepturi și libertăți pe de o parte și coeziunea socială pe de altă parte. Standardele privind drepturile și libertățile ar putea contribui semnificativ la consolidarea coeziunii din societate. Legea, în acest context, poate fi un instrument valoros pentru combaterea excluderii sociale. Astfel, coeziunea socială se prezintă ca un concept înrudit cu drepturile omului deoarece este posibilă doar prin drepturi egale, oferind șanse de realizare care apar atunci când cetățenii au o percepție comună asupra națiunii, când au încredere în instituții și când trăiesc în medii integrate ce încurajează valorile democratice însoțite de libertăți.

Teoriile încrederii sugerează că există două surse cheie pentru formarea încrederii sociale în Republica Moldova. Există factori de dispoziție care decurg din cultură și sunt caracterizați ca fiind relativ inflexibili și, există un mediu modelat de condițiile politice, economice și sociale, care este un aspect mai dinamic, capabil să se modifice într-o perioadă relativ scurtă de timp.

Concluzii și recomandări generale

Referindu-ne la cercetarea cantitativă realizată în noiembrie-decembrie 2021, constatăm că respondenții au cea mai mare încredere în familie (96%) și prieteni (80%). Urmează, după nivelul de încredere, colegii de muncă (57,3%) și vecinii (51,6%). Observăm că respondenții au încredere mai mare în acele persoane cu care stabilesc relații personale de durată. Dacă facem comparație între cele două sondaje cantitative realizate de CSPA al ICJPS în cadrul proiectului (iulie-august 2020 și noiembrie-decembrie 2021) atestăm faptul că încrederea în familie în rândul respondenților a crescut cu 3 puncte procentuale. În privința încrederii pe orizontală este necesar de indicat faptul că a scăzut cu 7 puncte procentuale încrederea în vecini în perioada dintre cele două sondaje. O mai mică încredere în vecini o au bărbații, populația urbană, vârstnicii, populația de etnie română/moldovenească și găgăuză. Nivelul de instruire și stratificarea economică nu au un impact mare asupra încrederii în vecini. Respectiv, o încredere mai mare în vecini o au femeile, populația rurală, populația de vârstă medie, românii, rușii și ucrainenii.

La întrebarea dacă se poate de avut încredere în majoritatea oamenilor din Republica Moldova sau este nevoie să fie vigilenți în relația cu oamenii, doar 9% consideră că se poate de avut încredere, 73% au spus că trebuie de avut vigilență, iar 18% au indicat că deloc nu se poate de avut încredere în oameni.

Dacă să vorbim de instituții, respondenții au cea mai mare încredere în Biserică. În aceasta au încredere, într-o măsură mai mare sau mai mică, 64% din respondenți (24% „au foarte mare încredere”, iar 40% „au încredere într-o oarecare măsură”). Nu au deloc încredere în Biserică doar 10% din respondenți. Următoarea instituție la capitolul încredere este primăria din localitatea natală, cu 43%. În aceasta au o încredere mai mare femeile (46%) decât bărbații (40%). De asemenea, locuitorii din mediul rural (47%) au o încredere mai mare, decât cei din urbe (37%). În președinție au încredere 36% din respondenți, 7% au încredere totală, iar 29% au încredere „într-o anumită măsură”. Mai puțin de o treime din respondenți au încredere în organizațiile non-guvernamentale (31%) și în poliție (28%). Mai jos se află guvernul, în acesta au încredere 25% din respondenți (2% au încredere totală și 23% au încredere într-o anumită măsură). Cercetând încrederea în mass-media în funcție de datele sociodemografice, am stabilit că o încredere mai mare este întâlnită în zona rurală (39%) decât în cea urbană (28%).

Putem concluziona că există o diferență destul de mare de încredere a populației față de instituții (încrederea pe verticală) și încrederea pe orizontală (rude, vecini, colegi, prieteni). E important să menționăm că în condiții de instabilitate, rolul încrederii ca resursă ce vizează asigurarea ordinii și stabilității sistemului social în general și în aspect individual este semnificativă.

Analiza tematicii capitalului social al tinerilor în contextul coeziunii sociale arată că nivelul de încredere generalizat în rândul tinerilor este scăzut. Cele mai semnificative sfere de manifestare a încrederii pentru tineri sunt: familia, propria persoană, prietenii și persoanele apropiate. Identificarea și înțelegerea indicatorilor

Concluzii și recomandări generale

---

sociopsihologici ai capitalului social la tineri poate ajuta la înțelegerea tendințelor viitoare a acestora în societate.

Conform rezultatelor empirice ale cercetărilor realizate în cadrul CSPA al ICJPS atestăm faptul că respondenții mai des sunt orientați spre activități sociale care nu necesită timp sau efort. Mai mulți respondenți preferă să ajute persoanele social-vulnerabile cu donații bănești decât să participe la activități de voluntariat. De cele mai dese ori respondenții sunt receptivi la organizarea activităților voluntare dacă ele sunt organizate de biserica din care fac parte.

În privința activismului civic, în urma analizei datelor sociologice au fost stabilite două grupuri distincte de respondenți. Primul grup constituie 14% și se caracterizează prin nivel înalt de activism civic: participă activ la alegeri, la dezvoltarea politicilor locale și naționale, se implică activ în activități comunitare și de binefacere. Cel de al doilea grup constituie 86% și se caracterizează prin implicare redusă sau deloc în activități electorale, comunitare și de caritate. Putem concluziona că ponderea persoanelor active civic în Republica Moldova este destul de redusă.

În rezultatul analizei ambelor grupuri am stabilit că grupul de respondenți cu nivel de activism civic înalt se caracterizează și printr-un capital social mai înalt decât celălalt grup. Astfel, în grupul de respondenți cu activism civic înalt este mult mai mare ponderea membrilor de partid și a membrilor ONG, ponderea respondenților care au încredere în autoritățile publice locale și centrale, ponderea respondenților activi politic și la nivel comunitar. Grupul de respondenți cu nivel de activism civic înalt se caracterizează prin interes sporit față de sursele de informare, politică, acțiuni comunitare. Ei participă mai frecvent în activitățile organizate de Biserică și asociațiile obștești, în acțiunile de caritate și sunt disponibili de a oferi mai frecvent donații în scopuri caritabile pentru susținerea grupurilor vulnerabile.

Conform caracteristicilor demografice, am stabilit un portret social al grupului cu nivel înalt de activism. Astfel, din el fac parte în mare parte femei, din mediul rural, zonele de Centru și Sud, cu vârsta cuprinsă între 30-49 de ani, cu studii superioare, angajate în câmpul muncii, sectorul public preponderent.

La etapa actuală în Republica Moldova nu este formulat conceptul instituțional de soluționare a contradicțiilor sau curențelor sociale, spre deosebire de țările occidentale. Spre exemplu, activitatea de voluntariat, mai cu seamă în localitățile rurale, este realizată neinstituționalizat. Unele persoane își oferă disponibilitatea în a oferi un anumit ajutor atât de ordin material cât și imaterial, însă acțiunile au loc sporadic. Activitatea civică de la macro nivel nu interferează cu cea de la micro nivel, adică lipsește veriga de conexiune între instituții și cetățeni.

Rezultatele studiului privind rolul mass-mediei în contextul coeziunii sociale arată că aceasta poate contribui la reducerea clivajelor sociale, disparităților de acces a publicului la informație, inegalităților de cunoaștere despre modul în care societatea ar putea funcționa mai eficient, construirii punților între grupuri, depășirii prejudecăților, excluderii și marginalizării sociale. E important ca organizațiile media

Concluzii și recomandări generale

---

să aibă o atitudine responsabilă în ceea ce privește calitatea și conținutul conținutului informațional. Interesul strategic al surselor mass-media, logic ar trebui să fie, contribuția la formarea și consolidarea coeziunii sociale și integrității statului.

În ceea ce privește aspectele culturale unul din studii a analizat cadrul legislativ-reglementar în domeniul culturii în conformitate cu documentele internaționale care asigură drepturile culturale ale populației și ale indivizilor, măsurile și rezultatele în asigurarea coeziunii sociale prin activitățile în domeniul culturii. Analiza cadrului legal-regulamentar general în domeniul culturii arată că acesta corespunde documentelor internaționale cu privire la protejarea și promovarea diversității în cultură, asigurarea drepturilor culturale, păstrarea identității, dezvoltarea individuală și participativitatea. Acțiunile de reglementare specifice implementate în domeniul culturii garantează respectarea drepturilor culturale ale minorităților etnice, grupurilor artistice, recunoaște dreptul la identitate culturală, contribuie la dezvoltarea individuală și creează condiții democratice de participare și angajamente civice. Statul întreprinde acțiuni de remediere, inclusiv în domeniul culturii, care asigură micșorarea riscului de apariție a conflictelor sociale, eliminarea diferitor forme de discriminare, măsuri de susținere a dreptului la identitate culturală, dezvoltarea individuală, respectarea democrației și libertății culturale a cetățenilor. Administrația centrală asigură un nivel bun de prezență a dimensiunii culturale în documentele juridice de bază, asigură dezvoltarea cadrului legislativ privind recunoașterea valorii, protejării și dezvoltării patrimoniului cultural, artistic și arhitectural moștenit. Mai puțină este implicarea statului în susținerea conținutului cultural al programelor mass-media.

Unul din articole analizează într-un mod amplu termenul de parazitism social, cel de parazitism factic și relația acestora cu solidaritatea socială. Fenomenul parazitismului este studiat de știința biologică și de medicină, dar termenul de parazit poate fi utilizat și cu referire și la societatea umană, numai că are un înțeles metaforic, aproximativ, cu sens figurativ. Corupții, hoții, leneșii, cerșetorii etc. ca să se afirme, să supraviețuiască în mediul social acționează în mod parazitar, însă ceea ce fac aceste elemente ale societății nu este un parazitism social, ci mai degrabă parazitism factic. Termenul provine din germanul „faktisch”, și înseamnă alcătuit, format, nefiresc, artificial. Parazitismul factic poate fi prevenit, minimalizat și tratat ca molimă individuală sau de grup, dar, mai întâi, el trebuie recunoscut ca fenomen obiectiv ce există în societate, cu forme și manifestări ce urmează a fi studiate, tipizate, clasificate. Parazitismul factic solicită eforturi într-un câmp de interferență a sociologiei, științelor juridice, politice, economiei sociale.

Unul din studii își propune să urmărească evoluția principalelor componente ale coeziunii sociale (în special încrederea și solidaritatea socială) pe parcursul mai multor faze ale pandemiei COVID-19, între martie 2020 și decembrie 2021. O concluzie generală este că percepția solidarității și coeziunii pe „orizontală” (între membrii comunităților și societate) a scăzut între cele două perioade de referință (2020 vs. 2021). Cei mai mulți respondenți ai studiului calitativ din 2021 constată un declin al acțiunilor de so-

Concluzii și recomandări generale

---

lidaritate și totodată al coeziunii sociale, definite prin respectarea normelor sociale (a normelor sanitare), cu o diferență clară față de interviurile din 2020. Aceste rezultate sunt consistente cu datele cantitative privind percepția solidarității sociale măsurată în cercetarea prin chestionar, potrivit cărora disponibilitatea și așteptarea privind susținerea și ajutorarea celorlalți au scăzut în pandemie între cele două perioade (2020/2021). În același timp, rezultatele sondajului prin chestionar atestă o relativă creștere a încrederii în instituțiile guvernamentale și a satisfacției față de gestionarea pandemiei de către instituțiile statului. Această constatare sugerează o creștere a percepției privind coeziunea „verticală” (între cetățeni și instituții) în Republica Moldova în aceeași perioadă. Creșterea satisfacției este determinată de un efect conjunctural, și anume schimbarea clasei politice în vara anului 2021. În concluzie putem afirma că indicii percepției coeziunii „pe orizontală” din societatea din Republica Moldova au scăzut, în timp ce percepția coeziunii „pe verticală” a crescut în perioada pandemiei (2020-2021). Pandemia COVID-19 a arătat cât de importantă este încrederea în instituții, solidaritatea și coeziunea socială în întreaga lume, mai ales în situații de dezastre și crize profunde.

Două studii ale monografiei abordează tema relației creștinismului ortodox și a coeziunii sociale din Republica Moldova. Dacă vorbim de Biserica Ortodoxă din Moldova, ea dispune de resurse de solidarizare consistente: rădăcini istorice (mai vechi decât cele ale statului), practica rugăciunii colective, apropierea de tradiția populară. În practica sa, instituția religioasă demonstrează rolul său prin: explicarea trecutului, prezentului și viitorului omului; reglarea comportamentului moral; aprobarea sau critica normelor din societate; aducerea oamenilor împreună și sprijinirea în momentele dificile. Implementarea deplină a factorului integrator al religiei în rândul ortodocșilor este, într-o anumită măsură, împiedicată de slaba educație religioasă în rândul maselor.

În procesul de integrare europeană ar putea exista tensiune între unele percepții față de ortodoxie și percepții față de UE. Aici e importantă experiența Uniunii Europene: susținerea legală și respectul pentru tradițiile și credințele popoarelor sunt declarate în actele statutare ale UE și asigură patronajul tuturor Bisericilor, inclusiv Bisericilor Ortodoxe Locale (Grecia, Bulgaria, România), care sunt deja în cadrul Uniunii.

Ideea de solidaritate și întraajutorare este intrinsecă creștinismului, iar fiecare creștin este invitat să treacă de la dreapta mărturisire și preamărire a lui Dumnezeu la slujirea aproapelui și a lumii, o activitate completând pe cealaltă. Ambele aspecte sunt foarte importante și au o legătură inseparabilă între ele. Potrivit respondenților din cercetările calitative comportamentul creștin include în sine pe cel caritabil. De multe ori preoții sunt văzuți ca cei care inspiră comunitatea să fie solidară și să se ajute reciproc sau, cel puțin, că ar trebui să fie așa. Persoana preotului este importantă, felul lui de a fi e important. În același timp unii respondenți văd în preot o sursă de ajutor în localitățile din care fac parte.

Concluzii și recomandări generale

Studiul cantitativ, pe care l-am realizat, ne arată că o practică religioasă mai frecventă (în cazul cercetării noastre a rugăciunii) corelează cu manifestări mai dese de solidaritate și încredere. De exemplu, cei ce se roagă în fiecare zi într-o măsură mai mare ar acorda suport direct unei persoane maltratate în transportul public, unei persoane în vârstă singură în stradă într-o noapte foarte geroasă. Cei care se roagă mai frecvent auto raportează un nivel mai mare de activism social și participare. Creștinii care se roagă mai des sunt mai siguri că ar putea conta pe un ajutor din partea statului, primăriei, prietenilor, vecinilor și colegilor. Cei ce se roagă în fiecare zi într-o măsură mai mare afirmă că pot avea încredere în majoritatea oamenilor. Iar cu cât crește frecvența rugăciunii crește și încrederea în colegii de muncă, în vecini și în persoane necunoscute.

Tema coeziunii sociale, înțeleasă prin solidaritate, întrajutorare, încredere, activism civic și social, identitate, devine foarte importantă mai ales acum când Republica Moldova trece prin crize succesive precum criza pandemică, energetică, cea a războiului din țara vecină. Este important ca populația țării să se poate mobiliza și acționa în comun pentru soluționarea problemelor ce apar.

Studiile ce alcătuiesc această monografie prezintă și unele recomandări pe care le vom expune într-un mod sintetic mai jos.

Recomandări formulate în compartimentele monografiei

Este necesară promovarea unei culturi a încrederii pe principii de cooperare reciproc avantajoasă și responsabilitate socială, ceea ce va asigura prevenirea riscurilor globale și locale. Dezvoltarea unui dialog social constructiv va contribui la depășirea stagnării sferei sociale și a muncii, îmbunătățirea calității vieții populației, bunăstării sociale, care va forma în cele din urmă o societate coezivă, relații sociale stabile și durabile, precum și o predictibilitate a evoluției proceselor sociale.

Dezvoltarea coeziunii sociale este condiționată de preocupările față de realizarea drepturilor și libertăților omului, de preocupările față de incluziunea socială, față de egalitate etc. Actorii implicați în acest proces, trebuie să introducă planuri și măsuri care să susțină coeziunea socială dintr-o perspectivă a asigurării drepturilor și a egalității în fața legii.

Este necesar de a elabora un complex de măsuri de susținere și stimulare a businessului mic. În acest context, statul trebuie să asigure businessul mic cu credite ieftine, leasing-uri, scutiri provizorii de impozite, prelungirea termenilor de achitare a creditelor, asigurări cu facilități și înlensniri. Populația, în special cea din zonele rurale are mare necesitate de servicii de cizmărie, croitorie, de frizerii, de întreprinderi de prelucrare a producției agricole, de producere a materialelor de construcție. Dezvoltarea întreprinderilor businessului mic și mijlociu pot contribui la satisfacerea acestor nevoi ale populației, la ridicarea nivelului de ocupare a forței de muncă, a încrederii sociale, creșterii veniturilor oamenilor, îmbunătățirii calității vieții și consolidarea coeziunii sociale.

Concluzii și recomandări generale

Mass-media poate contribui la formarea și consolidarea coeziunii sociale prin reducerea agresivității și urii în discursul politic; inegalității, excluderii și marginalizării sociale; disparităților interetnice, lingvistice, culturale și religioase.

Studiile din domeniul comportamentelor prosociale ne arată că expunerea la modele prosociale mărește probabilitatea de întrajutorare umană. Aici mass-media ar putea avea și ea un rol printr-o atenție mai sporită asupra conținutului media pe care îl transmite.

Participarea civică, crearea punților de legătură și consolidarea relației dintre tineri și instituții, stimularea încrederii generalizate sunt doar unele condiții ale funcționării și consolidării coeziunii sociale. Unul dintre obiectivele programelor sociale destinate tinerilor ar putea fi stimularea capitalului social prin implementarea diverselor programe practice cu tematica încrederii, toleranței și dezvoltarea rezilienței psihologice prin implementarea strategiilor constructive de coping utilizate în diverse situații de criză și stres. Sporirea participării și implicării tinerilor în managementul instituțiilor, oferirea spațiului de inițiativă și manifestare a propriilor capacități, ar diminua pasivitatea tinerilor și ar genera o optimizare a politicilor de tineret.

Un aport important în direcția creșterii coeziunii sociale prin cultură ar fi implementarea programelor de stat de dezvoltare a culturilor minoritare și susținere a accesului la cultură a grupurilor social vulnerabile. De asemenea, sunt necesare activități de facilitare a dialogului dintre instituțiile de stat și reprezentanții comunităților culturale, coordonarea interdepartamentală pe problemele culturale, precum și îmbunătățirea dialogului intercultural.

Pentru creșterea aportului instituțiilor culturale la coeziunea comunitară este necesar de mărit numărul activităților cu caracter inclusiv și participativ. Iar aceasta, la rândul său, necesită îmbunătățirea calității managementului instituțiilor de cultură, crearea unui sistem de perfecționare profesională la nivel național.

În ceea ce privește relațiile dintre Stat și Biserică ar fi binevenite unele măsuri de îmbunătățire a colaborării dintre cele două instituții.

Ar fi necesară dezvoltarea unor mecanisme instituționale de protecție social-economică a păturilor celor mai vulnerabile din punct de vedere socioeconomic în situații de criză (cum este pandemia COVID-19 sau criza cauzată de războiul din Ucraina). Acest segment arată indicii de încredere (interpersonală și instituțională), de așteptare a suportului social și a solidarității dintre cele mai scăzute. În contextul crizei pandemice, acest segment de persoane a manifestat un comportament de „coping dezadaptativ”, prin scepticism față de existența virusului și prin nerespectarea restricțiilor sanitare.

Încurajarea prin instrumente instituționale (de exemplu, fiscale) a implicării cetățenilor și întreprinderilor în acțiuni de dezvoltare comunitară, de suport și solidaritate socială.

În vederea sporirii capitalului social în comunitățile din Republica Moldova considerăm necesar de a elabora și implementa unele politici la nivel național în vederea dezvoltării și promovării capitalului social ca factor al dezvoltării durabile la nivel comunitar, intercomunitar, regional și național.

GENERAL CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

The work *"Formation and consolidation of social cohesion in the Republic of Moldova in the context of the approach to the European Union"*, volume III, is included in the series of monographs elaborated with the efforts of the team of the Center of Sociology and Social Psychology of ICJPS, in terms of research on the social reality in the Republic of Moldova. The content of the studies addresses theoretical and empirical aspects of social cohesion, solidarity and social capital research.

The articles addressed such aspects as: institutional and interpersonal trust, cultural aspects regarding social cohesion, social activism and civic participation, aspects regarding rights and freedoms in the context of cohesion, the contribution of media sources to the formation of social cohesion, the social capital of young people, actual parasitism in the context of cohesion, manifestations of cohesion and solidarity during COVID-19, aspects related to the Orthodox Christian faith in the context of social cohesion, solidarity and mutual aid.

The empirical research used by the authors of this monograph was carried out by the CSPA of the ICJPS during 2020-2021 and presents two series of quantitative and qualitative data. In this sense, part of the materials presented in the studies also contain comparative analyzes by years. Talking about quantitative research, two representative surveys were conducted for the adult population of the Republic of Moldova, one in July-August 2020 (on a sample of 1202 respondents) and one in November-December 2021 (on a sample of 1698 respondents). Regarding qualitative research, in-depth individual interviews were conducted in May 2020, on a non-representative sample of 95 respondents. The selected respondents have a formal or informal leadership status in their communities and/or society. Another qualitative study was conducted between April 10 - May 12, 2021, on a sample of 52 respondents, adult women and men of diverse socio-professional status from rural/urban environments within different age groups and different geographic regions.

One of the studies in this monograph analyzes the relationship between rights and freedoms on the one hand and social cohesion on the other. Standards on rights and freedoms could significantly contribute to strengthening the cohesion of society. The law, in this context, can be a valuable tool for combating social exclusion. Thus, social cohesion presents itself as a concept related to human rights because it is possible only through equal rights, offering opportunities for achievement that arise when citizens have a common perception of the nation, when they trust institutions and when they live in integrated environments that encourage democratic values accompanied by freedoms.

Theories of trust suggest that there are two key sources for the formation of social trust in the Republic of Moldova. There are dispositional factors that arise from culture and are characterized as relatively inflexible, and there is an environment shaped by political, economic and social conditions, which is a more dynamic aspect, capable of changing in a relatively short period of time.

General conclusions and recommendations

Referring to the quantitative research carried out in November-December 2021, we find that respondents have the greatest trust in family (96%) and friends (80%). Next, according to the level of trust, are work colleagues (57.3%) and neighbors (51.6%). We notice that the respondents have more trust in those people with whom they establish lasting personal relationships. If we compare the two quantitative surveys carried out by the CSPA of the ICJPS within the project (July-August 2020 and November-December 2021) we attest to the fact that trust in the family among respondents increased by 3 percentage points. Regarding horizontal trust, it is necessary to indicate that trust in neighbors decreased by 7 percentage points in the period between the two surveys. Men, the urban population, the elderly, the Romanian/Moldovan and Gagauz ethnic population have less trust in their neighbors. Level of education and economic stratification do not have a large impact on trust in neighbors. Respectively, women, the rural population, the middle-aged population, Romanians, Russians and Ukrainians have greater trust in their neighbors.

When asked whether the majority of people in the Republic of Moldova can be trusted or whether it is necessary to be vigilant in the relationship with people, only 9% believe that it is possible to be trusted, 73% said that it is necessary to be vigilant, and 18% have indicated that people cannot be trusted at all.

Talking about institutions, the respondents have the greatest trust in the Church. 64% of the respondents trust this to a greater or lesser extent (24% “trust very much” and 40% “trust to some extent”). Only 10% of respondents do not trust the Church at all. The next institution in terms of trust is the town hall in the hometown, with 43%. Women (46%) have more confidence in this than men (40%). Also, rural residents (47%) have more confidence than those from the city (37%). 36% of respondents trust the presidency, 7% have total trust, and 29% trust “to a certain extent”. Less than a third of respondents trust non-governmental organizations (31%) and the police (28%). Below is the government, trusted by 25% of respondents (2% trust completely and 23% trust to some extent). Researching the trust in mass media according to sociodemographic data, we determined that a higher trust is found in the rural area (39%) than in the urban area (28%).

We can conclude that there is a rather large difference in the population’s trust in institutions (vertical trust) and horizontal trust (relatives, neighbors, colleagues, friends). It is important to mention that in conditions of instability, the role of trust as a resource aimed at ensuring the order and stability of the social system in general and within the individual aspect is significant.

The analysis of the topic of the social capital of young people in the context of social cohesion shows that the level of generalized trust among young people is low. The most significant spheres of manifestation of trust for young people are: the family, one’s own person, friends and close people. Identifying and understanding the socio-psychological indicators of social capital in young people can help to understand their future trends in society. The study showed that the level of generalized confidence, with a particular focus on youth, is low.

General conclusions and recommendations

According to the empirical results of the research carried out within the CSPS of the ICJPS, we attest to the fact that the respondents are more often oriented towards social activities that do not require time or effort. More respondents prefer to help socially vulnerable people with monetary donations than to participate in volunteer activities. Most often, the respondents are receptive to the organization of voluntary activities if they are organized by the church they belong to.

Regarding civic activism, following the analysis of the sociological data, two distinct groups of respondents were established. The first group constitutes 14% and is characterized by a high level of civic activism: they actively participate in elections, in the development of local and national policies, they are actively involved in community and charity activities. The second group constitutes 86% and is characterized by little or no involvement in electoral, community and charity activities. We can conclude that the share of civically active people in the Republic of Moldova is quite low.

As a result of the analysis of both groups, we determined that the group of respondents with a high level of civic activism is also characterized by a higher social capital than the other group. Thus, in the group of respondents with high civic activism, the share of party members and NGO members is much higher, the share of respondents who trust the local and central public authorities, the share of respondents active politically and at the community level. The group of respondents with a high level of civic activism is characterized by increased interest in information sources, politics, community actions. They participate more frequently in activities organized by the Church and public associations, in charity actions and are available to give more frequently to charitable donations to support vulnerable groups.

According to the demographic characteristics, we established a social portrait of the group with a high level of activism. Thus, it consists mostly of women, from the countryside, the Central and Southern areas, aged between 30-49 years, with higher education, employed in the labor field, predominantly in the public sector.

At the current stage in the Republic of Moldova, the institutional concept of solving contradictions or social deficiencies is not formulated, unlike in Western countries. For example, volunteer activity, especially in rural localities, is carried out non-institutionalized. Some people offer their willingness to provide some help both materially and immaterially, but the actions take place sporadically. Civic activity at the macro level does not interfere with that at the micro level, that is, the link between institutions and citizens is missing.

The results of the study on the role of the mass media in the context of social cohesion show that it can contribute to reducing social cleavages, disparities in public access to information, inequalities in knowledge about how society could function more effectively, building bridges between groups, overcoming prejudices, social exclusion and marginalization. It is important that media organizations have a responsible attitude regarding the quality and content of informational content.

General conclusions and recommendations

The strategic interest of media sources, logically, should be the contribution to the formation and strengthening of social cohesion and the integrity of the state.

Regarding cultural aspects, one of the studies analyzed the legislative-regulatory framework in the field of culture in accordance with the international documents that ensure the cultural rights of the population and of individuals, the measures and results in ensuring social cohesion through activities in the field of culture. The analysis of the general legal-regulatory framework in the field of culture shows that it corresponds to international documents regarding the protection and promotion of diversity in culture, ensuring cultural rights, preserving identity, individual development and participation. The specific regulatory actions implemented in the field of culture guarantee respect for the cultural rights of ethnic minorities, artistic groups, recognize the right to cultural identity, contribute to individual development and create democratic conditions for participation and civic commitments. The state undertakes remedial actions, including in the field of culture, which ensure the reduction of the risk of social conflicts, the elimination of various forms of discrimination, measures to support the right to cultural identity, individual development, respect for democracy and cultural freedom of citizens. The central administration ensures a good level of presence of the cultural dimension in the basic legal documents, ensures the development of the legislative framework regarding the recognition of the value, protection and development of the inherited cultural, artistic and architectural heritage. To a lesser extent is the involvement of the state in supporting the cultural content of mass media programs.

One of the articles analyzes in an extensive way the term social parasitism, that of factual parasitism and their relationship with social solidarity. The phenomenon of parasitism is studied by biological science and medicine, but the term parasite can also be used with reference to human society, only that it has a metaphorical, approximate, figurative meaning. The corrupt, the thieves, the lazy, the beggars, etc. to assert themselves, to survive in the social environment they act parasitically, but what these elements of society do is not social parasitism, but rather factual parasitism. The term comes from the German “faktisch”, and means made up, formed, unnatural, artificial. Parasitism can actually be prevented, minimized and treated as an individual or group plague, but, first, it must be recognized as an objective phenomenon that exists in society, with forms and manifestations to be studied, typified, classified. Parasitism actually requires efforts in a field of interference of sociology, legal sciences, politics, social economy.

One of the studies aims to follow the evolution of the main components of social cohesion (especially social trust and solidarity) during several phases of the COVID-19 pandemic, between March 2020 and December 2021. A general conclusion is that the perception of solidarity and cohesion on “horizontal” (between community members and society) decreased between the two reference periods (2020 vs. 2021). Most respondents of the qualitative study in 2021 note a decline in solidarity actions and also in social cohesion, defined by the observance

General conclusions and recommendations

---

of social norms (sanitary norms), with a clear difference compared to the interviews in 2020. These results are consistent with the quantitative data on the perception of social solidarity measured in the questionnaire research, according to which the availability and expectation of supporting and helping others decreased in the pandemic between the two periods (2020/2021). At the same time, the results of the questionnaire survey attest to a relative increase in trust in government institutions and satisfaction with the management of the pandemic by state institutions. This finding suggests an increase in the perception of “vertical” cohesion (between citizens and institutions) in the Republic of Moldova during the same period. The increase in satisfaction is determined by a conjunctural effect, namely the change of the political class in the summer of 2021. In conclusion, we can state that the indices of the perception of “horizontal” cohesion within the society of the Republic of Moldova have decreased, while the perception of “vertical” cohesion has increased during the pandemic (2020-2021). The COVID-19 pandemic has shown how important trust in institutions, solidarity and social cohesion are all over the world, especially in situations of disasters and deep crises.

Two studies of the monograph address the topic of the relationship between Orthodox Christianity and social cohesion in the Republic of Moldova. If we talk about the Orthodox Church in Moldova, it has solid solidarity resources: historical roots (older than those of the state), the practice of collective prayer, closeness to popular tradition. In its practice, the religious institution demonstrates its role by: explaining the past, present and future of man; regulation of moral behavior; approving or criticizing societal norms; bringing people together and supporting them in difficult times. The full implementation of the integrative factor of religion among the Orthodox is, to a certain extent, hindered by the poor religious education among the masses.

In the European integration process there could be tension between some perceptions towards Orthodoxy and perceptions towards the EU. The experience of the European Union is important here: legal support and respect for the traditions and beliefs of the peoples are declared in the statutory documents of the EU and ensure the patronage of all Churches, including the Local Orthodox Churches (Greece, Bulgaria, Romania), which are already within the Union.

The idea of solidarity and help is intrinsic to Christianity, and every Christian is invited to move from the right confession and glorification of God to the service of the neighbor and the world, one activity complementing the other. Both aspects are very important and have an inseparable connection with each other. According to the qualitative research respondents, Christian behavior includes charitable behavior. Priests are often seen as those who inspire the community to be solidary and help each other, or at least, that it should be so. The person of the priest is important, his way of being is important. At the same time, some respondents see the priest as a source of help in the localities they belong to.

General conclusions and recommendations

The quantitative study we conducted shows us that a more frequent religious practice (in the case of our prayer research) correlates with more frequent manifestations of solidarity and trust. For example, those who pray every day to a greater extent would directly support a person mistreated on public transport, an elderly person alone in the street on a very frosty night. Those who pray more frequently report higher levels of social activism and participation. Christians who pray more often are more sure that they could count on help from the state, the town hall, friends, neighbors and colleagues. Those who pray more every day say they can trust most people. And as the frequency of prayer increases, so does trust in coworkers, neighbors, and strangers.

The theme of social cohesion, understood by solidarity, help, trust, civic and social activism, identity, becomes very important especially now that the Republic of Moldova is going through successive crises such as the pandemic crisis, the energy crisis, the war in the neighboring country. It is important that the population of the country can mobilize and act together to solve the problems that arise.

The studies that make up this monograph also present some recommendations that we will present in a synthetic way below.

Recommendations formulated in the sections of the monograph

It is necessary to promote a culture of trust based on the principles of mutually beneficial cooperation and social responsibility, which will ensure the prevention of global and local risks. The development of a constructive social dialogue will contribute to overcoming the stagnation of the social and labor spheres, improving the quality of life of the population, social well-being, which will ultimately form a cohesive society, stable and sustainable social relations, as well as a predictability of the evolution of social processes.

The development of social cohesion is conditioned by concerns regarding the realization of human rights and freedoms, concerns regarding social inclusion, equality, etc. The actors involved in this process must introduce plans and measures that support social cohesion from the perspective of ensuring rights and equality before the law.

It is necessary to develop a complex of measures to support and stimulate small business. In this context, the state must provide small business with cheap loans, leasing, temporary tax exemptions, extension of loan payment terms, insurance with facilities and contrivances. The population, especially in rural areas, has a great need for shoemaking, tailoring, hairdressing, agricultural production processing companies, construction materials production. The development of small and medium business enterprises can contribute to meeting these needs of the population, raising the level of employment, social trust, increasing people's incomes, improving the quality of life and strengthening social cohesion.

Mass media can contribute to the formation and strengthening of social cohesion by reducing aggression and hatred in political discourse; inequality, exclusion and social marginalization; interethnic, linguistic, cultural and religious disparities.

General conclusions and recommendations

Studies in the field of prosocial behaviors show us that exposure to prosocial role models increases the likelihood of human helping. Here the media could also have a role by paying more attention to the media content it transmits.

Civic participation, creating bridges and strengthening the relationship between young people and institutions, stimulating generalized trust are just some of the conditions for the functioning and strengthening of social cohesion. One of the objectives of social programs for young people could be the stimulation of the social capital by implementing various practical programs with themes of trust, tolerance and the development of psychological resilience by implementing constructive coping strategies used in various crisis and stress situations. Increasing the participation and involvement of young people in the management of institutions, offering the space for initiative and manifestation of their own capacities, would decrease the passivity of young people and generate an optimization of youth policies.

An important contribution in the direction of increasing social cohesion through culture would be the implementation of state programs for the development of minority cultures and supporting the access to culture of socially vulnerable groups. Activities to facilitate dialogue between state institutions and representatives of cultural communities, interdepartmental coordination on cultural issues, as well as improving intercultural dialogue are also needed.

In order to increase the contribution of cultural institutions to community cohesion, it is necessary to increase the number of inclusive and participatory activities. And this, in turn, requires the improvement of the quality of the management of cultural institutions, the creation of a professional training system at the national level.

Regarding the relations between the State and the Church, some measures to improve the collaboration between the two institutions would be welcome.

It would be necessary to develop institutional mechanisms for social-economic protection of the most vulnerable socioeconomically in crisis situations (such as the COVID-19 pandemic or the crisis caused by the war in Ukraine). This segment shows indices of trust (interpersonal and institutional), expectation of social support and solidarity among the lowest. In the context of the pandemic crisis, this segment of people showed “maladaptive coping” behavior, through skepticism towards the existence of the virus and by not respecting health restrictions.

Encouraging through institutional tools (for example, fiscal ones) the involvement of citizens and businesses in community development, support and social solidarity actions.

In order to increase the social capital in the communities of the Republic of Moldova, we consider it necessary to develop and implement some policies at the national level in order to develop and promote the social capital as a factor of sustainable development at the community, inter-community, regional and national levels.

Bun de tipar 21.02.2023   Formatul 16,5 ×24,0
Hîrtie ofset nr. 1. Coli de tipar 19.

ÎS Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”,
MD-2068, Chişinău, str. Florilor, 1